

Hist. 7733

V. H. 18866

FRANC ET LOYAL.

4to. N.

8vo M.

ex Bibliotheca
Caroli Ottonis L. B. de et
in Gymnich.

Hist. 7733

V. H.

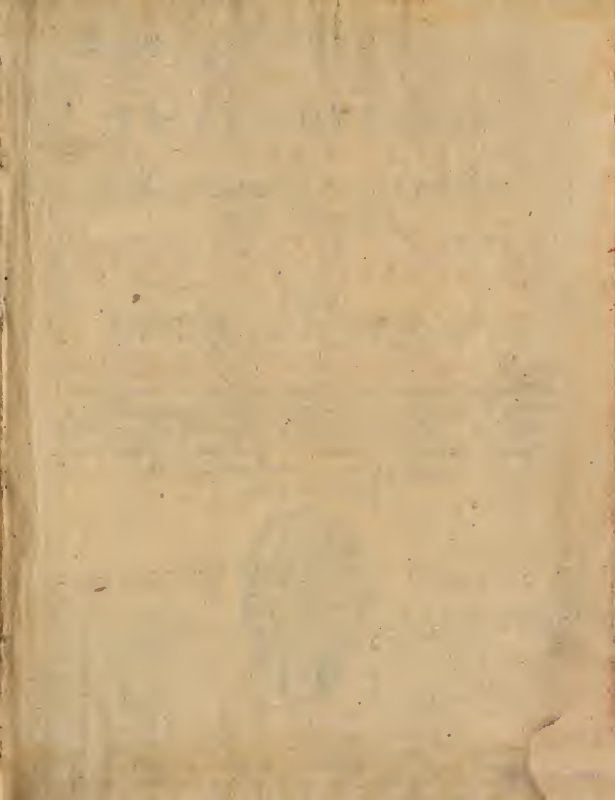

UNIVERS

8000

Double de 18663

13

90

PETRI á BEECK
IMPERIALIVM
ECCLESIARVM IN AQVIS
B. Mariæ Canonici, & ad D. Adalber-
tum Præpositi,
AQVISGRANVM
siue

HISTORICA NARRATIO,
De Regiæ S. R. I. & Coronationis Regum Rom.

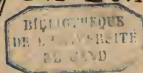
*Sediæ Aquensis Ciuitatis origine ac progressu. De D. ac Magni Karoli præcipuo
Religionis monumento, hoc est, de Virginis Mariæ Basilica quam Aquisgrani
fundauit. De eiusdem Augustissimi Karoli præclarè Gestis. De ritu coro-
nandi Reges Rom. eorundemq; coronatorum serie & numero. Denique,
de aliis quorum argumenta Capitum pagina decima-
quinta demonstrabit.*

Superiorum

Anno

Permissu.

M. DC. XX.

AQUISGRANI,

Apud Henricum Hulting, Bibliopol. & Typeg. Aquens.

PHILIP BECK

IMPERIAL

COLLEGE IN AUSTRIA

1811

AVISGRANVM

1811

1811

1811

1811

1811

1811

1811

1811

1811

1811

1811

1811

1811

1811

DEO. OPT. MAX.

&

DEIPARÆ,

Aquensium Propugnatrici.

PRÆCELSA VIRGO, BE-
nignissima Mater, miranda terra cœloꝝ
Regina; Magnus Karolus Francorum
Rex victoriosissimus, Imperator Romanorum
Augustissimus, Christianæ religionis sator, instau-
rator, propagator inter sacras ædes sacro nomini
Saluatoris nostri Jesu Christi & Tuo dicatas, ce-
lebrẽ itidem ad Aquas Graneas Basilicam Tuæ
fidei ac clientelæ obtulit: eapropter meditatus stru-
cturam, foundationem Templi & Urbis stri-
ctum persequi, obuenit menti pariter itera-

Epistola

re calidissima spirantiaq; desideria Karoli Funda-
 toris primi & optimi, quæ ergate Patronam sin-
 gularem, Virginem intemeratam in arcapecto-
 ris deferebat; ita deuoteo, dico, inscribo, sacro
 de integro Ecclesiam, Urbem, soliꝫ Aquensis in-
 colas accolas Diuino Numini uniuersi Archi-
 tecto, ac Tibi: suscipe hæc inclita cæli Domina
 cen Turris Dauidica ædificata cum propugnacu-
 lis tuo Patrocinio tutanda, didicisti à magistro
 humilitatis, qui humilia respicit, & alta à longe
 cognoscit ancillare Domino Deo tuo: neq; enim a-
 lius custos florem Virginitatis tuæ decebat quam
 humilitas, ob id non auersaberis nec fastidies obla-
 tionem pusilli: astrorum cœlestium radij haud quic-
 quam adinquinantur si in loca abjecta deferantur,
 neq; in votoriam tabellam immissa lux Maiesta-
 tem tuā circumfulgurans: illustre tu astrum es &
 astrum matutinum, aurora solis nuntia, à Patre lu-
 minum lucē mutans proin deprædicādo te exalto
 ipsum Naturæ authorē, cum in definitionem
 uniuersorum syderum ipse Sol oriens occasum ne-

Caat.

Pfal. 6
137.

Dedicatoria.

sciens necessum veniat: si quispiam tamen iniurius
fuerit erga te, maledicus in Karolum, suscitabis
ex semine Karolingo, semine longæuo Palatinos
& Lotharingos seros Nepotes vindices inanis
ac ventosæ dicacitatis, orabis æternam sapien-
tiam vt depulsa fuci & falsi nube deteresa opina-
tionum fumosa nebula, ad vera enūtianda
os muti aperiat, iuuetq̃ dicendi
infantiam.

8 p. 10

Ad Karolinam Vrlem & Aquas
Author,
In vna Fide & Charitate consensionem.

*Ardes Granopolis vitreis es feruida venis
Visceribus Christi ni foueare riges
Expiras medicas tua per mineralia vires
Si fons viue fidem tollis inanis eris.*

Augustinus lib. 1. de liber. Arbitrio c. 6.

Si Populus sit bene moderatus & grauis communisque vtilitatis diligentissimus custos, in quo vnusquisq; minoris rem priuatam quam publicam pendat, nonne rectè lex fertur qua huic ipsi Populo liceat creare sibi Magistratus, per quos suares, id est, publica administretur: Recte prorsus. Porro si paulatim deprauatus idem Populus, rem priuatam reipublicæ præferat, atque habeat venale suffragium, corruptusq; ab eis qui honores amant, regimen in se flagitiosis consceleratisq; committat, nonne item rectè si quis tunc extiterit vir bonus, qui plurimum possit, adiumat huic populo potestatem dandi honores, & in paucorum bonorum, vel etiam vnius redigat arbitrium.

* * *

SERÆ=

SERENISSIMO.
PRINCIPI. AC. DOMINO
Domino.

WOLFGANGO
GVILHELMO.

COMITI. PALATINO. RHENI.
Boariae. Iuliae. Cliviae. &. Mötium. Duci.
COMITI. FN.

Veldents. Sponheim. Marchia.
Rauenspurg. ac. Meors.
DOM. FN. RAUENSTEIN. &c.
Domino. suo. Clementissimo.

Fœlicitatem. Salutem. Gloriam.

Naturæ cognatum familiæque
vt quotus quisq; excelsiore prog-
natus Stemmata, hoc enixius progeni-
torum

Epistola

torum suorum originem, dicta, tacta, ti-
ulos & imagines cognoscere aueat, adul-
terinas siquidem plantationes, vti ea nescire, ita nesciri malle scitum. Communis
& vterque parens cuique est sua patria ex
duobus coalescens, vnde sagaciter, qui
nomen illi indidit initiales syllabas a Pa-
tre sub fœminea terminatione mutuatus
est: tractus hic, definita gleba, hoc Aquen-
se Solum, in quo simul sati mortales con-
terranei quod eos excepit, fouit, aluit,
quod pedibus premunt, aer quem hauri-
unt sub vno climate, eodem cœli forni-
ce Mater est, status vnus sub vno Rege
vna lege, communio & societas liberta-
tum, iurium humanorū ac Diuinorum,
hoc est, Ecclesiæ, Fidei, ceremoniarum
arcanarum vinculum, formam ac faciem
Patris refert; ista pars antiquior, hæc san-
ctior & sanior, cuius compositi quod Pa-
triam & rem publicam Aquensem vno

verbo

Dedicatoria.

verbo nuncupamus originem auctum & successum cum complures philistores & philopatrides seire efflagitent, eorum desiderio gratificari volens, lucem primi exortus, ex vetustatis squalore & obliuionum tenebris erui: duæ tamen præcæteris causæ vi Christianæ legis ad studium me presserunt ac strinxerunt, prima vt hac ansa apprehensa primigeniam orthodoxamq; fidem, religionem qua hoc genitali Solo imbuti populares, priscos catholicorum ritus hac natalitia tellure primitus cultos & in hoc vsque æuum longa serie continuatos quasi digito indicarem, indicando ad supernū domicilium, veram germanamque patriam iter sterne rem: altera vt Diuinæ partis Patriæ ipsius stipitis & summi Patris Caroli multis nominibus ter Max. Principis firmamenti Regum gentis Franciæ, qui primus Basilicam hanc (Basilicam aio non solum pro

Epistola

voto ac desiderio suo, vt ipse eloquitur, in Pragmatica Sanctione, verū etiam ex Diuina gratia ad vnguem peractam:) condidit fundauitq; & eatenus Vrbis ac gentis initia dedit, legesq; sanxit, venerandum vultum ac planè exemplaria lineamenta ora manuq; non illaudata præterirem, puta virtutes regias sepulchri expertes & in omne æuum æternantes repanderem, atque ita ad earundem imitationem dux forem : eas siquidem acie oculorum tenuis perlustrare curiosæ mentis indicium est, sic cōtueri vt vestigijs Parentis optimi insistatur, pes pedi iungatur, heroicis factis velut anchoris huius nauis terreni corporis firmetur genuinam sobolem agnatamque repræsentat : huc ferio intendat sacratus Clerus in sacratum Caroli & ad omnem virtutem compositum verticem, huc intendat populus si progenitoris sui obseruans est, obuia erunt v-

bertim

bertim vtrique statui quæ consecranda sunt, ita reddentur Aqua veteres Grani nunc Karolingæ lymphidæ immo sapidæ, ditiones ac fines, florentes, valentes, pol- lentes. Sacraui omnia ista iam ante, tem- plum, tractum, senatum Ecclesiasticum, Politicum, conuenas, accolas, ac bene illa deuoui, cui nunc laborem? cuius tutelæ fulcietur conatus meus vt in luminis oras tenellus hic partus enascatur? tuum no- men deposcit humiliter Serenissime ac Inclyte Princeps, sermo mihi de Vrbe Im periali ac Regia Karoli Sede, tuo patroci- nio obligata est, non casu aut necessitate, sed a Domino factū est istud quod huius ac diuersarū ditionum possessionibus au- ctum te conspiciat orbis; radici Karolo ci- uitas debet primordia, tibi conseruatio- nem, quo igitur Principe rectius labores clientis fouebuntur quam Principe a Deo dato, rerū agendarū dexteritate, pruden-

2a. 117

& armis conspicuo: agitur hic de Ecclesia
prisca cuius corporis gremio spretis no-
uatorum fascino ac ludibrijs Diuina ope
aggregatus es, & ad impletū vati dicum id,
Circumspice Ierusalem ad orientem &
vide iucūditatem a Deo tibi venientem,
ecce enim veniunt filij tui quos dimisisti
dispersos, veniūt collecti ab oriente vsq;
ad occidentem in verbo sancti gaudentes
in honorem Dei: quis pupillo Ecclesiasti-
co tutricem dextram porriget nisi pien-
tissimus Princeps ac religiosus, cuius est
Ecclesias contritas atq; conscissas restau-
rare, nouas ædificare & Dei Sacerdotes
honorare ac tueri: in laudibus Magni Ca-
roli versor vnus e Monarchis mundi ce-
leberrimi, generosus ramus ac germen es
grandæui Patris, ad cuius pedes hoc stu-
dium deponerem, nisi ad fælicis propa-
ginis beatæ supernatæ radici, cognatas vir-
tutes excelsa quadam animi æmulatione

zelantis

Dedicatoria.

zelantis. Si quispiam fastuosi supercilij
Censor adlaturus imaginem sinceram
pij Patris Karoli (cuius memoria in laudi-
bus sit) & patriæ agresti stylo ruditer ni-
mis adumbratam, impeditiore tardioreq;
manu effigiatam in hac præsertim inge-
norum segete, admirabilis animi lenita-
tises, ipse veniam dabis & talem compri-
mes, certe imbellem meum animum con-
ditoris zelus excitauit, emarcidum cala-
mum pietas & adfectus in Karolum ab
ingratitude labe erexit, neq; enim sup-
primenda veritas quod careat pigmentis
ab arte quæ sitis: culpabit alius subiectum
ipsum & syntagma vnius vrbis ad parum
utile, tu Clementissime Princeps in be-
nigniore partem flectes, cum in alijs pa-
lestris & aculeosis questionū spinis eno-
dandis exerciti laxent subinde acriorem
rimationem oporteat, atque ita ad accli-
uem hunc campum æquabilem planiti

Epistola

em tiuentaque aquarum expatiari datur:
quod si complura fructuosa omisero,
mendosa posuero, sapientum excusatio-
nem merebor expendentium quod nul-
lo præeunte primus sum qui fasciculum
memorabilium Aquensis Urbis reuinci-
re aggressus, quocirca veluti omnium re-
rum primordia prius rudia & interstitijs
temporum expolita elimataq; fiunt, ita in
hoc genere erit forsan is nempe cui ditior
priscorum scriptorum suppellex & cui
ingenium magis a naturæ spissitie deter-
sum qui extremam adhibendo manum
vomere nouo scissurus sit patriū agrum
hunc vltimoq; ruderatu excoliturus, hoc
est, sarculo stirpitus excaudicaturus scru-
pea quæuis & scabrosa, exherbaturus no-
xia, frugifera magis atque salutaria plan-
taturus: verum in seligendo Patrono
Principe ex Magni Karoli semine prog-
nato, atque eodem iugi obseruantia ho-
norando

Dedicatoria

norando non æque facile concesserim vt
me anteuertat aut præcellat quispiam.
Prouidentia Diuina Serenitatis Tuæ
Clementiam totamque Augustam Fami-
liam Reipublicæ Christianæ perpetuo
seruet fospitem, actus secundet, & demũ
æterna sua visione beet. Anno Christo
propitio 1620.

Serenissimæ Celsitudinis Vestræ

obsequentissimus subditus

Petrus à Beeck.

Argumenta Capitum.

CAP. I. *Nomen Aquisgranum Matrix Vrbs, ac primus ortus, quando qualiter inuentum à Magno Sanctoque Karolo Imp. quo euo condi capta insignis Basilica, reique publica constitutio quâ vetus quâ moderna.*

CAP. II. *Nomen Augusta domus primitus & nunc usurpatum, fundatio prima eua Viginti Regularium Canonorum, inausculis eorum numerus, qui ex his eorundemque Præpositis insulis clari Episcopalis.*

CAP. III. *Quamobrem erga hoc solum, & vel maximè maiorem Virginis Theothôcæ ad eum tanto adfectu tractus sit Karolus Serenissimus Augustus a Deo coronatus Magnus & pacificus Imperator?*

CAP. IV. *Solemne templi summi Augusti a Leone apostolico eius nominis Tertio Pontifice Maximo Consecratio, faciei eiusdem exterioris præsertim qua ad occidentem solem vergit, ac interioris pariter delineatio.*

CAP. V. *Testamentaria constitutio, pia ac gloriosa mors Dni Augusti incomparabilis Karoli, ubi preesse de heroicis eius factis, Regis virtutibus sepultura, & adlectu in Canonem cælitum.*

CAP. VI. *Princeps Ara Mariani Templi, prodigia ac thaumata fide perscripta, longævitas structura Karolina, ac Odeï chorine conditus ea recentior.*

CAP. VII. *Qui & quot Romanorum Imperatores ad Aquas Grani inaugurati, vincti sacriati, ac Augustali ciademate redimitti.*

CAP. VIII. *Ritus utriusque veteris, neoterici, chori, fori, in auspicali coronationis Regum Romæ die Visitati.*

Cap. VIII. *Sacra Lipsana Diuipara Domus, ad euolutum septennium, annum huic telluri iubilaeum peregrinationes, animum iacturum exteriorum Urbis manium.*

Cap. X. *Concilia & placita Graniaquis habita*

Cap. XI. *Parecia, Canobia viriusque sexus, ades, adicula sacra, ac Nosocomia.*

Cap. XII. *Thermarum Aquensium seu Balnearum ortus, qualitas, differentia, ac rectus usus.*

Cap. XIII. *Pernitiosae: nicafactiones regali Aquigraneo.*

Coronidis loco encomia Karoli Imperatoris qui Magni cognomentum meruit metricè & concisè, itemque hymnum Ecclesiasticum seu precationis Carmen Diuo Karolo Catholicæ Ecclesiæ Assertori, Fundatori sacrae ædis & Urbis Aquensis Parenti optimo sacrum adposuimus.

Dedimus insuper ad calcem Sanctionem pragmaticam celebris memoriae Diui Karoli Magni romanorum quondam Imperatoris ac Francorum regis inclyti Foundationem Templi & Urbis primæuam complectentem, Domini Friderici huius nominis Primi cognomento Ahenobarbi & Friderici secundi Imperatorum diplomatis priuilegiariis insertam.

Reuer^{do} D. Confratri suo Petro à
Beeck Epigramma hoc depromebat Henricus
Pastor, Canonicus Aquisgranensis.

*Nobile Aquisgranū, sacrosancta & Virginis æ
Augustæ Mariæ augusta dicata Deo. (des
Quæq; dedit iura hic augusti nominis heros
Karolus, augusta post stabilita manu.
Primum Petre tuo Beeck illustrata labore,
Augustè augustus continet iste liber, (pendat
Est quod Aquisgranū, Maria est quod Virgo res,
Illud honore dabit, Virgo salute frui.*

Aliud in Opus & Authorem.

R. D. Francisci Weiler Canonici Regalis
Marianz Ecclesiæ Aquisgranensis.

*Rara refert Vir rare, probam doctissimus unus
Urbis Aquisgrani colligis Historiam.
Fnte virtutum fascēs cumulantur & in te
Fngenium & pietas & labor omnis adest.
Hinc meritò eximium hoc opus nam claret in ipso
Pontificum ac Regum Cæsareūq; decus.*

In

In historiam Aquensem.

Gauko Gaukema Frisius, Eccles. Aquens. Canon.

*Dum vegeto ingenio Mariani ab origine templi
Digeris, illustras perficis historiam.*

*Debet Aquisgranum, tibi nostra Ecclesia debet,
Ipseusq; Parens debitor est Carulus.*

*Sed quascunq; prior soluat tibi Gaukema grates
Optando Authori par decus atq; operi.*

Apostrophe ad Cives Aquisgranenses Clar.
Viri p. m. Lamberti Darmont.

*Civis Aquisgrani si te pia cura salutis,
Si tua fors patria corda fatigat amor,
Huc aduerte animos, compone recentia priscis,
Quis nunc atque olim quæ status Urbis erat?
Hæresis in varias te nunc scidit impia sectas,
Hinc tibi tam vario verberare terga rubens.
Pressa gemit Virtus, vitiumque licentia crescit:
Multa fides omnem dispulit Urbe Fidem.
Civilisque truci rancore fiducia victa est,
Vastavit patrios sæpe inimicus agros.
Ergo age deceptam tot fraudibus excute mentem,
Pax unam sequitur prosperitate Fidem.
An dubitas quamam una Fides? hunc perlege librum,
Moxque scies una hac quæ sis auita Fides.*

Appro-

Approbatio.

H*Anc Aquisgrani descriptionem studio & opera D. Petri à Beeck Ecclesiæ Aquensis Canonici & in eadem Urbe ad Diuum Adalbertum Præpositi Fidei Catholicæ & Orthodoxæ conformem, præclaris Antiquitatum monumentis confertam D. Caroli Magni, aliorumq; Imperatorum complurium gestis insignem prælo committi nihil vetat. Datum 6. Junij 1620.*

Petrus Steuartius, SS. Theolo.
Doct. & Professor, Vicarius
in Spiritual. general. Leodien.

NOMEN

NOMEN AQUISGRANUM *Mâtrix Urbs ac primus ortus, quando, qualiter inuentum à Magno sanctoq; Karolo Imperatore, quo æuo condi cæpta insignis Basilica, Rei publicæ constitutio, seu vetus, seu moderna.*

Caput primum.

Sacrofancti Romani Imperii Principem Urbem, regiam, Imperialem, Liberam, Primariam regni Sedem cis Alpes Aquisgranum, in Belgica Gallia, hoc est, Germania secunda, in Menapiorum finibus inter Rhenum & Mosam situm, romanorum Imperatorum prima inauguratione, Diui Augusti Magni Karoli Mausolæo, ad statum septennale Iubilæum peregrinatione, atque SS. reliquiarum Veneratione, Conciliis & Placitis, Balneis ac Thermis calentibus, aliisque memorabilibus nobile atque prælustre, breuitate qua par est exequuturus à nominis originatione ordiri visum fuit. Quondam romanos dum Allemannorum gentem hostilibus armis lacefferent, his ac conterminis locis consedis & propugnacula varia struxisse, ex priscis Historicis satis superque exploratum sit, sub hanc tempestatem summa rerum roman. ad Cæsares deuoluta aiunt Granum siue Granium fratrem Neronis inter sylvarum latebras & ad fumigantium mentium radices aquas has naturâ calidas reperiisse, magnificam arcem iuxta condidisse, nomenq; Vrbi indidisse. Quæ quidem narratio prout fidē veritatis æuo Karolino obtinuit, ita inserta est priuilegiario diplomati sacre ædi & Vrbi Aquensi à Magno Karolo concessio, cui uti prorsus mythologicæ tamen hodiè plerique de-

regent, quod probatorum auctorum ex antiquis chronographis nemo memoriz prodiderit Neroni fratrem germanum obtigisse Grani nomine, attamen prima fronte ac facie re minus accurato libramine expensa concutere labefactareque sanctionem Karolinam tanta annorum lapsorum fida custodia retentam à tot Diuis Augustis pro vera æstimatâ citra temeritatis notam haud ausim, præsertim cum stemma Augustæum implexissimum sit & Agrippina Mater Neronis pluribus maritis iuncta fuerit, primum Cneo Domitio ex quo sustulit Neronem. secundò Crispo Passieno. tertio, Claudio Imperatori Patruo suo: ac ipsi etiam Claudio complures Vxores fuerint: post coniugia siquidem trium vxorum tandem Agrippam duxit, insuper quod nomen fratris latissimè pateat neque ad Germanum aut fratrem consanguineum restringere necessum sit: palam est Claudium quintum romanorum Imperatorem inter alias vxores ultimo iunctum thoro Iuliz Agrippinz filiz fratris sui Germanici quæ ex Domitio Enobardo prius tulerat Neronem (creatum postmodum sextum Cæsarem atque in tyrannidem degenerantem) ipsumque Claudium adoptasse in familiam suam & filium hunc ipsum Neronem ex Cn. Domitio & Agrippina memorata genitum, ac tradidisse illi in vxorem filiam suam Octauiam, vnde utroque prænomine vsum legimus Domitium & Claudium Neronem, illo a genuino Patre mutuato, hoc ab adoptante, si igitur quispiam assentiri detractet ex Domitio & Agrippina plures editas proles præter Neronem, quid verabit credere vel Claudium ex primo aliquo cōnubio sustulisse filium Grani nomine ac sic filius & priuignus fratres nuncupari possent, seu ex ipsa Agrippina talem progenerasse aut Agrippinz ex alio thoro hunc filium obtigisse, ac eatenus vterini vel fratres consanguinei ex eadem Matre & sanguine rectè dicerentur: quinimmo & diffusius protenditur fratris dictio ad fratres patruales, fratres per adoptionem vel arrogationem vnus aut alterius, ad fratres dignitate seu statu, adeo vt si modo Granus (idem esto de Agrippa iudicium) ex optimatibus patribusque romanis Senatorii Equestrisue ordinis fuerit, collega Neronis priusquam ad Imperii apicem subuectus erat, aut consanguinitate ex Agrippina filia Germanici Matre sua eum retigerit, subsistere fratris nuncupatio queat: Equidem veto mihi admodum proximus appa-

ret liber Chronicus Vltraëtinæ Urbis, qui tradit ætate Neronis Imp. omnis iustitiæ persecutoris cuius Imperij initia referuntur in annum instauratæ salutis quintum supra quinquagesimum, proscriptos fuisse Granum Senatorem & Antonium Tribunum cum vniuersa familia, Granumque venisse in Galliam Belgicam ad locum vbi reperit aquas feruentes condita ibi munitione quam ex suo nomine & aquis derectis appellauit Aquisgranum sedemque fixisse ibidem: Antonium vero vltcrius descendente fundasse ciuitatem vbi nunc est Traiectum anno Christiano quinquagesimo sexto & de suo nomine Antoniam eam compellasse, qua destructa deinceps castrum *Wiltburg* superædificatum, eoque rursus euerso tandem eo in loco Traiectum constructum regum Frisorum sedem, &c. vero inquam non æstimârim ab similes præfatos Annales, siue enim nomina consideremus Grani, Antonij, Agrippæ, siue tyrannidem Neronis, vtrique ex historicis eruuntur, nomen Grani non fuisse romanis inusitatum perspicuum sit ex Tacito G'anii Marcelli Bithiniæ Prætoris mentionem faciente, alia ex agnatione & ascendentibus Agrippinæ matris Neronis liquidò innotescunt: de cuius immani feritate scriptum quoque est; scuitia in propinquos, scuitia in senatores, inter istos genetricem suam, Britannicum filium Claudii Imperatoris fratrem Octauie coniugis suæ, Antoniam filiam Claudii recusantem sibi nubere, maritos vxorum suarum, ipsas demum Octauiam & Sabinam Poppeam vxores, ruffum Crispinum priuignum, aliosque partim trucidauit, partem veneno & aquis sustulit; Senecam præceptorem suum & Butrum itidem magistrum neci dedit, in Senatores autem adedò succensus, vt ininitatus sit exterminium eius status è Republica.

Cæterum apud Aquas Graneas in hodiernum vsque diem superest peruetustum monumentum turris Granii nuncupata ab oriente sole domui senatoriæ statuis Imperatorum & belli dum conspicuæ adiacens, qua de causa Aquæ seu Palatium Grani appellatæ fuere, cum Thermæ tum locus ipse deducto nomine ab Aquis calidis & Grano repertore, edè respexit Ligurinus libro primo

Provinciali
vocabulo
Berecht.

Paulus Aemilius, hist. franc. Granum nobilem virum fuisse arbitratum.

Modo Vltra-
iectū vocatur,
quod medi
zui scriptores
Traiectum
dixerunt.

Luihprandus
Grani palatium nomi-
nat. Regino
Thermas
Grani.

Peruenit ad illum

Vsq̃ue locum cui nomen Aquis posuere priores.

Hanc arcem nonnulli credunt Vegerram vel Veterram dictam, alii Nuagerram, plerique Vetera contendunt, verum ab antiquorum Geographorum mente hoc videtur alienum, alio loco Vetera constituentium, Budeus opinatur hoc loco Corionalum fuisse Antonini. Disertissimus ac doctissimus Marius Vellserus in mon. ag. Aug. Appollinem Grannum dictum autumat, indeque aliud antiquius nominis Etymon suggerit, dimanareque potuisse additamentum ad Aqueas Granni, hoc est, Apollinis, & istuc alluisse Conradum Celtem, utpote in cuius earminibus interdum auri grumos reperire sit, dum sic inquit:

Fumat aquis calidis Granno vrbs ab Apolline dicta

Corpora quæ morbis tincta liquore leuant

Aut scijuxta Vellserum,

Vrbs ubi fumat aquis Graneo ab Apolline dictis.

Suffragari his potest oratio Panegyrica Constantino Constantij filio dicta Augusta Treuironum cum eius vrbis per ipsum restitutz natalis celebraretur, in qua orator (quem Belgam Renanus opinatur) artis oratoriz publicus Professo: Constantinum nobili laudauit oratione, quæ incipit, *Facerem*. In eadem ad patriam suam visendam inuitauit, *Dij*, inquit, *immortales quando illum dabitis diem, quo presentissimus hic Deus omni pace composita illos quoque Apollinis lucos & sacras* * *ades & anhelæ fontium ora circumeat? quorum scaturigines leui tempore nebula arridere, Constantine oculis tuis & osculis sese inferere velle videntur: miraberis profecto illam quoque muneris tui sedem, & calentes aquas sine ullo Solis ardenti indicio, quarum nulla tristitia est saporis, aut halitus. sed talis haustu & odore sinceritas, qualis fontium frigidorum, dabis & illic munera constitues privilegia, ipsamque denique patriam meam ipsius loci venerationi restitues, cuius ciuitatis antiqua nobilitas, & quondam fraterno nomine populi Romani gloriata opera tua Maiestatis exspectat, ut illic quoque loca publica & templa pulcherrima reparentur, sicut hic video hanc fortunatissimam ciuitatem, cuius natalis dies à tua*

pietate celebratur; ita cunctis manibus resurgentem ut se quodammodo gaudeat olim corruisse auctior sua facta beneficium &c. Sigonius de Occid. Imp. lib. 2. Oratorem huic Æduum & ciuitatem ad quam iuuitauit Bibractem opinatur, videturque orationem ab Æduo pronuntiatam Treuitis (Gallici siquidem eo tempore sedes habebatur imperij) Constantino dum quinquennalia vota solueret, ac decennalia conciperet & illam quæ in eiusdem vrbis restitutæ natali eidem Imperatori habita est, ab eodem oratore vno eodemque tempore prolatam; at vero rectius Phigius in Hercule Proditio sentit, existimatque in celebrare quinquennalium votorum ab Æduo dictam esse Constantino Treuitis orationem, alteram quæ in natali vrbis Treuitorum per Constantinum restitutæ habita, aliquot annorum intervallo postea ibidem dictam à Belga Oratore, atque in hac ipsa inuitasse Belgam Rhetorem ad suam patriam antiquè nobilem feruentibus aquis, quibus periuria puniantur &c. Quæ si ad Aquisgranum quispiam retulerit, probatio ei incumbet. fraternitatis Romani populi titulum huic vrbi aliquando competuisse, Ædui seu Hedui, qui modo Burgundiones Siquanis contermini inter primos fuere, qui eum titulum sibi vindicarunt, deinde & Bataui Septimii Seueri & Antonij Caracallæ temporibus gloriari fratres se Populi Romani: ut ut hæc sint, quæ quibus acrioris ingenij vena pollens penes se timari penitus enucleatius aperire potest, oppidum seu vicus ad præmemoratam turrim eadem tempestate, qua Granus inclarauerat, constructum fuit, quod ductu Tyranni barbari Artulæ flagelli Dei, dum adiutoribus Gothis in Gallia habitantibus Romanorum vires excindere & ad Monarchiam aditum sibi pandere eniteretur, Hunni ferina rabie irreuerabili clade vna cum alijs primæ & secundæ Germaniæ cisrhænanisq; vrbibus vastarunt ac propemodum solo coæquarunt ut non frustra Atrilam Rheni hostem appellet Sidonius in epistola ad Tonantium Ferreolum: Karolus vero quem virtutum regilium & heroicorum Factorum felicitas Magnum cognominavit, Francorum Rex verè Augustus post annos plus minus septingentos a tempore Neronis, post nonum aut iuxta calculum aliorum decimum annum regni sui, circa annum septuagesimum septimum seculi septimi a partu Virginis cum in villa Hariistallo hymans ad hunc locum inter venandum errabundus deuenisset, oblectatus

Inuoc. Anna
 les Francorū
 sub Ludouic.
 pio cōscripi.

loci amœnitate, pariter commoditate Thermarum ipsas una cum arce à ruinis vindicauit. Priuilegiarium diploma vrbis huius primæuam foundationem comprehendens significat inuenisse Karolum à socijs in venatione sequestratum palatia Grani ac Thermas calidorû fontium, quod haud quaquam sic accipiendum veluti ipse primus totum tractum hunc detexerit, locusque prius incognitus fuisset, aut parietinæ nullæ præsci Aquigrani præexistissent, etenim vicum sub ea tempora fuisse Annales Francorum disertè adstruunt, Pipinum Karoli parentem anno salutis 765. hyberna ibidem habuisse, Natalitia Domini ac Paschacelebrasse, ipsum etiam Karolum anno 768. post Pipini patris excessum, suamque in Regem Francorum consecrationem factam Nouiomagi septimo Idus Octob. Aquasgranum profectum ad Natalem Christi perhibent: eapropter intelligendum id, in loco propè desolato nouas fontium calidorum scaturigines terra aggesta opertas ac rudera Veteris Grani Palatii frutectis abdita de nouo reperiisse; cõsimilis amplificandi gesta Principum Virorum vsus hodieque obrinet, vt inuentio integra Heroi cuiuspiam adscribatur quando vel partem duntaxat reperit, quin & illustrem personam cadit rei alicuius detectio si eius modò imperato à subdito manifestata sit: sic itaque allectus Karolus loci amœnitate primò animum adiecit ad splendidam Regiam eo loci excitandam ac veluti resuscitandam, in qua potissimum, an equam Diuina ordinatione ad apicem Imperij sublimaretur persæpe breue quoddam otium à bellicis nactus hybernatum concedere consueuerat, deinde aliquot annis interlapsis Religionis & pietatis Zelo flagrans Basilicam hanc rotundam græco architectauidi more, opus mirificum & planè admirandum regio sumptu proximè Regiam suam operosissimè structam condidit, sub annum videlicet 796. vt enim dignam dignissimæ virginis fundaret Ecclesiam nullum laborem sumptumne recusauit, de qua ita cecinit Celtes idem qui supra

*Sigonius de re-
gno Italia li. 4.*

Celtes 3. amor.

*Quaque patent celsæ Genitricis templa Tonantis
Sanctius in nostro queis nihil orbe micat.*

*Anno. Anna-
les Franc. Ro-
gino Sigon &
aliis passim.*

Henricus homo Francus quem Karolus Foroiulij Ducem constituerat vt Hunnos qui in armiserant, aut reprimeret insultantes, aut quiescentes fatigaret hoc ipso anno 796. bellum Pannoniæ intulit & Iringum Caianum aliosque eorum Duces imparatos oppressit,

quibus

quibus occisis Rhingum eorum Regiam expilauit, thesauros & a-
ritas Hunnorum opes, quas ipsi longo annorum interuallo varijs gen-
tibus abstulerant, inque suum regnum congefserant direptas Aquas
ad Karolum misit: parantibus sese de integro Hunnis ad bellum siue
fortiter patiendum, siue impigè inferendum, auspicijs noui Regis
quem crearat, Pipinus Karoli filius ex Italia cum lecto militum ro-
bore in fines eorum irrupit, & hostibus trans Tibiscum amnem fu-
gatis eorum Regiam occupauit, præda ingenti prius relicta potitus
ad Patrem hyberna Aquis agentem se contulit, ac regni spolia quæ
secum aduexerat obtulit, quocirca cum exploratum sit, Karolum
parte horum spoliiorum officiales regni, parte Basilicam S. Petri Romæ
donasse, Magontiacensi etiam templo ex earundem opum vi præter
alia pretiosissima munera crucem ex auro solido cui Benna nomen
pendentem mille ducentas auri probatissimi marcas dilargitum fuisse,
cui versiculus insculptus fuerat,

Auri sexcentas tenet hac crux aurea libras.

magnam item quantitatem eiusdem auri inter alios Ecclesiasticos
distribuisse, probabile itidem est Karolum ut Diuino Numini gratus
esset pro tam celebri Victoria contra Auares adepta inchoasse stru-
cturam Aquensis Basilicæ ex Hunnorum manubijs, non autè ex auri
argentiue cumulo ex Hispaniis delato prout Turpinus & Anthoni-
nus scriptum reliquerunt. Ciuitas porro Aquensis aliquot annorum
decursibus interiectis recondi ac ædificari cœpta, siquidem vti Ful-
dæ & Monasterij in Westphalia, Spiræ Nemetum ac alibi passim
obtrigit, primùm fuisse Monasteria & temporis accessu, siue pietas
siue elemosynarum affluentia siue quæstus plebem ad antam recens
iacti templi præhendendam extimulârît, coniunctis ædibus suc-
creuisse in oppida, sic hoc in loco factum planè pleneque per-
suadeor, ut mœnibus paulatim locus clausus sit ob dicti templi
reuerentiam, intuitu etiam Ecclesiæ tam nobilis vniuersæ vrbis
Priuilegia collata ut sit constituta sedes Regni & Transalpinæ Gal-
liæ caput, quod satis agnoscit Magistratus Aquensis dum quot-
annis ter per vigiles Karolinæ ciuitatis in hæc vsque tempora co-
ram Ara Virginis Deiparæ Augustæ domus lituos perstrepere ærea-
que cornua inflari iubet, quo sonitu satis aspero immunitas &
libertatis ciuicæ priuilegia promulgantur intonanturque, utpote

ex Adone &
Cranzio in
Saxon. lib. 2. c.
6. Auenti. lib. 4.
Annal.
setn goldt.

quæ à Virgineo templo primùm defluxêre, eandem primæuam dignitatem signanter ab antiquo innuentes retinuerunt Franci in vulgata eorum loquutione dum ciuitatem Aix la chapelle nuncupant hoc est Aquisensem Capellam, & istuc nouissimè respexit Erardus de Marca S. R. om. Eccles. Cardinalis cui, vt & omnibus Eburonum Antistitib' à Diuæ memoriæ Romanis Regibus ac Imperatorib. Frederico II. Carolo huius nominis quarto, Wenceslao, Sigismundo, Frederico Tertio, vna cum aliis ea in parte collegis coniunctim atque diuissim & cuilibet insolidum Regiæ insignisque Ecclesiæ Aquisensis ac illius imperialium dignitatum & priuilegiarum exequutio, protectio atque conseruatoria perpetua demandata iam antea fuerat, qui Burgimagistros, Scabiaos, Senatam totamque communitatem Vrbis Aquisensis Leodiniæ dioceseos anno ab exordio salutis 1525. mensis Dec. die 22. serio commonefacit, vt cum ipsius Ecclesiæ clero eiusque suppositis amicè ac pacificè viuant ac versentur in sua quisq; vocatione, attento (inquit) quod vrbis prædictæ honor, dignitas, excellentia ac prærogatiua ex ipsa Ecclesia in qua Reges Romanorum sacris initiantur, insigniaque regalia recipiunt, ac in prima sua sede Regia collocantur procedere dinoscantur, &c.

Ex Francorum Annalibus & Eginharto scitum est consiliū iniisse Karolum deuictos Saxones, tum quod in annos fermè singulos rebellarent, tum quod imbuti semel fide Christiana post suum è Saxonia recessum ad paganismi errores & volutabrum gentilis perfidiæ identidem relaberentur eos præsertim qui trans ripam Albis fluminis incolebant, in Franciam colonos ducere, quod & factum est, decem enim hominum millia ex ijs cum vxoribus & liberis per Galliâ & Germaniam potissimum inferiorem Flandriam ac Brabantiam multimoda diuisione distribuit, vt abiecto dæmonum cultu & desertis patrijs ceremoniis in fide Orthodoxa stabiles perennarent: ex his Saxonibus Aquisgranum quoque directas esse colonias veritate non est absouum, eodè siquidem anno quo hæc deductæ DCCCIV. sacra est Aquisensis Basilica à Leone Papa Tertio priuilegiumq; Carolinum sacræ ædi & nouæ Vrbicæ communitati collatum à seruili conditione eximit & in libertatem asserit quotquot hoc loci sedes fixerant vel figere poscebant. Delibauit primordia corporis exurgentis ciuitatis nunc primum eius regimen politicum ac animam informantem.

Iuxta alios
an. DCCCIII

Post

Post iacta oppidi fundamenta ex sacratione ordine Ecclesiastico & sæcularibus mixtim vnus creabatur spiritus & reipublicæ, deinceps labentibus annis aliqui è Canonico Collegio in senatum exposcebantur, cuncta libertatum indulta vtrique statuerant communis, quin etiam tabularium & Archiuum vnum in ipsius Basilicæ aditu ingressuque destinatum, sigillum Vrbis ac senatus virgineo templo credebatur, ratione cuius subortam dissensionem sic anno salutis MCCXXI. diremit orator Friderici II. Imperatoris Chunradus Antistes Metensis & Spirensis Imperialis aulæ Cancellarius, per totam Italiam legatus, vt sigillum senatorium sub custodia Decani asseruaretur, quæ sententia pronuntiata est in curia Franckenuort præsentibus Archiepiscopis Electoribus & proceribus Imperii, ast temporum iniquitas refecit id vinculum, bellorum etenim ancipiti casui, atrocibusque dissidiis permultum immersi Aquenses incolæ contra confinium prouinciarum Duces & Comites, vt vetus ac verus Iuuenalis versus prodidit

Inuen. Satir. 35

Inter finitimos Vetus atque antiqua simulas

Immortale odium & nunquam sanabile vulnus

Ecclesiasticus senatus vt possessiones ac facultates ditionibus præfatorum Principum subiectas in integro adseruaret, eximere se maluit ab vnione seu fœdere ciuici regiminis tradito Magistratui sigillo, & laicis negotiis nuntium mittens. Post hoc vrbis gubernaculum Ministeriales, scabinale Collegium ac potiores ciues moris patrii gnari rerum potiti, qui mixtim cùm aliquibus è plebe Burgenlibusque arbitrium ac curam vrbis exercebant, perpetuum Magistratum nuncupauere, veruntamen anno adsertæ per Christum salutis MDXI. fato quodam rerum humanarum per plebeias factiones id iuris iis ademptum vt plenius c. 13. patebit, neutequam obstante priuilegio Frederici III. Imperatoris Scabinorum coronæ iudicibusque anno 1473. indulto vt hæreditariò Magistratui incorporati membra forent non ignobilia à quibus spiritus & vigor ad cæteros possent influere: equidem quondam militaris & equestris ordinis vt plurimum, fuisse vniuersos huius iudicii adfessores non est quod quispiam ambigat, hi subinde pro temporis exigentia in confiniis vrbis domicilia sua tenuere, statis iudicialibus Aquis comparentes, quandoque ipsam incoluerunt ciuitatem, idem factitatum quoque in aliis vrbibus haud infrequenter, quod æstuantibus oppidis per ciuicas procillas

& turbines populares nobilitas ad finitimos agros digressa sit, concordia animorum sumata redierit, vastitate per obliuiones bellonamque municipalibus locis illata ad prædia sua aut arces sese receperit, rursusque sicario aut milite extra premente seu florentibus pace & securitate ciuitatibus reditum fecerit, nonnulli etiam in urbibus claris orti natalibus si exterius in conterminio opulentior fortunæ facies se monstrasset ambitione elicitu ibi sedes fixere. Priscus gestorum Boemundi XCI. Treuironum Pontificis qui anno salutis MCCXCIX. decessit, scriptor tradit maximam nobilitatis partem ex Augusta Treuironum ortam propagatamque, quæ modo latè in regione Treuirensi arces suas incolit: ita & fors Aquis factum, perseverant enim etiam nunc in urbe hac complura gentilitia nomina ædium quas olim nobilitas indigena vel finitima incoluit, domicilium Anstels / Schonforst prius Dominorum de Schonhauwen / impræsentiarum Binsfeldianorum est, domus de Güssen cuius nominis stirps masculini sexus, (ad quam spectasse aiunt toparchiam de Güssen in tractu Iuliz,) longo æuo absumpta est, Grünshfeldt & Dillart ædes primùm ad eius nominis familias, postea istæ ad Anstendadios hæ ad Dominos de Alstorff pertransiire, simili modo habitacula Hottsteden / im Hag / in den Sandel / Schaffenberg / Drimborn / Bischoffslaff eiusdem nominis familiarum fuere, sunt & aliæ quæ partim intercederunt, partim adhuc supersunt priscæ prosapiæ Aquis ac in viciniis celebres Rodenberg / Morich / Zuel / Seggeradt / von Pont / Eyckhorn / Beissel / Colyn / Streithagen / Doppelstein / Bulart / Corus seu Coris / Hairen / von Briolff qui dicuntur Beluen / Ellerborn / Wilder seu Wylre / Stommel / Boek Hartman / &c. patritias stirpes lubens volens prætereo è quarum vna Niderich inclarescere cœpere Schæ modo Barones de Grobendonck / quorum domicilium populari dictione das Kelmisch Haus indigitatum modo, quod est ad lapidem calaminarem: patritii etiam generis semetipsum nuncupat ludocus Beisselius Aquensis I.V. Professor scribens anno 1494. ex Aquigrani Rosarium de S. Anna ad R. P. D. Ioannem Trithemium Abb. Spanheimensem, quod legere est in R. P. Busæ è S. I. Theologi paralipo. opuscul. Ioannis Trithemii, &c. hæ progenies Aquis vel prognatæ seu titulis auctæ scabinale Collegium sena-

torumque ordinem in statu vrbs florentissimo, vrbs dico per optimates recte olim illustrarunt.

Cæterum inclytę huius ciuitatis Scabini, Imperii sacri Iudices censentur, numero decem & quatuor duplicato septemuiratu, gaudentes libertate sese inuicem Legendi cooptandique etiam si ad integritatem numeri præfati in vicem deficientiũ demortuorumq; Pater, filius, ac nepos simul, vel duo germani adlegerentur, vtramque prærogatiuam instrumentis desuper datis Fridericus eius nominis Tertius gratiõse indulxit, hanc anno gratiæ 1454. illam 1473. quæ duæ à Ferdinando Rom. Imp. semper Augusto nouo munimine sunt roboratæ eiusque insertæ confirmatorio diplomati: Ad iudicium memoratum omnibus omnino citra Alpes Italiæ ab iniquè lata causæ decisione, puocate fas est, quod insigne immunitatis Carulus Quartus Imperator tabulis nouis sedi Aquisgranensi communitatiq; impartitis confirmauit, datis Metis ann. Dom. 1356. Indiotione Nona, 5. Kal. Dec. Et quoniam Aquisgranum (inquit) vbi primò Reges Romanorũ initiantur & coronantur omnes prouincias & ciuitates post Romam dignitate & honoris prærogatiua præcellit, congruum & rationabile est vt exemplo Domni & Sancti Karoli aliorumq; prædecessorũ Imperatorum & Regum eundem locum & sedem Regalem Aquisgranensem & omnes inhabitantes ibidem Imperialis defensionis & nostræ clementiæ priuilegiis, libertatibus & bonarum consuetudinum cõseruatione quasi muro & turribus muniamus &c. specialiter autem hac libertate quod si in aliquibus ciuitate, oppido, communitate aut villa in Imperio ab ista parte citra alpes Italiæ aliqua sententia in iudicio &c. fuerit promulgata ab ea vti nulla seu iniqua ad nostros & Imperii sacri fideles Scabinos Aquisgranenses & ad competentes præfatæ sedis Regalis Iudices legitimè prouocari possit ad iustitiæ complementum habendum. &c. Hoc turbido sæculo quo bellum & hæresis prius leges tollit inuertitq; conuiescunt complures, prouocant attamen etiam nunc Aquisgranenses nonnullæ quarum numero est Imperialis Vrbs Nouiomagus quæ quotannis modicũ aliquid tributum pendere huic consueuerat, chirothecam pipere refertam: comitatus Toparchiæ, vici plurimi hodieque hic ius extremum operiuntur, iudicia feudalialia sex hoc Aquisgranense sub se comprehendit.

In præsentiarum moderatio ciuica talis vt numerare sit lectos senatores duodeviginti duos ciuiũ Magistris actum præsidentes guber-

naculaque tenentes, vtriq; annalis potestas duntaxat, incipiens memoria Diui Vrbanī alterum ē confessu scabinali ex patritiis & equestris ordinis viris aggregato, alterum ē ciuicis tribubus (quarum decē & quatuor) adscritum, duos cōsules abiuntes & functione sua defunctos, octo primarios officiatos, Noui viros sex receptores expositoresque vectigalis, his iuncti sex & viginti ex quauis populari tribu adlecti complent Reipublicæ formam: fit autem quotannis instauratio Magistratus, pridie Diui Ioan. Baptiste tribubus, presentantibus personas succedentes in loca abiuntium; cæteroquin in arduis causis & capitalibus animaduersionibus amplas senatus ex personis centum viginti & octo conflatu agi solet, desuperque ius dicere; quoties verò senatusconsulti stata indictaque dies, præcedere actio lyturgica diuinaque hostia immolari in camera consularis ab antiquo confluuit, quod Bonifacius IX. S. Rom. Eccles. Pontifex an. Pontificatus sui tertio decimo Aquensibus indulgit: Præsidem ac aduocatum antiquitus, Maiestas Cæsarea immediatè præficiet, hac porro tempestate Serenissimi Iuliæ Duces: & hæc ciuilibus administratio, religiosa alia, aliud tribunal Ecclesiasticum seu synodale, cui Archipresbyter nuncupatus pastor S. Foilani ex Senatu Ecclesiastico Canonorum Augustæ Basilicæ lectus ad instar capitis præsidet pro tribunali sedens ac ius reddens, cuius quidem iudicii præsidem præsentandi Archidiacono Hasbanicæ penes Iuliacum Ducem residet potestas, ex quo aduocatia villicationisq; munus in Aquis illi impignoratum; in more prisco positum fuit hodieq; perseverat vt deducatur hic præses prius ad summam ædem Decano & seniore Canonico comitibus vbi sub corona pensili per ampla præmissis oratione votisque præsentationis & institutionis tabulæ perleguntur, quàm ad Diui Foilani transitum faciens coram corona synodali veteri ritu inauguratur, sacramentumque dicat, hæc vti reor ex causa quod in principe æde obita pridem patrocinalia munia nempe in superiori templi testudine; adfessores scabinosque quatuor Rectores & ordinarios vrbis pastores, ac septem laicos indigenas iudex adsciscit, horum tamen suffragia in causis Ecclesiasticis consultiua, in mixtis vero etiam decisiva censentur; sub simulachro saxeo Deiferam referente versus orientem solem ad extimum regalis Ecclesiæ murum olim probri collocata instrumenta, hoc est scalæ, vinci, vincula ferrea ac cippi quibus colla pedesque perditorum ac facinorosorum stringebantur imperato Plebani

maioris Parœcię ac iudicij synodalis ſententia, Innocentius I V. S. R. E. Pontifex ad instantiam Wilhelmi Hollandię Comit̃s Romanorum Regis incolis Aqueſibus annę gratiæ MCCLII. indulgẽt ſpeciali gratia eſt impartitus quo fruereſentur quamdiu in deuotione Eccleſiæ perſeuerarent, vr non queant extra muros vr̃bis per Apoſtolicas. vel legatorum Apoſtolicę ſedis literas ad iudicium euocari, cõueniri, aur compelli dummodo coram Plebano ſuo, ſeu alijs competentibus iudicibus infra muros exhibeant de conquerentibus iuſtitia complementum, quæ quidem prærogatiua non euocandi nec arreſto detinendi à Carolo eius nominis I V. & Sigifmundo Auguſtis confirmationis robur accepit: Innocentius V I I I. P. M. autoritate Apoſtolica & ex cetera ſcientia approbat diplomate de ſuper dato anno incarnationis Dominicę milleſimo quadringentefimo duo de nonageſimo, quarto Idus Martij quod Archipreſbyter Paſtor nuncupatus, Diui Foilani regalis Vr̃bis Aqueſis itemque quatuor rector̃es & Paſtores appellati S. Petri, S. Iacobi, S. Adalberti & S. Ioannis Parochialium Eccleſiarum ac alij ſcabini laici ſynodales prout à tanto tempore cirra cuius initij ſeu contrarij memoria hominum nõ exiſtebat omnimodam iuriſdictionem, cognitionem & correctionem, in laicos oppidi memorati habere & exercere conſueuerant, habeant & exerceant, in cauſis videlicet teſtamentorum, decimarũ, matrimonialibus alijsque certis caſibus, exceſſibus, criminibus, delictis &c. teneanturque laici coram de iuſtitia reſpondere.

Inſinuatũ prius Aquas Graneas fuiſſe Imperij regni que Gallici, & Tranſalpinę Gallię caput, quorum alterum euincunt nonnullę è viis publicis nuncupationes indigenę & populares, vſque huc vſitatę gallicanum idioma redolentes, ditiones ſiquidem hæ Germania ſecunda, Francia Teutonica quondam appellatę fãere, & in his conſedẽre Franci cum vxoribus ac liberis, poſt victoriam de Alemannia ad Tolbiacum vicum adeptam, atque Franci Teutones dicebantur, qui vtraque lingua gallicę Teutonicęque loquerentur: alterum exiſtat oblongis aureis litteris extrinſecus veſus forũ palatio ampliſſimo ac curiæ iudiciarię Aqueſi ad principalem accẽſſum ingreſſumque per hoc Hexaſtichon ſcriptum.

Karolus inſignem reddens hanc condidit urb. m.

Quam libertauit poſt Romam conſtituendo

Rhenanus.

*Quod sit trans Alpes hic semper Regia sedes
 Vt caput vrbs cuncta colat hanc & Gallia tota
 Gaudet Aquisgranum præ cunctis mune clarum
 Quæ prius Imperij Reges nunc laureat almi.*

Similis verborum sensus habetur ad dexteram ascensus alterius superliminari portæ eiusdem palatij itidem expressus.

HIC SEDES TRANS ALPES HABEATUR CAPVT
 OMNIUM CIVITATVM ET PROVINCIARVM GAL-
 LIAE.

Multos libido incessit stricte ac pressè sumendi nomen Gallie Regni que Gallici, tam in his elogijs, quam sanctione Magni Karoli primæua ac priuilegiaria, non comprehendendo Germaniam sub Gallia, vt eò plausibilis fastus populo vendit, dum suum genitale solum Alemanniæ Aquisgranum Gallie caput comminiscuntur, sed nodum in scirpo enodi quærunt; quid enim commouisset Karolum differenter loqui de statu regnorum suorum quam suo æuo erat; quo Germania sub Gallia transalpina complectebatur atque vtraque Francia indigitabatur, discriminatio quippe vnius ab altera vti nunc est demum sub Saxonum Ducibus ad Imperij culmen sublimatis exordita est: dein si solarum Gallicanarum urbium caput intendat, cohærenter Reges Francigenæ duntaxat Aquis Regno initiandi forent, quod in indulto Karoli consequentibus verbis reluctatur: *iure dehinc Imperatoriam Maiestatem Roma plenius assequerentur*: accedit quod Karolus disertè pronunciet, *accini ad solenne dedicationis Principes Italia, Saxonia, Bavaria, Alemannia, vtriusque Francie, in omnibus voto & desiderio meo obsequentes, meruique ab istis obtinere, vt in templo eodem (Aquensi:) Sedes Regia locaretur, & locus Regalis & caput Gallie trans Alpes haberetur, &c.* cur in suffragium & subscriptionem voluntatis suæ Alemanniæ Principes requisisset, prius Karolus in attribuendis honorum insignibus vrbi, quæ ad Gallias ditiones præcisè spectasset? solius Gallie Ducum adensus suffecisset: ad extremum cuncti Cæsares succedanei, primus, præ-

sextim Fridericus, & eum consequentes, hoc Karoli diploma, pro vero ac germano agnoscunt & in Tabulis indultorum, huic vrbi concessorum, ita generatim ea verba intelligunt, quandoque illis ipsis quandoque dilucidioribus verbis vli; Fridericus Aquisgranum caput ciuitatum compellat, componitque urbem gemmæ in cipite coronæ tutilanti, urbem inquam, quam signanter caput & Sedem Regni Theutonici pronuntiat, quis aurem sanæ mentis Teutonos pro Gallis, aut certè principaliter pro Gallis sumpserit, cum præcipuum Germanorum regnum pridem fuerit ad Oceanum Septentrionalem illicq; Teutonorum Sedes inclytæ gentis, quibus ipse Tuiscon olim imperasse perhibetur: cæteri Augusti vocarunt Aquisgrauum Regiam Karoli & Regum Romanorum sedem, vel sedem & caput solij sui, seu caput regni Romanorum cis Alpes, aut caput Vrbium post Romam, siue præcipuam post alpes Regiam sedem prout Otto Primus in suo diplomate, extantque numismata circumscripta **AQVISGRANVM CAPVT ORBIS**, expropter tot Diuis gloriosi&que Imperatoribus subscribam porius, sub his conquiescam tutius qui leges ferunt, edicta rescribunt, eademque si necessum aperto ac candido ingenio explicatiora reddunt, quam neotericis scriptoribus plus æquo in hoc fortè sapere volentibus adstipulator, stabitque inconcussa veritas Karolum & præcos omnes in præconijs & eloquijs Urbis, sub Gallia Germaniam prout æuo Karolino fuit comprehendisse, esseque ac dici Aquasgraneas caput ciuitatum Gallicanarum pariter ac Germanarum.

Haud multum differens est à prioribus versus ædificio publico antiquato prætorio ad forum piscarium sito anno Domini 1267. Regnante rege Richardo incisus qui initialis est hymni Ecclesiastici Diuo Karolo sacri

*Vrbs Aquensis, Vrbs Regalis,
Regni Sedes Principalis
Prima Regum Curia.*

*Corn. Kemp. de
orig. Frisia.*

Hoc in loco olim palatium Frisiorum constructum fuisse sunt qui adleuerant, attestante Kempio Frisios insigni opera præstita Karolo Magno, quando Romanos Leoni tertio rebelles domuit, victoribus armis domum rediunt Coloniz portam vnam & Aquisgrani palatium benè ornatum cōstruxisse nuncupatū palatium Frisiorum, sed fides penes illos esto, nos certiorib. firmiori pede insistemus, viginti & octo videlicet rusticanos vicos huic telluri subdi, in cliuis ad occasum vrbs Cadmix genus effodi vel lapidem ærosū & Calaminarem, quo z ad auri colorem tingitur, meridiem versus plumbi & ferri fodinas, ad orientem vstibilium carbonum; quos lithanthraces vocant, horum tamen metallicorum fumos & aquarum naturalibus venis calentium vapores ne quicquam officere aeris salubritati, vel his vel collimijs locis argumento sunt homines ad inclinatam vsque senectam prouehi & infrequenter hunc tractum pestifera contagionis grauitate æstare: demirari assolent complures aeris terræque discrimen maximum inter vrbes exiguis spatiis dissitas sex nempe circiter miliarium Aquas Graneas & Leodicum sub eodem tamen cœli climate sitas, quod in hac æstui menses temporius fruges fructusque maturent; magis memorabilis est morum, naturarum, linguæ ac legum in vtriusque incolis & accolis discrepantia, sed huius causas in vniuersitatis Architecto quis penitus persculturatus est? exporriget is demum frontem animumque dilatabit, qui oculis vsurpauerit gratissimam collium planitieque varietatem iuxta ac venustatem à Deo & natura Aquisgrano inditam, illinc pingua prata alendo pecori distenta, & pascua lætissima, hic lucos & syluestres umbras, segetes ibi frugumque feraces glebas, alibi arboreta luxuriantia fructibus, viridariaque comis suis oculos perstringentia ac floribus intexta, ab illis oris montes, ab his fontium perennium, quâ calidorum, quâ frigidorum scaturigines subiecta inebriantes arua, & inter has incredibili situs amœnitate urbem regalē Aquensem prominerē, verissimè ac scitissimè occinet talis quispiam cum Poeta Graphæo

*En cernis apricis
Collibus impositam riguis & vallibus urbem
Et liquidos fontes passim per prata per arua*

Lata,

*Lata, soporifero manantes murmure? lymphis
 Agmina Nympharum vitreis mersare natantum
 Corpora? perpetuo hæc dicas viridantia Tempe
 Aspice Aquisgranum est: hic Karole Mausoleum
 Conspicitur ter Magne tuum: hic diademata Prima
 Magnanimi accipiunt genus alto à sanguine Divum
 Induperatores acri qua sulphure sumant
 Hæc loca sunt calidis Therma de fontibus orta
 AEgra salutifero reparantes corpora Therma
 Flumine, victa lue, & varijs exercita morbis.*

NOMEN AVGVSTAE
 domus primitus & nunc vsurpatum, fundatio
 primæua viginti Regularium Canonicorum,
 in auctusq; eorum numerus, qui ex his eo=
 rundemq; Præpositis infulis
 clari Episcopali=
 bus.

Caput secundum.

ANTIQUITAS oratorij Sanctæ Mariæ nomine indigitata
 est hæc Ecclesia, Cæsarium Pontificiaque diplomata spe-
 cialem Imperatorum capellam, vel Capellam palatij sui
 in loco vulgati vocabulo Ahha nuncupato structam, Hi-
 storiographi præsi passim Capellam appellant, signanter Aonymus
 Benedictini instituti monachus in annalibus regum Francorum in
 anno DCCCXXIX. Post exactam, inquit, Hyemem, in ipso quadra-

gesimali ieiunio, paucis ante sanctum Pascha diebus Aquisgrani terramotus noctu factus, ventusque tam vehemens coortus est ut non solum humiliores domus verum etiam ipsam Sancta Digenitricis Basilicam, quam capellam vocant, regulis plumbicis tectam, ex parte non modica denudaret: sed quæ originationis nominis disquiramus.

Baron. in
Mart.

Opinati sunt nonnulli dictam esse capellam à capiendo, sicque ex Latina & Græca vocem nomen esse compositum quasi capiens sed errant, potius à caprarum pellibus deriuatum, quibus olim in Francia Tuguria contegebantur, quæ in militum castris ad rem diuinam faciendam & audiendam exstruebantur, per antiquum fuisse morem Tabernacula ex pellibus consueiendi, quibus milites vterentur in castris diserte Tacitus Ann. lib. 13. eiusdem artis quæ scenc factoria act. 18. appellatur, hoc est consuendi pelles pro castris & nauibus operiendis fuit D. Paulus Apostolus: scribit Durandus lib. 2. cap. 10. num. 8. dictam capellam à cappa S. Mattini, quam religionis ergò Francorum Reges procedentes ad prælia secum portarent, sanè quidem Francicum nomen videtur cappella, *vne chappe*, hoc est tegumen; sub tentorio enim reges Francorum in castris militaribus sacrum audire soliti erant, vnde & appellatæ cappæ Monachorum & Ecclesiasticorum, vestes scilicet templi ad talos vsque demissæ, glossa in Clem. in agro de statu Monacho: ait cappas esse dictas, quia Reges Francorum ad prælia procedentes deferendas curabant sanctorum Martyrum reliquias & ideo tentoriolum in castris erigebant in quo sacras reliquias reponebant, & in eo locos diuina fiebat: vnde tentoriolum huiusmodi appellari cœpit Francico nomine Cappella, eo quod esset cappa contextum: & sacerdotes ipsius tentorioli præfecti ad sacras reliquias piè & religiose seruandas & sacrificia libanda atque offerenda dicti sunt cappellani, inde transit vocabulum ad quæuis oratoria, quæ sunt dictæ cappellæ: quod autem consueuerint Francorum Reges secum deferre Sanctorum reliquias in expeditionibus luculenter testatur epistola Carlomanni Ducis Francorum data anno Domini 742. quæ descripta habetur in Capitular. Franc. lib. 5. cap. 2. sic enim habet, seruis Dei per omnia omnibus armaturam portare, vel pugnare, aut in exercitum & in hostem pergere omnino prohibemus: nisi illis tantummodo, qui propter diuinum ministerium Missarum scilicet

solemnia

Solemnia adimplenda & sanctorum patrocinia portanda ad hoc electis hoc est vnum vel duos presbyteros cum cappellanis presbyteris Princeps (secum habeat) Gregorius Turonen. Hist. Fran. lib. 6. cap. 27. satis innuit Reges Francorum equitasse Sacris Sanctorum reliquiis præcedentibus dum de Chi'perico Rege pronuntiat: Reliquiis multorum Sanctorum præcedentibus urbem ingressus est.

Prouinciale vñtatiuſq; tam maioribus quam noſtratibus nomen obigit ſummæ Edi, Monasterium Sanctæ Mariæ vulgata nuncupatione Münſter, quod prius preſeſſi ſint Clerici ſeruique Dei arctiorem regulæ obſeruantiam in clauſtro habitantes vno dormitorio vñ, vnoque reſectorio quo facilius poſſent ad horas canonicas celebrandas concurrere, de vita ac conuerſatione ſua mutuo admoneri canonicique id eſt regulares ad exemplum & imitationem græcorum indigitabantur, eorum ſuperior Abbas, ac eiufmodi ordo Canonicorum regularium qui hoc in Monasterio primitus vigit ab Apoſtoliſ iſſis primum inſtitutus, à Diuo Auguſtino poſtmodum ad certam regulam redactus fuit, ob idque retinuit nomen Canonicus quali Apoſtolorum naſcentiſque Eccleſiæ miniſtrorum Canonem & regulam obſeruans, vtpote quorum erat cor vnum & anima vna, qui quotidie perdurantes vnaniſmiter in templo & frangentes circa domos panem ſumebant cibum cum exultatione & ſimplicitate cordis, collaudantes Deum & habentes gratiam ad omnem plebem; Poſſidonius Epiſcopus calamendiſ Diui Auguſtini diſcipulus in vita eiſ cap. 5. ſic ait, factus ergo Presbyter Monasterium intra Eccleſiam mox inſtituit, & cum Dei ſeruiſ viuere cœpit ſecundum modum & regulam ſub SS. Apoſtoliſ conſtitutam, maximè vt nemo quidquam proprium in illa ſocietate haberet, ſed eiſ eſſent omnia communia & diſtribueretur vñcuique prout cuique opus erat) reſſorere cœpit idem ordo in Eccleſia S. Quintini Beluaceniſ ſub Venerabili & Sancto Iuone eiſdem Eccleſiæ Præpoſito & poſtea Carnotenſi Epiſcopo; vñde plerique Scriptores colligunt ordinem Canonicum inter omnes Eccleſiaſticos ordines primatum tenere, antiquitate, doctrina, regimine, nobilitate, & Sanctorum numero, ſermo vero eiſ eſt de ordine Canonicorum regularium; ſub tam præſtanti inſtituto fratres antiquitus in Aquigrani Deo dignè famula-

Ad. 2. 6. 4.

Vincens. in
ſpec. hiſt. lib.
26. 0. 51.

bantur, extant hodieque in Basilica hac precum ad bonorum omnium auctorem ac largitorem Deum fularum formulæ psalmodiæ nempe versus & collectæ quibus vsus Abbas in receptione fratrum, insuper consimiles obsecrationes in danda pera & baculo itinerantibus fratribus, quas breuitatis memor missas facio, indicant itidem haud obsecrè regularem disciplinam quæ reseruata in nostram vsque ætatem nomina, dormitorium, populari diſtione, *der dormuer/in* cuius concameratione ac uato ac prisco opere ligneo nunquam visæ arancæ earumue telæ, molendinum fratrum *der brüder mössen/ad* hæc vsus à c'australi regula ad hoc vsque æuum dimanauit vt nemini canonicæ professionis hoc tempore ex vîbe soloque Aquense alio digredi fas sit, nisi prius à Decano collegæue aliundi postulata ac indulta potestas, animaduersione in contemptores decreta: reliqui institutum regulare sapientia, nimirum venia delicti petenda prostrato in terris corpore, expansis brachijs, carcer quadraginta dierum ob reatum criminis inobedientiamque, absolutiones pœnitentis per solemnes preces, eiusmodi inquam irrogatæ, quondam pœnæ expiationesque à peccatorum nexibus exulant planè pureque suppressæ: atque sicut complures aliarum Ecclesiarum Canonici iam dudum antea regularia instituta deseruerant, videlicet in Treuirorum Augusta Feste Tritenhemio Spanheimensi Abbate, religiosi maioris templi S. Petri & Diui Paulini sub Præfulatu Theoderici anno citciter DCCCCLXVI. Spirensium Canonici sub Balderico Antistite Maguntinorum & Vangionum itidem communitatem vitæ regularis abiecerant, ita exemplo istorum aliorumque, sub Othone Tertio Imperatore & Notgero Eburonum Pontifice Aquenses fratres remissiores facti professionem regularem deseruerunt proprietati bonorum temporalium inhiantes, cum iam pridem antea sub Othone eius nominis Primo Imperatore nomen sibi immutare, vice religiosi seu monachi Canonici simpliciter & sine adiunctione, eorum superior mutato Abbatis nomine Præpositus iam tunc nuncupari cœpissent: de hoc Molanus Monasterium S. Mariz dicta est Ecclesia Aquensis à maioribus eo quod viginti clerici à Karolo Magno instituti regulariter & canonicè in ea vixerint sub obedientia, in communi, intra claustrum simul manducantes & dormientes iuxta statuta Concilij Magontiacensis sub Karolo Magno celebrati, sed hoc suaue iugum sibi vt Moguntini & plerique alij excusserunt sub Othone

Tertio & Norgero Episcopo suo qui regulares clericos viginti con-
 uerterunt in viginti octo Canonicos proprietarios, quoniam id tem-
 porum eorum malitiam exigere iudicabant. Refert Gaguinus tem-
 pore Caroli calui regis Ecclesiam D. Martini Turonensis multis ab-
 undantem opibus similiter traussisse in sæcularem cuius temeritatis
 Canonici mox pœnas luerunt, nam missa in eos cœlitus pestilentia
 omnes (præter vnum ve lastum qui in numerum Sanctorum relatus
 est ac nomini eius ibidem sacellum dicatum) extincti fuere; quo fa-
 cto audito Canonici Diui Martialis Lemouicensis relicto sæculari
 habitu se ad monasticam vitam rursus conuerterunt, sed quia vel
 plagæ non semper diuinitus immissæ, aut ad eas correctio minimè
 sequuta, viuendique ratio laxior non coarctata ideo libentibus an-
 nis plura collegia cupiditatis & proprietatis studio communem il-
 lam & claustralem viuendi normam abiecere, ob id D. Bernardus
 pietate ac doctrina clarus annis centum circiter post illa tempora ser-
 monem faciens de statu clericorum & Canonicorum super verbis
 Apostolorum Principis, Ecce nos reliquimus omnia, adeo inuehitur
 ac exagitat nimiam licentiam vitæ canonicalis vt nesciat quo ordine
 eos collocet siue in hac vita siue in futura, idem Bernardus ad Fulconem
 puerum postea Lingonensem Archidiaconum, concedatur ergo
 tibi vt si bene deseruis (altario) de altario viuas, non autem, vt de al-
 tario luxurietis, vt de altario superbias, vt inde compares tibi fræna
 aurea, sellas depictas calcaria deargentata, varia griseaque pellicea à
 collo & manibus ornatu purpureo diuersificata, denique quicquid
 præter vitam ac simplicem vestitum de altario retines tuum non
 est, rapina est sacrilegium est; Albinus vero flaccus canonicos huius-
 modi acephalos hoc est sine capite nuncupabat, ea propter sollicitè
 prouideant canonici huius æui ne isti ordini aggregentur, neue sint
 sine capite religionis, caueant inquam ne sint regulares per antiphrasim,
 quasi secundum canones & regulas illis ad rectè viuendum à Pô-
 nificibus & concilijs præscriptas minimè viuentes, expendant sedulo
 mortem esse in ollis carniū & deliciarum populi esse peccata, seu
 pretia peccatorum, vota fidelium & patrimonia pauperum quæ com-
 edunt: sed regredior ad id qualiter recesserint Canonici Aquensis
 Basilicæ à communitate viuendi, Codex Monasterij quod auream
 vallem vocant à Molani narratione nonnihil discrepans scitissimè sic
 ait Anno Domini millesimo primo Otto Terminus Imperator filius

*Rob Gaguin
 li 9. Reg.
 Franz. li 5.*

*Lib. de diuin.
 offi.*

*Eodem habet
 vita Norgeri.*

Ottonis secundi & Dominicæ Theophanæ Imperatricis expeditionem iam Tertio mouens in Italiam contra rebellantes Romanos prius sub actis hostibus veneno à muliere dato vita decessit quinto Kalend. Febr. Anno Regni & Imperij eius decimo septimo corpore eius Aquisgrani ante Altare Sanctæ Mariæ in Choro conditum est, vbi & ipse Dominus Notgerus tutor eius vigintiocto canonicos partim de suis prædijs partim de redditibus Ecclesiæ caprei montis constituit & addidit, quia in dicta Aquisgrani Ecclesia postquam vastata extitit à Nortmannis non erant nisi duodecim & sic modo in ea sunt quadraginta, cum S. Karolus qui eam fundauit, dicatur viginti clericos qui Domino suæque genitrici nocte ac die sub regula Beati Augustini Episcopi in ea seruirent statuisse.

Specialius qualiter incrementum illud Basilica Aquisgrani sumpserit declaratur in gestis Pontificum Tungrorum seu Leodiensium: Notgerus vel iuxta alios Rogerus Nobilis fuit Sueuus, qui ad regimē Leodiensis Ecclesiæ assumptus est quando ciuitas ipsa adhuc parua erat castri adiacentis capræ montis eruptionibus & iniurijs subiacens, erat hoc castrum accessu difficile tantaque turrium & murorum munitione firmatum vt nullius obsidionis paueret incursus, inhabitabatque id ipsum ex nobilissima Francorum descendens prosapia Princeps qui cum Notgerum Antistitem requireret vt filium sibi natum sacro Baptismatis lauacro immergeret, sapienter Præsul cogitauit hac occasione posse finem dari incursionibus & calamitatibus hæcenus perpeßis quocirca milites, lorice & gladijs armari iubet & habitu clericali desuper indui sicq; ordinatæ processionis instar Episcopus totius cleri stipatus agmine veluti Baptizaturus infantem castrum capræ montis introducit, ab Immo munitum Anno 960. mox abiecto clericali habitu mœnia domosque subuertunt, & suæ potestatis faciunt, erant in eodem castro captini montis tres Ecclesiæ in quarum vna in honore B. Mariæ duodecim Presbyteri erant deputati quorum decimas & redditus præbendales post oppidi excidium ad Ecclesiam B. Mariæ Aquisgrani Notgerus de consensu Otthonis Tertij (cui director & tutor datus fuerat) transtulit, & quot clerici ibi prius habebantur, tot in eadem Ecclesia superaddidit: hinc igitur est quod ditio illa caprei montis, vt pote consensione Imperatoris Otthonis à Karolo Magni prosa-

pia, Zwendeboldi posteritate occidentalibus Franciæ Regibus (qui Imperium rursus affectantes potissimum verò auito iure sibi vindicantes Lotharingiam, quæque vna ferè perpetuum dissidiorum fomitem præbebat, Imperatores sub id temporis Saxones bellis frequentibus laceſcebant) ablata, & Basilicæ Aquensi taliter qualiter Francigenæ eam possederant attributa; vsque huc Cæsarij Iuris manserit, atque abinde in hanc vsque ætatem territorij Caprimontensis Aduocatia seu villicatio à Senatu Canonorum huius Basilicæ haud interrupta serie sit recepta, ac prout vsus hodie loquendi incessit releuata, penes quem semper mansit gladii potestas, præfecturaque Iustitiæ, hoc est, Scabinorum, Iudicum, Baliui, prædijque loci institutio, atque ab iniquè lata per eos decisua sententia ad sedem Regalem Aquensem prouocatio continuata est in hanc vsque ætatem; huius capreimontis & stonensis territorij toparchiam ac Ius Senatus Ecclesiasticus Principis ædis in Aquis in illustrem Generosum ac strenuum D.D. Carolum de Longeu. I. Comitem de Busquoy Batonem de Vaulx equitem autem Velteris a ce lente assensu Apostolici Pauli Papæ V. an. 1629. transtulit. Signanter Imperialem Iurisdictionem dictis in partibus innuit Anselmus in gestis Pontif. Leodicensium lib. 2. cap. 25. quæ omnia (inquit de Notgero) cum post ipsius oppidi excidium in suas Ecclesiæque vtilitates potuisset retrorsisse (quippe qui & Antistes eius dioceseos foret, & in palatio Othonis Tertii, adhuc pueri inter primos consiliarios:) simul vt à loco suo inuidiam facti transferret, maluit sedem regiam honorare his, quæ prius ad memoratum oppidum erant appenditia) Aquas graneas sub Lotharingia tunc comprehensas, Lotharingiam etiam tum ante assignatam Imperio Historici abundè posteritati consecrarunt, similiter ex iisdem planum fit, consil. & esse sub ea tempora non infrequenter Reges Franciæ contra Imperatores comprimis Othones: Carolus simplex Occidentalis Franciæ Rex contra Conradum Cæsarem, Anno post Christum natum 914. cessit demum Lotharingia Carolus, fœdusque cum Henrico condicto Aucupe Imperatore percussit, Episcopis & Comitibus vtrimque rem Iureiurando confirmantibus, Sigberto contestante; addit regino promississe Catolum nunquam se regnum Lothariense sibi vsurpaturam:

*R. gino in
Chro. an. 939.*

Ludouicus Galliarum Rex vna cum Gisclberto Duce Ottonem Magnum Aucupis filium hostiliter est aggressus sub obtentu recipiendi regni Lothariensis ideoque Otto primus Capellam Domini Ludouici Pij Imperatoris instar Aqueusis incœptam in villa Theodonis ne perficeretur, vel pro munimine haberetur, destruxit; spe inanissima delusus Ludouicus cum suis bello succubuit, cessitque & hic Anno 944. Regno Lotharingæ, iuncto sacramento, sic Otto Magnus Præfecturam eius regni sororij filio Henrico, deinde genero suo Cōrado, demum Brunoni fratri Archiepiscopo Colonienſi tradidit, quoadusque ad Ottonem Secundum cum Imperio regnum Lotharij deuenit, id porro cum Lotharius seu Luitherus occidentalis Franciæ Rex Consobrinus Ottonis tandem recuperare instituisset, exercitūque de improviso adducto ad Aquas Graneas: (vbi in palatio suo Imperator Ottho cum coniuge morabatur teste Crantzio in Sax.) eamque urbem Cæsare nihil hostile prospiciente cœpisset derepente; atque pertriduum possedisset Imperator cum familia fugiendo elapsus festinato contractis copijs rursus Lotharium cedere Aquigrano compulſit, insecutus etiam vsque ad Lutetiam Parisiorum populabundus regnum eius ingenti clade affecit, deinde ad eum amnem congressi Reges pacificantur, datis inuicem sacramentis, Lotharingiam Rex Lotharius abiurauit, inquit Sigebertus Anno Christi 980. referunt eandem rem Regino, Antoninus, Schaſnaburgensis, Auentinus & alij.

Ex prælibatis conciliatio diuersorum scriptorum super augmento præbendarum Augustæ Aqueusis domus haud grauatim perspicitur, nempe post cladem septentrionalis populi remansisse præbendales, redditus duodecim quibus Otto 3. Imp. & Notgerus Præsul ad diuini cultus incrementum tam de suis prædijs quam decimis ex monte Caprino desumptis viginti & octo superaddidere, qua accessione Canonorum numerus cum alijs primitus fundatis ad sacrum quad ageſimum eundemque sanctissimum numerum excreuit. Nec verò hoc solummodo Aqueusis Basilica, Notgero XLVI. Tungrorum Præfui debet, quin & ipsius laudibus ad ſcribendum vnum ex eius discipulis Oibertum Aqueusiam Clericorum vitam tunc perniciosè licenti contagio deprauatam ad Sanctæ religionis statum reduxiſſe: Sextus itidem à Notgero Antistes in ordine secundus supra quinquageſimum dictus Wazo inter optimè meritos de

Aqueusis

*Chapin. uille in
ge u Tong.
Pontif.*

Aquensis cellare reputandus erat, anno 1046. Rege Alemannorum Henrico quarto necdum ad Imperij culmen sublato, Romam totius Germaniz Ducum Comitum, ceterorumque Nobilium roboris comitatu proficiscente, cum hac opportunitate Francica Nobilitas Regi suo suggereret ut Aquense oppidum quod quondam iuris Francici fuerat sibi rursus subiceret, militem Regem iam tum cogente copiasque scribente ut Aquisgranum expugnaret memoratus Wazo prudentia ac sagacitate ingenij animum Regis à suscepto bello diuertit.

Competto quo tempore in Basilica Aquensi Deo deseruientium numerus vsque ad quadragenarium completus est, liqueat etiam quando & quot portiones canonice suppreſſæ: ſzuiante primo noſtræ ætatis hæreticorum turbine anno humanæ salutis MDLXVIII. cum Wilhelmi Auriaci gentis Naſſouiæ copię eſſent in Gulpen locisque finitimis cuncta depopularentur, ipſe cum aliquot exercitus ſui Ducibus apud Aquas conſtitutus Ciues Aquenſes blandè promutui datione ſollicitat, ſe quidem inuitum facere ut Imperij Germanici amicis clientibus optimè de ſe ſuiſque meritis non uſui ſed oneri eſſe cogatur, verum impellente neceſſitate aliter facere non poſſe, militem graui commeatus defeſtu premi; illorum vires paulatim elangueſcere, niſi perſoluto ſtipendio progredi nolle, ſuis Ducibus obſtrepere, tumultum aut defeſtionem vereri, bona fide ſe ſuo tempore mutui accepti ſummam ad extremum quadrantem reſuſurum; per lectis literis oppidum ſe excuſare, immunitatem obtendere, beneficia collata commemorare, ex orbitantem pecuniæ ſummam (poſcebat ſiquidem quinquaginta dalerorum millia) exhorreſcere: contrà ruruſum ille inſtare & vrgeri, atque niſi ad ſtatum diem imperatam numerent extrema ipſis ferro ſtamque minitari; Senatus ac ciues omni militum præſidio deſtituti tale nihil à Germanis ſubueriti, volentes nolentes illius petitioni quoquo modo aſſentiri coacti ſex & viginti dalerorum millia vna cum Canonicorum collegio numerant: hanc cladem ilico conſecutæ bellicæ eiſcemodi prope innumeræ; accedebat quod reſciſcente charitate oblata fidelium minuebantur; ſiquidem proſuſiſſimè pridem indigenæ iuxta ac aduenæ ſancta quadam æmulatione magnam vim argèti ad vſum templi religioſumque erogabant (quod ab ipſo naſcentis Eccleſiæ exordio ad ita vsque tempora continuatum dixerim) proſuſiſſima libe-

salitate incolæ vrbis domicilia sua vt plurimum annuato centu adstringebant, eumque Basilicæ pendebant, vel alijs legatis ex pio animo profectis Virginem honorabant, ex qua munificentia consequurum vt cuicumque sub ista tempora à Prælaro Principis huius Ecclesiæ saltem clericali habitu indulgeretur amiciri, diuinisq; assistere, is sufficientem alimoniam censeretur nactus: Deficiente isto sacrarum largitionum feruore, deseruioribus Basilicæ, symphonicis, cunctisque vicariis operas præstantibus qui ex meris collectis victitare assueuerant, de stipendiis mensuris ac præstimonis prospiciendum non erat, in super viro alicui pererudito qui esset populo à concionibus in primaria æde, itemque gymnastæ ac Reçtori Scholarum congrua sustentatio danda: iis aliisq; prægnantibus ex causis de suffragatione Pontificis Summi Gregorij XIII. in inclutam nationem Germanicam singulariter propensi suppressio octo Canonicalium portionum impetrata est, prout itidem in alijs complurimis Collegiis seu ad præstitutum temporis spatium seu in perpetuum iuxta quod vrgentia rationum momenta interuenerunt accidit, quæ quidem num in exemplum petrahenda sint, haud facili iudicium meum hic adposueto, hoc exploratum compertumque habeo in non paucis Germaniæ Collegiatis ac Cathedralibus vbi eiusmodi obliteratio facta, eos qui vel maximè ad extinctionem collimant eoque adlabotantur etiam si forte pio Zelo ductos ex hisce terrenis compedibus ac compagibus corporis ad immortalitatem cito euolasse via adipiscendum præbendarum successoribus eorum clausa, vnde colligi posset Deum cultum religiosum haudquaquam imminutum sed augmentum iri velle, atque in pluribus magis quam in paucis beneplacitum esse Diuinæ Maiestati collaudari: remansere itaque in Ecclesiastico collegio primariæ ædis Aquensis duo & triginta præbendæ, octo clericorum, decem & sex Leuiticum adimplentium in ordinem hoc est qui Diaconi ac Hypodiaconi muneribus fungerentur, itidemque octo Sacerdotali Characterate insignitorum qui mysticis operarentur sacris; cautum vero ac sancitum ab Apostolicis, vt si quem sacer ordo terigerit atque is promoueri præfixo tempore ad eundem neglexerit vt certa rei frumentariæ portio ei denegeretur quo sic stimulus daretur ad sacros ordines proprius suscipiendos. E præscripto numero quatuor & viginti Capitularem confectum constituunt; & presbyterio iniuriarum ordine vnâ præbendam Regi ac Cæsaria

Maieſtas ſibi reſeruat ac ſui abſentis loco, ne O. M. Dei cultum imminui contingat, quondam vnicum hoc ſuo vt duos actu Sacerdotes, actu reſidentes Vicariam operam impendentes ſurroget prouiſum, indigitantur hi Regiæ Maieſtatis Vicarii ac prouentus vnus Canonice portionis æqua lance inuicem partiuntur; non abſimili ratione Traiecti ad Moſam in Collegio Seruatiano Dux Brabantie Canonicatu potitur, ac Galliarum Rex in Collegiis Turonenſi ad D. Martinum, Andegauenſi ad S. Mauritium & Cabilonenſi vt tradit Chopinus lib. 1. tit. 4. de Sa: politia & libro de dominio Franciæ. Prælibatam allegat cauſam Bulla martini V. Papæ ſub data Conſtantiz XI. Kal. maii à Collegiis Canonico & Scabinali communitateque Vrbiſ Aquenſis impetrata, quod cum eo loco ſit Sedes Imperij ac inſaugurationis primordia ſiant, Imperatorque Canonicoꝝ albo adſcribatur de cætero nullus in Canonicum recipiatur qui ex damnato, alieno, illicitoꝝque thoro ſit prognatus, & vt de militari honeſtate genere ſit procreatus, atque in aliqua facultate gradu inſignitus: neque duntaxat illi acceſſus ad hoc Collegium negatur, qui in ſe originis macula notatur, verum etiam vniuerſis qui in altero vel vtroque parente labem natalium contraxerunt, ſiquidem ipſa parenrum honeſtas ac virtus liberorum certiffima ſunt ornamenta. Animatur Baſilica hæc tribus veluti vnus animæ potentijs ſeu tribus vitalibus membris Præpoſito videlicet Decano ac Cantore, ſanxit autem Otto primus Imperator vt Saluatori noſtro Ieſu Chriſto eiꝝque Matri famulantes in ſua capella liberam inter ſe, haberent licentiam Canonum eligendi Abbatem quem, modo (inquit Otto ſuo ſuo) dicimus Præpoſitum, qui timorem Dei habeat, eoſque iuxta Canonicam regulam arguere, increpare, obſecrare & ſapiat & queat & velit, obſeruatu hoc loco non indignum iuxta locorum temporumq; diuerſitatem nomenclaturâ prælatorum eorumque munia variè immutata, ſiquidem quandoq; præpoſitus idem indicabat quod Abbas, ſubinde Decanus idẽ quod prælatus, nonnunquam prælatus aliud & aliud Præpoſitus, etenim Prælatus ſeu Decanus in viſæ ſpiritualis adminiſtratione fratribus præerat, præpoſitus in procuratione exteriorum & labentium principabatur, dicebaturque alio nomine œconomus, ac quantum anteferendũ ſpiritualia ſæcularibus tantum Decanus, præpoſito dignior habebatur, nunc alia differentia multis temporibus obtinuit, vt

quandoquidem Præpositus incumbit conseruare & adaugere terrenas facultates & Ecclesiasticas fundationes à Regibus & Principibus Cathedralibus & Collegiatis Ecclesiis impartitas, atque speculari ne eas dilacerentur ab hoste extero, ac siquidem distraherentur v. l. dilaberentur illas vindicare & tueri, quam ob causam retroactis sæculis Magnatum ac procerum filios ad Præpositurarum fastigia designatos ad lectosque vidimus; ideo hoc æuo Præpositus dignitate præminentior censetur quam Decanus. Ac ne huic Aquisgranensi Collegio amicitia leges inciderebunt sed eius rami potius longe lateq; sese expandere antiqua pactione sancitum vt confratrum vinculo Traiectini ad Mosam & Werdenenses hoc est ad insulam Cæsarum Canonici hinc neferentur, quibus per triduum in religione & habitu in Ecclesiæ odeio & stallo comparentibus silaria diurna, præsentias vocant pendebantur, nobisq; reciproce ipsorum templa consimili habitu obiunctibus ea exsoluerentur, hinc forte à vigilantioribus eorum locorum pastoribus obseruatum vt fideles suos ad crebrius Basilicam Marianam in Aquis frequentandam præsertim recurrentibus diebus festiuoribus commonefecerint: eodem nexu sunt qui asseuerant Kerpenses & Tigurinos Canonicos in Heluetiis cum hisce fœderari vincirique, ac ob id descendentibus Tigurinis ad Zwinglianum dogma vnus è Canonicorum isthinc profligatorum gremio ad Aquisgranensem Basilicam seu fidam stationem profugit, Tigurum vulgo Zürich nominatur vetustissima est in Heluetiis Vrbs, Ecclesia collegiata ibid. ex opposito Basilicæ Canonissarum pro XXIV. Canonicis in honorem ss. felicitis Regulæ & Exuberantii fundata est circa annum septingentesimum sexagesimum, referunt nonnulli ex Alcuino Karolum Magnum tot construxisse dotasseque Monasteria quot Alphabetum literas complectitur, hinc fecisse omnes literas Alphabeti aureas & in quauis vnâ Ecclesiarum collocaſſe, Heluetiis id ita interpretatum volunt vt prima earum sit A a h, postrema Zürich mihi tamen similis vero illi sentiunt qui Tigurinam Ecclesiam non à Karolo excitatam à fundamentis sed centibus, ita luculenter inuictam circa annum 810. volunt vt quasi vetus conditor ipse dici debeat ac possit. Propter summam eminentiam Aquisgranensium Præposituræ multoties olim funestè ac acerbè disceptatum, inter collimitaneos Duces & Comites, vnicum atroxque facinus libet solum in medium producere, ann. 1418. V. Nonar. Maij Dominus de Hinsperg suo satellitio ac famulatu sti-

patus,

Patus, infestis armis accinctus cito ac temeratio cursu irruit in templum Virginis Matris Regiæ Vrbis Aquensis displotis sclopis in cancellationis aræ Deiparæ Virginis septa, intra quæ duo Sacerdotes destinati à Iulix & Montium Duce oblata fidelium recipiebant, (etenim partim ob thesaurorum altaris, partim ob custodiam oblationum iam ex more prisco assolitus Præpositus duos sibi sacramento astringere qui ab ата haud longè recedant vigilantesq; in id dirigant oculos;) sentitum eriam tunc in vnum è Regis Vicarijs Reynerum de Wylie casum vulneratum: ex quo è vestigio commota ciuitas temerarij furoris ausum sedauit: Mirum vero nemo ducet complures inhiasse isti muneri eiusdemque opimo prouentui, cum tanto deuotionis ardore duceretur olim populus vt oblata templi quæ pro potiori parte cedebant Præposito in immensum ascenderent, numerata, proditum ab eo qui acceptu & expensarationes reddidit, vno lub. lat anno octuaginta florenorum aureorum millia, expensæ porro ac onera sub idem tempus ad quæ obstrictus Præpositus, quatuor millia non excesserunt: neque duntaxat culum æs offerebatur, sed aurum argentum non monetatum, nulla signi autoris vel pretij impressione notatum, gemmæ, equi, arma edulia & alia omnis generis promiscuè: dixi hæc pro potiori parte obuuisse Præposito, quippe lapsu temporis exorientibus differentiis inter Præpositum & Ecclesiasticum Senatum circa fidelium oblata paciscendo in vario transactionis articulos, itum est, vt templo eiusdemque Fabricæ, sacerdoti actionem lyurgicam operanti, assistentibusque statis temporibus ac conditijs festiuis diebus sua competere: Præfatarum fortè oblationum commodo & eminentis prælaturæ excellentia, quondam Duces Comites Procere continuata serie ad nostrum vsque hoc sæculum id muneris obiuere & ambiuere, nouissimus illustribus prognatus natalibus in hac dignitate refulsit Henricus Boiarix Dux qui circa annum diuini Natalis MDXXXIV. ad Præsulatum Vltratiensis Ecclesiæ euectus, in nobilem virum Ioannem à Vlatten, hunc honorem contulit, qui idem propter eximia merita auctus est Præpositura Craneburgensi & Carpeni, fuitque illustrissimo Principi Guilhelmo Duci Iulix à consilijs, eiusdemque Cancellarius vir varijs negotijs desunt probatus; cui Erasmus R. r. suo aucto vti cloro persæpè literario stylo salutem impertiit, huic diem obiuncti, admodum adolefens surrogatus est Henricus à Vlatten in eius.

gatus est Henricus à Vlaten in eiuldem dignitatis titulo qui etiam-
num superstes: Enimvero hoc turbido tempore remanentibus sum-
ptibus ac expendiis ad quæ Præpositus obstringitur, remisso aurem
oblationum feruore, peneque deficiente, dum quiuis ad priuatum,
quæstum caler ac callet, cessat præsens periculum ambitus, inter prin-
cipes viros ad dignitatis huius templi fastigium.

Bruschium.

Prodierunt ex celebri collegio insignis Basilicæ Aquensis viri Epi-
scopalibus infulis clari spectatiq; Arnoldum nobilem à Salenhouden
aut Selehouden à Ringauiam natum virum sapientia, ingenij acumine,
facundia & humanitate perinsignem Decanum Aquisgranensem
Collegii S. Petri Moguntia Præpositum & ciuitatis eiusdem Came-
rarium, Friderici primi Imperatoris à rutila græque assimili barba dicti
Ænobarbi Cancellarium ann. M C L I I I. Maguntinus Ecclesiasticus
Senatus delegit sibi in Præfulem, vrpote quem Fridericus impen-
sius amaret, verum ann. M C L X. in die S. Ioannis Baptistæ miserè à
Moguntinis ciuibus incomparabili tyrannide trucidatus in cœno-
bio S. Iacobi, vestibulique exutus & in sterquilinum præcipitatus
est, vnde à pauperibus quibusdam iterum extractus mortuus etiam
per integrum triduum horribilibus modis tractatus, tandem vero à
Canonicorum Collegio clam quæsitus in Vitem portatus, & cum
summo luctu terræ mandatus est in D. Virginis Collegiata Ecclesia,
hac de causa Moguntia miserè dilacerata est ab eod. Friderico Imp.
priuilegiis exuta, mœnia Urbis diruta, fossata impleta, cœnobium in
quo cædes perpetrata funditus euersum, funesti consilii authores
gladio è medio sublatis.

Bruschium.

M. S. Bas. Ag.

Hugo ex familia Comitum in Spanheim summi Colonienfis
Collegij Decanus ac Aquensis Basilicæ Præpositus ab Imperato-
re Friderico primum postularus, dein a Capitulo anno salutis
M C L V I I I. electus fuit in Archiepiscopum & Electorem Agrippi-
natum; hic superaddidit ad præbendam fratrum Aquensium
decimam de Richerche, ad ornatum quoque eiusdem Marianæ
ædis vestes sacras tam cum auripfrigio quam sine eo & vasa argentea
contulit.

D. W. H. H.

Plurimum nobilitauit Aquisgranum seculo secundo supra mil-
lesimum Cunradus Dei permissione Decanus S. Mariæ & Præposi-
tus ad D. Adalbertum in Aquis, sanctorum vitæ & doctrina mul-
titudine celebris, qui factus postmodum Episcopus Hildemshemen-

sis, de hoc & altero Ioanr e Scolastico Xantenſe Molanus perhibet, quod his viris sanctis p̄d cantibus cruce se pro liberatione terrarū sanctarū signarunt ad profligandos Saracenos Fridericus rex Romanorum, Sifridus Episcopus maguntinus, Henricus Dux Brabantiarū & vtriusque ordinis alii complures: Idem Cunradus omnem possessionem quam coemerat in pago Connesdorp infra terminos de Sinceke pro remedio animarū suarū & parentum suorum tradidit Ecclesiis S. marie, & S. Adalberti in Aquis & monasterio S. Ioannis in Porceto, vt dilucidum fit ex diplomate desuper acto anno Dominicarū Incarnationis MCXCII. Cæsarius Heisterbaccensis ex quadam reuelatione clarum facit, Cunradum hunc Antistitem Hldinshemensē innocenter enectum, iustorum spiritibus associatum.

Singsch.

Ob summam eruditionem iuxta prudentiam Anno 1298: W.ichboldus Baro de stirpe ab Holte Westphalus ex Decano Colonienſi & Præposito Aquisgranensium ad Episcopatum Colonienſem delectus est.

Neque præteriendus Hetmannus Lantgravius Hassiæ, qui dum prius Præposituram Aquensem & S. Geconis apud Agrippinam administrasset Anno salutis 1480. fit Archipræsul ac Elector Vbiorum.

Henricus Comit' Palatini Electoris ac Ducis Boiararū filius prius præposituræ Aquensi ac Coadutoriarū Præfulatus Wormatiensis incubuit, quam ad gubernacula Ultraiectionis Episcopatus susciperetur, cui Diocesi præfuit annis quatuor, siquidem anno MDXXIV. à fratre Germano Comite Palatino Aquisgrano Ultraiectionem deductus est comitante eum honoris causa XLV. equis Vicepræposito in Aquis D. Nicolao Huin de Anſſenroide, præter complures spontaneos comites ex ipsa ciuitate effusos qui ad maiorem splendorem purpureo habitu sese ornauerant.

Cum aduerteret prudentissimus hic Præsul incōmoda plurima ac detrimenta prædecessoribus, sibi, suisque a collimitaneis Principibus præsertim a Carolo Duce Geldriæ hoste implacabili continuo inferri, & omnia factionibus proditionibusque plena, atque Ecclesiæ labanti succurrere non posset, ad opem Caroli Quinti Imperatoris, aduersus incursiones

hostium implorandam redactus fuit, & propter assensu ordinum pro communi populi commodo ius Episcopatus ac ditionem Ultraiectinam Transisalananque anno salutis MDXXVIII. decimo tertio Kal. Nouemb. consignauit Karolo V. Imperatori atque domui Burgundicæ, eamque in corpus Ducatus Brabantix & Comitatus Hollandiæ digessit, reseruata sibi ac posteris Episcopis integra qua nomen Episcopatus Ultraiectensis patet Ecclesiastica iurisdictione, suffragante in hoc Roman. Pontifice, ipse inde Wormatiam concessit, ac post Philippi fratris sui obitum diem auctus est Episcopatu Frisingensi, ac utrique Episcopatu summa cum laude præfuit.

Wilhelmo Enckeuort Brabantino posteaquam Aquisgrani diutissime canonicam vitam in æde Deiparæ professus fuisset, pluribus Rom. & Republicæ Magistratibus & Germaniæ procuratore integerrime functo Episcopatus Dertrusensis in Hispania imponitur ab Adriano VI. P. M. cuius res administrauerat libellis dandis; in Cardinalium quoque Collegium solus cooptatus est, per Comitem Hochstratum declaratus est absens Episcopus Ultraiectinus, auctoritate Caroli V. Cæsaris ac ratificatione Clementis VII. P. M.

Petrus Vorstius alii Væstius Canonicus Aquisgrani & Episcopus Auenfis fuit.

Wernerum de Meroidt postulatam ferunt in Abbatem Stabulensem ex Senatu Ecclesiastico Auenfis.

Nouissime Gerardum ex nobili apud Geldienses familia à Groisbeeck Anno videlicet MDLXIX. Decanatu Leodiensi & Auenfis soleiter perfunctum delegere Eburones sibi Pontificem, Pontifex vero summus illum amplissimo Cardinalium senatui cooprauit.

His insula spectatis viris alios duos iure annumerauerim doctrina & pietate venerabiles, Gerardum Dauentriensem ob vitæ sanctitatem appellatum Magnum dioceseos Traiectensis Theologum & Canonici iuris peritum Euangelicum oratorem egregium qui raro exemplo, diuitiis, honorum titulis, beneficiorum Ecclesiasticorum opulentiis & præ aliis Canonicatu regalis Ecclesiæ Auenfis, reliquisque sæculi illic. bus Spreis imitationis humilis vitæ Iesu Christi multæ sanctæ conuersationis documenta edidit, instituit clericorum seu fratrum bonæ voluntatis citra professionem in communi viuentium ex labore manuum congregationem, religio sacra & institutum Canonicorum regularium sub Urbano Papa IV. per eundem rursus

reflorefcere cœpit, ipſique congregauit Windetementis originem ac progreſſum debet, ſcripſit de contractibus & uſuris, de inſtitutione nouitiorum, de conuerſatione interna, de locatione curæ paſſoralis, ſermones varios, de regimine Monialium, de incommoditatibus Matrimonij, Epiſtolarum ad diuerſos lib. 1.

Alterum Wilhelmum Zwiers alias textorem ſeu textoris filium Auiſgrano oriundum S. Theologiæ Doctorem & profefſorem eximium virum egregiè doctum ac probum, Deiſeræ Mariæ Canonicum in maiori Eccleſia regiz Sedis Auiſgrani, qui collegit præparamentum ſaluberrimum Chriſtiani hominis ad mortem ſe diſponentis typiſque vulgauit, ſcripſit inſuper in Euangelium Diui Ioannis, de paſſione Dominica, de peregrinatione Hieroſolymitana, in Canonem Miſſæ, ſermones quos habuit, in Cathedrali Eccleſia Baſilienſi cuius fuerat Eccleſiaſtes antequam ea ciuitas hæreſum labe inſiceretur, vixit circa annum Domini 1475.

*QUA MOBRE M ERGA
hoc Solum & vel maximè maiorem Virginis
Hecorox ædem tanto adfectu tractus ſit Ka-
rolus Sereniſſimus Auguſtus à Deo con-
fortatus Magnus & Paciſi-
cus Imperator?*

Caput tertium.

IN cauſa indaganda cur Karolus tam ardenti amore proſequutus urbem hanc ſervit in ea frequentiffimè hyemans oratores legationeſque gentium, præfectos ac prouinciarum præſides ex omnibus terrarum finibus aduentantes exæperit, Eccleſiam & Regiam verè egregiam regali ſumptu condiderit, quæ memorat Franciſcus pettarcha lib. 1. ep. ſt. 3. vti ſciſſola ſine ſale ſine ſucco veritatis nugis

& figmentis variis intexta recensere dedignor, etiamsi non diffitear ad tam liuidi commenti veritatem astruendam psittaci figuram lapideam annulum rostro gestantis ad septentrionem obuersam ab antiquo Basilicæ Aquensi adpositam et etiamq; fuisse, ex tenero affectu Karoli in hunc locum otiosi arripuere ansam similia acroamata cōminiscendi, fabellas dico quales vt fastidia de colis trahendi pensa tollant, garrulæ anus excogitare solent, igitur grauiores causæ Karolum rapientes in amorem Aquarum Granearum disquirantur, amœnitas loci, locus ipse quieti aptissimus, auræ salubritas nō parum momenti habuere vt huc allicerent Karolum, neque eo inficias vtilitatem iuxta ac commoditatem Thermarum multum flexisse induxisseque, insinuante hoc ipsum Eginharto Karolo quondam à secretis; nonnulli venationis oblectamenta occasionesq; producunt, ob idque vicinus tractus *mon-iōje* quasi delitiæ mœtiam tum nuncupatus; esto & hoc, sed addo amorem patrij soli haud mediocriter inauxisse affectum Karoli vt his locis crebrò morari voluerit: produnt historici anno salutis DCCCXLII. die XXVIII. Ianuar. (quo etiam factō functus) sub idem prope tempus natum Magnum Karolum quo Karolus Martellus cognomento eius auus in humanis esse desinit, colluxisseque lucidissimam stellam aliquot horis ante natiuitatem Karoli in signum quod tanquam lucerna ardens scintillare deberet: De natalitio loco ipsius ambiguum est contendentibus alijsq; *acta. vllr. vllr.* *Ingelheim* prope Magoniacum ad ripā Rheni fluminis in terra Rinconensi, quā aulam Karolus Imperator Magnus pto castro residentie Maicstatis suæ cis Rhenanæ quondā habuit, quamq; Karolus IV. Imperator in Monasterium Canonicorum regulæ S. Augustini cōmutauit, progenitum, iuxta vetus Godefridi Viterbienlis carmen

Pipinus moritur cum surgit Carolus acer

Natus in Ingelheim cui Bersha fuit ungara mater

Alijs mordicus asserentibus Karlsbergi in castro non longè à Monachio dissito lucem primum aspexisse, nec pauci in regia Iopilla vel Iopilia dimidio miliari ab vrbe Leodio natum volant è regione Heistalli Vici, à quo Pipinus Magni Karoli auus cognomentum Heistalli sortitus fuerat quod arcem sibi isthic extruxisset, & cuius tractus decimæ etiamnaum Regali templo Aquensi cedunt, de hæreditario autemq; solo certum ac indubitatū est hoc ipsum fuisse Karolumq; Iopillæ & Heistalli cū Parentibus habitasse, etenim atavus Magni Karoli

Nascitur Karolus à nato Constantino ann. climact. 469.

Abbas Spanheim.

Pipinus de landes vel de landis ex Patre Karolo Manno nobili Principe in * *Haspengawen* hoc est Hasbania in Brabantia natus ortumque populū inter Carbonarium & fluuios Mosam & Mosellam gubernauit, Lotharioq; II. Francorum Regi ob raras virtutes ita carus ut Brabantiz & Aultriz siue minoris Lotharingiz quæ inter Rhenum & Scaldim flumina sita Ducem constituerit, deinde enliferum suū & palatii sui primum Principem seu Maiorem domus Franciz & p. effectū aulæ perpetuum. Hic Pipinus primus Brabantiz Dux ex Idaberga vxore tulit Beggam & S. Gertrudim, e filia Begga nupta B. Arnulphi filio Ansigis S. R. I. Marchionis ad Schaldim qui secundus Brabantiz Dux numeratur Pipinus Heristallus prognatus, vnde versus

Begga Ducissa fuit genitrix & germinis huius

Quæ fuit Ansigis foelici foedere iuncta

Scribunt pleriq; ex hac Francorum gente totius Germaniz nobilitatem profiliisse, neq; alius suos auos numerare vllam insignem familiam, comprimū ad iam fatum Ansigis Maiorem domus ventū ibi hæteri: Pipinus Heristallus Tertius Brabantiz Dux ex Alpaide nobili pellice (cuius causa Diuus Lambertus Tungrorum Episcopus increpans arguensq; Pipinum q. concubinā legitimæ vxori superstiti superinduxisset ad Dodone Principe Araniz Alpaidis fratre neci datus martyrioq; coronatus est) Carolum Martellum tulit quē post hæbitis filiis legitimis in principatu hæredē reliquit, isque quartus Brabantiz Dux & præfectus p̄torio fuit, ad iā memoratum Pipinum degeneratibus Francorū regibus à cōsuetā fortitudine & prudētia, otioq; marcescētibus, adeo ut, nihil agendo p̄teritū edere, bibere, domi morari, semel in anno dūtaxat Kalendis nēpe Maij corā tota gēte in publico sese visendos p̄bere, reliquos dies voluptati impendere, nudū nomen regium vsurparent, administratio gubernaculaque totius Franciz regni deuenēre: Martello eius filio Matte claro q. Frisones, Saxones, Lanfredum Alemannorum Ducem, Sueuos & Aquitanos armis subiugasset coronā quidē Regni Francorum oblata est, ast ille renuit gloriosius ducens regibus imperare quā regem esse: eidem Martello filius Pipinus cognomēto paruus quintus Brab. Dux successor factus est, sub quo * Hildericus rex Francigenarum ob ignauiam detonsus ac in monasterium est detrusus, ipseque anno Christiano 760. in regem Francorum electus, atque Apostolica autoritate à Bonifacio maguntinensi Archipræfule vnctus est, confirmatus etiam &

Lande cele
bre quondā
erat Pipini I.
Brab Ducis
Palatiū, nunc
oppidulum.

* *Haspens
geto.*

Ex *Annal. Fl.
traicti Kēpin
de origine Fri-
sia.*

Pipinus de
Laudes I. Bra-
bantiz Dux
veteres anti-
qua dictione
Moiozem,

Tempore Ca-
rolī Magni
lex lata ne
deinceps in
Regem Gal-
lorum spūii
filii esset
pater vt filios
agnouisset
succederent.

* *Hilpericus.*

consecratus à Stephano Pontifice Romano, benedicente patiter eius filios Carolomannum & Carolum, (cui postmodum Magni cognomen obtrigit,) totamque Pipini generationem in hæreditarem regalis successionis. Inde igitur profectum quod Magnus Karolus hæreditaria genitaliaque maiorum suorum sola ac terras libentius incoluerit vsque adeo vt toties Aquisgrani Leodij, Haristallij, in Villa * Duria nunc Pascha, nunc Natalitia Domini celebrasse perhibeatur, immo post decessum Pipini Parentis sui protinus à consecratione sua in Regem Francorum facta Nouiomi 7. Idus Octob. Aquisgranum recta contendit ad Natalem Domini: quod autem tantus Zelus ac feruor eius in hanc Ecclesiam, causa esse potest quod ad Græcorum architectandi motem rotunda symmetria splendide & magnificè musuo opere decoratam pro voto & desiderio suo absolutam viderit structuram; & quod suo studio ex Græcanicis partibus habitas sacrosanctas reliquas in eam intulerit; vnum de plurimis proferam, largitionem videlicet donatorum Basilicæ huic factam argumentum peculiaris amoris. Anno verbi incarnati 807. iuxta calculum aliorum 806. [regis Persarum Legatus nomine Abdella cum monachis de Hierusalem qui legatione Thomæ Patriarchæ fungebantur quorum nomina fuere Georgius & Fælix ad Imperatorem Karolum Aquasgranum perueniunt munera deferentes quæ prædictus rex Imperatori miserat, id est papilionem & tentoria atrii miræ & magnitudinis & pulchritudinis, erant omnia byssina rā tentoria quam funes eorum diuersis distincta coloribus. fuere præterea munera præfati regis pallia serica multa & pretiosa & odorem & vnguenta & balsamum, nec non horologium ex orichalco arte mechanica mirificè compositum in quo duodecim horarum cursus ad clepsydram vertebatur, cum totidem æreis pilulis quæ ad completionem horarum decidebant, & casu suo subiectum sibi cymbalum tinnire faciebant, additis in eodem eiusdem numeriequitibus qui per duodecim fenestras completis horis exhibant & impulsu egressionis suæ totidem fenestras quæ prius erant apertæ claudiebant, nec non & multa alia erant in ipso horologio, fuere præterea inter prædicta munera candelabra duo ex orichalco miræ magnitudinis & proceritatis,] quæ omnia præfatus Christianissimus Imperator in ipsâ Aquisgranensi Basilica Virgini Virginum consecrauit.

Et vero tantus affectus Karoli fuit erga hunc locum & comprimis

Basil-

Ann. Franc.

* Duria vel
Thuria.

*anno 768. ant.
iuxta alios
767.*

*Ann. Ann.
Franc. & alii.*

*Annals Sa-
xonie.*

Basilicam v: Eginhartus eius alumnus & scilicet adiuratus in eius vita sic de ipso dilucidè pronunciet: [Ecclesiā (Aquensem) manè & vesperè nocturnis item horis ac sacrificij tempore quoad valetudo permittit impigrè frequentabat, curabatq; magnoperè vt omnia quæ in ea gerebantur cuncta maxima fient honestate, ædituos crebrò commonebat ne quid indecens aut sordidum in Ecclesiam inferri, vel in ea permitterent remanere, sacrorum vasorum ex auro & argento vestimentorumq; sacerdotalium tantam in eadem Basilica copiam procurauit vt in sacrificijs celebrandis ne ianitoribus quidem qui vltimi Ecclesiastici ordinis sunt priuato habitu ministrare necesse fuerit; legendi & psallendi disciplinam diligentissimè emendauit, erat enim vtriusque admodum eruditus, quanquam nec publicè legeret, nec nisi submisè & in cōmuni cantaret] similem pietatem in Deum, studiumque erga diuina de Theodosio Imperatore scriptum reliquit Theodoretus lib. 3. cap. 36. cum nempe aulam suam veluti scholam in qua ad cultum superni numinis se suosque exercebat instituisse, temporaque distribuisse lectionum, psalmorum, ieiuniorum immo & vigiliarum: fœlices Reges tali fundamento Deo Conditori fini suo innixos fœlicissima Regna in hanc basim structa, qua stante, alterum indubiè duobus eueniat necessum est aut pax Regni, aut certa de inimicis trophæa.

Exemplo tam ardentis Karoli Magni propensionis & effusæ benignitatis in hanc Basilicam prouocati immo tracti ac stimulati succedanei complures Pontifices Imperatores Reges Principes cognato & affini ductu certatim in hanc Ecclesiam Studium fauoremque suum testatum fecêre (vt etenim generosos spiritus heroica facta antecessorum faciliè emouent excitantque ad imitationem aut certè approbationem, ita è diametro degener animus progenitorum virtuosos actus conuellere, aut obliuione sepelire, seu palam sputis cōuitorum fœdare assolet) & inter eos quidem alij locorum regaliū prædijs templum fulcierunt, ac locupletârunt, tales sunt Lotharius Imperator Arnolphus. & Zwendeboldus Reges, Ludouicus II. Imp. Augsti Otones Magnus, Secundus, Tertius. Henrici I. II. III. IV. V. & VI. Fridericus eius nominis primus, Cunradus rex, Godefridus Louaniz Dux, &c: Alii maximas prærogatiuas gloriæ huic loco contulerunt, insigniis honorum libertatum & dignitatum excellentiis sustulerunt, & euexerunt vti Gregorius V. P. M. Innocent. VIII.

Innocentius etiam I V. S. P. voluit quod nullus delegatus vel subdelegatus absq; speciali mandato sedis Apostolicæ possit censuræ interdici suspensionisue sententias promulgare vel diris deuouere Decanum & in Regali Ecclesia hac Canonicam vitā professos: Paulus Papa II. anno gratiæ 1467. reconciliandæ Ecclesiæ quories necessum foret facultatem penes Decanum stare permisit; Otto Tertius Imperator templi deseruitores sæculares ab omni exactione publicisque ciuitatis onerib. immunes pronuntiauit, atq; si ab aliquo cōueniantur relicto iudicio ciuili ad Ecclesiasticum posse refugere indulgit: Præter magnum Karolum & Fredericum primum Augustos cæteri adhuc Imperatores ac Reges terrā Auenensem noluerunt esse vectigalem sed à requisitione Telonij, Passagij, pedagij, assisij carradiæ nauigij Ecclesiæ & indigenas vrbis exemerunt, liberosq; prorsus à iurijs Regalium exactionib. edixerunt, nisi quod in hostem communem Imperij subsidaria opera quandoque pagatim oppidatimque ab iis contribuenda: confirmarunt hanc Auenensium à vectigalibus immunitatem Gallici apud Reges Carolus an. 1368. & consequens Carolus ann. 1399. Henricus III. an. 1582. Ludouicus XIII. an. 1611. indultum itidē huic Ecclesiæ specialiter, quod quicquid de senatu Ecclesiastico Augustæ domus possessiones ad eos hæreditario iure deuolutas, quæ sita vel comparata, liberrimè distrahere, de eis testari, legare cui adscriberet, queat.

Nonnulli sub B. Petri & Apostolicæ Sedis præsidium contra incursus persequentium susceperunt Karolinam Basilicam, & munimine authoritatis suæ eandem vallârunt, Adrianus huius nominis quartus S. Rom. Ecclesiæ Summus Pontifex in diplomate de libertate Auenensis Ecclesiæ sanxit, vt sicuti antecessor eius Leo Papa, qui ipse Dedicationis munia Basilicæ Auenensi insigni solennitate impendit: Imperatoris Karoli precibus inclinatus instituit; Si quis eandem Ecclesiæ vel bona eius lædere minuere vel auferre tentauerit, secundò tertione commonitus, nisi quod illicitè fuerit attemptatum condignâ emendatione correxerit, eiusdem loci Decanus auctoritate Apost. liberam habeat facultatem in tantæ præsumptionis authorem Anathematis sententiam exerendi, quem nulla persona Ecclesiastica præsumat absoluerè, nisi prius condignam satisfactionem de perpetrato maleficio eidem loco curauerit exhibere.

re: Honorius tertius Pont. max. Clemens item Papa V. ac Sixtus IV. in peculiarem protectionem Apostolicæ Sedis Basilicam in Aquis cum vniuersis facultatibus suscepere.

Frederici huius nominis Tertii Rom. Imperatoris commissio data est anno Domini MCCCCXII. Dominis Archipræsuli Coloniensi & Antistiti Leodino, Duci Iuliz, Dominis de Hetsberg, ac magistris ciuium, Scabinis, Consulibus & communitati Vrbis Aquis, &c. tam coniunctim quam diuisim sub regalis Banni indignatione & pœna centum marcarum auri puri super tuitione, conseruatoria perpetua & protectione Præpositi, Decani & capituli singulariumque personarum Ecclesiæ Beatæ mariæ Virginis Aquis rerum & bonorum: Consimiles literæ commissionis & tuitionis antea per Carolum IV. Roman. Imperatorem, ad Fridericum vbiorum, Ioannem Eburonum Pontifices atque ad Duces Wenceslæum Limburgiæ & Wilhelmum Iuliz emanârunt. Sacrosancta generalis Synodus Basiliensis vniuersalem Ecclesiam repræsentans præsidio autoritatis suæ communiuit anno MCCCCXXXII. concordiam inter Præpositum Gerardum de Monte Decanum & totum Ecclesiasticum Senatum insignis Basilicæ Aquensis istam, qua inter alia conuentum quod Decanus & capitulum omnes clericos & Ecclesiasticas personas Vrbis Aquis, cunctosque officia in memorata principe æde administrantes atque Prælatos Canonicos inibi præbendatos insuper eorum deseruitores in omnibus excessibus iudicare & corrigere possint, vniuersas etiam querimonias audire cognoscere & indicialiter definire queant exceptis Collegio Diui Adalberti in Aquis atque aliis Vrbis religiosis.

Plerique censuum annuorum cumulo Ecclesiam hanc sibi adstringere voluerunt, inter hos primus ac potior Ludouicus XI. Gallicorum Rex qui vti erga omnes munificus, sic animo voluens antecessoris sui ac progenitoris Beatissimæ memoriæ magni Karoli feruentem affectum in hanc Ecclesiam æternæ recompensationis intentione Regali liberalitate est vsus; siquidem anno gratiæ 1483. Basilicæ huic vt augeretur Diuinus in ea cultus suffragiaque fierent pro statu Regni Francorum quatuor millia librarum Turonensiam redituum annuorum clagatus est, idem victoriosissimus ac

Christianissimus Ludouicus gratiam impartitus est quod duo è Canonorum Aquisgranensi gremio in Collegio Nauaræ almæ Parisiorum Academiæ studiis continuò excolerentur hoc fine vt posito Scholasticæ militiæ cingulo ed vtiliorem Ecclesiæ operam nauare possent: verum vtrumque tam honorarium munus, quam litterarium emolumentum, post ætatis Ludouici clausam periodum successor in ægno rescidit: donauit insuper Ludouicus aureum peristroma ad Ecclesiæ decus & ornatum, ad hæc Anno salutis 1481. manum & brachium ex purissimo auro Virgineo templo Aquisgranensi consecrauit, cõsignauitque, valoris viginti & octo cum media marcarum auri, circiter duorum millium & centum Coronatorum, vt os brachiale Caroli Magni religiosè in eo asseruaretur. Alii spirituales prærogatiuas effuderunt in sinum huius Ecclesiæ, Leo Papa hoc nomine Tertius, Gregorius XIII. P. M. Honorius III. Sixtus IV. Innocentius, Pilleus seu Pillerus ex Illustrissimo purpuratorum Patrum supremoque Ecclesiæ Senatu Apostolicæ Sedis Legatus, &c.

Plerisque Regibus & Primoribus vt aræ sufficientibus locupletarentur doctibus studio fuit ac cordi, sic Wenceslaus Bohemorum rex vii; Ludouicus Vngariæ Dalmatiæ & Croatiæ rex alteri, sub anno Christi MCCCLXXIV. in honorem Diuorum tutelarium Sanctorumque Regum & Reginarum Vngtorum in Ecclesia hac regaliter prospexit: Dux Lotharingæ Henricus cum consorte sua Maria Regis Francorum filia idem præstitit an. Incarnati verbi MCCXXI. altari ante sedem Regalem Diuorum Simonis & Iudæ: quid quod quatuor Vibes Sclauoniæ iunctim collectitiis nummis iustam fundationem stabilierint? Alia consimilis dos Dominum de Blancens helm & Willemssteln. & nunc Duces Iulia; alia Gerardum Comitem de Seyne & Wittensteln Præpositum in Aquis recognoscit: Cæteræ aræ venerabilibus ac recolendæ memoriæ viris quondam de senatu huius Basilicæ Reinero de Palant Præposito & Canonico, Arnolde de Merolde, Waltero de Blisia, Ioanni de Welbeckhusen Hugoni & Ioâni Dollart Canonicis &c. acceptas fundationes ferūt.

Viden' lector diuersorum Zelum & oblata? collimant ad vnum omnium finium finem Christi seruatoris eiusdemque Genitricis immaculatæ cultum propagandam: ac antiquitus quidem Bohemi Sclauones Vngariæ nationis presbyterum quiuis delegebant, qui in hac Basilica sacris operaretur, & coram quo antea dæ vitæ noxæ

vernaculo eorum idiomate, si quando æstu deuotionis huc impellente sacras Reliquias visitarent, expiarentur: hac tempestate romisso peregrinationum ardore sodaliticum ex quatuor & viginti sacerdotibus aggregatum sub nomine & tutela Diui Ioannis ætis iam ante fatis deseruit.

SOLEMNIS TEMPLI

Summè Augusti à Leone Apostolico eius nominis tertio Pontifice Maximo consecratio, faciei eiusdem exterioris præsertim qua ad Occiduum Solem vergit, ac interioris pariter delineatio.

Caput quartum.

AVGVSTAM Basilicam vsquequaque viuo solido & secto lapide pulcherrima symmetria pro voto ac desiderio gloriosissimi Karoli extructam rectè Auentinus toti Europæ venerabilem & ex publicis operibus quæ Diuinus Karolus fecit præcipuum vocat, quocirca non incongruè Imperator à Leone vniuersalis Ecclesiæ Præsule flagitauit Apostolicæ consecrationis munus tali sacræ ædi impendi, exprimunt hanc dicationem versus ad occiduam templi plagam qua datur ingressus ad læuam supra vno è sacellis (quæ sub tempus excitati templi pariter structa crediderim) in fastigio muri subtus Saluatoris faciem & protensum brachium indice manus commonstrante auratis vocabulis inscripti.

*Auent. lib. 4.
Bosorum.*

*Ecce Leo Papa, cuius benedictio sancta
Templum sacrauit quod Karolus edificauit.*

Acta Sacratio Anno gratiæ DCCCIV. præsentibus quamplurimis Metropolitanis Episcopis, Abbatibus, in frequentia Ducum, Marchionum, Comitum, &c. admiratione dignissimum est quod referunt plurimi Chronicarii & ex ijs etiã P. Petrus Canisius in suo Martyrologio; licet alii hanc narrationem ad lapidem lydium examinandam censeant, quod cum Christianissimus Imperator Karolus ad dedicationem huius magnificentissimæ Basilicæ tot adesse voluisset Episcopos quot in anni circulo sunt dies, hoc est trecenti sexaginta quinque ac duo deessent Monulphus & Gondulphus Tongrenses Præfules fato functi inhumatique in medio Ecclesiæ Traiectinæ ad Mosam D. Seruatio sacræ è suis latebris emerferint, & hic ingenti gaudio affuerint; consecratione ritè peracta acceptaque benedictione ab Apostolico cunctis stupore defixis recesserint sua monumenta repentes. Prisca traditione constanter asseueratur antefatam dedicationem angust. Templi in trium Magorum festa fausta que luce accidisse; vnde forsã antiqua observatio etiam nunc virens ac vigens est, vt quorannis eiusdem dedicationis memoria Epiphaniæ Domini in ara Deiparæ sacris operanti presbytero circumstantes supplicemque precem fundentes eo anno se cum sociis in eadem naui confidunt in ætibus maris ac vi sæuientis tempestatis à naufragiis tutandos, Diuino fulmi præsidio, quo multorum preces voraque secundata; Epiphaniam peculiarem regum solemnitatem fuisse, vel ex eo intelligere est, quod ne impii quidem Principes ab ea celebritate abesse voluerint: siquidem Iulianus Apostata qui pallio simulatæ Religionis Christianæ latentem impietatem studebat tegere, cum esset in Galliis voluit ea die cum cæteris Christianis interesse sacris mysteriis, vt scribit Ammian. Marcellin. Id ipsum præstitit Valens Imperator Arianus vt refert S. Gregor. Nazian. oratione in laudem Basilii visus enim fuisset à Christiana Religione extorris qui tantis solemnibus non adfuisset, Theodosius Imperator sic huius diei celebritatem coli iussit vt septem diebus qui præcedunt ac totidem qui subsequuntur, iudicalem strepitum conticessere voluerit, vt l. 2. Cod. de Feriis, vnde Pius rex Karolus regum solemnitatem delegit, qua in ministerium sacrum Capella regia vngeretur; hac vero nostra ætate de D. Alexii septima decima Iulii recolitur in annos singulos memoria dedicationis Basilicæ forte quod postea-

quam

quam Nortmannorum rabie conflagrauit Ciuitas ac prophana-
 princeps Ecclesia denuo eo die reconciliata sit. Annales Francorum
 in Anno DCCCIV. memorant Karolum magnum ad Remorum ci-
 uitatem obuiam Leoni Papæ profectum, ibique susceptum Pontifi-
 cem primo Carisiacum villam, vbi Natale Domini celebrauit, dein-
 de Aquisgranum perduxisse, mansitque apud illum dies octo, idip-
 sum testatur Car. Sigon. de Regno Italia, hoc igitur fuit tempus con-
 secrationis templi primæuz per Pont. Max. Leonem, prolixius de
 rebus tunc gestis à Leone Papa in Germania habetur in epistola Lud-
 geri Episcopi his verbis. *Idem S. Leo Papa Anno Dominice Incar-*
nationis Octingentesimo quarto, cum magna solemnitate suorum
Cardinalium Archiepiscoporum, Episcoporum, Prælatorum & Pri-
matum ad Imperatorem Karolum in Germaniam veniens, & ab
eodem Imperialiter cum suis susceptus inter multa pietatis sue opera
instantia eiusdem Serenissimi Imperatoris & Regis Aquisgrani in
Palatio dedicauit Ecclesiam perpetua Virginis Maria donans eandem
multis Indulgentijs, &c.

Sanctificatio sic templo indubiè gloria Domini impleuit domum
 Domini: respexit & respiciet Deus ad orationem seruorum suorum, &
 ad preces eorum audiet hymnum & orationē vt sint oculi eius aperti
 super domum hāc die at nocte, super domum de qua dixisti, erit no-
 men meum ibi, vt exaudias orationem quam orat in loco isto ad te
 seruus tuus vt exaudias orationem populi tui. Insuper & alienigena
 cum venient de terra lōginqua & orauerit in loco hoc propter nomē
 Magnum Magne Deus in firmamento habitaculi tu exaudies, ergo-
 ne putandum est quod verè Deus habitet super terram? verè habitat
 super terrā, beneplacitum ei in populo suo, sanctificauit domū hanc
 aliaq; sacra habitacula, vt poneret nomen suū ibi in sempiternum, &
 erunt oculi eius & cor ibi cūctis diebus: cūctis dieb. iuge sacrificiū,
 ibi adorabitur scabellū pedum meorum, quoniam sanctum est, ibi veri
 adatores adorabunt Patrē in spiritu & veritate, putā sacrificio & ora-
 tione publica; ibi immolabitur Christus verus Agnus Pas. halis: in
 Ecclesiis erit firmamentum in terra in summis montium, iuxta He-
 bræam veritatem erit pugillus frumenti in terra in capite montium
 Ecclesiæ, ibi ab ortu Solis vsque ad occasum magnum est nomen
 meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur & offertur nomini

*Consensio
 Craniz. in
 Sax. li. 2. ca. 9.*

*In vita S. Gai.
 berti apud
 Sur. dia 1. Mar.
 Tom. 2. alii
 303.*

3. Reg. 8.

3. Reg. 8.

3. Reg. 9.

Dan 12.

Ioa 14.

*Chryf. Cyril
 Ruthym. in
 hunc locum.
 1 Cor. 5.*

*Psal. 71. v. 16.
 Malac. 10.*

*Psal. 21.**1. Reg. 21.**Aug in Psal.**31. concio. 1.**Matth. 26.**Luca 22.**Ioan. 6.**1. Reg. 15.**1. Reg. 16.**Psal. 77.**Matth. 22.*

meo oblatio munda. Quid plura? vniue sum tamen Iacob in Ecclesia glorificabit te: apud te, inquit Psal'mographus, laus mea in Ecclesia magna vota mea reddam in conspectu timentium eum, edent pauperes & saturabuntur; Hoc sacrificium nouæ legis in Ecclesijs peragendum est illud propitiatorium in quod versis vultibus duo Cherubin hoc est duo testamenta se mutuo respiciunt: in quo mysterio Dauid insanire videtur regi Achis quâdo impingebat in ostia portæ id est ad conclusa corda non credentia sibi, quando ferebatur in manibus suis tenens panem & vinum dicensque, Hoc est corpus meum. Hic est sanguis meus nouum testamentum, quando defluebant saluæ in barbâ Dauid, hoc est, quando videbatur loqui infantilia, dicens. Nisi manducaueritis carnem meam & biberitis meum sanguinem non habebitis vitam in vobis; fugit quippe noster verus Dauid inde ab Achis, id est, quomodo est, quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum? veritatem in Ecclesijs gentium vmbra futurorum dilucidè in eodem regio Propheta manifestarunt, Dauid sacrorum Princeps induebatur stola byssina & ephod lineo, ædificauit locum arcæ Dei, tetenditque ei tabernaculum, mandat Leuitis vt sanctificentur ministrentque Domino vsque in æternum ac portent arcam Dei in Ierusalem in locum suum quem præparauerat ei, constituit cantores in Organis Musicorum Nablis videlicet & lyris & cymbalis, vt resonaret in excelsis sonitus lætitiæ qui in cymbalis æneis concitarent, in Nablis arcana cantarent, in cytharis pro octaua canerent Epinicion, Sacerdotes qui clangerent tubis, personarent buccinis coram arca Dei, constituit principes Leuitarum qui prophetiæ præerant ad præcinen dam melodiam itemque sanitores constituit coram arca Domini de Leuitis, qui ministrarent & recordarentur operum eius, & glorificarent atque laudarent Dominum Deum Israel, ipse Dauid salrat & ludit coram arca Dei, ipse & omnes maiores natu Israel & Tribuni deportant arcam fœderis Domini cum lætitia, ipse offert holocausta & pacifica atque benedicit omni populo in nomine Domini, quid sibi volunt hæc? cum enim esset Dauid de tribu Iuda ad ipsum non pertinebat sacerdotium, sed repulit Dominus tabernaculum Silo, & occisis Sacerdotibus Silo elegit tribum Iuda, elegit Dauid seruum suum, prægestit ergo Rex de tribu Iuda subsiliens & choros ducens confidenter agere in his, quæ deberi sciebat filio suo Domino suo in quem hæc diebat: *iuravi;*

Dominus

Dominus & non poenitebit eum, tu es Sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech, in quibus omnibus ad filium & filij Ecclesiam respicit, rideat hic Châm, hoc est, calidus omnis aduersarius fidei calens ad contentiones Sacerdotes opprobrium Christi eumque inebriatum in passione aceto poenarum in sacris & Ecclesijs representantes nihil proficiet, dilatabit Deus semen Catholicae Ecclesiae habitabit in tabernaculis Semeritque Chanaan seruus eius.

Psalm. 109.
2. Reg. 6.

Gen. 9.

Redio vnde digressus aioq; sacratum templum in honorem præpotentis Dei & saluatoris nostri Iesu Christi eiusdemque gloriosæ resurrectionis, & sub titulo cæli reginæ Virg. Mariæ, ob id nempe ut ipsa propugnatrix maneret de qua canit Ecclesia; cunctas hæreses viciisti, contra omnes aduersariorum fidei nifus & molimina, Theophanes ferè semper eum magnum aliquid Constantinopolitanam urbem & populum pronuntiata Deo consecutum id quidem acceptum precibus Sanctissimæ Dei genitricis adfirmat non alia de causa quam quod celeberrimus illic esset cultus Deipatæ cui vrbs fuerat dicata, pari modo adscribat ciuitas hæc interpellationi ac obsecrationi Dei genitricis, cui post vnigehitum qui est in sinu Patris fortissimus pijsimusque Karolus matricem Ecclesiam ac oppidum obtulit, quod ex tor dolosis hostilibusque machinationibus respiraret, imo emerferit, nouit illa clientes suos non modo tutari sed & vindices manus in capita inimicorum fidei immittere, de qua Cant. vlt. *Ego murus & vbera mea turris*, confidant de cætero inquilini pusillus grex quamdiu vel pauci ponentes murum & antemurale auxilium fidem remanserint, scuto timoris Dei se protegentes incassum laboraturam hæresim.

In Basilicam pedem ferenti super portam æneam ad postica è tribus ampliorem à lupa adlita cognominem Lupinam hæc verba aurato caractere obijciuntur.

Sanctissimum Templum Virginis Mariæ deuotè memento ingredi. Vt vel in ipso atrio & vestibulo nescio quæ aura sanctitatis loci afflet fideles, & si quidem aliis templis id datum ut ad deuotionem & attentionem componant, in hoc maxime inentis compositæ reddetur humilis deprecator.

Contueris ante fores ædium sacrarum duas struiles quadratas

columnas, vniueque incumbantem æneam lupam seu iuxta alios vrsam quæ suscepto in pectore vulnere nihilo secius pro Catulis siue vrsulis inde abstractis moribunda depugnare videtur; hieroglyphicum apparet, designarique fraud secus Imperatori subditorum suorum salutem ac incolumitatem cordi fixam esse debere, alij id interpretatum malunt Diuum Augustum Karolum ex syluestribus locis ac ferarum anfractibus hunc tractum in templi splendorem euexisse, quod Porcetum prouinciali lingua Portscheit vicinum vrbi municipium à porcorum syluestrium frequētia primitus nomen sit mutatum, addo & spirituale intellectum Imperatorem lupos & canes hoc est peruicaces hæreticos templa fœdantes & contaminantes de quibus D. Ioannes, *foris canes & venesui*, &c. à limine Ecclesiæ arcendos cupiuisse.

In altera columna super basim quadram æreus conus cernitur pini strobilum & fructum existimauerim, orbicularis est, acuminata, & in varias quasi linguas secta, in imo iuxta stipitem lata & in rotundum assurgens continet in se permulta grana, in summo pyramidalis & acuta; hac significari quod Imperator Orbis Dominus vniuersis gentibus imperitare debeat plerique innuunt, ego verius (si tamen hæc pini nux regibus romanorum erecta) hieroglyphicum mortis dixerim, partim ob id quod semel incisa vel scissa pinus non amplius viret, rescat germinet, partim ob amaritudinē quæ morti assimilis, hinc cum filij Prophetarum coloquintidas agri coxisent vociferati sunt, mors in olla, hoc est amaritudo eius cibi tanta est ac mortis, cumque misisset Eliseus farinam in ollam non fuit quicquam amaritudinis, scilicet mortis, & ideo fors ænea pini nux antiqui operis pridem in orbis vrbe in fastigio molis Mausolæique Adriani Imper. quod nunc Castellum S. Angeli vocant, huic per omnia consimilis, nisi quod hæc romana humilior, stetit, meo tempore sub puro loue in area ante templum Barionæ vaticanum nuncupatum, hæc ipsa pyramidalis acuties conspiciebatur; atq; prælibato intellectui congruenter dici potest fusam positamq; pinum, vt memores efficeret romanorum Reges inaugurationis auspicali die gloriā mundi calcare & quod concito gradu mors aduolās finem dabit omnib. honoribus & voluptatibus, veluti enim hoc sine in Coronationibus Apostolicæ Sedis Pontificum stuppa igne succenditur, sic etiā scribit L. cont. Ep. Neopol. in vita Ioannis Eleem. in vitis Patrum, cum Imp. olim coronaretur sepulchrum

exstia-

Apoc. 22.

Hart. Maurus
in cor. Car. V.
Imp.

4. Reg. 4.

exstructores quatuor aut quinque ad eum deferre consueuisse marmoris frustra varii coloris percunctantes, ex quonam cuperet sibi constructui sepulchrum, quo mortalitatis cōnonebatur, utq; prudenter imperaret, affine hoc Symbolum: Cæterum virtutes haud paucas ægias veidæc egregias conifera abietina arbor fructusq; exprimunt, quod in montosis & aridis radices agat, edocere potest eleuationem à fluxis & labentib; ad æthereæ, & asperitatem pro Imperio nequicquam reformidandâ; quod pinguedine humoris abundet adeo ut per sudorē siue lachrymam in aquilonarib; potissimum partibus picis sit generatiua & gemmam producat quā electrum seu succinum esse Isidorus testatur: (tamen hoc uti fabulosum pleriq; respuant) glutinum dilectionis, rorem diuinæ gratiæ, munificentiam regiā in desolatos haud malè figurant ægē Psalmographo exclamante, *sicut adipe & pinguedine repleatur anima mea*; quod nullo calore vel frigore tacta pinus deponat virotem foliaue, virtutū viam segetem nec sereno prosperitatis nec nubilo flabrisque aduersitatis defrondescentem cōmonstat.

M. Aur. Antonini nūmus uti sagaciter Ortelius adoratus est, abierte Germaniam designat, cum Germanicatum sylvarum vastitas veterum scriptis celebrata sit, & Tacitus de Germania (ex parte aliqua Germaniæ de tota temerariè coniiciens) terram frugiferarum arborum impatientem appellauit.

Verum nonnullis alia mens, alia intelligentia explosis præfatis omnibus, super structum fonti hunc pini strobilum & cocalum aiunt, pro argumento facere minurissima in quouis grani acumine foramina: ut ut sit ad quatuor basis angulos tubuli, qui icunculis ornati fuisse videntur, ad vnum etiam nunc conspiciere est pectus & brachium, dempto capite, in basi hæc verba.

Ad Occidentem.

✠ DANT ORBI LATICES QVÆ Q' IN VVVA GE'ITES

Ad Orientem.

FERTILIS EUPHRATES VELOX VT MYSSILE TYGRIS

Ad Meridiem.

AVCTORI GRATES CANIT VDALRICH PIVS ABBAS ✠

Hic Abbas Vdalricus vnus ex numero Abbatum censendus erit qui post ætatem Magni nostri Karoli vsq; ad Ottonis III. huic insigni Ecclesiæ præfuerunt, est enim Abbas Syrum Præsulis nomen, ea ve-

Idem Plin. l. 17

Psal. 60.

Litteræ partē
vetustate ar-
toſæ partim
cæli iniuriis
excæ,
Si leges lati-
ces fonti &
aquæ, si lati-
ces abietinæ
arboti ap-
propriabis.

ro tempestate (prout omnes penè tum Collegiatæ Cathedrales ac Metropolitanæ regularem disciplinam profitebantur) Graniaquis viginti regulares Clerici vitam egere in communi sub Abbatum gubernaculo; posteaquam regularia instituta deserta Abbates indigittari cœpti Præpositi & Fratres Canonici seu Canonicam institutionem professi.

Supereft aliud monumentum in vestibulo Basilicæ ante fatas lupi valuas, puta sarcophagus ad sesquipidalem à superficie terræ eleuationem, lamina ætea contectus pridem fuit, hoc conditum exanimè corpus viri nobilis Gerardi Corus aut Coris qui sub annum redemptoris MCCCIII. architecturæ ædilitioque muneri à senatu præfectus, solehti instigatione opera ac consilio idegit, vt odeium Basilicæ Marianæ cuius fundamenta multo ante iacta eo schemate quo nunc visitur (siquidem priscus ille chorus altitudine ac longitudine huic impar atque inferior, prout ex numismatibus missilibus æuo Alberti Austrij & romaa. regis cusis exploratum fit) impendijs Præpositorum (extant hodieq; tabulæ donationum Illustrium Dominoium Geardi de Wittenberg & Guilielmi de Bede Præpositorum in Aquis ad nouum chori opus) totiusque Ecclesiastici Collegii, accessione etiam forsan collectitij æris completeretur, qui demum Anno MCCCXIII. à vicariam operam impendente pro Leodicensi Præsule vna cum ara sacelli Prætoriani Diuis Philippo & Iacobo sacri mense Ianuario dicatus est, senatoria itidem domus & fons in fori vmbelico octo canalibus aquas ex edito fundens noua fronte ac symmetria ab ipso exstructa, fascium consularium insigniis antefatus Corus etiam inclaruit, ac commune naturæ debitum Diuini natalis anno 1367. iuxta alios 1377. exsoluit, ob merita viri publicasque operas tumulto hanc Epigraphen laminæ æteæ saxo incumbenti illi posteritas posuit & incidit.

*Gerardus Corus, miles virtute sonorus
Magnanimus multum, scelus hic non liquit inultum
In populo magnus, in Clero mitis vt agnus
Vrbem dilexit & gentem splendide rexit
Quem Deus à poena liberet barathrique gehenna.*

Sub eius consulari functione muri Ciuitatis turribus & propugnaculis aucti instauratiq; quin & populus pacatè, id est beatè ipso in

huma-

humanis agente vixit, ex terrenis autem sublato succensæ discordia-
tam faces, repullulantibus postea crebris dissidiis inter senatorium
ordinem ac plebeias tribus, si plures istiusmodi viri prudentia ac leni-
tate rem moderantes huic teluri obtigissent, eorum indubie consi-
lijs in hoc regimine, quo tribus Ciuiæ suos quoque sedentario vul-
go Senatores deligunt factionum ætus anserne refecata fuissent;
vixit Wilhelmum Comitem de Bode Præpositum huius Principis
templi in Aquis anno MCCXCIX. ipsa memoria conuersionis Gen-
tium Doctoris scripto sigilli sui appensione validato religiosè obli-
gasse se per custodem suum Henricum de Wydecken ex prouenti-
bus dignitatis custoriæque suæ per noctes singulas luminare seu ce-
reum ante iconem Deiferae Virginis in atrio Basilicæ supra tumultum
tam fati Gerardi ardens constituturum.

Penetralia nunc prisca templi sphaericæ & in orbem concamerati
penitus rimemur; tota moles ædificij octo pilis saxo structis assur-
gens fulcitur, ac binas circuitiones præbet sub geminatis superbissi-
misque testudinibus, porro tam inferioris quam superioris contigna-
tionis pilæ octo, toridem arcus, dimidiatasque circuitiones continet,
inferius quidem columnæ nullæ, superius vero peristylum ita in gy-
rum adaptatum vt singulis arcubus quaternæ columnæ marmoreæ
reretes capitellis Corinthijs exornatæ interferantur, ita vt gran-
dioribus duabus humiliores duæ superlocatæ sint, præferunt
hæ columnæ sustinere arcus, attamen magis ornatus quam sustenta-
tionis causa positæ: decoratur in super alijs marmoratis è porphy-
rico peregrinoque lapide columnis non striatis Ecclesia epistylijs æ-
reis auratis iconicis quamquam nullæ ob æuum colluceant, vt earens
demirer Hermannum Maurum in coronatione Victoriolissimi Caro-
li V. Imp. ausum profari, perbreues esse columnas sine marmore
villo: rectus Eginhardus, religionem (inquit) Christianam qua ab-
infantia fuerat imbutus Karolus sanctissimè & cum summa pietate
ac veneratione coluit, ac propter hoc miræ pulchritudinis Basilicam
Aquisgrani extruxit, auroque & argento & luminaribus atque ex
æ. e solido cancellis & ianuis curauit, ad cuius structuram cum colū-
nas marmoreas aliunde habere non posset de Roma & Rauenna de-
uehi fecit, harum colūnarum quæ Rauenna latæ sex à Karolo Ingel-
heimiensi templo attributæ, quas Philippus Rheni Palatinus inde
transtulit Heidelbergam ad arcis suæ splendorem, cæteræ Aquis

Eginhard. hi-
storix Franc.
Chro. Euseb.
& alii.

Seb. Munst.

Apos. 21.

Graneis perennant: cancellos aereos de quibus Egrediendus non-
culos sed fusos opere prisco triangulis & quadrangulis perlustris
in supremo Monasterio per gyrum intercolumniorum spacia occu-
pare hodieque ac metiri contuemur. Spectantium oculos forsitan te-
nebit religionemque animis inferet luminarium quoquo versus lo-
catorum frequentia, retroactis sæculis religiosus Clerus ac Diuino
cultu magis ignescens populus quadraginta quatuor supra quadrin-
gentos cereos festiua solemnique die succendere consueuerat, hoc
nostro æuo medietatem circiter coruscare comperies, autem ve-
ro hac ex causa ab antecessoribus ea constituta vt repræsentarent
lucem domus cœlestis in qua agnus qui in medio throni est omnes
illuminat, ac vt calida desideria sursum tendentia ad lumen quod
illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum per lu-
minarium multitudinem designarent.

Est & aliud quod fatigabit magis quam explebit intuentium acies.
neque obseruari indignum, templum nempe introsum picturis in
musiuo seu musiuo opere diuerlis typicis coloribus variegato re-
præsentante veteris ac nouæ legis acta quondam vndeque ob-
uestitum incrustatumque fuisse, quod quidem obscurius ex conca-
meratione vestibuli templi ad Lunas valuas perspectius è nonnul-
larum fœnestrarum absidibus perfectissimè ex tholo ac triumphalis
conuexura fornicis turris primariæ quæ supra coronam pensilem
in vmbelico Basilicæ aspectui se obijcit, conspicuum fit, in hac si-
quidem opere musiuo sedes posita est ad Orientem Solem & supra
sedem in maiestate sedens Saluator ac Seruator Christus Dominus
pluuiali sacro pallio seu talari chlamyde amictus ad eam faciem quæ
in Principe Urbium Roma in Diuorum Ioannis Lateranensis Sabæ
aliorumque peruerustis Ecclesiis visitur, in circuitu Sedis quatuor
animalia, animal primum simile Leoni, & secundum animal simi-
le vitulo, & tertium animal habens faciem quasi hominis, & ter-
tium animal simile Aquilæ volanti; inde stellæ aureæ in orbem
radiant subtus autem sedentem prædicto opere diuinum illud sym-
bolum.

quod

quod pridem in labaris Imperatores & Christi fideles in annulis ve-
re gemmam selectam gestare consueverant, duæ litteræ videlicet
Christi nomen innuentes per primos duntaxat characteres litteraræ
græcicæ P decussatæ & scissæ per medium X expressæ sunt, apoc. 4.
adhuc circulariter contemplari, est quatuor & viginti seniores qui al-
fugentes de sedilibus procedunt ante sedentem in throno mittentes
coronas suas, & hæc de Musaico quod usque nunc superest, ob quod
forsan venerandæ memoriæ Imperatores Magnus Karolus & Otto
II. in diplomatis, ille quidem templum quod cunctis monasticis ædi-
ficiis in regno suo forma & structura præesse videretur, hic vero capel-
lam mihi decore artificii nuncuparunt. pavimento supremi & inferioris
Monasterii è marmore tessellato opere olim strati ut responderent
ima summis per pauca modo supersunt vestigia: versus Orientalem
templi faciem tres Aquilæ atque augustalia signa Imperii corona, ensis,
pomum, orbisque aureus se ostendant substrata hac inscriptione.

*Sacratissimo Roman. Cesari Ferdinando
Augusto vita pientissime functo Senatus
Aquisgranensis posuit Anno 1664.*

1514.

Senatus uti legis erexit Ferdinando, verumtamen trium Aquila-
rum una Friderico I. huius nominis Imperatori, cognomento
Ahencbardo Magni Karoli factis impense studio ac deuoto in
hanc sacrosanctam ædem atque vibem maximopere munifico ab
antiquo posita fuit, ut exploratum reddunt tres leones expansi à
dorso scuti sibi incumbentes: eundem magnanimum famosissi-
mumque Fridericum in meditullio templi coronam prægrandem
ex parte argenteam ex parte æneam autatam decem & sex turribus
dilectaminatam inter quas quadraginta & octo ceroteraria quoquo-
uersus & luminaria collucent icunculis argenteis decoratam confici

mandasse post exaltatum è terris Magni Karoli corpus, hexametricki more prisco verborum nexus in eadem incisi luculenter designant:

Apos 21.
Et ego Iohā.
nes vidi san-
ctam Ciuita-
tem Ierusa-
lem, &c.

*Coelica Ierusalem signatur imagine tali
Visio pacis certa quietis spes ibi nobis
Ipse Iohannes gratia Christi precos salutis
Quam prophetauit quamque Propheta denique virtus
Lucis Apostolica fundauit dogmate vitam
Vrbem Iydrea labentem vidit in athra
Auro ridentem mundo gemmisque nitentem
Qua nos in patria precibus pia sisse Maria
Caesar Catholicus Romanorum Fridericus
Cum specie munerum cogens attendere clerum
Ad templi normam sua sumunt munia formam
Istius octogone donum regale corone
Rex pius ipse prece voluit soluitque Maria
Ergo stella Maris astris praefulgida clavis
Suscipe munificum prece deuota Fridericum
Conregnatricem sibi iunge suam Beatricem.*

Octogonam
vocat quia
b's octo di-
stincta turri-
bus seu mem-
bris,
Beatrix thori
socio Friderici
in secundo
cōubio Bur-
gundiorum
Comitis filia.

Sub octo harum altioribus coronæ turriculis octo Euangelicæ legibus beatitudines incitæ visuntur, per quas Imperator indicatum voluit per eas virtutes, seu scalas ad cœlestes colonias scandi, vereque corona donandum in tabernaculis iustorum ac sancta ciuitate Ierusalem qui in militante Ecclesia harum virtutum stadium decurrerit. Sub eadem corona pensili in area templi quadra figura lapides quadrifidi ceteri magis in albicantes, sub quibus quondam ilico post decessum sepulture commissum fuit corpus Diui Karoli Augusti Magni Imperatoris.

Primariæ fabricæ nunc descriptæ addita est turris ad occidentem versus Cochleam campanaque ærea continens quæ subinde dulci harmonia quandoque tumultuosè sonitu tristis acerboque reboant vario quasi classico: Virgini virginum dicatam Ecclesiam dixi, eidem etiam ærumentum maius ingentis pōderis suo sono subinde ad fines vicos commouens sacrum, fufum sæpe refufumque nouissimè vero anno gratiæ MDXXXV. pridie memoriæ Natalis Deiparæ Virginis de integro fufum cuius epigraphe ita signata.

Cur mihi sacrificus Maria ter amabile nomen
 Indiderit, si me lector amice roges?
 Vox mihi dulcis erat, dulci famulaberis inquit
 Nympha quam referes nomine, voce, tono,
 Hinc simul atque meus liquidum ferit athera clangor
 in Maria laud: sex cito corda pia.
 Protinus horrissono nubes qua grandine terrent
 Agricolas sonitu dissipata meo,
 Odoris hereticus, metuant Caco demones, hanc qua
 Virgo Deum genuit iugiter ipsa canam.

Ioannes cognomento Treuir huius regis Vbis Aquarum ciuis
 me fudit anno Domini 1535. mense Nouemb. Paulo Tertio Pontifice
 Max. & Carolo 5. Cæs. rem moderantibus.

Lusit Leonardus Priccardus Canonicus Aquensis. Hic iste Pric-
 cardus est quem humanioris litteraturæ & historiarum vndecumque
 doctissimum Eras. Roter. in epistolis ad eum datis titulo eruditissimi
 verissimè honorauit.

In circumferentia Caroliniæris hæc campana inscriptio.

Anno milleno C. ter L. ter X. magis uno
 Laude Deo plena mihi Karola nomen amoenæ:

Addo tertiam & in hoc trisono pauso
 Nomen Ioannes vasta cultoris Eremitæ
 Est mihi, terrigenas monco ut coelestia querant
 Abluat & lacrymis sua quisque piacula: tempus
 Est hodie, sero multi sapere, caueto.

Me Ioannes S. Conrat Sanctæ Sedis Apostolicæ Protonotarius,
 aulæque Læranensis Comes, huius insignis Ecclesiæ Decanus
 artifices Ioannem Treuiro Ciue Aquensi fundi procurauit anno
 MDXXXV.

TESTAMENTARIA
Constitutio, pia ac gloriosa mers Diui Augusti
incomparabilis Karoli ubi pressè de Heroicis
eius factis, regijs virtutibus, sepultura
& adlectu in Canonem
cœlitum.

Caput quintum.

AD Tumulum, tombamque priusquam vos manu ducam, memoratu dignissima ratus sum suprême voluntatis instrumenta, ac gloriosum decessum Caroli.

Produnt Annales Francorum Anno 806. habitum esse conuentum ab Imperatore in villa Theodonis, atq; in eadem testamentum, siue diuisionis decretum constitutum, quo tripartitus est ipsum Regnum Filiis suis, si cōtingeret eos post Patris obitum esse superstitēs; Aquitaniam, & Wasconiam Ludouico dilecto filio consignauit; Italiam, & Baioariam Pipino dilecto filio; Franciam, & Burgundiam, atq; Alemanniam dilecto filio cōcessit Carolo, iisdem tribus filiis publicâ, solenni; testificatione mandat, vt super omnia curam, & defensionem S. Papæ simul suscipiant, &c. Subscriptum est hoc testamentum ab Optimatibus Francorum, & à Leone eius nominis tertio Pontifice. Cæterum (vt author est Eginhartus:) diuisio thesaurorum tam in auro, quam in argento, gemmisque, & in otuato Regio, annis tribus, antequam decederet, videlicet Anno 811. peracta est, & primum quidem trinâ partitione diuisit, deinde easdem partes subdiuidendo de duabus vnâ, & viginti partes fecit, & tertiam integram reseruauit, ac duas quidem partes in 21. diuisas, vni, & viginti ciuitatibus metropolytanis, quæ in Regno ipsius erant distribuit, sic vt singulæ partes ad singulas metropoles per manus hæredum suorum Elemosynæ nomine peruenirent, tertiam autem par-

tem,

*Car. Baro. in
 Pithui Biblio.*

*Mentio Im-
 perii omitti-
 tur,*

tem, quam integram referuari voluit, quoad ipse superites esset, post obitum suum, aut voluntariam secularium rerum abdicationem, quatuor subdiuisionibus secari voluit, vnamque supradictis 21. partibus superaddi, alteram filiis, ac filiabus, Nepotibus, ac Neptibus dari, tertiam consueto Christianitatis more in vsum pauperum erogari, quartam in seruotum, & ancillarum vsibus Palatii simulantium sustentationibus distribui. Transeamus nunc ad ea, quae de Capella in testamento Caroli idem Eginhartus Magister epistolarium (cui, Sigebertus de viris illustribus cap. 84. testimonium dat, quod scripserit vitam Caroli Imperatoris tanto veracius, quam d adhuc ei familiaris) posteritati reliquit: *Capellam (inquit) id est Eccl. sive sacrum ministerium, tam id, quod ipse fecit, atque congregauit, quam quod ei ex hereditate paterna prouenit, ut integrum esset, neque ulla diuisione scinderetur ordinauit, si quae autem inuenirentur, aut vasa, aut Libri, aut alia ornamenta, quae liquido constaret eidem Capella collata non fuisse, haec qui habere vellet, dato iuxta aestimationis pretio emeret, & haberet, similiter & de Libris, quorum magnam in sua Bibliotheca copiam congregauit, statuit, ut ab ijs, qui habere eos vellet, iusto pretio timerentur, & precium in pauperes erogaretur.* Haec vsque Eginhartus de Capella Aquisgranensi, de qua & intelligit Molanus.

Anno Redemptoris DCCCXIII. praesagiens pyssimus Imperator terminum vitae iam iam impendere, Coronato Aquisgranensi primogenito suo filio Ludouico, coque in Aquitaniam decedente, nihil aliud cepit agere, nisi orationibus vacare, & Eleemosynis, atque libros corrigere, nam quatuor Euangelia Christi (quae intitantur nomine Matthaei, Marci, Luca, & Ioannis) in ultimo ante obitum sui diem, cum Gracis, & Syris optime correxerat, ac fortè, si coniecturae locus Codex quatuor Euangeliorum, qui in ha. Basilica vsque hodie asseruatur, consepultus pridem ipsi Karolo, exemplar est, opera S. Imperatoris reuifum, & praesae fidei restitutum, nepe nonissimus partus, quem voce, & verbo edidit, extremus spiritus, quem spirauit pro quo toties in acie stererat, tot labores exantauerat, haec rarissima Iesu Christi mediatoris nostri Euangeliorum

Tiberianus.

monumenta, ab eo neque post fata, diuulsa. His subdunt Annales Francorum B. Catolum, vt statum Ecclesiæ relinqueret bene dispositum, varia iussisse Concilia celebrari, in ceteralia in ijs sancitum, vt Clerici deserentes arma sæcularia, se armarent spiritualibus, Episcopi, & Abbates, pauperes Christi secū ad mensam habeant, ibidem lectione diuina personet. Vt omnes Episcopi scholas erigant, in quibus bonæ litteræ, & in primis Theologia doceatur; pauperum, & peregrinantium ratio habeatur.

Appropinquantis finis multa fuere præfagia: Nos ea solum attingemus, quæ huius loci sunt. Porticus, quæ inter Basilicam, & regiam operosa mole construxerat, in die Ascensionis Domini, subitâ ruit à vltimo ad fundamenta collapsa. Accessit ad hoc creber Palatii tremor, & in domibus, vbi conuersabatur, assiduus laqueariorum strepitus, tacta etiam de cælo Basilica, in quâ postea sepultus est, malomque aureum, quo tecti culmen ornatum erat, fulminis ictu dissipatum, & supra domum Pontificis, quæ Basilicæ contigua erat, proiectum est. Erat in eadem Basilica in margine coronæ, quæ inter superiores, & inferiores arcus interiorē ædis partem amblebat synopide scriptum continens quis auctor esset eiusdem templi, cuius in extremo versu legebatur **PRINCEPS KAROLVS**, notatum à quibusdam, eodem, quo decessit, anno paucis ante mortem mensibus eas, quæ (*Princeps*) litteras exprimebant, ita esse deletas, vt penitus non apparerent, sed superiora omnia sic aut dissimulauit, aut spreuit, ac si nihil horum ad res suas quolibet modopertineret. Cumque esset tot victoriis inclytus Karolus in extremo mortis articulo interrogatus à suis fertur, quæ insignia, quæ arma, quorū victoriarum imagines, ac facinorum memoria veller sepulchro suo affigi? Respondit, se mortis insignia cupere, quæ de ipso victore Victoriam egisset. Nunc consequenter, quibus præiis ad salutem remediis Karolus moriens curauit animam, accipe ab auctore eius temporis Monacho Engolismense qui eius vitam per annos singulos scripsit: dicente: *oleo autem inunctus ab Episcopis, & viatico sumpto, & suis omnibus dispositis commendans Domino spiritum suum abiit in pace. Anno 814.* Hæc ipse. De eius ad Deum transitu coæuus iudem testis Thiganus Treuirensis Chori Episcopus, ita profertur: *Septimo die postquam laborare coepit iussit familiarissimum Pontificem suum Hilbaldum venire ad se,*

*Grego. Turon.
in appa.*

ut ei Sacramenta Domini Corporis, & sanguinis tribueret, ut exitum suum confirmaret, quo factio laborauit in infirmitate diem illum, & noctem sequentem; in crastinum vero luce adueniente sciens quod facturus erat, extensa manu dexterâ, virtute qua poterat signum S. Crucis fronti imprimens, & super pectus, & omne corpus consignauit; nouissime autem colligens pedes suos, extendens brachia, & manus super corpus clausit oculos psallens hunc versum leniter: In manus tuas commendo spiritum meum: statim post hac in senectute bona plenus dierum perrexit in pace (paulo aliter Eginhartus: dimisso (inquit) deinde in Aquitaniam filio ipse more solito quam senectute confectus non longe à Regia Aquensi venatum proficiscitur, exactoque in huiusmodi negotio quod reliquum erat Autumni, circa Kalen. Nouembris Aquisgranî reuertitur, cumque ibi hyemaret mense Ianuario fibre valida correptus decubuit, qui statim ut in febribus solebat cibi sibi abstinentiam indixit, arbitratus hac continentia morbum posse depelli, vel certe mitigari, sed accedente ad febrim lateris dolore, quem Graci pleurisin vocant, illoque adhuc inediam retinente, neque corpus aliter quam rarissimo potu sustentante, septimo postquam decubuit dis sacra communione percepta decessit. Anno atatis 72. & ex quo regnare ceperat 47. V. Calen. Februarij hora dici tertia; corpus more solenni lotum, & curatum, & maximo totius populi planctu Ecclesia illatum, atque humatum est. Dubitatum est primo ubi reponi deberet eo quod uiuus ipse de hoc nihil precepisset: tandem omnium animis sedit, nusquam cum honestius tumulari posse, quam in ea Basilica, quam ipse propter amorem Dei, & Domini nostri Iesu Christi, & ob honorem Sanctæ & æternæ Virginis Genitricis eius proprio sumptu in eodem vico construxit, in hac sepultus est eadem qua defunctus die, arcusque supra tumulum deauratus cum imagine, & titulo extructus cuius hæc fere sunt verba. Sub hoc conditorio situm est corpus Karoli Magni atq; orthodoxi Imperatoris, qui regnum Francorum * nobiliter ampliauit, & per annos XLVII. feliciter * ienuit, decessit septuagenarius Anno Domini DCCCXIV.

Moritur Karolus Anno Ennecarico siue decreto 74.

* notabiliter.

* vixit.

Rob Gagu.

Psal. 2.

Ecclef. 49.

Indictione VII. V. Kal. February. Nuntio de Parentis optimi morte habito Ludouicus filius ex Aquitania prope trigesimo die postquā id acciderat in Aquigrani palatium venit, orat ante monumentum. Progenitoris Katoli more Christianorum, succedit in imperium, legationesque gentium quæ ad Patrem venerunt auditas absoluit, testamentum insuper Parentis summa cura executus est, fuerant ei tres mensæ argenteæ, & aurea vna, argenteam quæ forma quadrangula descriptionem Urbis Constantinopolitanæ complectebatur Basilicæ Vaticanæ elargitus fuerat, alteram quæ rotunda Romanæ Urbis effigiem exprimebat Ecclesiæ Rauennati: tertiam cæteris & operis pulchritudine & ponderis grauitate multum excellentem quæ ex tribus orbibus connexa totius mundi descriptionem subtili, ac minuta figuratione continebat & autem illam hæredibus suis reliquit; paternis igitur mandatis insistent filius Ludouicus cuncta solerter expleuit. Fælix transitus ex theatro orbis huius ad Opt. Max. Deum pijsissimi Imperatoris Karoli, cuius vitam veluti viuum virtutum exemplar viuendi normam, religionis omniū numeris absolutum simulacrum perpetuo speculari possunt, ac trutinare Reges, Principes, Procures, erudirique omnes in ea, qui iudicant terram, vt eatenus in eis veluti ramis tam excelssæ palmæ inferis Karolinarum virtutum semina radidentur, germinet ac semper virecant: quippe cum neque, qui præcellere Imperatores, vel postea succellere æquari Karolo valeant. Cæsar sibi Alexandri Magni gesta vti scopum ante oculos constituere: quanto rectius Christiani Principes idæam Christianissimi Regis. Vultis vnico intuitu conspici qualis quantusque fuerit noster Karolus, accipite, & maturè hæc breui compendio ex Eginhardo (cui in historica veritate de Karolo præferendus nemo, tametsi nimia breuitate, quam par sit, vitam eius perstrinxerit) Annalibus Francorum, alijsq; primæ ac probæ notæ coætaneis scriptoribus selecta, quo tanti Imperatoris nunquam satis laudati res domi iuxta militiæque præclarè gestæ, vitæ & mores, ad memoriam sæpenumero reducantur, & quasi mel in ore indulcoratè stimulos dent ad infectionem tramitum eius: in primis si Maiores Karoli, & quæ nō fecimus ipsi spectetis, Præfecti prætorio munere functi fuere, hoc est Magistri Palatii Australiani seu Maiores domus Regiæ Francorum, Genitor Pipinus is cui pusilli nomen à

breui-

breuitate corporis inditum licet validus ac generosus fuerit in virtutum propagine, qui vel solo hoc nomine clarus quod parens fuerit Karoli vii sepulchralis inscriptio Lutetiae in Diui Dionysii olim insinuauit his verbis.

Pipinus Rex Pater Karoli Magni: quasi diceretur dignus filio Pater, dignus tali Patre filius, dignus filio! Pater qui ex Praefectura Regiae domus primus sui generis auctoritate Apostolica, & Francorum electione Rex Francorum est consecratus à Sancto Bonifacio Germanorum Apostolo, detonso ac detruso ob inertiam in claustra monastica Childerico vltimo Merouear gentis Rege: dignus Patre filius, qui primus sui generis Imperator Occidentis creatus est.

Iam si virtutes Karoli contemplemur, ipse est, qui religionis veloci stimulo actus vt regnum floreret à religione (qua ab infantia fuerat imbutus) id auspicatur est, à consiliis videlicet Wormariae habitis, in quibus praecipue de motibus & vita clericorum actum: ipse est, qui grauem Longobardicae gentis Dominatum post annos ducentes, & sex ex quo in Italia regnare coeperant à ceruicibus Itolorum dimouit: aduentante enim Legato Romanae Ecclesiae ab Adriano Pontifice misso, & postulante auxiliares copias contra Desiderium Longobardorum Regem, Pius rex paternarum virtutum æmulus ac hæres, exercitum ilico misit per alpes Cottias, atq; periuga Gibennica, hoc est per montem quem Accolæ Cenisium vocat, & refugee Desiderio Ticinum seu Papiam ciuitatem ipsam obsedit, captoque Desiderio vltimo Longobardorum Rege, & restitutus Pontifici Urbibus ab eodem Rege occupatis, Leonem tertium Pontificem ex factione eorū, qui sanguine iuncti erant Adriano ex domesticorum rebellione eripuit: in qua ardua expeditione tanquam Cyro Deus praesto fuit, & viam semper aperuit Karolo vindicæ agenti Ecclesiae, id ipsi praestans quod fuerat Cyro pollicitus: *subijciam ante faciem eius gentes, & dorsa Regum vertam, & aperiam coram eo ianuas, & post non clauduentur, ego ante te ibo, & gloriosos terra humiliabo.* Maxima dona Karolus Ecclesiae Romanae largitus est, multumque laborauit pro Ecclesiae Vrbisque Romanae splendore. Sub Leone III. crucem ex auro purissimo gemmis exornatam in Basilica Saluatoris Domini nostri Iesu Christi, quæ Constantiniana nuncupatur, obtulit, Patris

Card. Bar. ex
cap. Francor.

* ducentos
& quatuor, P

Æmil lib. 1.
Ado Vica de
6. mudi ætat.

Isai. 45.

Chr Martin.
Ebenburg. &
alii.

Pipini donationem nempe Rauennæ, totiusque Pentapolis, & fratris Carolomanni Ecclesiæ Rom. factam, ratam, gratam, acceptamque habuit iunctis duobus Ducatibus Spoletano & Beneuentano: vniuersis Gallis annuam collectam, hoc est vnum denarium à quauis domo soluendam, Sedi Apostolicæ & S. Petri indixit, si eum recognoscerent Patrem, & Pastorem suum more antiquo: Carolus insuper in tribus locis annuatim colligebat mille, & ducentas libras ad seruitium Apostolicæ Sedis, id est, Aquisgrani apud Podium S. Martini & apud S. Egidium: excepto hoc quod vnusquisque propria deuotione offerebat. Idem magnus Imperator Saxoniam obtulit B. Petro cuius eam deuicit adiutorio, & posuit signum deuotionis & libertatis, adeo vt Ecclesia Romana post Constantinum Magnū conseruationem & incrementum suum Karolo Magno eiusque stirpi potissimum acceptum ferre debeat. Hæresin Fœlicis & Elipandi sopiuit: Synodo in Franconia contra præfatam sectam coacta, Præsentibus Theophylacto & Stephano Episcopis Legatis Apostolicæ Sedis, & Fœlice perpetuo exilio relegato, in qua verè autem hanc sententiam pijsissimus atque prudentissimus Rex scire protulit; vbi inquirenda sit orthodoxa fides edocens. *Facio (inquit) certissime Deo Domino meo Iesu Christo donante horum me sanctissima multitudini, & probatissima auctoritati veræ fidei professione associans, nec vestra me paucitati in consensione huius nouæ assertionis (quam Fœlix & Elipandus passerant socium admitto, sed Apostolica Sedi, & antiquis ab initio nascentis Ecclesiæ & Catholicis traditionibus, tota mentis intentione, tota cordis alacritate coniungo, quicquid in illorum legitur libris, qui diuino spiritu afflati, toti orbi à Deo Christo dati sunt Doctores indubitanter teneo, hoc ad salutem animæ meæ sufficere credens, quod sacratissima veritatis pandis historia Euangelica, quod Apostolica in suis Epistolis confirmat auctoritas, quod eximij S. Scriptura Tractatores, & precipui Christiana fidei Doctores ad perpetuam posteris scriptum reliquerunt memoriam. Diuinus hic Princeps Episcopatus complures Abbatias, Cœnobias, & ædes sacras à fundamentis erexit, dotauit; vel censibus auxit, & amplificauit, in monte Cassino commendans se singulari pietate S. Benedicto confirmauit donationes Parentis, & superaddidit de suo: in Heluetia, &*

Alema-

Alemania Campidonense: Disertinense, iuxta ortum rheni, Fabatium, Sancti Galli, Augia maioris, Murbacense aliaque monasteria excitauit, ac dotem adscripsit, proficiturque disertis verbis non modo diuinum numen sibi per hoc placare; quod sacra loca nelabantur frequenter sustentet, & sustentando diti; verum etiam totius sui egri statum corroborare, vti ex regie largitionis diplomate quo vltimam modo Nobilem Sueuie regalemque urbem cum omnibus in- bus & appenditijs anno 813. amplissimo Monasterio, quod Augiam Maiorem vocant attribuit, exploratum sit. Saxoniam in nouem Episcopatus diuisit; Monasteriensem Ludgero Praefuli: Mindensem, Heriberto: Halberstadensem Hildegrino, Osnaburgensem *S. Wihoni, Bremensem Vuilchado, Padebornensem Harimario, Verdensem Suniberto, Hamburgensem Heridago, Hildemensem Ganthero Antistiti commisit; Duos Episcopatus in Metropolitanas sedes conuertit Hamtugensem, Saltzburgensem seu Iuuanensem. In Germania insuper Basiliensem & Wormatiensem, in Werßburg/ & Zys Episcopatus: in Gallijs Archiepiscopatum Rymegen ad honorem D. Petri fundauit: Hoc paucis dixisse sat sit, veteres scriptores testatum reliquisse vix vllam ipsorum tempore reperire fuisse insignem sacram ædem per Alemaniam, & vtramque Franciam quæ non sit ipsius Karoli munificentia aut extructa, aut ex toto dotata, vel augmentata, & possessionum largitionibus, priuilegiolorumque concessionibus adaucta ac honorata, quod & litteræ, & reliquæ, & templorum ornatus etiamnum satis proloquuntur. Pontificibus etiam & Abbatibus ad quorum curam pertinebant sacræ ædes in Regno sua nimia vetustate collapsæ vt restaurarentur serio impetrauit, vnde perantiquo disticho Karoli merita in Ecclesias ita rectè decantantur.

*Karolus Ecclesijs, quod Luna lumina Solis
Quas ex non esse, Christo mutauit in esse.*

Cultus sacrarum imaginum contra Iconomachos Orientis Imperatores in Ecclesia reuenda acerrimus propugnator fuit, coactò cōtra Græcorum errores Romæ concilio à Stephano Papa, misit eo Karolus vna cum Germano fratre suo Catolomanno duodecim Episcopus Gallicanos præcipuos ac doctissimos totius regni ad hæresin Græcorum subuerrendam enervandamque: ita testantur Adrianus,

*Munster. li 3.
Cosmogra.*

*Crantzium
Gemebrard.*

** Wihoni.*

*Crantzium lib.
1. Sax c. 5. 6.
10. & lib. 2.
c. 14.
Ann. Saxonia.*

*Ann. Franc.
Eusebii Martini Ann.
Bebenburg.
Munster.*

Papa tract. ad Kar. Mag. de imaginib c. 12. Regino in Chro. Paulus Aemilia. li. 2. hist. Franc. supsunt in eius testimoniū hoc xpo crucis prisce imagines à Karolo Mag. in nōnullis Cathedralib. Francorū erectæ, ad quarū pedē agnus apposit⁹ ad significationē Mediatoris, q. tollit peccata mūdi, prout Cōsius in Noris ad Gratianū aduertit de cōsecra. d. 3.

Canonizationem S. Swiberti Frisiorum, & Saxonum Apostoli Episcopi Vuerdensis instanter promouit, eidemque interfuit: Karolus Imperator diuinitus admonitus vt corpora Diuorum Salui Episcopi Engolismensis martyris sublatis eiusdemq; socii quæreret, quæsitæ ac reperta honorificè tumulari, Interfectores graui pœna multari iussit: in summa valde obseruans Disciplinæ Ecclesiasticæ fuit, coluit Ecclesiasticos, & in ipsos valdè liberalis: ita testantur sex concilia ipsius iussu celebrata, in quibus potissimum sanciti canones ad res Ecclesiasticas spectantes, non quod plura (custos siquidem sacrorum canonum tenacissimus Karolus annis singulis synodales voluit sacros celebrari conuentus) sed quod ista sex præcipuè super statu Ecclesiarum corrigendo celebrata sint. Primum in villa Theodonis, secundum Maguntiaci, tertium Rhemis, quartum Turonis, quintum Cabillonni, sextum Arelati. Admirabilis Karoli industria agendi fuit cum Clero in consiliis & admonitionibus, non imperando sed rogando inducendoque ad omnem conformitatem legum, quem sic quandoque allocutus legitur: *Memores sis, quod res Ecclesiasticæ à fidelibus oblata, & ab Ecclesia receptæ sint, & eo modo eas distribuiste, vt ab illo, cui de his rationem reddituri ellis, non damnationem, sed æterni gaudij mercedem accipere mereamini.* Electionem Episcoporum & Pontificum voluit esse liberam secundum præscriptum sacrorum Canonum remota personarum & numerum acceptione, misit tamen Visitatorem suum ad impia quandoque quorundam eligentium peruersa studia refrenanda: quendam puidē feriatum D. Martini designatum Episcopum quod is audus tanta dignitate amicis cœnam exhibens, & vti fit, mero se nimium onerans, somno deinde oppressus noctu diuinis rebus non interfusus: sacerdotio cedere voluit, intolerabilem negligentissimumq; fore ratus, qui primo die sibi non temperasset: alium lætorem ob donatum Pōificatum, gestientemq; & ab humo in equum absq; suppedaneo vno impetu subilientem reuocauit: *Valer, inquit, vt video viribus, & Eques haud malus es: tua opera in bellis, ubi tua virtus eniscescat, indigeo:*

Card. Baron.

Idem Card.
Baron.

Capit. Franc.
lib. 1. c. 24.

Auentinus.

digeo: proinde ignobili, & imbecillo oues, & pecudum gregem relin-
 que. Episcopum Moguntinum quod lituum distinctum gemmis in-
 stat Cæsarei Sceptri vſurpaſſet ſeueriſſima coeſcuit oratione: eidem
 auaritiā & ſuperbiam pro concione propalam exprobrauit indi-
 gnabundus & clamitans. *En, ait, Paſtores noſtros crucem Chriſti pro-
 feſſos, qui ſpreta cura, & paſcendarum ouium ſollicitudine, oſtentatio-
 ne opibus, luxu Imperatorem quamuis opulentiſſimum laceſſant.*
 Cum aduerteret multa legib. populi ſui deeſſe, cogitauit quæ deeſſent,
 addere, & diſcrepantia vnire, praua quoq; & perperā prolata corrige-
 re; ſed in iis nihil aliud ab eo factum eſt, quā quod pauca capitula, &
 ea imperfecta legibus addidit. Numerant viginti tria capitula legum
 Karoli Magni, duoq; reperiuntur ex illis recitata à Gratiano diſt. 19.
 c. 3 atq; illud primū de Eccleſia Rom. his verbis. *In memoriam, inquit,
 B. Petri Apoſt. honoremus S. Rom. & Apoſtolicam Sedem, vt, qua ſa-
 cerdotalis Mater eſt dignitatis, eſſe debeat Eccleſiaſtica magiſtra ra-
 tionis, quare obſeruanda eſt cum manſuetudine humilitas, vt liceat
 vix ferendum ab illa S. Sede imponatur iugum, tamen ſeramus, &
 pia deuotione toleremus: ſi vero (quod non deceat) quilibet ſiue ſit
 Presbyter, ſiue Diaconus aliquam perturbationem machinando &
 noſtro miniſterio inſidiando redarguatur, falſam ab Apoſtolica ſede
 detuliſſe Epistolam vel aliud aliquid, quod inde non venerit: ſalua fide
 & integra circa Apoſtolicum humilitate, penes Episcopum ſit poteſtas
 vtrum eum in carcerem, aut aliam deirudat cuſtodiam, viſquequo
 per Epistolam aut per idoneos ſuæ partiſ Legatos, Apoſtolicam in-
 terpellat ſublimitatem, vt poſſimum tam ſancta legatione dignetur
 decernere, quid de talib. iuſto ordine ſtatuat lex Romana deſignare vt
 & u corrigatur & ceterū in idus imponatur.* Conſidera lector cur dederit
 Deus ſubdicere Karolo potentiffimo atq; prudentiſſimo Principi Re-
 ges & populos q̄ nouerit ille ſeſe ſubdicere propter Chriſtū ſuccelſori
 hominis piſcatoris: in alia autē lege quæ extat apud eundē Gratianū
 mutilata, integra vero in Cap. Francorū, deſignauit pius & iuſtus Ka-
 rolus affectū ſuū ac reuerentiā erga Clerū, quando malicioſa liſtū
 ſemina comprimere volēs, pijs & iuſti Theodoſij legē reſtaurauit, qua
 cautū erat vt lites oēs & cōtrouerſiæ foreſes ad iudiciū Eccleſiaſticū
 remitterentur, ſi alio refragante alteruter ſolummodo litigatorum id

Eginhardus.

postularet: & vos igitur qui iudicatis terram exemplo ducite Karoli ex obedientia & obseruantia erga Apostolicam Sedem regna & Imperia propagare atque firmiter stabilire: de cætero quam parcissimus fuit in nouis condendis legibus, adeo vt cum tam diu vixit rex atque Imperator, per pauca Legum capita sanxisse dica'ur, sed in veteribus restituendis vt seruarentur multus fuit. Hinc apparet colligi iussisse centum sexaginta octo Capitula Legum Ecclesiasticarum ex Sacrosanctis Concilijs atque decretis Summorum Pontificum, vt per ea in Ecclesia disciplina vigeret: summa reuerentia ac pietate matrem suam Bertradam vel Bertrudam ac sororem cœlibem Gissam coluit, fratris similitudinem patientissimè tulit, ex vxore Hildegarde de gente Sueuorum quatuor filios, Karolum, Pipinum, Lotharium, Ludouicum, quatuor itidem filias habuit Rotherudim, Gyselam, Bertham, & Hildegardim seu Hildegradim ex alijs etiam thori consortibus Karolus, nempe * Fastrada Rudolphi Comitis Franciæ orientalis filia, aut iuxta alios regis Siciliæ filia, Hilmetrude regis Persarum filia, & Garfula orientalis Ducis Saxonie filia, quas tulit soboles ad operam sedulo impendit, ne per otium torperent, atque ad omnem honestatem eruditi iussit, filios quidem magna cura ab incunte ætate liberalibus artibus & militari disciplinæ atque cunctis vittutum generibus incumbere, filias verò serica pensa ducere, & acutissimo pingere. In morte Adriani Papæ ita fleuit, ac si patrem aut fratrem vel dilectum filium amisisset, testantur amorē hunc pietatis officia ab Adriano post mortem exhibita, non solum enim elemosynas longè lateque pro ipsius anima erogauit, & sic amico sibi dilectissimo parentauit, verum etiam sepulchrum eius in Vaticana Basilica regio Epitaphio ipsemet decorauit, quod hodieque superest: Erga coniurantem in se lenis ac mansuerus, adeo vt Dauidi fiat in parte vnctus Domini Karolus sit conferendus, cum enim iam secundo Pipini ex concubina filij claudi & gibbo deformis, regnandi cupidus, at regno indignissimus, coniuratio in eum detecta esset, nihilo iracundior quod prius ignouisset, patentem se magis quam aegem ostendens, non capitali eum poena multauit, sed prosteri Monachalem religionem coëgit quæ poena eiusmodi fuit vt eius poenitere nunquam posset, seuerus tamen in impios & incorrigibiles, moderatus erat in gubernando, in peregrinos pius & liberalis, humanus in omnes immò humanitas tanta quam a in antecessorum Principum,

Alii ex Hildegarde tres filios toridemque filias ponunt.
* Fastrada.

Ann. Saxon.
Krantzius.

Fulgo. lib. 5.

nullo, in vestitu superfluitatem & peregrina indumenta respuebat, in cibo temperans sed in potu temperantior, quippe qui ebrietatem in qualicumque homine, nedum in se ac suis plurimum abominaretur; cœna quotidiana quaternis tantum ferculis præbebatur, præter carnem assam, ita vt huius Christianissimi Imperatoris temperantia præsentis xui luxuriam seuerè castigeret, cum ille non tam gulæ desiderio quam naturæ necessitati satisfecisset, prædicatione librorum D. Augustini de Ciuitate Dei, vel docto colloquio, aut historica narratione de præcorum regum gestis, vt plurimum mensam suam condiri volebat: Imperium à Græcis primum ad Germanos & Francos transfudit, non hoc inuasit, sed inuitus penè suscepit, superno Numine sic disponente vt summus Pontifex in ipsum Imperij summam transferret, qui ex Bertha, siue Berthrada matre, filia Eraci Imperatoris orientis (vnde in Karolo genus Græcorum, romanorum & Germanorum concurrunt:) natus prolabentibus Græcis ad hæreses, vnicum columnam nutantis Imperij esset, cui orbis Christianus plurimum debebat, vt qui in maxima afflictione Ecclesiæ præsertim in Oriente se quasi solum murum pro domo Dei opposuit, iræ diuinæ & hostium furori Eleemosynas non solum in suo regno erogabat, verum trans maria in Syriam, Ægyptum atque Africam, Hierosolymas, Alexandriam atque Carthaginem vbi Christianos in paupertate viuere compererat, penurix eorum pecuniam mittere solebat, ob hoc maxime transmarinorum regum amicitiam expetens vt Christianis sub eorum dominatu degentibus refrigerium aliquod ac releuatio proveniret: Cantum Gregorianum exemplo genitoris sui Pipini Roma induxit in Gallias relicto Ambrosiano Mediolanensibus; Etenim cum esset Romæ celebrans Pascha ortaque esset contentio inter Cantores Gallos & Italos de ratione Psalmodix accantus, cuius quoque ipse rex petitus erat, re ad ipsum delata respondit: *Dicite quis melior & purior, aut fons viuus vel riuuli eius longe decurrentes?* Affirmantibus fontem, ait: *Recurrite igitur ad fontem Gregorij quia mani, esse corrupistis cantionem Ecclesiasticam*, exinde petijt Roma mitti magistros Cantus & Grammaticæ: Studia bonarum litterarum ac liberalium artium oppressarum & penè extinctarum nemo indulgentius fouit, ac impensius adamauit quam Karolus; adeo vt ipso moriente quasi destituta parrono suo optimo ac meritisimo iam

simul defungi aut certe languore correpta suo natuo vigore carere apertissime visum fuerit, ac vti ipsemet præfatur in homiliis ad populum per Alcuinum in ordinem redactis, oblitteratam penè maiorum nostrorum desidia, separati vigilanti studio litterarum saraginis officinam, & ad pernoscenda studia liberalium artium nostro etiam quos possumus inuitamus exemplo: Sodalitia quæ essent præsidia fidei Orthodoxæ, nunc seminaria dicta, vel fundauit vel auxit, ex quibus seu arcibus religionis propagandæ doctissimi Viri, Monachi, Clerici, Sacerdotesque prodire; aiunt Fuldæ (licet eius Cœnobij primordia Karolomanno Magni Karoli patruo Austrasiæ regi & D. Bonifacio debeantur) subinde præter Diaconos & inferiores Clericos quadringentos vix sse Sacerdotes Monachos ad Germanorum conuersionem expeditos: ad fidei quoque propagationem Scientiarum Sacra & Academiæ instituit, Parisiensem in qua fundanda usus est quatuor doctissimis discipulis, Beda venerabili presbytero, Alcuino Rabano, Claudio & Ioanne Scoto, quos ex Anglia acciuit, & à quibus multa Karolus didicit, recognoscit hoc beneficium piè & prudenter Perpinianus, aitque ante octingentos annos circiter in vrbe Parisiensi summi Imperatoris Karoli Magni auctoritate humanarum & Diuinarum artium sedem constitutam & ætatibus singulis ingenij, industriz eruditionisque extitisse florem, addit perpaucas esse scholas benè constitutas, quæ ortum & incrementa sua scholæ Parisiensi accepta referre nō debeant: aiunt alij ipsum Karolum quodam tempore visitasse scholam Vniuersitaria Parisiensis à se institutā, conspexisse compositiones pauperum profectumque in studiis ac dilaudasse promissis promotionibus; diuitibus autem ac nobilibus confidentibus in splendore familiarum ac opulentiis minitarum interposito iuramento in studiis impēsius aduigilarent frustraturum eos omni gradu honorum: Vniuersitatem Bononiensem, Gymnasium Ticinense nunc Papiense, in Osnabrug quoque scholas erexit, in quarum altera Græcæ altera Latinæ linguæ professio fieret; Corpus vtriusque Testamenti seu Chalcographorum & librariorum incuria sensim vitiatum, seu temporum iniuria multifariam deprauatum, mandato Karoli per Alcuinum & Hittonem Episcopum ad veterum exemplarium fidem & integritatem denuo reductum atque examussim correctū, glossis desuper editis, nec non in omnes S. paginæ libros cōmentariis, vt genuinus sensus SS. Scripturarū reuocaretur, Lectiones sin-

Perpinianus
in orat. de
diu. & hum.
philosophia.

P. Scherer
conc. f. Dom.
i. Epiph.

Ano. Saxon.

Trithemius.

gulis

gulis festiuitatibus Sanctorum anni conuenientes, hymnosq; è pratis SS. Patrum excerpti, & certo ordine redigicutaui per familiarem clientulum suum Paulum Aquileiensis Ecclesiæ Diaconum, qui fuerat à secretis Regi Longobardorum, & capta Papiæ vna cum Desiderio Rege inter cæteros captiuos in Gallias abductus: Martyrologium per Vsfardum gallicæ gentis virum Monasticæ professionis, cuius iidem authoris instituto generalis mos per vniversam Ecclesiam obtinuit vt propter innumerabilem Beatorum multitudinem qui in singulos dies recenserî nō poterant subneckeretur clausula, & aliorum plurimorum Sanctorum, &c. Sermones & homilias Patrum aliaq; Ecclesiastica officia Gothorum impietate ac sacrilega manu seu deperdita seu truncata per Albinum, cui & Alcuin nomen, præceptorem suū ex Britannia oriundum, vitas deniq; Sanctorum ac omnium nationum, quæ ipsi parebant, intra memorabilia gesta inquire, colligi ac litteris mandari iussit. Cum aliquando cupide optasset sibi ac æuo suo duodecim viros, quales Hieronymus & Augustinus, adstans forte Alcuinus. *Tu Imperator possis duodecim, quum ipsi Christo cali ac terra Domino plures non obtigerint.* Dicam amplius ipsum augustissimæ memoriæ Karolum composuisse rythmicos numeros, sequentias Ecclesiasticas indigerant, inchoasseque grammaticam patrio sermone conscribere, scripsit & ad Albuinum præceptorem suum opusculum de sacrificio Missæ ac aliis veteris Ecclesiæ ritibus cæremoniisque, quod cum integrum non extet Fragmenti Karoli Magni nomen hodie obtinet, carmina iidem quibus priscorum actus & bella decantabantur congeffit ac memoriæ mandauit, in lingua latina disertissimus, græcæ etiam non ignarus, vt ipse oratores Græcos vernacula eorum lingua laudes sibi dicentes & Augusti titulo celebrantes audierit, & græcè responderit; in litteris & artibus Dialectica, Rhetorica, Astronomia, Geometria, Arithmetica iuxta ac Musica, quin & in Theologica facultate non mediocriter versatus, intantum quod didascalici in hac potius quam discipuli locum teneret; ingeniorum fuit summus Mæcenas, virosque litteratos & præceptores suos maximis cum lauirhonoribus Alcuini Angelici doctoris magistri sui in plurimis vsus consilio; peruiuil studium ad indefessus labor in Karolo admiranda sunt, quod non contentus diurna lucubratione sub noctem ad cervicalia calami pinacisque locanda forent, vt si quidpiam expergefactus aut meditati obseruaretur obseruatu

Barlandus de
rebus Brabāt.

Card. Baron.

dignum stylo mox signaret ne memoria excideret: Quo maior gloriosus noster Karolus eo humilior; etenim semper Romam adueniens de equo ad miliare descendere consueuerat, & pedes eundo per vrbe[m] omnes Ecclesiarum postes humiliter osculabatur, Sabbatho sancto omnes gradus sanctissimæ B. Petri Ecclesiæ sigillarim deosculatus est, ac tamen maculis conjugalem castitatem resperferit, has tamen confirmari pœnitentia eluit, carnem suam senilem licet cilicino super nudum corpus indumento iugiter atterens, vnde nec in risum proclitum legitur: Reparauit leges ciuiles, iura iudicialia collegit, vetustissimæ Francorum legi Salicæ duas & viginti adiecit & pro salicis haberi voluit, quasdam etiam ex integro sanxit, vt de moneta, mensura, ponderibus, quæ per totum Romanum Imperium ad æqualitatem redegit; eandem legem salicam in Italiam intulit: Galliam in quinos conuentus diuisit Viennensem, Lugdunensem, Senonensem, Rhodanensem, Rhemensem, his cetera oppida contributa; vnumquodque ius in finitimo sibi conuentu petere iussit: Apud Germanos quos Cæsar vocat Cisrhœnanos qui in Gallia Belgica Celticaque habitant iudicii conuentus instituti sunt, Vesontinus, Moguntinus, Treuren[sis], Agrippinensis, Cameracensis, sanxit Magnus vt in primaria cuiusque regionis vrbe quam Metropolim græca voce dicunt Pontifex & Prætor ter quotannis Aprili, Octobri, Ianuario ius dicerent, responsa redderent; & primum pauperes, viduas, pupillos, dato his prudencissimo patrono diligentissimè audirent, inimicos reconciliarent: Vtuit insuper ne illi lites in diem differrent, neue calumnijs locum facerent, opulentos quidem ac locupletes Pontifex præfectos, si qui in concordiam redire nollent ad se, haud alio de legaret: In expeditionis apparatu contra Saracenos qui tunc Hispanis obtinebant duodecim quos aiunt Patres Franciæ instituit, quorum sex essent ex Collegio Sacerdotum, tresque rursus eorum Duces, Rhemen[sis] Archiepiscopus, Laudunensis & Lingonensis Antistites; Tres Comites Episcopi Bellouacens, Nouiomensis & Catalaunensis; reliqui forent non initiati sed laici; tres Duces Burgundus, Normannus & Aquitanus; totidem Comites Campanus, Flandrensis & Tolosan[us]; Mensibus & Ventis nomina Germanica indidit iuxta propriam linguam vtpotè ipse Francus Germanicus lingua & veste Germanica vtens; Legatos Persarum Saracenorum ex Asia, regum Barbariæ & Mauritanie ex Africa, adhuc ex Sicilia, Dalmatia,

Hispa-

Ritus de Regibus Franc.

Hispania, Hierusalem, Venetiarum & Imperatoris Constantinopolitani amplissimis cum muneribus missos audiuit, qui omnes eius amicitiam ambiebant honoresque vltro deferrebant: ieiunio, litanis, orationibus bella inchoabar, ipsoque bellum parante Cleus orabat, sicut Moyses suppliciter deprecante Israel vincebat, & veluti Dauid Spurio Philisthæo dicebat: *Tu venis ad me cum gladio & hasta & clypeo, ego autem venio ad te in nomine Domini exercituum, Dei agminum israel*: sic Karolus in nomine Domini bellum auspicabatur. Placuit admiratione dignarescit, quod antequam ad bellum aduersus hostes Karolus cum exercitu proficisceretur, ad componendum civilium statum & bene disponendas res Ecclesiasticas Episcopos & Abbates conuocare consueuerit, his planè Karolus Diuinum sibi Numen concilians, aduersus hostes pugnans & chor semper existit, docens omnes Principes Christianos qua via sit incedendum, ut maximamque intrepide aggredi, fortiter prosequi atque feliciter valeant consummare: pro his quotidie vsque ad mortem orabat qui in prælio occubuerant, mittendo in eundem finem donaria ad templum ut pro his Deum deprecarentur: Saracenos ex Hispania propulsauit, ad Corsicam, Sardiniam, Maioricam, Insulas eisdem infestauit, bella illi vix plurimum erant contra infideles, & hostes Ecclesie Catholicæ, non ut peruersos Catholicos magis seduceret, vel orthodoxam Fidem oppugnarer (quod sectariis, vti antiquis, ita & modernis studio semper, ac cordi fuit, dissipare, perdere, ac maculare) sed ut infideles in vera fide errores germanæ matris Ecclesie gremio aggregaret, vnde verissime de ipso concinit Basilica Aquisgranensis, Leone fortior, sed agnoscitur hostes Christo regenerat baptismo; ob idque eorum, quos ad suauem Christi iugum reduxerat indigiratus est apostolus, quoniam non minus gladio illis, totique Ecclesie quam apostolus aliquis verbo posuisset, hinc rursus dicta Mariana ædes inter canticæ hoc ei elogi tribuit: Confessor obsequio Karole, martyr affectu gladio Apostole, &c. Regno Francorum, quod a Patre acceperat, aut inde, & longè plura addidit, Salam, Ligerim, Anassum amnes, Alpes, ita utimas, Littoreas, Cottias, Iulias, Rhetias, Graias, Péninis Noricas: extrema Imperii Francorum media fecit, subegit inuictus Karolus vi Feniçiam, atque in Germaniam transiit, Aquitaniam vixit, & dicitur Patre, perdomito Duce Aquitanorum, subin-

Card. Bar.

Erod. 17.

1. Reg. 7.

Gaguinus.

Aquisgranensis.

Dant.

gaut, quo quidem bello, veluti tyrocinio Karoli militare Imperium
 auspicatus; Vasconiam, Nauarram, totumq; Pyrenei montis iugum,
 Italiam, Regnum Longobardorum, cum terrarum Dea gentiumque
 roma, Pannonias, Hunniam, Auariam, Baiouariam, Dalmatiam,
 Noricum inferius; Daçiam, Histriam, Carniam, Liburniam, Angliam,
 Britanniam, Saxoniam, Westphalam, Frisiam, suæ potestatis
 fecit, & quidem contra fidei Christianæ perduelles Saxones Ælij
 Gracilis primi Cl uientium Comitis Pronepotes & abnepotes suis
 auxilijs plurimum momenti ad victoriam attulerunt; Venedorum
 Marchiam, & optimam partem Hispaniæ, hoc est, citeriorem Hispaniam,
 vsque ad Iberum flumen sibi subiecit, ex hac Hispania Saracenos
 pullos in Beticiæ angulum compulit, duabus opulentissimis urbibus
 vi captis, ac prædæ militibus datis, Casaraugusta, & Pamplonia,
 alterâ muris nudatâ, alterâ solotenus euerâ, eò quod Saracenos
 recepissent, & opem eis præstitissent; Sclauorum nationes ferocissimas,
 & valentissimas, Scrabes, Mæsos, Bohemos, Zechos, Morauos,
 Lusatios, Silesios, Bolios, Abroditas, Mechelburgenses, Vili-
 zos, Velatabos, Hammelburgenses, Brandenburgenses, Pomeanos,
 Boruscos, &c. Imperio Francorum, omnia Magnus adiecit. Hasque
 omnes Prouincias, quod summum est, vti dixi, ad Christi suauem
 iugum, sacratissimam dico Christianæ fidei religionem (quo potissimum
 omnia ipsius bella collinârunt) & sacramenta pertraxit, ad eò
 vt meritò quis dubitare possit, fortiorne fuerit Karolus in expugnandis
 ijs Ditionibus, an scèlicior in retinendis, num prudentior in Reipublicæ
 regimine, an religiosior in Ecclesiastica disciplina; siquidem hæc
 quatuor singulariter in eo obseruata Pietas, Eruditio, Sapientia,
 & fortitudo; quibus cunctis alijs regibus præluxit, certè
 Pietas gloriosi Principis supernâ peculiarique ope non est destituta,
 cum enim militaris disciplinæ peritis vnice prospiciendum sit, ne
 diuersis ab hostibus, vno, eodemque tempore bello lacerentur, ipse
 Karolus tam varijs simul implicitus expeditionibus victor euasit, sed
 neq; supernaturalis còkursus ipsi defuit, contra Saxones, vel maxime,
 quorum sanum **Ardârmentum** (nōnulli hanc ligneam columnâ fuisse
 sub Diuo positam, **Hymensum** dictam, & à Saxonibus gentilitèr ad-
 oratam credunt) penitus euerrens, exercitu graui siti laborante, preci-
 bus Karoli impetratū, vt medio die ex quodam torrente quantocius
 aquæ largissimè promanarint, quæ sufficerent cuncto exercitui, & iu-

mentis

Pighius in
hercule Prod.Æmil. & Ac-
ciaolus.Donat. Ac-
ciaolus.

Rhenan.

Regino lib. 1.
annal.

mentis eorum. sub aliud tempus, cum Saxones castellum **Buriburg** obsiderent, conantes in euallam redigere Ecclesiam à foris caste. lo. quam sacrauerat **B Bonifacius** Martyr, protinus apparuerunt duo iuuenes miræ claritatis & candoris, videntib. tam Christianis, quam Paganis, qui ipsam Ecclesiam defendere videbantur, quorum terribili aspectu peitriti Saxones in fugā versi sunt. Ad hæc **Heresburgum** castrum Saxones inuaserant, & destruxerant, præparabant q; machinas, & petriarías, atq; clerás vt aliud castrū præriperent, & ecce videntib. aduersarijs apparuerunt in modū scuti duo globi flammātes super Ecclesiam, quæ in ipso castro erat, quā visione paucifacti Saxones, relinquētes vniuersam præparationem suam, ita fuga lapsi sunt, vt se mutuo gladiis cōciderent; sic impletum in Karolo, quod ait Deus per Moysen: *Nullus stabit contra vos, terrorem vestrum, & formidinem dabis Dominus Deus vester super omnem terram, quā calcaturi estis.* Præterea Rege Karolo in Hyberna castra ducente militem ad Oram fluuium in loco **Wolmersede** in orientali Saxonia, incesit cupido **Wedekindo** Saxonum Principi primario, quē Karolus deuicerat, licet recōciliatus esset, ignoto, & mendici habitu, lustrare castra regis, & cū mendicis ad stipem sedere; cum autem ex incuruo ad manū digito agnitus esset, introductus est ad regem Karolum, erat tū sanctissimus **Paschazdes**, Rex hilariter excepit venientē, percunctatus quid sibi vellet indignus Principe habitus: ille sub hæc, volui Serenissime rex, hoc habitu incognitus (vt spēs: bā) lustrare secreta gestorum, quē cognitus nō tam fidenter aspicerem. Quid igitur, inquit rex, vidisti, quod te vidisse delectat? Ille, vt erat adhuc Christianarum terū rudis, subintulit: vidi, q. 10 d mirabar, ante biduum te vultu dimisso tristem, incertus, quid cōtīgisset, quod tan: ū regem cōtristaret: Commemoratio fuit Dominicæ Passionis, quā die Parasceues regium vultū obscurasset. rursum, inquit, vidi hodierna die te primū sollicitum, & ad rē attentissimū: postea quā vetō mensam adieras tēplo mediā, ita hilari mihi conspectus es vultu, vt repētina mutationis me caperet miraculū: Erat autē stupor videre, q. de manu purpuratis sacerdotis singuli pulchellū puerū in os suscipierēt, quē quibusdā ludibūdum arridere, vltro pperare: aliis verò abhorrētē auertisse vultū tamē in ora demissum, nec redeuntē: spēxi, hoc, quid sit necdū accipio. Tū Rex, bene, inquit, proficisci, plus tibi aliquid, quā cū cōsacerdotibus, & omnibus nobis ostēsum est, inde mutata veste manu serū abstractū docuit

Ado Vienn.
de 6. mundi
ætat.

Idem Ado.

Dens. 2.

Kranzius
li. 2. Metrop.

grande pietatis myſterium in altaris Sacramento. Ob hoc & alia do-
mi, forſique geſta Heroica Græci, Barbarique coluerunt Karolum, ac
timuerunt, tamenſi Francorum potentia Græcis fuerit ſemper ſuſpe-
cta, tanta tamen erat virtutis in eo potentia, quod etiam Barbatoſ ad
ſe traheret laudatores, ac obſequentes. Quorum omnium magnitu-
dinem admirata poſteritas, cognomen MA G N I Karolo indi-
dit, cum Pompeio, & Conſtantino. Alij arbitrantur robore corporis
(cuius iam inde ab adoleſcentia ſua ſpecimen dederat, quando in-
gentem Aprum ſolis tranſfixit iuxta Belisiz Cœnobium inter Tun-
gros, & Traiectum, coram amita ſua Landrada ibidem Abbatiffa)
Magni cognomen meruiſſe aſt verius id tributum eximijs factis, vt
eatenus geſtarum rerum memoria æternum omni æternitati conſe-
craretur. Optimo ſanè iure ter maximus Karolus belli à fortitudi-
ne, ſcientia, & pietate, qui omnes Galliarum Reges gloria antecellit,
ſub quo Francorum, Germanorumque poeſtas in ſummo ſtetit.
*Rex, inquit, Eginhardus, omnium, qui ſua ætate gentibus domina-
bantur, & prudentia maximus, & animi magnitudine præſantiſſi-
mus, nihil in eis, quæ vel ſuſcipienda erant, vel exquenda, aut propter
laborem detractabat, aut propter periculum abhorrebat: ter magna-
nimus Karolus, cuius magnanimitas ac perpetua tum in adueſiſ,
tum in proſperis euentis conſtantia, nulla ratione vel vinci vel deſa-
tigari potuit, vt merito inuentibus in dubiam venire poſſit, vtrum
in eo aut laborum patientiam, aut felicitàtem potius mirari conue-
niat; excellentiſſimus Karolus cuius actus egregii noſtri temporis
hominibus vix ſunt imitabiles: Chriſtianiſſimus Karolus qui Deo
Duce & auſpice, ſua progenitorumque virtute, quod tot gentes de-
uicerint, atque orthodoxæ ſi ſci myſterijs imbueant, quod ipſi pie-
tate cæteris Regibus polerent, præſtarent fide Catholica, & pro de-
fenſione Eccleſiæ audentius, quam pro finibus regni tuendis pugna-
re ſolerent, id nomen Regibus Franchorum peperit; & præſtaſti ei-
dem Karolo theſauri benedictionum, quas Spiritus Sanctus per ma-
num Sancti Remigii Francigenarum Apoſtoli (prout eas in ſuo te-
ſtamento ſcripſit, obſignauit) ſuper caput Clodouei & omnium
Regum, qui pietate polerent, inſudat & effudit: Verè ter beata tum
Francia ſub gubernaculo ter Maximi & ter Chriſtianiffimi Karoli,
benè veritat vniverſi Monarchi qui corda Regum in manu habet, vt*

Auentinus.

Car. Bar. to 6.

felicitate partum prænomen conferuet, ne Diui Remigij benedictio elongetur ab ea, & quæ fuit victrix tot nationum, planctrix fidei, in pace amaritudo eius sit amarissima.

Prælibata de virtutibus: quo ad corpus: fuit non vulgari corporis statura Karolus, etenim cum cuncta in eo magna fuerint & admiranda, neque hoc ornamentum ei de fuisse putandum, sed heroicæ proceritatis, qualis in populo sacro Saul rex & vnctus Domini, ab humero & sursum eminens super omnem populum: non autem prodigiosæ altitudinis ceu Goliath Philistæus, aut portentosus Cyclops, prout nonnulli plus quam Græcicæ audaciæ fabulatores ac nugatores aliena à fide historica scribentes simplicitati Christianæ imposuerunt: si quis tamen penitus staturam eius indagare velit, metiatur ex vngue leonem, ex osse brachij quod Aquis religiosè asseruatur proceritatem regis, prout Pythagoras longitudinem Herculanî corporis è plantæ eius indicio indagauit: Domestici scribæ Karoli Eginharti verba producam: *Fuit (inquit) corpore amplo atque robusto, statura eminenti quæ tamen iustam non excederet, nam septem suorum pedum proceritatem eius constat habuisse figuram: apice capitis rotundo, oculis prae grandibus ac vegetis, naso paululum mediocriter excedente, canicie pulchra, facie leta, & hilari, unde forma austeritas ac dignitas tam stanti quam sedenti plurima inerat, quamquam ceruix obesa ac breuior, venterq; prociçior videretur, tamen hac cæterorum membrorum calabat equalitas: incessu firmo, totaque corporis habitudine virili: Voce clara quidem, sed quæ minus corporis forma conueniret; valetudine prospera, præter quod antequam decederet per quatuor annos crebro febribus corripiebatur, ad extremum vno etiam pede claudicaret.* Caniciei seu capillicii vno verbo duntaxat Eginhardus meminit, attamen aliunde constat Reges Franchorum à puero instar Absalonis Cæsariem promississe & nutrire consueuisse capillos, eosque à fronte summa atque discriminatos hinc inde descendentes in terga reiecisisse, quod ut decus regium, Regibus tantum concedebatur, cæteris Franchis attonsis, talem quoque comam verticem Caruli ambiuisse, barbam verò prolixam, & valde squalidam hæuî pauisse existimaui, cum Einnardus exactissimus vitæ eius scriptor, vultusque delineator de ea subtriceat, non

Psalm. 108.

1. Reg. 1. 9.

Plutarchus
Gellius.

K

præter-

prætergressurus secus vel mentum, si qua singulari priorum promissione notatum fuisset:

Ecce talis, tantusque Imperator, tam splendidum Christiani Imperij sydus occubuit, & occuluit radios in partio auitoq; solo ingenti omnium luctu; nemo referre potest quantus planctus fuerit pro eo per vniuersam terram, etiam inter paganos plangebatur quali pater totius orbis; pater igitur cecidit, sol occidit orbi & urbi Aquis, conditus in Basilica, quam tantoperè coluit, fouit & complexus est, de cuius sepultura scitè Theganus, *corpus eius aromatizatum est, & in sede aurea sedens positum est in curuatura sepulchri, ense aureo accinctus, Euangelium aureum tenens in manibus, & genibus reclinatis, humeris in cathedra & capite honeste erecto, ligato aurea catena ad diadema, & in diademate signum S. Crucis positum est: Et repleuerunt sepulchrum eius aromatibus, pigmentis & balsamo & musco & thesauris multis in auro, vestitum est corpus eius vestimentis Imperialibus, pera peregrinalis aurea posita est, quam Romam portare solitus erat, Sceptrum autem & scutum aureum, quod Leo Papa consecrauerat, ante eum posita sunt dependentia, & clausum & sigillatum est sepulchrum eius.*

Explicatius reddo Theganum, sub memoratis lapidibus cæteris plus albescentibus locus subterraneus latericij operis fornice reclusus, constructus fuerat, in quo sedes collocata, eique insedit Karolus quasi viuens Triumphator, trecentis & vno supra quinquaginta annos, vsque ad ætatem Friderici primi Imp. ad annum M C L X V I. sunt qui credunt hanc ipsam sedem esse, quæ in superiore Basilicæ testitudine etiamnum visitur, ad quam per aliquot marmoreos gradus ascensus fit, & cui exacta coronatione Rom. Reges insedere adolent, dum ijs fausta imprecando regibus & regno applaudentes adgia ulantur vniuersi, eoque traductam tempore eleuationis corporis Diui Augusti Karoli, at ne cuiquā iis suffragari possum, imprimis quod superstite Karolo hic sedes Regni & coronationis cōstitutura sit, vt planum fit ex ipsius sanctione priuilegiaria, dein, quod Sedes coronationis ex secto albo marmore ferro cōpaginata sit; ex Thegano autē cōpertum est, Sedem cui Karolus insedit, auream fuisse, vel cæterè in torum auratam, tertio quia Witichindus vetus scriptor libro secundo refert in auspicali die coronationis Otthonis I. eū collocatū in Xysto Basilicæ

Magni Karoli cohzrēte, in solo itidem cōstruēto, ea autem tēpēstate corpus Diui Karoli nōdum erat eleuatum, quod ab Otthone III. Imperatore primum fuit repertū & à Friderico primo primum exaltatū, obseruauitq; Ditmarus eius zui historicus inueniū sub Otthone III. Karolum in folio regio, quocirca aliud folium regium cui karolus in monimēto, aliud cui Imperatores hodie insident die inaugurationis: Collo sic sedentis Karoli tres theculæ reliquiarū appensæ erant, vna ad instar crucis eximiā portionē saluiferæ crucis (de qua vti & de vestib. imputribilib. Ditmarus disertis verbis mentionē facit) cōtinebat, in altera, quæ catenulæ aureæ adhæret, asseruātū Mariæ Virginis intemeratæ capilli, in tertia eidē Virgini Matri simillima effigies à Diuo Luca Euangelista medico, simul ac pictore egregio, teste Throdoro Lectore in initio colleſtaneorū & post eū Nicephore li 2. c. 43. effigiata, prout traditione accepimus, hæc q; tres velerū vnā in expeditiones militares secū duxisse Karolum, ac ad pectus gestasse vero nō est ab simile; equidē post Deum nullū securius refugium habuit optimus Imperator quā ad Beatissimam Virginem, atq; mediatrice ad inediatore accedendū censebat, hinc Virginis Deiparæ sacra pignora tanto pretio habuit; quā pietatē ad liberos quoq; trāsmisit, etenim Ludouicus Pius eius filius nec ad venationē quidē sine Virginis Matris imagine proficisci solebat: altera manu karolus tutelaris noster in Mausolæo volumen sacrum codicē quatuor Euangelistarū aureis characterib. cœruleis mēbranis inscriptū super genu recubentem tenebat, super quo eodē libroſo omanorum Imperatores sacramento solemniter in hunc vsq; diem se astringunt Imperio, venerāda prorsus ac admiranda hæc est antiquitas, præstans Basilicæ huius Cimelium, quod ob id Deus in sepulchro trecentis annis & amplius cōseruatum voluit, ac rursus lucē aspicere, quia ad Euangelici luminis veritatē Magnus karolus infideles verbo pariter cōuerterat & gladio, atq; ob fidē auitam toties copias cōtraxerat, aciesq; instruxerat: lamina argentea inaurata obductus est liber isto situ corporis Pium Augustū karolum referēs, quo in tumulto sedendo conqueuit: in altera manu gestabat Sceptrum, diademati vero catenula coniuncta fuit, ne caput defuncti ad aliquā partem nutaret vel declinaret, super sepulchralem cameram editiore à terræ superficie situ assurgebat tomba è marmore albo, lapis nimirum oblongus, cui nihil celaturæ sacræ, sed insigni lapidicidum arte vna ex parte incisus raptus Proserpinæ, quod vnicē demiror,

Cranz. metro. lib. 1. c. 10

n si forte Poetici timent inuolucro mystica subit̃ intelligentia, quam ego hic proferre nolim, tum quod posteaquam Nortmannica gens Karoli Mausoleum euerterat, transiectum ex umbilico Basilicę sepulchrale id saxum atque muro inclusum, vt non nisi vnicum quadrangulum promineat, ignoremque cęterorum laterum schemata, tum quod plerique sentiant celatam hanc antiquitatem raram artem præferentem ex manubijs ornando Augusti Cęsarıs sepulchro appositam fuisse: Annales Saxonum testantur Karolum sibi ipsi dum in viuıs ageret monumentum Graniaquis struxisse, ast Eginhartus innuit contrarium cuius fidei acquiesco, super marmoratio dicto antę sacrophago atcus protendebatur quem Thegamus curuaturam indigat in qua Epigraphe inscripta, ac imago sculptilis ipsius Karoli desuper locata.

Funus Victoriosissimi Karoli conspeximus, iam ab eo deuicti Desiderij Langobardorum Regis, qui Romanam Ecclesiam sæpius infestis armis adortus fuerat victusque à Katolo precariam vitam egit, prosequamur. Memorat Meyerus in annal. rerum Flandr. Ann. 774. Karolum Regem in gratiam Adriani Primi Pont. maximum exercitum duxisse in Italiam, victisque Longobardis sinem regno, illorum imposuisse, Desiderium regem cum vxore & liberis captiuium secum deportasse atque Agilfrido Leodiensium Episcopo Burgundionum Ducis filio (qui in palatio Magni Karoli diu versatus fuerat) custodiendum tradidisse: *Tandem* (inquit de Desiderio) *mortuus* Leodij est & sepultus *Aquisgrani*, quo loco Meyerus silentio premit præteritque Reuerend. & Nob. D. renerus à Wachtendonck Canonicus huius Basilicę vir serius scrutator antiquitatis & veri inter cętera complura suggessit mihi à priscis traditum quod ad pedes Karoli ita in sepulchrali sede positi vt caput altare respiceret, Desiderius vna cum vxore & liberis humatus sit, argumentoque esse etiam nunc saxa tria aduoluta Cenotaphio Karolino sub quibus terrę redditi. Hoc etiam obseruatum hucusque in Principe Ecclesia Virginis Matris præter Augustos Diuum Karolum, Othonem III. & Desiderium regem neminē vel retroactō vel hoc æuo tumulatum, cęterorumq; sepulchreto ac recubitorio Canonicorum Capella Diui Nicolai templo conigua initio sæculi quinti supra millesimum ea qua nunc visitur forma structi deseruit, atque præscripta obseruatio antiquitas ad nos profecta semper obtinuit, olim siquidem non in Ecclesijs sed

in Cœmiterijs, sepultura donabantur fideles, cautumque erat ne in Ecclesijs mortui tumularentur: Imperatoribus tamen Regibus & principibus data est cunctis temporis vt intra Ecclesiam sepelirentur; nam & ipsi principio extratempla humati solebant vt probè liquet ex Chrysost. hom. 66. ad pop. Antioch. Niceph. lib. 14. c. 58.

Expostulant vltierius egregia Imperatoris Karoli immò Regia in Christianam religionem veræ sanctitatis merita, quin & ordo ipse deposcit, cum velle canit

Dicique beatus

Ante obitum nemo supremæ funera debet.

qualiter Canoni Sancto cum in se ipso & inter Diuos relatus aggrediamur. Post vastitatem Aquisgraneis à Septentrionalibus populis illatam sub Otthonibus Imperatoribus è Saxonum Ducibus languidum erigere caput ac reflorere cepit hæc vrbs, post inuentum corpus Magni Karoli: Sigonius de Regno Italiæ ad memoriam posteriorum transmisit Otthonem tertium anno millesimo in Germaniam profectum quinto Idus Maii Aquisgraneis transgressis: vnde etiam diplomata dedit, atque ossa Karoli Magni, quæ tum populis erant incognita è tenebris eruisse: quæ dilucidè magisque specificè Dittmarus refert de primo aduentu Otthonis in Italiani & reditu in Germaniam: *Reuersus* (inquit) *Aquisgranum Karoli Caesaris ossa ubi requiescerent cum dubitaret, rupto clampanimento ubi ea esse putauit, fodere, quousque hæc in solio inuenta regio iussit: Crucem auream qua in collo eius pendit, cum vestimentorum adhuc imputribilium parte sumens cetera cum magna veneratione reposuit: Hæc Dittmarus. Ex quibus scriptoribus euident fit Otthonem Tertium adinuenisse quidem primum corpus Magni Karoli, verum tamen eodem rursus reposito, non nisi adiacentia corpori extulisse, quorum alia Basilicæ nostræ, cuius erant, reliquit, puta Codicem Euangeliorum, Ensem, Sacra Lipsana, &c. reliqua Noribergam dicitur transtulisse, Coronam, paludamentum seu pallium Magni Karoli, pomum orbis index, Sceptum &c. quæ ad vsus Coronationis Reg. Rom. in hoc vsque ætu in ibidem asseruantur. Post Otthonem seculo vno ac dimidiato interlapso Friderichus primus hoc nomine Imperator gloriosissimus Imperii habenas moderatus est, qui anno MCLXVI. Natalis Domini Aquisgrani celebrat, ibi quarto Cal. Iannarij cum fre-*

Capit. quibus
ca. nullus ea
præcipiendū
13. q. 2. ex C6.
cilio Tribu-
nenſi Nan-
nerenſi &
Vasensi.

Ouid. lib. 3.
Metam.

Lib. 7.

M. S. Publicæ
huius.

Cōplete tan-
tū CCCLI.

Ex samita
quod modo
holosericum
dicimus.

quentia Pontificum ac Principum magnoque cum tripudio Cleri & populi extulit de Sarcophago ossa Karoli Magni Imperatoris ut sepultum quiuerat annis CCC LII. & quadam Regalia xenia in vasis aureis & pallijs sericis tam Imperator quam Regina eidem contulerunt Ecclesia addidit decem marcis annuatim, alius m. s. donaria Beatricis Augusta singillatim recenset vas & Corona aurea, casula magna pallium de examita rufa, parsque de ligno Domini. Instantiā eiuidem Victoriosissimi Imperatoris Friderichi memorato iam anno solemniter magnus karolus de licentia Papæ Paschalis & ex consilio vniuersalis Cleri adnitentibus atque adlaborantibus haud segniter Reinoldo Archipræsule Colonienſi, & Alexandro Antistite Leodicenſi, est Canonici Sanctorum adscriptus & inter Cælitēs relat⁹ ut scitum sit ex diplomate Aquensis Ecclesiæ typis postmodum euulgato, quod hic Lectori damus:

Vniuersis Christi fidelibus presentes litteras inspecturi Decanus & Capitulum Ecclesiæ Beatæ Mariæ Virginis glorioſe Urbis Aquensis Leodiensis Diocesis Salutem in Domino, & presentibus fidem indubiam adhibere, ad vestram & cuiuslibet vestrum notitiā deducimus, quod veneranda S. Karoli Magni Imperatoris gloriosissimi Confessoris Domini Patroni & fundatoris Ecclesiæ nostræ Canonizatio solemniter extitit Anno millesimo centesimo sexagesimo sexto quarto Calen. Ianuarij tempore dñæ memoriæ Serenissimi Principis ac Domini Domni Friderici primi Romanorum Imperatoris de licentia fœlicis recordationis Domini Papæ Paschalis, & ex consilio vniuersalis Cleri debite & Canonice celebrata, quā cum alma matre nostra Catholica Romana Ecclesiā firmā sanctamq; tenemus: Ipsum sanctū karolum tanquam Confessorem verum sanctū nostrum patronū Canonice venerantes in terris, qui cum electis Dei proculdubio collocatur in cælis. Harū testimoniū litterarū sigillo Ecclesiæ nostræ ad causas sigillatarū & datarum sub Anno à Natiuitate Domini, &c.

Sub idem æuū sic exaltati & cœlestium agminibus inserti karoli corpus mox decenti loco rursus condi oportuit; aptata igitur arca ac repositoriū per amplum ex argenteis laminis operosè fabricatū encausticis picturis relucens in quod compago ossium ac cinerū karoli,

corpus

corpus itidem Diui Leopardi Martyris magnæ inter Romanos nobilitatis per Reinaldum Archiepiscopum Coloniensem & Alexandrū Antistitē Leodiēsem illata: illud hodieq; athesori incubens spectamus ad cuius latera confidēt in solio regali Rom. Reges fundatores ac dotatores huius Basilicę argenteis simulachris opere prisco effigiati: Karolus, Ludouicus, Pius, Lotharius, Zendeboldus, Otto I. II. III. & IV. Henricus I. IV. V. & VI. Fridericus I. & II.

A fronte ac tergo Icones Virginis Matris, & ipsius Karoli Augusti cum his allusionibus metricis, Ad istam:

*Virgo manens placanobis prece quem genuisti
Stella maris parere quia sola Deum meruisti.*

Ad hunc:

*Ecclesia Christi tu lux, tu gemma fuisti
Karole flos Regum, decus orbis, orbita legum.*

Per temporis interstitia Reges, Principes, proceres, prout quibus rapidiore deuotionis æstu in Karolum propensior fuit reconditorijs aureis, aut argenteis auro imbracteatis, discriminatim membra ipsius venerantes includere: Porro tantus fuit maiorum nostrorum zelus ac pietas in Diuum tutelatem Karolum vt quantumuis Carulus huius nominis IV. Imperator vna cum Antistite Vbiorum promotorialia scripta dederint ad Senatum Ecclesiasticum ac politicum Aquensem in fauorem Caroli Francorum Regis, pro nanciscenda portione Reliquiarum ipsius Magni Karoli, & in consimilem sensum anno salutis MCCCXCIV. Ciuitas Ratisbonensis, annoque gratiæ MCCCCLII. Serenissimus Fredericus III. Imperator, ac Theodorus Archipræsul Colonienfis, nisi quicquam tamen impetrarint.

Aduersus præallegata à fluctuante animo nonnulla obtendi vrgerique possent: Primum quamobrem Ecclesia quarto Kalendas Ianuarij non recolat potius per anniuersaria sacra eleuationis, translationis ac inter Diuos relationis memoriam, quàm sexto Kalendas Augusti. Ad quod plerique renuntiant fuisse olim diem quartum Kalendarum Ianuarij dicatum ac celebrem Karolo, sed postquam Diuus Thomas Cantuar. præsul pignore sanguinis sui Christum testatus est qui eodem die post euolutum quinquennium anno salutis MCLXXI. glorioso martyrio occubuit, translata memoria exaltationis Karoli ad diem sextum Kalendarum Augusti,

cedisse nouo martyri antiquum Imperatorem & Confessorem: aliis vero similis videtur vltima repositionem corporis Karoli in splendidum conditorium ac liptanotheam factam mense quintili.

Alterum Paschalem Tertium illegitimè in Pontificatu sedisse contra Alexandrum Tertium: ita est, atque ob eam causam nomen karoli aut non est illa: um in Ecclesiæ Romanæ Martyrologium, aut inde expunctum; verum quod non reperiantur legitimi Pontifices Canonizationem aboleuisse aut impugnasse, res ita tacita permissio- ne & tolerantia perseuerat vt videlicet in propria Ecclesiæ Capella sua Aquisgrani vbi sepultus fuit coletetur; hoc modo præcipui Canonum Interpretes Card. Ostiensis & Ioan. And. in ca. 1. de reliq. & vener. Sanct. declararunt. Cæteroqui decursu temporis propagatus est eius cultus in alias Ecclesias Belgii, Germanizæ atque Franciæ propter erectas dioceses, templa, aliaque præstita beneficia, in quibus karolus sanctitatis titulo celebratur, id quod tempore Ostiensis & Ioan. And. nondum fiebat.

Canonizationis karoli solemnibus ita ex voto actis senatus consulto cusa moneta hac signatura S C S Karolus Mag. Imperator; & alia SES karolus Mag. Imperator vti in priscis nummis etiam nunc videre est. Inscriptus fuit pariter sub id tempus Martyrologio Basilicæ Aquensis hac forma verborum quam Molanus hinc deprompsit.

Quinto kalendas Februarij Aquigrani Basilica natale S. karoli Confessoris Primi de stirpe Francorum ordinatione diuina Romanorum Imperatoris Augusti qui ab ineunte ætate sua saculi pompam despicens imperialis potentia gladio, & sancta prædicationis verbo, vitæque salutaris exemplo conuertit Gasconiam & Hispaniam atque Galiciam, in ea namque corpus Beati iacobi Apostoli nefandis idololatriæ ritibus oppressum hodierno honore restituit, cui templum fundauit, in quo Canonicos disposuit & Episcopum ordinauit; conuertit quoque ad Dominum Frisiam, Alemanniam atque triplici trophæo Saxoniam; edificauit quoque proprijs sumptibus ad laudem & honorem Sanctæ & indiuiduæ Trinitatis XXVII. Ecclesias quarum excellentia typum obtinet Aquensis Ecclesiæ suffragijs præsentibus gloriosa. Hucusque Martyrologium. In additionibus ad Vuardi Martyrologiū apponitur, fide studiosissime amplius, statim Ecclesiæ

religiosè ordinato, Regno etiam suo dilarato ac pacificato, anno Domini 814. ætatis suæ septuagesimo, Imperij vero decimoquarto quieuit in pace, & pro magnitudine fidei ac operum cognominatus est magnus. Ludouicus XI. Francorum rex tantus fuit Karolinæ virtutis venerator ac sanctitatis Zelator vt graui pœna seuerè districteque Parisiensibus indigenis interminatus sit, qui festam lucem obitus Karoli Mag. Imp. solennem agere detrectarent, mittens eo fine feciales per compita platearum denuntiatum ne quisquam eo die religioni sacro seruilis operæ vacaret.

Diæctum duos esse dies festos faustosque summæ ædi & vrbi Incolis & accolis in Diui tutelaris honorem: Alterum mortis qui & natalis; Alterum exaltationis & cœlestium agminum Choris insertionis, ijs igitur se vel maximè prodit pietas Cleri populariumque in Karolum, & religiosa obseruantia erga priscam Basilicam: Cœtus religiosorum comparens in odeio Augustissimæ domus & qui de primario Magistratu, ibi in sacro iubilo precibus, gratiarum actionibus, hymnis & canticis spiritualibus festiue peragunt has memorias, idem obtinet in statuis ferijs quæ anniuersaria gratulatione Augustissimo Christi corpori obiuntur, quippe vniuersus Urbis Clerus ac multitudo plebis confluit cateruatim ad Karolinam sacram ædem, auditisque diuinis, ciuici arte fabrefacta Karoli Magni miræ magnitudinis statuam dextra sceptrum, læua Ecclesiam gestantis anteferunt, è sacro Clero duo caput Diui Augusti tutelaris Imperatoris in liligero deportatum conditorio in vestibulo Basilicæ duobus ex Scabinali Collegio custodiendum ac deferendum consignant, duo item eiusdem Iudicij Collegæ sæcularium Karoli exuuiarum insignia, alter cornu prægrande eburneum, cuius appendicio funi iteratò verba, *Detra cin/infixa*; alter gladiolum auro gemmisque redimitum, in capulo cute serpentis, in Vagina vnicorui parte non modica contra toxica quæuis conspicuum circumgestant; alia etiam Diuorum Lipsana eadem religione veneranda ac conspicanda circumferuntur: per hæc verolaticæ publicæ signa vniuersi vno ore profitentur conclamantque Karolo Patenti patriæ fundatori primo & optimo se debere Patriam ac patria Priuilegia.

Imperio præ
fuit XIII. an-
nos vnum
mensem &
dies IV.
Robertus
Gaguinus.

PRINCEPS ARÆ MARIANI Templi, prodigia ac Thaumata a fide perscripta, longæuitas structuræ Karolinæ, odæi Choriue conditus ea recentior.

Caput sextum.

QUÆ ennotiat Eusebius li. 10. ca. 4. aram scilicet primariam in antiquis Basilicis in medio sanctuarii sitam fuisse, vndique circum circa cancellatione septam vt à plebe & multitudine eò non posset accedi; & Euagrius lib. 2. ca. 3. structuram Basilicæ sanctæ Euphemie in qua Synodus Chalcædonensis ante cancellos sacri altaris celebrata est graphice delineans, ad cuius (inquit) latus versus Aquilonem est alterum adificium quod spectat ad Solis ortum ipsum ad formam testudinis columnis valde artificiose fabricatis & paulo post, intra testudine ad orientem & sacrarium decore constructum in quo sanctissima Martyris reliquia in capsâ bene longa reposita, &c. de hac sacrosancta Ecclesia itidem verificantur, Princeps quippe ara in meditullio sanctuarii locata cancellis in orbem tornatis circumdatur, operosa testudine columnis sustentata tegitur, cui super incumbit arca conditoriumque oblongum ex cælato auro argentoque vetusto opere scienter elaboratum Saluatorem ac bisseos Apostolos per argenteas iconas, cæteroquin vitæ Christi quæ nostra instructio est mysteria cælatura representans ac in hoc recondita Sacra lipsana quæ statis septenniis fidelibus propalâri commonstrari veneranda consuevere, quod fœdum ac repositorium pridem vi necessitatis premente aut deuotione postulante ad infasta auertenda seu prospera comprecanda à clero per publicas supplicationes circumferebatur prout olim arca fœderis ad cuius portationem mirabilia operatus est Dominus, ac in

orient. li Ecclesia Constantinopoli incidente siccitate sex mensium sacrum mantile scriptam ad Abagarum Christi epistolā, sacras cunarum fascias, circumgestatas, itemque sub Heraclio Persis grauissima obsidione Constantinopolim prementibus, sub Leone Isauro Saracenis eandem urbem obsidentibus Christi ac Deiparæ diuinas imagines viuifica ligna & venerandam Dei Parentis vestem itidem circumlata mænia legimus in Græcorum triodio; neq; immerito locum nobilissimum sacra lipsana in Aquensi Basilica sibi vendicant, cum & apud Hebræorum gentem consimilibus horum figuris dignū conditorium actabernaculum factum, digniorque sedes tributa; in arca fæderis Manna reſeruabatur in vrnea aurea, ibidem tabulæ decalogi, verba legis à Moyſe scripta, virga Aaron quæ fronduerat reposita, intulisse autem Sacerdotes Arcam fæderis Domini in locum suum in oraculum templi in Sanctum Sanctorum subter alas Cherubim clarum fit ex 3. Reg. 8.

Speciata libertate & singularis prærogatiuæ præsidio memorata maior ara munitur, siquidem præter vbiorum Archymistam & Eburonum Præſulem grandæuioreſque ſeptem Presbyteros quos Cardinales Canonicos vocant, ac Vicariam regis Roman. operam ad implentes in ea Diuina facere fas nulli; his vero ſenioribus veluti Cardinalibus conſequenter indumentis talaribus è cocco, & purpura insignibus videlicet honoris indultum eſt deinceps amicitia in argumentum & notam præminentia; videre eſt hodieque ſchemata tam in aulaſ acu picta quam in fenestris colore vſta in quibus exprimuntur purpurato habitu Canonici, diploma de ſeptem Cardinalibus Diaconis & Presbyteris hic tibi damus.

Gregorius Episcopus Seruus Seruorum Dei dilectissimo filio Otthoni Romanorum Imperatori Augusto. Aequum igitur & dignum indicemus Imperialis honorem regiminis potestatem Apostolica auctoritate paterna firmari & de omni bona voluntate & beneficijs cunctis ab Imperatoria potestate sacra cui loco conceſſit digna Deo gratias dare, atque ideo quia poſtulat à nobis qualiter locum & Eccleſiam Aquisgrani palatio bonis ex veſtra deuotione inchoatum principijs, noſtra Apoſtolica munificentia confirmaremus auctoritate, Et vt etiam bene inchoata principia, eo meliore ſine vterentur ſupradicta Eccleſia concedimus Clericorum congregationem Catholicorum ſubli-

1. Reg. 4 & 6.
2. Reg. 6.
Curopalates
Mandilium
Glyc in Imp.
Mich Paphl
Gedreus.

Exod. 16. v. 36.
Deut. 10. v. 1.
Deut. 31. v. 26.
ad Heb. 9. 4.

mister & vt regulariter viuant commendamus. Insuper etiam statuimus ac per nostri precepti paginam & inconuulsum decreuimus in suis dicta Ecclesia septem Cardinales Diaconos, & Presbyteros Cardinales septem huic Ecclesia in eorum ministerio deseruire, ea videlicet ratione vt nullius dignitatis persona super sacrum altare Dei Genitricis Maria ibidem constitutum Missam celebret prater predictos septem Cardinales Presbyteros & Arch:episcopus huius loci & Episcopus Leodiensis qui Diocesi præsident, & hoc sub anathemate firmiter corroboramus, &c. Datum 997. mense February, Indictione decima, sexto Idus February per manum Ioannis Episcopi Ecclesia sancta Albanensis & Bibliothecarij sancta Sedis Apostolica, Anno Pontificatus Gregorij Quinti. Papa primo regni tertii Ottonis Imperatoris.

Insignem prærogatiuam huius & paucarum Ecclesiarum hoc indultum prodit quo his quatuor & decem de senatu Ecclesiastico inter cæteros magis eminere datum est; Ludouicus pius Imperator sacrorum custodiam ne Antistes sacerdosve aut initiatus sacris, serico, purpura, cocco, Baltheo auro operosè bullato, gemmato cultro vteretur, præterquam in sacrorum ministerio, verum huic decreto, quoad aliquas Ecclesias ad quas speciali deuotione fuerunt inclinati nonnulli insequentes Apostolici, Imperatores aut Reges abrogarunt & purpuratos grandæuios prodire permiserunt, eisdemq; celebrioribus festiuis diebus solemni ritu rem diuinam facere, hinc illud in c. Ministerium de officio Archipresbyteri: diligenti cura prouideat ministerium Sacerdotum Cardinalium. Paschalis II. anno 1102. conformæ priuilegium Compstellanæ Ecclesiæ attribuit, in qua tametsi plures Canonici sex tamen septemve Cardinales vocantur qui sacrificium faciunt solemni ritu in altari maximo sub quo corpus D. Iacobi Apostoli requiescit, vt testatur Mariana libr. 10. de rebus Hispaniæ c. 6. & olim in Ecclesia rauennate & in Aquileiensi quoq; Mediolanensi Beneuentana & Pisana teste Anastasio Germanio lib. 3. de sacrorum immunit. c. 6. Canonici Cardinales vocabantur, tanquam Canonici Ecclesiarum principalium vel tanquam reliquis eiusdem Ecclesiæ Canonicis digniores: quorum vel purpura vel Tiara Episcopalis insignia erant, quibus à reliquis Canonicis discernebantur:

Metropolitana etiam Maguntina Innocentius P. M. an. 1240. simile quid indulgit vt Praepositus Decanus Cantorque Mitra in sacris vrentur.

Ara hæc prisca Deipara Virginis vt in ea recolenda perstem in multa est veneratione ac semper fuit ad hanc Vngari, Bohemi, Francigenæ Sclauones & alij de longinquo catervatim accurrunt diuinisque adstant, Dei matrem humani generis aduocatam ad quam vti Cynosuram feruntur Christi fideles religiosè salutant, vota quæ voce nuncuparunt opere persoluunt, est eius hic veneranda species ac simulachrum ad quod vt repescens in Christianorum animis fides incalescat supernaturalem opem humanas transcendendentem vires Deus optimus haud infrequenter præsentissimam commonstrat, inde eorum qui vel opatum valetudinis ac salutis beneficium assequuti seu discrimine vitæ fortunarumue elapsi appensa grati animi indicia, icunculæ fulcra, catenæ, claustra, compedes; quæ mobrem autem Numen istud præstantissimæ mentis quod vbi que est, idem est, æque vniformiterque potens, non vniuerso in loco sed hoc vel isto ad Diuipara iconas mirabilia operetur, (latrent quantum velint canes ad lunam, variis sedis impliciti ad Christi matrem Virginem) si perconteris? quæro itidem ego, cur iussu Prophetæ Elisæi Deus Naaman Syrum septies aqua Iordanis sese abluentem à lepra emundari voluit? nunquid per alias Iudeæ vndas idipsum facitare poterat? aut per Abana & Pharphar fluuios Damasci saninitatem restituere valebat? cur teste D. Ioanne vniuersitatis Patrens qui vbique sanare poterat per aquam piscinæ Hierosolymitanæ quam probaticam nuncuparunt quinque porticus habentis simulac indies singulos per Angelum semel turbata esset quous morbos tamen incuturabiles & inueteratos curauit, sic tamen vt huius salutis non simul omnes sed quotidie vnus dumtaxat qui primus post motum aquæ in illam præ aliis descendisset particeps efficiebatur potius quam per alias? quorsum in veteri lege author naturæ per Virgam Aaron miranda operatus est & non per quæuis promiscua ligna? quamobrem ex hac petra & non ista percussa aquas scaturire voluit? altum ac inscrutabile beneplacitum Dei, quis rimabitur illud? Dei sapientia est ludens in orbe terrarum? Dei impetuestigabilis voluntas est, quæ nullis terminis circumscribitur quis consiliarius eius fuit aut esse præ-

4. Reg. 5.

Ioan. 5.

Prou 8.

Aug. Epi. 137.
ad Clerum
& populum
Hipp.

fuunt? Sic D. Augustinus idiplum animo obuoluens, *ubique quidem Deus est & nullo continetur, vel includitur loco, qui condidit omnia, & eum à veris adoratoribus in spiritu & veritate oportet adorari ut in occulto exaudiens, in occulto etiam iustificet & coronet, verumtamen ad ista quæ hominibus visibiliter nota sunt quis potest eius consilium perferuari quare in alijs locis hæc miracula fiant in alijs non fiant? multis enim notissima est, sanctitas loci ubi beati Felicii Nolensis corpus conditum est, quo volui ut pergerent quia inde nobis facilius fideliusque scribi potest, quicquid in eorum aliquo diuinitus fueris pro palatum, nam & nos nouimus Medolani apud memoriam SS. ubi mirabiliter & terribiliter demones consentur, furem quandam qui ad eum locum venerat ut falsum iurando deciperet, compulsum fuisse confiteri furtum, & quod abstulerat reddere; Hæc D. Augustinus: quibus addo Christum in natalitio suo solo ob impietatem ac incredulitatem gentis nulla aut rarissima edidisse signa, eodem ex capite forsan vno loco firma incussa que fide supplicantibus prodigiose opitulatur, potius quam alio, ac veluti Virga Aaronica ob miranda opera digiti Dei præsentis indicia in eadem perpetrata alij nemonum campestribusque lignis magis culta, sic ex ignes quas coruscare vult mens Diuina radijs splendoris sui, maioris par est ut sint venerationis, vnius atque alterius Reginæ cæli hic patrocina in extremis implorantis qui supernum beneficentiæ succursus persenserunt produco exemplum: Anno salutis MCCCXLVIII. ipsa memoriz Virginis in cælestia assumptæ confident in Aquis in taberna populares poculis ac genio indulgentes liberalius ac vti alterum ex altero profluere assolitum ad iurgia & ferri acies stringendas ventum, Caupo ad compositionis media strenue adlaborat; sic punctum illi in medicabile vulnus inflatum vnde & animam egit, cædis reo mox iniecta vincula, ac comminuta prius brachiorum tibiæque compage viuo in rotam acto occurrit consideratio salutaris superesse nihil quam supernam opem in preces se dat, votum nuncupat Diuam Virginem aquis cultam implorat, illa ilico voto adfuit vsque eo ut diuulsis funibus descenderit pœnitens stipitem ac repens ad portas Aquensis vrbs medicam manum efflagitat ac nanciscitur: ast regno Aquensi proscriptus est.*

Quarto decimo Kalendas Maias Anno 1478. alius in Municipio Porcetano ob furta & rapinas in furcam adiudicatus vorum misit, post horæ quadrantem Diuina plane prouidentia intercessiones factæ pro appenso vt gratiam sepulturæ consequeretur, in quod dum subscribit Iudex ac iam exanime vt æstimabatur corpus terræ committendum foret, Spiritus redijt, sensimque motus: sanctimoniales Porceti languidum ad se receptum eoque fouerunt vitali succo vt valetudine firmatus in spem vniuersos erexerit vitæ integrioris præsertim quod persentisceret gratiam ac salutem sibi impartitam supernè per Deiparæ suppetias, verum quod Philosophus vsurpat habi um alteram naturam, in hoc mortali liquido proditum, dum enim feroce ingenio ac nefanda voluntate furtorum indomitam libidinem Traiecti ad Mosam repetit ibidem capitis luit supplicium: Non adeo pridem ex vico *Wistich* neruis contractus dum Diuam Tutelarem Aquisgrani altis æstuantibusque suspiriis salutauit solutione neruorum consequuta sanus fulcra aræ consecrat nullo indigus adminiculo: eorum qui aperto linguæ conuitio denteque maledico B. Virginem Aquis cultam lacerarunt & mox meritas pœnas iusto Dei iudicio à gloria virtutis eius dederunt: itemque eorum quorum posteaquam rebus humanis exempti spiritus apparuere & suffragia factificiaque deprecari sunt eo quod in viuis facultates terrenas iniquo iure possidissent non pauca sunt exempla haud pridem à me visa.

Vitæ Diui Bernardi etiam memoratu dignissima prodigia inferuntur: Aquisgrani Sede regia dum in illa famosissima toto terrarum orbe Capella Vir Beatus Missarum solemnia celebraret claudo Homini gressum & cœcis quatuor visum sub manu eiusdem serui sui rex regum & Dominus Dominantium potenti virtute restituit.

Porro Miraculorum Graniaquis perpetratorum ad reliquias illustis fidei Athletarum, Marcellini Presbyteri & Petri exorcistæ meminit Einhardus seu Eginhardus qui fuerat à secretis Magnæ Karolo & postea eiusdem Cancellarius, demùm posito Cancellarii officio Abbas S. Bauonis Gandavi effectus est ac inter Ludouici pii Imperatoris optimates summa gloria exaltatus scribens quatuor libros de inuentione euectione sine translatione atque miraculis SS. Martyrum Marcellini & Petri: passi sunt Anno Christi cccxi. Marcelli Papæ

Lib. 1. vitæ
D. Ber. c. 4.

lecto sub Diocletiano & Maximiano anno Imperij eorum nono &
 decimo sub Sereno Vicario, in quorum Honore in Constantinus Im-
 perator erexit Basilicam via Lauicana muneribus ac prouentibus eam
 locupletans, Damasus autem Apostolicæ Sedis factus Antistes sepul-
 chri eorundem limina nobili decorauit Epitaphio Corpora marty-
 rum Anno DCCCXXVI. sub Gregorio IV. Romano Pontifice
 Romæ ex Basilica Sancti Tiburtii ubi per quingentos & amplius an-
 nos in eodem sepulchro conqueuebantur furtim sublata sunt, sequen-
 ti vero anno Aquisgranum & inde in Gallias petlata immensis co-
 ruscantibus miraculis qualia primordio nascentis Ecclesiæ cõgesserunt,
 quæ ita literarum monumentis consignat. *Completis post sanctam*
Pascha octo vel eo amplius diebus cum Rex (Ludouicus) venandi
gratia de Palatio (Aquisgrani) fuisset egressus Hilduinus secun-
dum quod inter nos conuenerat memoratis Reliquiis de oratorio suo
ubi seruabantur sublatis atque Basilica sancta Dei Genitricis illatis,
altarique superpositis me ut eas inspicerem fecit acciri, tum capsam in
qua Reliquia continebantur aperiens ostendit mihi ut viderem quid
esset, quod & ille redderet & ego reciperem exinde sublatam de altari
eandem capsam manibus meis imposuit, dataque oratione competen-
ti, Præcentoris etiam officio sanctus Antiphonam laudi Martyrum
conuenientem Clericis ad psallendum paratis imposuit, nosque cum
illo inastimabili thesauro recedentes usque ad ostium Basilica conci-
nendo prosecutus est, processimus inde paulatim cum crucibus & cereis
laudantes Domini misericordiam usque ad oratorium, quod erat in
domo nostra vili opere constructum, eique (quia aliud non habebatur)
illas sacras Reliquias intulimus, in illa vero processione nostra, quam
de Basilica usque ad oratorium nostrum nos fecisse dixi, quid miraculi
acciderit censeo non esse tacendum: Egreduentibus enim nobis de Ec-
clesia laudemque Domino Deo nostro excelsa voce canentibus tanta
ut suauissimi odoris eam partem vici Aquensis qua ab Ecclesia ad Oc-
cidentem respicit, totam impleuit, ut illa fragrantia pene omnes eius-
dem partis habitatores, itemque vniuersi qui pro quibuslibet causis,
atque negotiis eadem in parte fuerant constituti ita diuinitus com-

mouerentur ut omiffus qua in manibus habebantur operibus cunctis cursu rapidissimo primo ad Ecclesiam, deinde quasi per vestigium ad oratorium nostrum in quod illas Reliquias illatas esse audierant summo opere festinarent. Fuit immodicus intra septa nostra exultantis simul atque admirantis populi concursus, & cum magna pars eorum, qui confluxerunt id quod agebatur quid esset ignoraret gaudio tamen & exultatione repleti Dei omnipotentis misericordiam collaudabant.

Postquam fama crebrescente diuulgatum est Reliquias S. Marcellini Martyris in eum locum esse delatas: non solum de eodem vico Aquerfi & vicinis etiam adiacentibus villis verum etiam de longinquioribus locis ac pagis adeo frequens & immanis multitudo congregata est, ut nobis ad officium in eodem oratorio celebrandum præter vespertinas horas atque Nocturnas haud facilis pateret introitus. Adducebantur vnaque debiles & varijs affectu languoribus circa oratorii parietes à propinquis suis atque amicis collocabantur: videres ibi pene omnium infirmitatum genera, per virtutem Christi Domini & per meritum Beatissimi Martyris in omni sexu & ætate curari. Cæcis visus, claudis incessus, surdis auditus, mutis sermo redditur, paralytici etiam & qui totius corporis viribus destituti alienis manibus apportati sunt sanitatem recepta proprijs pedibus ad sua reuertebantur.

Hæc ubi ad regias aures relatione Hilduini prolata sunt, statuit primo ut ad palatium regressus, oratorium nostrum in quo hæc fiebant Martyrem venerabundius accederet: Sed ne id faceret, eodem Hilduino suggerente, prohibitus ad maiorem Basilicam Reliquias deferri præcepit, ibique delatas simili supplicatione veneratus est, celebratisque missarum solemniis obtulit Beatis Martyribus Marcellino & Petro quoddam Prædiolum, situm iuxta finium Aram vocabulo, Ludoluestorff habens mansos quindecim & vinearum arripentes nouem.

Obtulit & Regina cingulum suum ex auro & gemmis factum pensans libras tres, quibus expletis relata sunt Reliquiæ ad locum

suum in oratorium videlicet nostrum, fueruntque ibi diebus quadraginta vel amplius, usque dum Imperator palatio egrediens venandi causa solempni more sylvas peteret.

Quo facto & nos comparatis quæ ad professionem nostram necessaria videbantur, cum ipsdem Reliquis de vico Aquensi promouimus, in ipso autem nostræ egressionis articulo cum Missarum solemnia celebrarentur, anus quadam in palatio notissima annorum circiter octoginta nervorum contractione laborans in conspectu nostro curata est, quæ ut ipsa narrante d'edicimus, per quinquaginta annos hoc morbo detenta more quadrupedum genibus manib'que nitendo, officium ambulanti reptand' impleuerat. Inde iter ingressi suffragantibus sanctorum meritis sexto demum die Mulinheimum vicum in quo sacros beatorum Martyrum cineres ad Comitatum profecturi diuisimus, Domino adiuuante, peruenimus, in quo itinere quantum gaudij, quantumque lætitiæ de illarum aduentu Reliquiarum populis in eadem via consistentibus accesserit, neque mihi silendum est, nec tamen ita ut fuit, plene dici atque enuntiari potest. Decendum tamen est, ne res ad Dei laudem maxime pertinens quasi per desidiam silentio suppressa videatur. At primum gessit animus id referre, quod palatio egressi in multorum præsentia nos vidisse reminiscuntur.

Urmus dicitur fluuiolus duobus fere passuum millibus ab Aquensi palatio distantem habens pontem; ad quem venientes propter multitudinem quæ nos eousque prosequatur, iamque redire volebat, ut orandi locum haberet, parumper constitimus, ibi quidam de orantibus ad Reliquias cum alio accedens, sociumque respiciens: propter amorem inquit & honorem huius Sancti, ære alieno propter quod te mihi obnoxium esse non ignoras, absoluo. Debebat ei (ut ipse fatebatur) dimidiâ argenti librâ. Item alter socium suum manu comprehensum, ad Reliquias trahens, patrem ait, occidisti ac proinde inimici eramus adinuicem, nunc autem propter amorem & honorem Dei & huius sancti, deposita similitate fœdus tecum iungere atque

inire volo, ut ab hinc in futurum perpetua inter nos amicitia permaneat. Sitque hic Sanctus condicta inuicem charitatis testis, & ultor in eum, qui hanc pacem prior irrumperet tentauerit.

Hæc & alia plurima miracula toto translationis & repositionis tempore Einhardus & Georgius venetus literarum monumentis posteris consecrarunt, quæ tanta sunt ut mensuram excedere videntur Diuinæ bonitatis, sed reuera qui omnia in numero, pondere & mensura disponit, præuidit Germaniæ labes & hæreses & ideo ut minus excusatio his haberent de peccato, mensuram bonam, conferam, coagitatam & superfluentem miraculorum intulit in sinum Germanicarum Ecclesiarum, nunc tam signorum quam verbi Diuini eiusdemque Germani ac genuini sensus famem patiuntur molestissimam, apud Indorum veto gentem fidei plantas ut radices agant consistantque contra quosuis tempestatum turbines aduersitatisque flabra irrigat gratia mirandorum Diuina clementia.

Subsisto in supernaturalibus operibus ac quæ ab alijs consignata potissimum protuli; nunc ubi primum sacratior senatus leuans puras manus obsecrationes postulationes, gratiarum actiones, pro omnibus hominibus, pro regibus & omnibus qui in sublimitate constituti sunt, fecerit, Plalmodiaque stans horis supremo rerum arbitro decantari dispiciendum: Ab incunabulis templi post decessum Augusti Karoli Clerus in medio Ecclesiæ laudauit te qui in sancto habitas laus Israel, siquidem in vmbelico ac corde rotundæ Basilicæ circa Mausolæum Karoli sedilia erant deferuentia viginti regularibus Clericis Familiæ institutique D. Augustini qui diu noctuque loquebantur sibiipsis in Psalmis & Hymnis ac canticis canticis spiritualibus cantantes & psallentes in cordibus suis Domino gratias agentes semper pro omnibus in nomine Domini nostri Iesu Christi Deo & Patri, propitia prece Deum pro anima sacro functi Karoli placare satagentes; atque eadem tempestate ad quasuis mundi plagas promiscue positz, prout in Ecclesia quam apud Æliam Constantinus Imperator cum Matre Helena super sepulchrum Domini miræ magnitudinis in rotunditate construxerat itemque in urbium arce Roma in templo Pantheon nuncupato à Beato Bonifacio P. S. in honorem omnium Diuorum sacro constitutz erant; quod ea de causa priscos fecisse reor, quia non est

1. ad Tim. 2.

Psalm. 21.

ad Ephes. 5.

locus vbi non sit Deus & prope est Dominus inuocantibus eum atque in omni loco benedicere potest anima Dominum: verum post Nortmannicam cladem cum Otthones Saxones Imperio potiti animum adieciissent ad refarciendam stragem à septentrionali illo hoste illatam, cum primisque Tertius Otto adauctis prouentibus numerosiore Coronam Ecclesiasticorum reddidisset Sedilia translocari, ac spatiosius odeium excipari conueniens fuit, cuius schema euidentis sit ex numismatibus aëuo Alberti Austrij Rom. Regis protoculis, ac sub idem tempus aras omnes ad orientem vergere congruo & salubri primorum Christianorum more ab Apostolistradito institutum eo quod oriens fons velut quidam luminis habeatur prout occidens est hieroglyphicum tenebrarum, & sicut ab oriente lucis aduentum suscipimus corporeæ sic in orationibus illuminari super nos vultum illius deprecamur, de quo scriptum; *Ecce vir oriens nomen eius*, Cumque Christus summus Sacerdos secundum ordinem Melchisedech auerso vultu ab Hierusalem Crucifixus credatur respiciens in occidentem, vt aspiceremus in authorem fidei & consummatorem Iesum; recogitaremusque eum qui talem sustinuit à peccatoribus aduersus semetipsum contradictionem: qui verò hodie visitur chorus præcellus ac multa luce collustratus varijs pillis assurgens qui extrorsum Christi Diuorumque simulachris saxeis in orbem condecoratus & interius suo splendore cum quouis alio certare audet, demum anno Diuini natalis MCCCLIII. structus est & per temporis interstitia vt fieri assolet cætera iuncta hoc est.

Eucharistiæ thalamus ~~propositus~~ ad quod cum legete sit synopticas rationes orthodoxæ fidei iugiter ruminandas & tenacissimè memoriæ figendas neque hic præteriundas censi

Iesum Christum.

verum Deum & hominem in SS. altaris esse Sacramento.

Omnis ratio est in virtute Dei: omnis scientia in fide.

Quod possit esse à Dei potentia est: quod sit ab eius voluntate.

Quod scimus esse, habemus ab Ecclesia qua non errat, & à S. Scriptura qua non fallit.

Quod non capimus ab intellectu est infirmitate.

Quod non credimus à patre mendacij qui non stetit in veritate.

Authore R. P. D. Cornelio Musso Episcopo Biton.

Iunctæ

Psalm. 144.

Tertull. in Apolog. c. 16. Iust. n. lib. qu. 1. 3. Orig. ho. 5. in Nū. Zach. 6. Psalm. 109.

ad Hebr. 12.

Iunctæ itidem tubæ Euangelicæ Apostoli verbi Dei preconæ quorum Iconas & cultum in Ecclesiis nouæ legis consimili duodenario numero boues in Augusta æde sacra Salomonis figuratim expressere: non nescij erant Salomon & Moyses præcepti Diuini: *Dominum Deum tuum adorabis & illi soli seruiēs, & Non facies tibi omnem similitudinem eo ū qua in cælo vel in terra vel in aquis sub terra sunt,* & tamen ille secundum sapientiam diuinitus sibi attributam picturis & sculpturis non tantum animalium sed etiam arborum & herbarum pene omne opus templi distinxit, & Cherubim similitudinem super Arcam & propitiatorium statuit, iste secundum Diuinam iussionem cordinarum varietatem & indumentum sacerdotale diuersis ornauit figuris, in quo facto cum non deliquerint rectè cum ipsis Magnus Karolus picturis Musiaci operis cuius ante meminimus circumuestiuit Basilicam; rectè Otto tertius Imp. dum quodam tempore mansionem in Aquensi palatio veluti in Regia sede ac Reipublicæ domicilio accepisset, aduersusque eiusdem loci capellæ insufficientibus necdum decoratam picturis, Zelo decoris domus Dei excitus venerabilem virum Ioannem natione & lingua Italum artis picturæ quam scientissimum ab Italia accessiuit & ut doctas manus huic negotio applicaret imperauit, paruit is & singulare artificium Aquis expressit licet vetustate temporis vires ceteræ interierit; quis autem Imperator eundem à patris suolulerit gremio breui in ead. pictura declarauit versiculo.

*Deut. 6.
Exod. 20
Exod. 26.
1. Reg. 6.*

A patria nido rapuit me Tertius Otto.

Alter etiam versus ibidem appositus huius artificis pandebat titulum

Claret Aquis, sane tua qua valeat manus arte.

In cuius operis remunerationem idem Otto Ioannem in Italia Episcopali donauit honore, at impeditus à Duce Proninciæ sub qua Episcopalis sita cathedra qui malebat hunc virum moribus & pietate spectabilem filiz suæ coniugio extollere, quam præsulatus; recedit ab Italia castitatis amore & impulsu & rursus reddidit se regali præsentiz, qui tandem Leodij sub antistite Baldrico viam vniuersæ carnis ingressus sepultus est in Ecclesia S. Iacobi iuxta altare D. Lamberti martyris vbi in exarato illi epitaphio etiam de exquisito opere Aquis picto hi versus.

*Qua probat ante manum, dat Aquis, dat cernere planum
Picta domus Karoli, rara sub axe poli, &c.*

Rectè dixi ante Karolus & Otto Imperatores eorumque posteri & Maiores sensere erigentes iconas & Diuorum simula hinc utinantes æqua bilance subnexum pronuntiatum: Non adorabis neque coles ea, hoc est, non inhiberi per se imagines vel similitudines, sed ne illis latriæ cultus exhibeatur, desudent quantum adlubuerit aduersarij auitæ fidei, quibus animas vitare & adultero Dæmoni mancipare nihil est nisi risus & iocus ut e mentito veritatis fucos simplicibus instillent, orthodoxos lapidi lignoque diuinos dare honores: scitissimè Sapiens de serpente æneo, signum habentes salutis ad commemorationem mandati legis tuæ; qui enim conuersus est, non per hoc quod videbat, sanabatur sed per te omnium Saluatorem; eundem respectum in imaginibus Ecclesia quærit, solo Dulci cultu eas venerans, nec enim quia populus Israel in deserto vel Ieroboam rex vitulorum fabricatione Deum offenderant, idem serpens æreus iussu Domini à Moysè factus despectui erat, sed tum demum ab Ezechia rege Iuda confRACTUS, cum superstitiosa religione coceptus.

In centro & corde odei sub pensili Augustissimæ Templi & vrbis Aduocatæ Diuipatæ non inoligante sculptrili conspiciis è nigricante marmore, prægrande monumentum pumice expoliturum notarum aut figurarum nihil referens, Ottonis Tertij Imperatoris, qui salutarem illam sanctionem tulit septem Procerum Alemaoniæ Electorum in deligendo Cæsare conditorum est, vita cessit in Urbium arce Roma anno climacterico seu hebdomatico eius xxviii. veneno à Crescentii (quem sibi rebellantem Cæsar capitale subire sententiam iusserat) vxore sublatus, aiunt plerique Imperatorem si consilio Beati Hereberti acquieuisset haud casurum fuisse in fraudes nefariæ mulieris atque ita commotione B. Viri postposita, à femina intra conclaue dormientem Ottonem veneno infectum qui ut persensit supremam horam instare id à D. Heriberto Vbiorum Pontificè & Tuitiensis Abbatæ fundatore postulauit ut corpus suum Aquisgrani sepulturæ committeretur. Annales M. S. Basilicæ huius paulo aliter, memorant S. Herebertum cum Otone eius nominis Tertio Romam profectum (liquidem sub id æuum Antistitum aut Archipræfulum aliquem Cæsar lateri suo, sociabat

cuius

cuius consilio perſepe tota Imperialis curia parebat) ac comperta ibidem inopina morte Imperatoris, Romanos eam celasse, veritum cladem casuumque tristiorem eo quod incolarum non paucos ob naxem Crescentii Cæsar exasperasset ac in se furorem ciuicum accendisset, proindeque fato functum Ottonem Paludatum veluti si superſtes, ac expeditionem aliquam cis Alpes ſuſcepturus fuisset, in Sueuiam de ferri mandasse, tumularis ſolenni pompa in teſtinis Auguſtæ vindelicorum, Aquisgraneis veto ex angui corpore ſunerato ac terræ mandaro: Euexerat Ottho Heribertum ad culmen ſhonorum proin vir ſanctus ſuarum partium eſſe duxit, honorificum hoc pietatis ſuæ monumentum Cæſari de ſe optime merito ponere, cui inferretur quod mortale fuerat, Saxum leuigatum ac glabrum eſt, carens cæſatura tituli ac nominis, in veſtiario attamen ſeu ſacratio hi optimo Cæſari inſcripti verſus.

*Romani Imperij decus amplum tertius Ottho
Corpus Aquisgranum, Auguſta ſed exta tenet.*

Quod Baſilicam amplis prouentibus locupletât atque urbem hanc poſt Gorhorum clades in Metropolim ſublimarit, anniverſaria ſacra religioſus Clerus debito ritu penſitat tanto Imperatori in hanc vique ætatem; Auguſtæ ad Sanctæ Mariæ quod viſcera ibi condita iaceant Fredericus Tertius Dux Saxoniz &c. progenitoti ſuo ſepulchralem memoriam faciendum curauit.

Reſtat vt tribuamus hoc Carolinis ſtructuris & foundationibus, non modo Aquis ſed & in tota Europa, quod cæteris cæterorum regum ac Procerum fuerint ſolidiores, longæuioreſque ex quo zelus, teruor, candor ſpiritus, quo Diuino vumini Eccleſias, Eccleſiaſticofque redditus obtulit Carulus dilucide explorata ſunt, vnde non permiſit præpotens Deus facile collaſſere hæc ſacra ædificia, ſed reſpexit ad Karolum & ad munera eius, benedixitque in nunquam intermorituram ætatem; Xyſtus & palatium Regale in Aquis iam pridem ruinam paſſa, ille partim circa deceſſum Catuli ex humanis, partim æno Ludowici Pii Anno DCCCXVII. quando feria quinta, qua Cœna Domini celebratur, Ludouico è templo Aqueſi ſacris ſolemnibus peractis ſe reſeſcente domum ſublicia per quam tranſibat porticu prociſeſcente procubuit hoc à Nortmannis ambuſtum; Baſilica porro (cuius compago lapidum tam firma, forni-

Sigon.

Regino.

Exod. 7.

Tertull. de
aduert. hær.
ca. 31.
Matth. 13.
Tertul. ibid.

3. Reg. 11.

Marci 13.

August. lib. 1.
contra Peci-
lia. c. 93.

cationumque concameratio tan diuæ conuoluentiæ ut ferro eger-
timè cedat, quod vnum A. chite & omnes periti mirati possint) vitia
ostingentos annos perennat, etsi forte à Normannis tentata eius
subuersio: ac veluti magno mirculo ab Aaronis virga diuini us con-
cessa Ægyptiorum Magorum vi gæ præstigijs inuolutæ & in Drace-
nes fallaciter conuersæ deuorabantur, serpensq; ie Moy sis absume-
bat Serpentes Magorum Ægypti, ita structura hæc cuncta delubria
Hæreticorum imposturis plena deuorat & confundit monstratque
cuius luce merisiana clarius vbi vera fides sit ac fuerit, nempe Ter-
tulliano teste id Dominicum & verum quod prius, id autem extra-
neum, falsum quod posterius immisum, addam & commixtum:
prius triticum quam inimicus homo superfeminauerit zizania, pri-
mo à Domino bonum semen fumentum seminatum: auenarum au-
tem sterilis scæni adulterium ab inimico diabolo postea superinduc-
tum: prior omnium Patrum Ecclesiæ in sacram scripturam concors
sensus ac explanatio, quæ posterior adultera & spuria est, prius domus
Domini in Ierusalem quam sana in excelsis posita ab Ieroboam in
Bethel & Dan, in omnibus enim veritas imaginem antecedit, postre-
mò similitudo succedit, prius Aaronis & Eleazar sacerdotum, quam
Ieroboam de extremis populi sacerdotes qui non erant de filiis Leui
constituerit: vnde iure sibi infero qui estis vos aduersari fidei quan-
do & vnde venistis, quid in nostro agitis non nostri, nostra est posses-
sio, olim possidemus, priores possidentur; aspiciate quales lapides &
quales structurae templi huius, quis è tanto numero Catholice veri-
tatis perduellum simile præstitit? inuadere contra omnia iura Eccle-
siæ, expilare monumenta pietatis, vsolare testamenta Patrum suo-
rum, in arces exploratoriasque speculas commutare Cænobia, vno
verbo repetire dotes thesaurosque sacros à Regibus ædibus sacratis
tributos prius quam deperditi hi nouatorum fructus & tamen eius-
cemodi conatibus præpollere se arbitrantur Sapientia Maioribus
suis, hiscene artibus acerrimum opum sperentia desperent; aufert Deus
iusto iudicio, vti experientia rerum magistra in dies singulos edocet,
quæ iusto titulo possident; Karolum nostrum in dotando Ecclesiæ
imitantem Magnum Constantinum, quem Augustinus ob turbi-
nem templorum felicem nuncupat, pariter foelicissimum & maxi-
mum ob consimilia facta deprædicamus, neque inficiabitur sanæ
mentis vllus; Carulo nostro quærenti primum regnum Dei & effu-

si finem donanti ad pios vius, tanquam alteri Salomoni, cui veltigum Dei sapientiam poscenti, venerunt omnia bona pariter cum illa, superadicte diuitiæ, Regna, Prouinciæ: an non vident hostes Ecclesiæ Christum vt adamantem & Silicem dedisse sapientem Ecclesiæ, qui in eas, earumue personas aut census violentas manus intulerit, quod semetipsum ferit & lædit? nonne Desiderius Langobardorum Rex cæca carnis prudentia dum regnum Dei quod est Ecclesia infestatur & persequitur, regnum suum vna cum omni gloria gentis, Longobardicæ funditus perdidit? Leo quartus Imperator Constantini Copronimi filius paternæ impietatis hæres cum insano flagrarer gemmarum amore, nec ex profano conquisitis expleri posset, ex Sacratio sanctæ Sophiæ coronam ex Iaspidibus & preciosis lapidibus confectam à Mauricio Principe Deo dicatam abstulit, Cauillo quali nunc Hæreticorum turba passim assolet, vsus, Christum, cuius templum illud esset, pauperiem non gemmas probasse, depromptam suo sacrilego capiti imposuit, sic se augustiorem fieri ratus, cumque illam aliquot diebus gestasset, exierunt catbunculi de intumescente capite, & captus à febre vique morbi consumptus iustas sui scelesis luit pœnas.

Sap. 7.

Ezech. 9.

Blond. lib. 1.
de cad. 2.
Mar. Ant. loc.
gabel. Gene
bras,

Ragenatius Dux Normannorum qui anno 486. Parisijs D. Germani Monasterium diripuerat magnificè sese effereus ob victoriam, subito concidit, & post triduum expirauit, socij vero eius plerique disenteria perierunt. Ecce lector dum sacris diuitijs inhiatur, dum atque sacris vasis nudantur, dum Conditoria Diuorum discitis Reliquiis in pecunias conuantur vel egestate præmuntur Principes vel iusta Dei vindicta adinstat Iuliani Apostatæ cordè ex hac luce subtrahuntur inglorij, dum in augmentum Diuini cultus erogant facultates, erigunt loca religiosa ac sacra, statum regni promouent, manet

Quintus An.
nonii c. 4.

Dominus exercituum corona gloriæ ac scitum exultationis eorum, adeo vt in splendore pacis ac prosperitatis
conferant.

(. .)

*QVI ET QVOT ROMAN.
Imperatores ad Aquas Grani inaugurati,
uncti, sacrati, ac augustali diade=
mate redimiti.*

Caput septimum.

CVM ante vetustam hanc aram Romanorum Reges primordijs regni initiari consueuerint, pretium operæ erit consignare singulos, qui hoc in loco corona donati, quod priusquam aggredior nonnulla circa coronationem Caroli Tutelaris perperui cognomento & opere Magni primi Germanici Cæsaris præmittere visum est.

Primi Romanorum Imperatores laureâ corona aut ex aliqua felici arbore vti fuerunt, primus Aurelianus auream gestauit, primus Carolus Magnus Imperij Romani coronam ex manu Pontificis romæ suscepit, atque summi Imperij dignitatem quæ trecentum antea & triginta annos fuerat amissa, ac iam nimia vetustate oblitterata egregia virtus Karoli Occidenti restituit reuiuereque fecit, quod hac opportunitate euenit: Irdne Augusta Imperium Constantinopolis tenente Romani cum Pontifice summo Leone Tertio, ac ipsi inter se grauiter dissentiebant, Pontifex cum ducentis amplius Senatoribus ad Carulam accessit in Saxoniam vsque, rogatum vtripse Romam turbidis affl. & ilque rebus componendis reuertetur, quod cum benigne recepisset Carulus ac pacata Germania Romam peruenisset, suaque auctoritate statum vrbs firmasset, Pontifex considerans hæc & alia Karoli de republica ac religione merita, perpendens etiam incubare Imperio Romano faminam à qua nullum præsidium expectandum esset, per trecentos & amplius annos Imperatores neglecta Roma apud Græcos Constantinopolis confedere Occidentis Principes titulo tenus vocati, tacito Senatusconsulto, plebi scitoque descendit, In petium transferre iure suo in Germanos Karolumque:

Eginhartus hæc ita refert: *Intra XLVII. quibus regnauit, annos quater tantum Romam votorum soluendorum ac supplicandi gratia profectus est, Karolus, tum tamen præ cæteris sacris & venerabilibus locis apud Romam Ecclesiam beati Petri Apostoli coleret, in cuius donaria magni vis pecunie tam auri quam argenti, nec non & gemmarum ab illo congesta, multa ac innumera Pontificibus munera missa, nec ille toto regni sui tempore quicquam duceret antiquius, quam ut Vrbs Roma sua opera suoque labore veteri polleret autoritate: ultimi aduentus ad urbem potissima causa fuit, ut Leonem Tertium Pontificem Maximum varijs affectum iniurijs in integrum restitueret & statum Ecclesia qui nimis perturbatus erat repararet, dum igitur anno DCCCCI. vel verius iuxta supputationem aliorum DCCC. adueniente die Natali Domini nostri Iesu Christi in Basilica B. Petri Apostoli venerandissimus almsificus Pontifex manibus suis proprijs preciosissima corona coronauit eum, tunc vniuersi fideles Romani videntes tantam defensionem & dilectionem quam erga sanctam Romanam Ecclesiam & eius Vicarium habuit, unanimiter altisona voce Dei nutu atque B. Petri Clauigeri regni calorum exclamauerunt. Karolo Pijssimo Augusto à Deo Coronato Magno pacifico Imperatori Vita & Victoria. Ante sacram confessionem B. Petri Apostoli plures Sanctos inuocantes, ter dictum est ab omnibus, & constitutus est Imperator Romanorum: ilico sanctissimus Antistes & Pontifex vixit oleo sancto Karolum & excellentissimum filium eius Regem, in ipso die Natali Domini nostri Iesu Christi: idem Imperator iuramento tum se obligauit romana Ecclesie defensore fore. perfectis laudibus à Pontifice more veterum Principum adoratus est Karolus, ac ablato abdicatoque patricii nomine, quod primum in eadem urbe acceperat, quique titulus post Constantinum Magnum Romano in imperio splendidissima semper dignitatis fuerat, Imperator & Augustus appellatus est, statua illi ante aram D. Petri collocata, prætereuntes capite ad aperto genua submittebant: diuinitus prorsus isto tempore Hæresi per Græciam gliscente coronatio & translatio Imperij contigit, iuste per Leonem & dignè in Catulum utpote*

Anno mundi
4762. Christi
800. Karolus
sacratu.
Card. Baron.
ex Anastasio.

alij Maximo
& Pacifico.

Ann Franc.
sub Ludouico
Pio editi.
Ado Vien-
nensis.
Post Victoriã
de Langobardis, à S. P. S. P.
Q. R. Cõsul,
Tribunus di-
ctor perpetu-
us patri-
usque nun-
cupatus est.
Aueatin.

Eginh. Cont
Abbas Vr-
perg. Cuspin
Auent licet
aliter.

virum piissimum, fortissimum, missimum, iustissimum, adice & do-
ctissimum, de Ecclesia Catholica & statu publico semper & in omni-
bus optime meritum, optimis Christianis Principibus in omnib. co-
æquandum, & in multis etiam præferendum: ac sine omni lumine
rectæ rationis destitutus est insensatusque nominandus, qui in tanto
cumulo Regiarum virtutum, in tantis opibus, tanta beneuolentia &
acclamatione ac gratulatoriis legationibus diuersarum nationum, in
tot clarissimis victoriæ ac triumphis, tot sacrarum Ædium operosissi-
mis structuris à Karolo excitatis consilium Dei non percipiat vel sus-
cipiat: Eginhartus Karolo nihil præsciente hoc factum affirmatq;
ait, quod (scilicet Imperatoris & Augusti nomen) primò ratum auer-
satus est, vt affirmaret se eo die quamuis præcipua solennitas esset, Ec-
clesiam non intratum fuisse si Pontificis consilium præscire potuis-
set, inuidiam tamen suscepti nominis Constantinopolitanis Impera-
toribus super hoc indignantibus magnâ tulit patientiâ, vicitque eorû
contumaciam in agnauitate, quâ eis proculdubio longè præstan-
tior erat, mittendo ad eos crebras legationes & in epistolis ipsos fra-
tres appellando: obgrunniunt contra coronationem Magni Karoli
factam à Leone Pontifice centuriatores Magdeb. Illyricus, & eius as-
sectæ sed contemnendi potius quam refutandi frigidi mendaciorum
defensores. Exaltata per Karolum Aquisgrani vrbe ac constitutione fa-
cta vt Reges successores electi designatique apud Aquas Graneas pri-
ma corona regni insignirentur, coronati hoc loco quam plurimi
Cæsares, Primus Ludouicus Pius pii Caruli primogenitus filius anno
DCCCXIII. superstiti adhuc patre consecratus per Hildeboldum
Archipræsulem Coloniensem, de cuius coronatione in hæc verba
Eginhartus, *extremo vita tempore cum iam & morbo & senectute
premeretur euocatum ad se Ludouicum Aquitania Regem qui solus
filiorum Hildegardis supererat, congregatus solenniter de toto Regno
Francorum primoribus, cunctorum concilio consorti sibi totius Regni
& Imperiali nominis heredem constituit, impositoq; capiti eius dia-
demate, Imperatorem & Augustum iussit appellari, susceptumque est
hoc eius consilium ab omnibus qui aderant magno cum fauore: Nam
diuinitus ei propter Regni utilitatem videbatur inspiratum, auxil-
que Maiestatem eius hoc factû, & exteris nationibus non minimum*

terroris incussit. Prima conuocatio quia saluberrimam admonitionem habet patris Caroli ad filium Aquisfictam, quæ refert Theganus scriptor huius æporis, qui de gestis Ludouici commentariū edidit, cuius & meminit Walfridus Strabo, adducere lubet in medium; Imperator cum iam intellexisset appropinquare sibi diē obitus sui (senuerat enim valde) vocauit filium suum Ludouicum ad eum cum omni exercitu, Episcopis, Abbatibus, Ducibus, Comitibus loco positis, habuit grāde cōuiuii. cum eis aquisgran palatio, pacifice & honeste admonens, ut fidē erga filium suum ostenderent, interrogans omnes à maximo usque ad minimum si eis placuisset ut nomen suum idēst Imperatoris filio suo Ludouico tradidisset. Illi omnes responderunt Deū esse admonitionem illius rei, quo factū in prima die Dominica ornaui se cultu regis & coronam capiti suo imposuit, incedebatq; clare vestitus & ornatus, sicut eū decuerat Perrexit ad Ecclesiā, quā ipse à fundamentis construxerat, peruenitq; ante altare in eminentiori loco constructum ceteris altarib; & consecratū in honorem Domini nostri Iesu Christi, super quod, coronam auream aliam, quam ipse gestabat in capite suo, iussit poni. Postquā diu orauerunt, ipse & filius eius, locutus est ad filium suū coram omni multisudine Pontificum & Optimarum suorū, admonens eū imprimis omnipotentem Deū diligere & timere, eius præcepta seruare in omnibus, Ecclesias Dei gubernare & defendere à prauis hominibus, sororib; suis & fratribus, qui erant natu iuniores, & Nepotibus & omnib; propinquis suis in deficientem misericordiam semper ostendere præcepit, deinde Sacerdotes honorare ut patres, populum diligere ut filios, superbos & nequissimos homines in viam salutis coactos dirigere, carnosiorum consolator, & pauperū esse. Fideles ministros & Deū timentes consituere, qui munera inuisa odio haberent. Nullū ab honore suo sine causa diuersionis deijceres, semetipsum omni tempore coram Deo & omni populo irreprensibilem demonstrares. Postquam hæc verba & alia multa coram multisudine filio suo ostenderat, interrogauit si obediens voluisset esse præceptis suis. At ille respondit libenter obedire. & cum Dei adiutorio omnia præcepta, quæ mandauerat ei pater custodire.

Monitio Caroli facta ad filium Ludouicum.

Tunc iussit eum pater ut propriâ manibus coronam qua erat supra altare eleuaret; & capiti suo imponeret ob recordationem omnium præceptorum, qua mandauerat ei Pater. At ille iussione patris impleuit. Quo facto audientes Missarum solennia ibant ad palatium, sustinuit enim filius patrem eundo & redeundo, quamdiu cum eo fuerat filius. Nam post multos dies magnificis donis honorauit eum pater suus, & dimisit eum ire in Aquitaniam, antequam diuisi essent amplexantes se & osculantes propter gaudium amoris flere cæperunt. Hæc Theganus: eiusdem Ludouici Pij vñctio, consecratioque à Stephano IV. Pontifice Remis in Gallia facta incidit in annum Saluatoris DCCCXVI. Insequente anno 817. Bernardum Italix Regem designatum Karoli Magni ex filio Pipino Nepotem, quod quorundam Magnatum Italæ instigatione, inter quos fuere Mediolanensis, Cremonensis, & Aurelianensis Episcopi, ciuitates ac populos Italæ in sua verba iurare coegisset ac Ludouici Pij patrui sui Imperium decretaisset, Imperator Ludouicus læsæ Maiestatis crimine damnatum abdicate Italicum Regnum coegit, relegatis Episcopis in Franciam, conueniuntque desuper Aquisgrani habito, ibidem gladio trucidari iussit.

Tempestate Ludouici Musicæ Hydraulica (alii Hydantica) vulgo organa dicta cœpere in Francia, in Aquis palatio mirifica arte componi ad Græcorum imitationem, industria cuiusdam Georgii Veneti Sacerdotis & sumptibus Ludouici Regis qualia Constantinopoli ex auro Michaël Imperator construxerat. In Francorum Annalibus & antiquis Historicis sit mentio quandoque de eodem Georgio Venerico Sacerdote, estque idem qui apud Aquas Graneas petiit & obtinuit ab Einhardo Abbate Reliquias beatorum Christi Martyrum Marcellini & Petri, easque in Monasterio S. Saluii, cuius Rector erat, religiosisimè collocavit, nempe in capsâ auro & gemmis decenter ornata; miracula & virtutes, quas Dominus noster Iesus Christus per merita SS. Martyrum suorum Marcellini & Petri in vico Valentianæ ad salutem humani generis operari dignatus est, collegit breui libello memoratus Georgius Presbyter.

Sed cum obitus Piiissimi Ludouici paternæ pietatis æmuli non minus quam eius vñctio instructionis salutaris præbeat, neque fructus ipsius prætereundi erunt: Ecclesia reformata per ipsam celebris ali-

quot

Aimoi. lib. 5.
Frising. lib. 5.
Regino Sigib.
Sigib.

Genebr. ann.
818 alii anno
817.
Auent. lib. 4.
Annal.
Aunon lib. de
gestis Franc.
ca. 114.
Zon. tom 3.

quot conuentibus Aquisgrani de quibus suo loco agendum, varias
 ærumnas à propriis filiis perpeſſus eſt adeo vt præter ſas ab Imperio
 depositus in Monasterium detrusus ſit, cuius tandem mors per ſigna
 cœleſtia prænuntiata fuit, ſiquidem mediante feſtiuitate Paſchali. vt
 Aſtronomus ipſe, qui res geſtas à Ludouico conſcripſit eloquitur:
*dirum ſemper ac triſte portentum Aquisgrani Cometa ſidis in ſigno
 veneris apparuit in ea parte eiusdem ſigni, qua penula eius ſubtus
 caudam vero ſerpentis ſimiliter cornuque conſtringunt, quod non
 more errantium ſeptem ſiderum orientem verſus petebat per vi
 gin' quinque dies, ſed Leonis & Cancer nec non Gemminorum tran
 ſiens ſigna in capite Tauri, tandem ſub Auriga pedes igneum globum
 ubarumque prolixiſſimam depoſuit, & licet ex hoc ſidere mutatio Re
 gai morſq; Principis porrederetur, ſuperuixit tamen abhinc tribus
 annis, cumque Pii Katoli pius filius rebus humanis ſubtrahendum
 ſe cerneret, quotidie conſeſſionis munus ſacrificium ſpiritus contri
 bulati & cordis humiliati, quod Deus non deſpicit, obtulit, cibus
 eiuserat ſolummodo per dies quadraginta Dominicum corpus, lau
 dante eo iuſtitiam Dei & dicente. *Iuſtus es Domine, quia quadrage
 ſime tempus non ieiunans exegi, ſaltem coactus idem ieiunium tibi
 exoluam.**

Progredior ad ſucceſſores Reges, qui Aquis conſecrati, quorum
 ſecundus Lotharius maximus natus filiorum Ludouici qui Anno
 DCCCXVII. viuente adhuc patre Aquisgrani frequentiſſimo
 conuentu diadema Imperiale ſuſcepit, factus Patri Impetii & no
 minis ſocius, Anno vero DCCCXVIII. Romæ à Paſchali primo
 chlamydem auguſtalem & coronam accepit.

Post Lotharium intermiſſa vt reor coronatio Aquis, vſque ad Ot
 thonem magnum, vltimus tamen Karolinæ ſtirpis Conradus primus
 eius nominis Imperator diademate hic cinctus, de Ludouico ſecun
 do Lothario, & Ludouico tertio Arnulphi Imperatoris filio idipſum
 etiam ſed noui Hiſtorici prodiderunt, alii negant eos Aquisgraneis
 argentea Germanicæ corona redimitos. Verumtamen omnis pene
 Karoli poſteritas in Reges Italiæ ſimul cum Imperio electa fuit, atq;
 à Pontificibus coronata: indeque nata diuerſitas inter Germanos &
 Italos Scriptores in recensendo Imperatorum numero, hoc eſt in nu
 merandis Ludouicis, Conradis, Henricis ſiquidem Germani in id

Intellige quo
 Ludouicum
 filium ſibi re
 bellantem
 bello in ſe
 quutus fue
 rat.

Aimoi Fri
 ſing Sigib.
 Reg. Sig.

ſpectant, qui in Reges Germaniæ primò electi fuerint, eoſque conſequentervocant Reges & Imperatores Romanorum, Italiſi vero in Imperatorum numero non reſeſcent Reges Germaniæ niſi fuerint à Pontifice Romano coronati confirmatiue: ſic Ludouicus ſecundus Lotharii filius coronatus Romæ in Baſilica Sancti Petri à Sergio II. anno DCCCXLIV.

Aimoi. Regi.
Friſing. Sigib.
Sigo.

Carulus Caluus filius Ludouici Pii, frater Lotharii Imp. patruus Ludouici II. itidem corona decoratus Romæ in Æde ſancti Petri à Ioanne VIII. anno DCCCLXXVI. authores qui ſupra.

Ludouicus cognomento Balbus filius Caruli Calui corona redimitus Lugduni in Gallia à Ioanne VII. anno DCCCLXXVIII.

Aimoi. lib. 5.
Regi. li. 2. Friſing. lib. 6.
Sigo. lib. 5.

Carolus cognomento craſſus filius Ludouici Regis Germaniæ & nepos Ludouici Pii, patruelis Ludouici tertii Balbi coronatus Romæ in Æde D. Petri à Ioanne VIII. anno DCCCLXXXI.

Arnulphus filius Carlomanni ex concubina, nepos Ludouici Regis Germaniæ Romæ vnctus in Baſilica S. Petri à Formoſo Pont. Rom. ann. DCCCLXXXVI.

* Kallomâoi.
* Zuendeboldus vel Zuen-
tipulchus.

Obſeruare hîceſt quod licet à Karolo Magnolex lata, ne deinceps in Regem Gallorum ſpurii filii ſuccederent, tamen Arnulphus præſatus Rex Germanorum & Imperator Romanorum factus ſit, filius * Carlomanni Regis Buaræ, frater Caruli Craſſi ex concubina genitus teſte Sigonio, & ſimiliter Arnulph. filius * Zuendebaldus ex concubina prognatus Rex Lotharienſis creatus ſit, verum illis non ſucceſſione regna data, ſed vel autoritate Principum Procerumque ſuſfragiis, vel legitimis reſtituti ſunt primo Natalibus.

Lodowicus filius Boſſonis in Prouincia Regis ex vxore Hirmingarde filia Ludouici Pii & ſorete Caruli Calui coronatus Romæ in D. Petri à Bened. I. V. anno DCCCXI.

Ab Italis hic
quarens eius
nominis à
Germanis nō
numeratur.
Regino lib. 2.
&c.

Et hanc Karoli poſteritatem à Pontificibus corona inſignitam, Aquis vero coronatam non reperio, (viderint alii quibus ditior librorum ſupellex) è qua tamen maxima pars in Regem Germaniæ electa, licet Ludouicus Balbus Caruli Calui filius & Frâciæ Rex ne qui è in Regē Germaniæ electus, ſimiliter nec Ludouic. IV. filius Boſſonis.

Rhenarum
Germ. lib. 1.
Hîc Chunradum
Itali excludit à
numero Imp.
quod à Pont.
non ſit coro-
natus.

De Chunrado ultimo Karoliniæ familiæ ita Rhenanus; ſane Chunradus apud Aqnas Grani quâ primariam Regni ſedē cis Alpes Carulus Magnus inſtituerat, vnctus eſt & coronatus, ab Archiepſcopo Maguntiacenſi.

Causa intermissæ Aquis coronationis videntur fuisse distidia intestina filiorum Ludouici Pii inter se eiusdemque nepotum de regno diuidendo ad quæ mutua odia, conspiratio prima filiorum Ludouici Pii cum primoribus Franciæ & Ebbone Remense Episcopo contra patrem (etenim licentia semper in deterius prolabimur) fomentum forte præbuit, ex quibus differentiis enatum vt Francorum vires adeo fuerint atritæ, vt postea decus Imperii tueri non potuerint vt Carolina prosapia sensim ad declinationem vergeret, vt coronationes præpedirentur, vt Itali ad Imperium aspirarent, ad quod etiam peruenierunt, tametsi teste Blondo non diutius quam 30. annis circiter rerum potiti sint, imo ostium apertum tractu temporis, occasioque præbita exteris populis à Magno Carulo subiugatis Occidentis imperium inuadendi, vastandi ac dilacerandi, hinc postmodum Northmanni & Saraceni terras Occidentis locustarum ad instar opplentes ac depopulantes, inter cæteras vrbes Aquensem etiam incendio deformârunt.

Motus Lotharii primogeniti in patrem Ludouicum Pium, quem Aquisgrani in custodia tenebat, cœpti ob Iudith conthoralem Ludouici adulterii inculatam, sopiti vero ab aliis filiis natu minoribus Ludouico & Carulo, quorum copiis Balduinus Cluiensium Comes aliique nonnulli Principes se iunxerant vt Ludouicum in libertatem assererent, pacemq; inter patrem & filium conciliarent: digladiationes insuper filiorum Ludouici inter se, eiusque nepotum de regnis diuidendis Historici abundè suppeditant: enimvero Ludouico Pio corporeis vinculis soluto, cum maiorem hæreditatis partem penes Lotharium esse perspicerent, alii eius fratres natu minores Ludouicus & Carulus intimis sensibus angebantur, itaque communicatis doloribus ab armis subsidium quæerunt, Lotharioque patris iudiciû tuenti bellum mouent atrox anno ab ortu Christi DCCCXLI. vel DCCCXLII. ad Fontanetum Altissiodorensis agri vicum maxima strage ex vtraque parte pugnatum, adeo vt cecidisse supra centum millia virorum quidam prodiderunt, victoriæ laude, penes Ludouicum & Carulum Caluum stante. Lotharius è prælio dilapsus Aquas in regiam sese recepit, eum celerrimè insecuti victores fratres Aquas se oppugnare velle ostendunt, qua re territus Lotharius relictis Aquis, quam maximis potest itineribus cum vxore & filiis Lugdunum & Viennam contendit, atque ibi reficiendo intentus exercitui sub-

Pighius in
Hercule pro
dicio.

Auon. Sigo

stitit, pace demum sequenti anno ac diuisione facta, ann. DCCCXLIV. Lotharius Imperator filium natu maiorem Ludouicum anno Christi DCCCXLIX. Aquisgrani ex Rege Italiz Augustum appellari curauit, ac regnum inter filios partitus est, ipse Monastichen Prumiz proficetur.

Regin. Anno.

Regino &
alii.

In Ital. a diem clauserat extremum Lotharius rex Lotharij Imperatoris filius, & Carulus eius patruus Occidentalijs Franciæ rex, hoc certa relatione comperto contra Ludouicum fratrem magnæ Germaniæ Regem vniuersam defuncti ditionem occupare nititur, primum Metas occupat, vbi in regnum sublimatur, indeque digrediens Aquisgrani palatium quod Sedes Regis esset petijt, sedere tamen insequente anno isto æquis partibus regnum Australiæ, (à Lothario Lotharingia postmodum dictum) diuisere. Prænominatus Ludouicus Germaniæ Rex cum anno DCCCLXXXVI. apud Franckonem fuit palatium rebus humanis eximeretur iterato Carolus frater portionem regni eius in suos liberos concessuram ratus primò Aquis palatio, deinde Colonia suæ potestatis facta, castra ad Rheni fluenta collocat, sed Ludouicus Ludouici defuncti filius non ferens immodicæ cupiditatis ambitionem in patruo suo Carolo contra iusiurandum sanctè præstitum, vires eius fregit, aciemque tetra prostrauit, partitus cum fratribus regnum; hæc obiter de dissidijs posterorum Ludouici Pij Imperatoris, ob quæ conqueuit coronatio, patefactus aditus Saracenis & Nortmannis, adeò vt vero verius sit concordia parua crescere, quæ discordiâ dilabuntur, & hinc post curriculum temporis effectum, vt imperio translato ad Alemannos Henricum cognomento Aucupem & Othones Saxonum Duces regnum Australiæ, quod nunc Lotharingia nuncupatur Romano Imperio adhæserit, atque eidem incorporatum fuerit, vnde & Aquisgranum Sedes Regia diuulsam à Galliis est, adsignatumque Imperio: extendebatur Lotharii regnum prius latissimè comprehendens omnem ferè terram, quæ inter Rhenum, Schaldim, & Mosam amnes; postea verò scissum ab Othonibus, ac succedaneis Imperatoribus in inferiorem & superiorem Lotharingiam, quarum præfecturas regimenque diuersis pro temporum exigentia commiserunt, incassum annitentibus Occidentalis Franciæ Regibus vtramque tanquam hæreditario iure sibi competentem recipere, demum Ducatus Lotharingiæ concessus est Godefrido Bullio-

nio qui anno Christi MC. rex Hierosolymarum factus, ibidem fato functus est, post quem frater eius Baldouinus, vñc cuius in Palestina degentis alter Guilielmus Bononiæ Comes administrationem, præsertim superioris Ducatus Lotharingiæ suscepit, nam inferior post obitum Godefridi Regis Henrico Comiti-Lemburgensi datus erat, ab Imperatore Henrico IV. seniore; cæterum eidem iterum ablatus ab Imperatore Henrico V. iuniore redditusque Godefrido *Louaniensi Comiti ann. Christi MCVI. teste præter alios Sigiberro, qui in anno MCVII. refert Henricum Ducem Lemburgensem exducentem affectantem repetere Ducatum (Lotharingiæ scilicet inferioris ab Henrico Quinto Louaniensi Comiti donatum) occupasse oppidum Aquisgranum contra Godefridum Ducem, sed hoc non ferens Godefridus Aquisgranum violenter irrupit, incolas à facie Henrici exterruit, nonnullos potentes Comites & complures Nobiles cœpit, ipse Henricus cum filiis suis vix fuga euasit, vxorem eius capere Dux indignum duxit, Comites & honoratiores eorum quos cœperat, per conditionem sub se militandi conciliatos ad fidelitatem præstandam redegit: ita dispositione vtriusque Lotharingiæ superioris & inferioris (cui Aquisgranum suberat) sub Henrico Aucupe & Othonibus penes Imperium perseverante, mansere quoque Aquæ Graneæ, atque ideo Insigne Imperiale Aquilam nempe ciuitas sibi usurpauit, Canoniale vero Collegium originis & Fundatoris sui haud immemor vtrumque symbolum miscuit, ab altera medietate Scuti dimidiatam Aquilam à Gallicanis autem zilia reseruauit.

Deficiente Carlingorum stirpe è Regia Francorum nempe Ludouico tertio Arnulphi filio sine liberis vita functo (vsque adeò in rebus humanis nihil est stabile, vt etiam summorum Heroum progenies habeant suos veluti Natales & decrementa, nunc in altum elatæ floreant, nunc rursus in imum deiectæ concidant:) Germanici imperii Principes Ottonem Luitoldi filium Saxonie Ducem in Cæsarem designarant, vt pote parum decorum censentes Imperio Gallicano subdi, sed propter senium ingrauescens renuit optimus Princeps; indicauit tamen quiscumque regno foret præficiendus, nempe Chunradus Orientalium Francorum Dux Ludouici Tertii ex fratre Nepos, is cum septem annis regnasset, sentiretque instare mortem, præterito fratre

* Louanix
Duci.

Habent Regna & Reges
suas periodos.

Henricus 1.
electus in Re-
gem Germa-
nie, sed non coro-
natus, à Ger-
manis inter
Imperatores
primus eius
nominus po-
nitur.
Rhena:

Apud Surium
10. s. die 3.
Octob.

Sigebertus.

Germano Eberhardo iussit Francis & Saxonibus, vt Henricum Sax-
onum & Thoringorum Ducem Ottonis filium Luitholdi Nepo-
tem, ex matre Francum atque ex stirpe Karoli Magni descendentem.
vt demonstrat Krantzius lib. 2. Sax. ca. 33. moderandis regni & Im-
perii habendis admoüerent, quod & factum est: cum autem ab Ar-
chiepiscopo Maguntiacensi Herigeto ad inunctionem & coronam
Aquis suscipiendam inuitaretur, respondisse ferunt abundè sibi suffi-
cere quod fauentibus superis & scisciente populo Rex esset constitu-
tus, hac gloriâ maiores suos superaturo, quam primus in familiam
suam inferret, alius eas pompas captaret, nempe præstantior, se enim
tanto honore parum dignum, hanc forte ob causam ab aliis cognomen-
tum Humilis, ab aliis Auceps tulit, diuini honoris Zelator erat
quam maximus, ac erga sacras res summo studio ac veneratione fe-
rebatur, Sigibertus & gesta S. Gerardi posteritati consecrârunt, quod
cum perceperat, Rodolphum Burgundiæ Regem lanceam mirandi
operis ex clauis Iesu Christi crucifixi sanctificatam quæ dicitur Primi
& Magni Constantini fuisse, dono accepisse pro summo amicitiz
munere à Sampson Comite, missis ad eum legatis tentauit multis
oblatis muneribus si ab illo impetrare sibi que aduersus tum visibiles
tum inuisibiles hostes arma inuictissima, triumphumque perpetuum
comparare posset; at Rodolpho Rege id se nulla vnquam ratione
daturum asseuerante, modis omnibus Henricus Rex quem muneribus
emollice non potuit minis intentatis frangere conatus est, affic-
mans se omne eius Regnum ferro & flammis vastaturum, tandem
Rodolphi Regis animus diuinitus est emollitus ita vt iusto Regi iustâ
petenti annueret, quod donum Henricus Rex tanto amore comple-
xus est vt non modo auri & argenti muneribus Rodolphum Regem
honorauerit verum etiam Sueuiæ Prouinciæ non minima parte do-
nauerit, neque Deus irremuneratum etiam in hoc sæculo reliquit
Henrici Pii desiderium, cum hostes in ipsum incurrentes hoc victo-
rioso præeunte signo semper terruerit atque fugauerit, vnde è vita
decedens eandem sanctam lanceam ad insigne & tutamen Imperii
filio Ottoni eiusque posteris vnâ cum regno, summa veneratione ab
eo conservandam dereliquit, Nuribergenses eam se habere cum cæ-
teris Karoli Magni insignibus profitentur, teste Trithemio.

Sed & Hugo in Gallia regnans ensen Constantini Magni in quo
antiquis litteris nomen antiqui possessoris legebatur, in Capulo

quoque

quoque super crassas auri laminas clauum ferreum affixum, vnum ex quatuor quos Iudaica persecutio Dominici corporis aprârat supplicio, continebat, lanceam itidem Catoli Magni quam Imperator inuictissimus contra Saracenos exercitum ducens siquando in hostes vibrabat, nunquam nisi victor abibat, quam eandem ferunt, quæ Centurionis manu Dominico lateri impacta fuerat, ad eundem Henricum vii sacrorum munerum amatorem misit.

Otto primus dicti Henrici filius, qui ex rebus gestis postea nomen Magni adsciuit, successit patri, pietate atque fortitudine militari, eo non impar, qui Aquis Grani sacris ritibus vinctus est anno 937. peragente ministerium Moguntino Archiepiscopo nomine Hildiberto genere Franco, professione Monacho Fuldenlis monasterii, cui prius præfuerat, quam ad fastigium maguntinæ Sedis prouheretur, ira tamen, vt licentiam à Vigfrido Archiepiscopo Colonienli (prout Dittmarus obseruauit) in cuius diœcesi metropoli Aquisgranum esset, prius habnerit, Witichindus eius temporis scriptor lib. 2. enarrat eandem coronationem vberius dum ait. *Defuncto itaque patre patria & Regum maximo optimo Henrico, omnis populus Francorum atque Saxonum is molim designatum Regem à Patre filium eius Ottonem eligit sibi Principem: vniuersalis electionis notantes locum, iusserunt esse ad Aquisgrani Palatium: Est autem locus ille proximus Iulo, à conditore Iulio Casare cognominato, cumque illo ventum esset, Duces ac præsectorum Principes, cum cætera Principum militumque manu congregata in Xysto Basilica Magni Caroli coharenti, collocauerunt nouum Ducem in solio itidem constructo, manusque ei dantes ac fidem pollicentes, operamque suam contra omnes inimicos spondentes, more suo fecerunt eum Regem. Dum ea geruntur à Ducibus ac cætero Magistratu, Pontifex Maximus (ita autor nominat præcipuū illorum Antistitem Archiepiscopum moguntinum) cum vniuerso sacerdotali ordine, & omni plebe infra in Basilica præstolabatur processionem noui Regis: quo procedente Pontifex obuius laua sua dextram tangis Regis, suaque dextera lituum gestans, pastoralem videlicet baculum, linea indutus stola, planctaque infulatus, progressusque in medium vsque fani substitit, & reuersus ad populum qui circum-*

Craantzii in
Sax.
Rhena.

stabas (namerant deambulantia infra supraque in Basilica in rotundum facta, quo ab omni populo cerni posset.) En, inquit, adduco vobis à Deo electum & à Domino rerum Henrico olim designatum, nunc vero à cunctis Principibus factum Regem Ottonem: Si vobis ista electio placet dextris in calum eleuatis, significate. Ad hæc omnis populus dextras in calum eleuans cum clamore valido imprecati sunt prospera nono Duci: Proinde procedit Pontifex cum Rege tunica stricta more Francorum induto pone altare, supra quod insignia Regalia posita erant, gladius cum baltheo, chlamys cum armillis, baculus cum Sceptro ac diademate: Eo quippe tempore erat Summus Pontifex nomine Hildebertus Franco genere, Monachus professione, nutritus & doctus in Fulda Monasterio, & ad id honoris merito progrediens, ut pater eiusdem loci constitueretur, deinde ad summi Pontificatus Moguntiacæ sedis fastigium peruenisset. Hic erat vir miræ sanctitatis, & propter naturalem animi sapientiam litterarum studijs satis clarus, qui inter cætera gratiarum dona spiritum prophetiæ habuisse prædicatur. Et cum quæstio esset Pontificum in consecrando auge, Treueris videlicet & Coloniae Agrippinæ, illius, quia antiquior sedes esset, & tanquam à beato Apostolo Petro fundata, istius vero, quia eius ad diocæsin pertinebat locus: & ob id sibi conuenire arbitrati sunt huius consecrationis honorem: cessit tamen uterque eorum Hildeberti cunctis notæ almitati. Ipse autem accedens ad altare, & sumpto inde gladio cum baltheo conuersus ad Regem: Accipe, inquit, hunc gladium, quo eijcias omnes Christi aduersarios, barbaros & malos Christianos autoritate diuina tibi tradita omnipotestate totius Imperij Francorum ad firmissimam pacem omnium Christianorum. Deinde sumptis armillis ac chlamyde induit eum, bis cornibus, inquit, humiternus demissis monearis, quo zelo fidei feruere, & in pace tuenda perdurare usque ad finem debeas. Exinde sumpto Sceptro baculoque: His, inquit, monitis paterna castigatione subiectos corripas: primumque Dei ministris, viduis ac pupillis manum misericordie porrigas, nunquamque de capite tuo oleum miserationis deficiat, ut in presenti & in futuro sempiterno premio coroneris, perfususq; ilico oleo sancto, & coronatus diademate

aureo ab ipsis Pontificibus Hildeberto & Vuigfrido, ac omni legitima consecratione completa, ab eisdem Pontificibus ducitur ad solium, ad quod per cochleas ascendebatur, & erat inter duas marmoreas mira pulchritudinis columnas constructum, unde ipse omnes videre, & ab omnibus videri posset. Diuina inde laude dicta, sacrificioque solemniter celebrato, descendebat rex ad palatium, & accedens ad mensam marmoream regio ornata apparatu, refedit cum Pontificibus & omni populo, Duces vero ministrabant. Hac de sacra Ottonis Regis inauguratione ex Witichindo lubuit recensere copiosius vt lectori antiquitus seruati ritus plane conformes huius xui innotescant.

Sed & anno Christiano DCCCCXX, Ioannes XII. Pont. Max. Ottonem Magnum à Saxonia in Italiam euocauit, vt Ecclesiæ & Italiæ laboranti opem ferret, paret Ottho, & cum lectissimo milite Mediolanum venit, Archiepiscopus Principum & Episcoporum concilio, vt moris erat, vocato, & ex omnium sententia regnum Berengario & Adalberto abrogatum ad eum defert, & ipsum in Æde S. Ambrosij magno apparatu & cæremonia perungit, & consecratum corona ferrea exornat, promissit Ottho solenni sacramento se regnum Italiæ perpetuò defensurum: & deinde ipso Archiepiscopo comitante Ottho Romam accessit, vt coronam Imperij à Summo Pontifice promissam acciperet, ventientem latissimis si quenquam alium animis, & admirabili benigni occursum spectaculo Romani exceperunt, ingressum in urbem, & ad pedes Pontificis sese submittentem, in Vaticanæ Basilicæ gradibus Ioannes amplexus, in templum deduxit, vb. sacris magna cæremonia celebratis, eum inunxit, ac Imperatorio diademate coronauit, vniuerso populo Cleroque certatim faustis vocibus Augusto Impera orique felicitatem & victoriam acclamante, atque ita Regnum & Imperium Romano-um ad Reges Germaniæ redijt, cum in Italia penes Italicos Reges seu Imperatores quinque vel sex numero fuisset, videlicet penes Berengarium seniore, Vidonem, Lambertum, Berengarium iuniorem, & Adalbertum; penes Rodolphum Burgundiæ Regem, Hugonem Arciatensem Comitem, & Lotharium filium eius.

alij chrono-
graphi coro-
nationem
hanc in an-
num gratiæ
9, 8. reponūt.
Regi. ann.
Colon.
Frisiog. lib. 6
Sigon. lib. 7.

Fris. Sigon.

Othtonem primum curasse filium suum Othtonem Secundum dictum postea Rufum Aquis Germanica corona exornari, Regem-que Romanorum renūtiari, cum esset septem solum annorum puer, testes sunt Sigebr. & Sigonius, contigit coronatio ann. DCCCCLXI. à Brunone Colonienſi Præſule Othtonis II. patruo, die 8. Pentecoſtes poſt Wormatiensia Comitia, in quibus electus fuerat, eundem hunc Othtonem Romæ in Basilica Vaticana ann. DCCCCLXVII. Ioannes XIII. P. M. diademate cinxit.

Prædictis ſuffragatur Schaſnaburgensis qui addit an. DCCCCLXXIV. filium Impetatoris Ottonem Tertium Progeni ori ſuo ſucceſſorem factum, vñctumque in Regem Aquigrani à Ioanne Raennate Episcopo: Imposuit etiam poſtea ann. DCCCXCVI. Gregorius V. Papa ex Saxonibus Ducibus oriundus Romæ in æde Diui Petri diadema Imperiale Ottoni III. Hic ſapientiſſimus Cæſar conſiderans perpetuo æſtuare Gallos & Italos transferendæ Imperialis Maiestatis cupiditate à Germanis & inter Germanos diſſentiones frequentes ope & auctoritate Rom. Pontificis Gregorij V. cognati ſui, qui in re tam neceſſaria facile annuit, ſanxit, vt Imperatoris eligendi poteſtas penes primates Germaniæ ſeptemuiros deinceps reſideret, è quibus tres eſſent Archiepiſcopi Germaniæ, ſcilicet, Moguntinus Cancellarius Germaniæ, Treuirenſis Galliæ, Colonienſis Italiæ Cancellarius, quatuor alij Principes ſæculares forent, Comes Palatinus Dapiſer, marchio Brand. burgensis Camerarius, Dux Saxonienſis, Rex Bohemiæ pincerna: vnde veſtus:

*Maguntinenſis, Treuirenſis, Colonienſis
Quilibet Imperij ſit Cancellarius horum,
Et Palatinus dapifer, Dux Portitor enſis,
Marchio Præpoſitus Camera, Pincerna Bohemus,
Hi ſtatuunt Dominum cunctis per ſæcula ſummum.*

Decreto iſto in id collimatum eſt, vt non iure hæreditario ſucceſſionis; ſed ſuffragijs eligentium Imperator crearetur; vt ſoli Principes, non populus ius haberent Electionis, vt Proceres incl. yæ nationis Germanicæ eſſent, denique vt iis non omnibus ius eſſet, ſed ſex vel ſeptem duntaxat, ſiquidem Boiemæ Rex non niſi cum ſex Electorum ſuffragia pari numero diſſident, eligit, atque hac ratione omnia contraria ſtudia, diſſidij & ſchiſmatu anſæ reſecatæ fuere: magno

Pontifex ac Cæſar heretice conſilio Principibus tam Eccleſiaſticis quam laicis curam hanc electionis demandarunt, ita vt Rheni Palatinus Francorum, Marchio Brandenburgienſis Wandalorum & Dux Saxonie cis Albinorum populorum nomine, Metropolitani Maguntinenſis Germanie, Treuerenſis Gallie, & Colonienſis Italie nomine ſua vota proferrent, quibus non concordantibus Boemie Dux aut rex ſuam autoritatem interponeret; cur autem his & non aliis pari potentia pollentibus Germanie Primoribus ea poteſtas collata, ita coniecturari lubet, Bohemiam quæ tum necdum in regnum euecta erat, ob ſitus conuenientiam, & quod natura munita erat, in ius electionis veniſſe, Saxonibus Saxonici ſanguinis Imperator Ottho cum honorem detulit, quod longe maximus ac opulentiffimus eſſet Ducatus, Brandenburgicum Marchionatum poſſederunt ſub id tempus Saxonici quoque Principes cognati Cæſaris, & ob id. haud imminuendo impenſius fauistiſtis Regionibus; Palatinis Rheni: fors hæc prærogatiua obtigit, quod ex Karoli Magni proſapia deſcenderint.

Hæc ratio eligendi Imperatorem magnam Germanie non ſolum authoritatem, ſed & tranquillitatem tribuit, vnde conſpicuum fit, quo genio ducantur, qui illuſtriſſimum hoc ſeptemuirale concilium diſſidiis euertere ac in diuerſa ſtudia diſtrahere moliantur, defeſſio ab vnione huius collegij, defeſſio ab Imperio eſt, defeſſio à ſacro Romano Imperio ad tempora nouiſſima antechriſti collimat, igitur eiſdem ſpiritu aguntur qui defeſſionem ab illo parant.

Post editam conſtitutionem de ſeptem Electoribus in deligendo Cæſare nullus in Regem Germanie electus eſt, quin & pariter in Regem Romanorum, Otthone igitur Tertio Romæ veneni haſtu ex humanis ſubtracto Francofurti ſubrogatus eſt primus per vota Procerum Germanie, Henricus Secundus eius nominis Bauarus dictus Claudius iuxta Italorum calculum primus, qui prius in Regem regni Alemanni vnctus eſt à Willigſo Maguntino Antiftite primo inter Electores Imperij, viro eximie erudito, pio ac humili, tametiſi humili loco oriundo, de quo aiunt rotam (ſiquidem progenitor eius carpentarius erat, bigæſque confecerat) in conclauis, cuius ipſe ſolus clauem reſeruaret, ad thalamum ſuum pinxiſſe ac incidiſſe, cum hac ſubſcriptione, *Willigis Willigis recolas quis es & vnde veneris*, hancque crebrius contuitum, nempe vt indigentie ac conditionis ſuæ, ſuorumque iugiter memor eſſet, neque vento elationis diſtenderetur,

Naclerus
p. 1. gen. 56.
Sigon. lib. 8.
de Regno
Italiz.
Molanus.

quæ rota deinceps inigne Archiepiscopatus Magnitudo permanfit
confitmanie eodem Henrico Secundo, cuius vertici post duodeci-
mum annum ab indepto Imperio Mediolani corona ferrea, & Ro-
mæ à Benedicto VIII. Pont. Max. aurea anno 1014. aptatur: de hoc
sancto Henrico in officio typis procuso legere est lectione quarta,
quod *iter faciens per Leodium & Treuiri congregaciones ibi Deo*
famulantes plurimis largitionibus & prædiis distant, inter cæteras,
Basilicæ Aquensis Analogium seu ambonem, ex quo sub diuinis
Euangelicæ legis oracula personant, aureis laminis operiri ac conue-
stin iussit.

Sigon.

Cunradus Secundus Imperator Franconiæ Dux primum Medio-
lani ab Archipræsule diadema suscepit, inde veteris consuetudinis
obseruans Modociæ, extremum à Ioanne XIX Pontifice Maximo
aurea Romæ decoratur inter Eudonem Angliorum & Rudolphum
Burgundonem Reges, is ipse anno * 1027. teste Sieberto * Henricum
tertium filium suum dictum Nigrum adhuc puerum in Regnum
sublimauit Aquis per Pilegrinum Coloniensem Pontificem, anno
vero 1047. Romæ in æde S. Petri à Clemente II. consecratur, filium-
que Henticum IV. quinque annos natum ad Imperij consortium
adsciuit & Aquisgrani vngi fecit.

* 1018.
* Henticum
Secundum.

Erising. Sigo.
Nacl.

Goltzius in
vit. Cæf

Parentem imitatus Henticus IV. (priusquam Italiam cædibus, di-
reptionibusque vastaturus ingredi meditaretur) consimili ratione ad
Aguas Graneas corona decorari voluit filium suum Henricum Quintum
eius nominis Imperatorem: qui per vim quoque in Vaticana Ba-
silica à Paschali II. ann. 4. Imperiali diademate insignitus est, per vim
dico, etenim Pontifici non modo aduersatus, sed & eundem capti-
uum abduxerat cum Clericorum ac ingenti laicorum multitudine,
exemptus dein ex humanis est absque virili prole.

Nacl. gen. 38
Sigon. lib. 9.

Sigon.
Alii Lothariū
Agrippinæ
Coloniz cū
Regina coro-
natū tradunt.

Nacl. Sigo.

Lotharius Secundus qui & Luitherius Saxoniz Dux eximia non
virtute duntaxat, sed etiam religione præstans comitis Moguntiz
habitis quibus Legati Pontificij interfuere 11. Kal. Sept. Rex magna
animorum consensione declaratur, arque Aquis per Fridericum Co-
loniensem Archipræsulem iniungitur, eidem Innocentius II. P. M.
Romæ in æde Principis Apostolorum aut iuxta alios in Laterano
pridie Nonas lunias anno M C X X X I I I. coronam imposuit.

Idibus Martij, anno Christiano M C X X X V I I I. Conradum
Quintum aut Tertium ex supputatione nonnullorum Franconiæ

ac Sueuiz Ducem Graniaquis in Regem conſecrauit Theoduinus Pontificius Legatus.

Anno Chriſti M c x l v i. magna in Aquisannonæ caritas & quod prius inauſitum modius tritici venundatus x x v. ſolidis, irrecuperabili quoque clade ignis ibidem conflagrauit.

Fridericus cui cognomentum Barbaroſſa ſeu Ænobarbus eius nominis Primus, ex inclyta Sueuorum domo progenitus Conradi Cæſaris ex ſatre nepos in Franckoneuort vnanimi conſenſu Procerum Germaniæ electus in Imperatorem à Coloniienſi Pontifice * Arnaldo ſacraſus vnctusque eſt Aquisgrani palatio ann. * M c l i i i. V. Idus Martii, Romæ vero in æde D. petri ab Adriano I V. anno M c l v. x i v. Kal. Iulii, de alia coronatione Friderici ita Otto Morena eius temporis ſcripſit: *Imperator voluntati & conſilio Domini Guidonis qui dicebatur Papa Paſchalis annuens Romamque cum magno gaudio veniens anno M c l x v i i. die Lune ix. Kal. Auguſti in diſtione x v. in monte prope Romam cum ſuo exercitu caſtra metatus eſt, &c. & intra, ſequenti igitur proximo die dominico prædictus papa Paſchalis cum ſuis Cardinalibus in ipſa Eccleſia S. Petri Miſſam honorifice & cum magno gaudio celebrauit ipſo die in capite Imperatoris circulum aureum tantum impoſuit, ſequenti vero die Martiſ in quo feſtum fuit S. Petri ad vincula prædictus Dominus Papa Paſchalis Dominum Fredericum Imperatorem & ſereniſſimam Auguſtam Beatricem coniugem ſuam ex coronis auro puriſſimis & multi prætiſſimis gemmis decoratis coronauit in Eccleſia S. Petri: aiunt plerique Fredericum hoc nomine primum Brabantix Duces Aduocatos in Aquisgrani conſtituiſſe, verum cum tabulas ipſas in hac re haud perluſtrare potuerim, neque mihi diiudicare fas eſt. num id intelligere ſit, de prima & alta aduocatia, quæ ſolum authoritatem & protectionem includit, an etiam de ea, quæ iuriſdictionem particulatam annexam habet, veluti hodie nonnulli diſtinguunt.*

Henticum VI. Frederici filium adhuc quinquennem patre ſuperſtite ac poſtulante philippus Comes de Heinsberg vbiſque Antisſtes Aquis vnxit ipſa aſſumptionis Deiparæ Virginis feſtiua in memoria an. 1169. dein anno redemptoris 1191. ipſiſ Paſchalibus Romæ coronatus eſt à Cœleſtino Tertio Pontifice, deceſſit an. ſalutis 1198 in Sicilia.

* Arnoldus.

* M c l i i i.

Ann. in S. Baſilicæ Aq. Naucl. gen.

ſ9. ſigo. li. 12.

Ann. in S. Baſilicæ.

Naucl. gen. 40.

& in Ecclesia Spirensi cum maioribus suis est sepultus, sequutum interregnum penè semestre, ac postea anno Christi M C X C I X. mense Martio Philippus Sueuus Hentici frater Germanus Friderici Barbarossæ filius cum prius Præpositus fuisset insignis Basilicæ Aquensis, ex cuius Præposituræ bonis ædificatum est claustrum & dormitorium, rex Romanorum & Imperator renuntiatus est, simulque contra illum eodem mense Otto I V. dissentione perniciosissima, conuenerant frequentes Imperij Proceres Augustæ in Rhetia, ibi à Ludouico Boio, socijseius Sueuis, Noricis, yndelicis, pluriumque votis Philippus Cæsar salatur, at instigante Innocentio III. Pont. Max. Archiepiscoporum Colonienſis & Treuirensis suffragijs Otto Saxo ad Imperij gubernacula extollitur, hunc Anglii pecunia adiuuant, Philippo Occidentalis Francigenarum Rex fautor aderat, sicque Germania ciuilibus armis sædè attrita est, Argentoratum, Erbfordia, Aquæ granæ, Agrippinenſis Colonia, item aliæ vrbes obsessæ sunt, cuncta luctu, cæde completa sunt, quæ omnia Abbas Vispengensis exaggerat testis auritus & ocularis, Aquenses sub id tempus Philippo parebant, qui ad excludendum Ottonem à sede Regia milite præliatio Imperialem urbem Aquisgranum firmâtat, interea * Adolphus Comes ab Altenae Colonienſis Archipræsul cum Otthone Aquisgranum festinatò pergens eum ibi inunxit coronauitque, secundante autem diuino numine Philippi Cæsaris regimen idem Colonienſis Præsul, vel inuitus Philippo etiam Aquisgrani diadema postmodum imposuit. Ioannes Trithemius Abbas Spanheimenſis in Chroni. insig. Mon. Hirſaug. hanc electionem & expugnationem Aqgenſi. vrbis ita refert. *Nam Adolphus Archiepiscopus Coloniensis & Theodericus Archiepiscopus Treuerensis electionem regis sui iuris firmantes, habito consilio apud Andernacum cum Bernardo Duce, & alijs Episcopis Comitibus atque nobilibus pluribus, curiam omnibus Principibus ad Dominicam Oculi mei, in Colonia generali indicunt; pro nui Regis electione. celebrandâ. Interea Marchiones Orientales, Conradus Arch episcopus Moguntinus; Bernardus Dux Saxonia, Archiepiscopus Magd. burgenſis; & alij principes superiores apud Erphordiam conuenientes Philippum Ducem Sueuia in Regem Romanorum elegerunt, fratrem videlicet Henrici Imperatoris defuncti: Statuto igitur die, præfati Principes ad Coloniam conuenien*

Auentin.

Annales vrbis
Colou.
* Adolphus.

tes, Bertolfum Ducem de Zeringen, quem se promiserant electuros, magno praestolabantur desiderio venturum, qui cum 11000. marcarum argenti cum Ducatu Sueviae à Philippo accepisset, electionique renuntiasset, venire contempsit: quod cum praedictis innotuisset Principibus nimium indignati, Ottonem Pictavia Comitem filium quondam Henrici Ducis Saxoniae in Regem Romanorum contra Philippum elegerunt, & multiplicata sunt mala in terra, bella, incendia, destructiones Urbium & pauperum naces: Audiens autem Philippus electionem Ottonis, trecentos milites armatos cum multis aliis scutiferis ad Aquisgranum praemisit, quatenus Ottonem ab ingressu ciuitatis arcerent, & sibi urbem ac sedem regni seruarent, sed Otto cum suis adiutoribus ciuitatem ipsam tempore messis obsidione cingens, violenter capiens obinuit, atque in sede regni triduo sedens inde recessit, committens eam suis fidelibus custodendam, Interim Philippus adunato exercitu inuitauit Alfarum, & quia prope messem erat, omne fumentum in agris repertum annihilaui; multa itaque inter ipsum Philippum & Ottonem bella fuerunt per annos ferme octo, quibus Philippus vixit in regno, donec tandem eo mortuo pax terris aliquantulum reddita fuit; hucusque Tristhemur.

Quod hoc confirmatus est à Praenestino Episcopo nomine Innocentii III. erat enim eius Legatus in Germania, Philippi vero electio fraudatissima à Pontifice Summo rata habita, attamen clauum Imperii aliquot annis foeliciter tenuit Philippus, quem scelestus vir Comes de Wittsbach Bambergae in conclauis suo gladio confodit, atque ita Otto Saxo eius amicus solus rerum potitus est, qui mox Mediolani ab Huberto Archiepiscopo in Basilica S. Ambrosii ingenti pompa corona ferrea antiquo regni Italici monumento ornatur, exinde Romae in æde D. Patri ab Innocentio III. Imperii corona decoratur. Cum Imperii insigniis exutus esset Otto Fredericus huius nominis secundus Henrici V. filius Neapolitanus Rex Siciliae, Sueviae Dux cui olim adhuc in cunis fidelitatem Alemanniae Principes iurato addixerant, ut inquit Urspergensis, Caesar delectus dictusque est & coronam Imperii anno 1213. Aquisgrani accepit ab Engelberto ex Comitibus de Monte Archiepiscopo Agrippinatum, confirma-

Sigoni.

Naucl. generat. 41.

alii à Siffrido Moguntino.

Naucl. gene-
rat. 41.

Cæfarius.

Sigon. de Reg.
Ital. lib. 17.

Ægid. aureæ
vallis religio-
sus.
iuxta alios
40.

Sigon. de reb.
Ital. lib. 18.

tus ab Innocentio III. P.M. anno 1220. teste Nauclero coronatus est ab Honorio III. Pont. Romæ in S. Cæcilie, Otto nihilominus seſe Imperatorem geſſit, vſque ad annum Chriſti 1218. quem habuit Fatale 1. Horum Imperatorum Schiſma per ſignum magnum apparuerat in cælo anno diuini Natalis 1207. vel iuxta alios 1206. Philippo Rege ſiquidem celebrante curiam ſolemnem cum Principibus, in tres partes ſol diuiſus ſtabat & dein coierunt partes & redintegratum eſt corpus ſolare, quo turbulenti motus Imperii in tres partes diuiſi vt dictum eſt præſignificati fuerāt, tres Principes nomē Romani Regis ſibi uſurpārant, primus Fridericus, ſecundus Philippus, tertius Otto eius nominis horum vno trucidato, & altero exaugurato fatoque ſuncto Fridericus imperat, & quaſi ad ſuam plenitudinem ſol diuiſus rediit.

Fridericus Comitibus Herbipoli habitis anno ab exordio ſalutis 1212. filium ſuum Henticum VII. adhuc puerum annorum ſerme duodecim vt vult Sigonius, de conſenſu Electorum Imperii conſortem fecit, & Auiſgrani per Engelbertum Comitem de Monte Colonienſem Archiepiſcopum conſecrari iuſſit, dominica ante Aſcenſionis dominicæ ſolemnitatem 8. Idus Maii.

Anno ſalutis 1224. feſta die Petri ad vincula prima vigilia noctis Auiſgrani ignis violentus Eccleſiarum palatia ac totam ciuitatem perualit, decoxitque omnia, in quo incendio triginta incolæ miſerè oppreſſi, exceptis peregrinis de quibus ignoratum: Fatalis itidem ciuitati a queniſ vilibus cineribus & fumo fuit dies 55. Viti & Mo-deſtii, anni 1236. quo infra nonam & tempus vespertinum, flamma circumlabente concremata fuit, vna cum Eccleſiæ recto & ædificiis Clauſtri glorioſæ Virginis Mariæ.

Dominica quadrageſimalis ieiunii quinta anno 1217. Henricus rex filius Friderici ſecundi Imperatoris celeberrimam curiam Auiſ Graneis indixerat, in qua per Colonienſem Antiftitem Henticum de domo Nobilium Moellenarcken Regina conſors filia Ducis Auiſtriæ regali benedictione conſecrata eſt & coronata in ſede Regia collocatur: inde Fredericus Conradum IV. eius nominis minorē natu filium Regem Germaniæ in locum Heinrici quod hic eduſtis magnis copiis ipſum ſuum parentem armis proſequutus fuiſſet deſignandum ac Colonie coronandum curauit: ann. 1241. tertio Kal. Dec. Ioannes Schultetus, Wilhelmus aduocatus, Scabini & vniuerſas ciuitatis a queniſ ſcædera ſanciunt cum Domino Wilhelmo

Comite,

Comite Iuliz, quod fidem tenebunt Frederico Imperatori eiusque filio Conrado electo in Reg. Rom. & sibi inuicem auxilia ac præsidia subministrabunt contra quemlibet Regis aduersariū. Destituto postmodū per Papam Innocentium IV. Friderico II. ab Imperio & diro anathemate percussō in concilio Lugdinenſi Henricus Lantgrauius Thuringiæ Ludouici, & Beatæ Elisabethæ filius, Cattum vocat Auentinus, instantia eiusdem Summi Pontificis in Regem Alemanix sufficitur, qui ipsa memoria Diui Iacobi Summo prælio cum Conrado ad Francfordiam depugnauit eumque à suis in acie desertum superauit, nō destitit tamen Cunradus, sed Henricum Regem Aquas ad coronā accipiendam pergentem adeptus prælio magno vicin apud Vlmam, vnde ille ictu sagittæ faucibus fugam arripere coactus: haud ita multo post dolore confectus diem clausit. Quod circa Francfordiam sæpenumero dimicatum, causa quod etiam ante editam Bullam, vt cōpellant aurē Catoli IV. Imperatoris præscribentis, vt in Francfort locus sit electionis Regum Romanorum, multoties ibidem electio contigerit, victorietenim si duo pro Imperio decertarent Frankofurtenses pandebantur portæ, recipiebaturq; ab incolis vrbis, sic vt iam recensitum inter Henricum Lantgrauium Thuringiæ & Conradum filium Friderici II. factitatum, nec non inter Ludouicum Bauarum & Fridericum Austriam, insuper inter Guntherum Comitem de Swartzenbourg, & Carolum Quartum: hac de causa si duo Reges Alamanix per diuersa suffragia eligerentur, atque ad locum & sedem coronationis properarent, prudenter prospexerunt Aqueſibus incolis Imperatores, ob idque in plerisque diplomatis vrbis impattitis ad secludendos contra se electos Reges iunxerunt hanc interpunctionem; *decernimus etiam & sancimus quod ciues Aqueſes vniuersi & singuli non teneantur imposterum exire ciuitatem Aqueſem armata manu qualitercumque acciderit, sed quod ipsi permaneant in ciuitate Aqueſi ad custodiendam ciuitatem & nostram regalem sedem ab insultibus amulorum ad honorem Imperij & profectum, &c.*

signon.

Fridericus vnā cū filio Conrado iræ impotentes hostili manu adhuc Romanam Ecclesiam proſequēbātur, & ecce Pontifex Summus ad alium Regem deligendum omne studium cōuertit, vnde prudēter cōsiderans ad propositum posse suum peruenire facilius si circa locū

Signon. de
Reg. Ital. li. 18.

Hocsemius
Can. Leod.

Idem habet
Thomas Cā-
tipratanus
scilicet sextā
crucem prae-
dicatam con-
tra Aquenses.

Chapiauille
ex Hocsemio.

MCCXLIX.

ad deligendos Reges antiqua consuetudine deputatum auxilia-
maret Wilhelmum Batuum Hollandiae Comitem filium Floren-
tini Comitis opibus & viribus florentem atque Henticum fratrem Or-
tonis Comitis Geldrensis ex duabus Ducis Brabantini fororibus pro-
creatos, istum in Regem Rom. hunc in Leodicensem Antistitem vo-
luit sublimare; igitur Wilhelmo iuvene 20. annorum electo in prae-
sentia Petri Caputii ad velum aureum diaconi Cardinalis Apostoli-
cae Sedis Legati, salutis nostrae MCCXLVII. aut iuxta alios MCCXLI.
festinatoque pergenti Aquas ad coronam accipiendam Conradus
filius Friderici se illi opposuit, monitus amice ab Octauiano Vbaldi-
no Cardinale Legato, Conrado Colonienſe Archiepiscopo & aliis
proceribus Alemaniae, ut incepto desisteret, nec Patris damnati ve-
stigia sequeretur, respondit se nunquam Parentis sui studio defutu-
rum: atque ita urbem occupatam contra illos obtinuit ac diutur-
nam Pontificiorum obsidionem sustinuit: monebantur Aquenses
per Papam ut electionem Regis Wilhelmi admitterent, ast ipsi con-
tumaciter rebellabant, quocirca eorum Ecclesias Clerumque cum
incolis interdicto subiecit, & demum contra ipsos tanquam fautores
Friderici sicut asserēbat haeretici & schismatici, atque inimicos fidei
in remissionem suorum peccatorum Christi fideles iuſificae crucis
insigniri characterē, praedicationibus inuitauit, quibus exciratus Vvil-
helmus signo crucis assumpto cum Legato ac ducentis ferē millibus
opē Hentici Brabantiae Ducis auunculi sui ex diuersis prouinciis sine
morā collectis sub annum Christi nati MCCXLVIIII. mense Maio
Aquas Graneas sex mensium spatio potenter obsedit, verum Aquen-
ses animosē sua moenia defendebant Fridericum in suum adiutorium
velut arturum cum Britonibus expectantes, tunc ubi flumen urbem
pertransiens effluit, agger immensus erigitur, quo recalcitrante per-
cussus sensim regurgitare cogitur, loci submersionem incolis mini-
tando: interim ciues hauritoris rotis in remedium praeparatis ad par-
tem aptam eminentia fluminis repente deriuantes aduersariorum
ingenia deludebāt, tandem tamen per semestre inedia fatigati certis
Electo pactis portas aperiuunt, amplius resistere non valentes: post
hanc diuinam obsidionem Innocentius Pontifex mandat Leodien-
sum Praesuli ut respectum habeat restaurandaru Ecclesiarum Aquen-
sium quae destructae erant manu militari: eo ipso anno MCCXLVI.
iuxta alios MCCXLVII. vltima die mensis Octobris regiam ciuitatem

Aquis-

Aquisgranum cum magna procerum multitudine intrauit Wilhelmus & sequenti die hoc est in festo omnium Sanctorum misso eum in finem Aquas Guiliermo Sanctæ Sabinæ Pontifice Cardinale, per duos Episcopos Mindensem & Monasteriensem, benedicendum regem Archiepiscopo Colonienſi Conrado ab Hoſteden in templo præſentatum; duo alij Episcopi Traiectenſis & Leodienſis in modum Diaconi Dalmatica induerunt, quem præſatus Archiepiſcopus Conradus cum magna ſolemnitate in regem Rom. vnxit & coronauit. Conſecratione autē peracta idem Archiepiſcopus locauit eum in ſedem regni dicens: *Super thronum ſedis glorioſa ſedeas, & iudicium & iuſtitiam in terra facias.* Chriſtianus Archiepiſcopus Moguntinus cum oleo ſanctificato dexteram eius foris inunxit dicens: *conſecrare te dignetur omnipotens Deus, in regem Romanorum, qui Dauid per manum Samuelis Propheta inungi iuſſis ſuper populum Hebræorum.* Arnoldus Archiepiſcopus Treuironum manus ſuper caput eius impoſuit dicens: *Deſcendat ſuper te ſpiritus ſapientie, intelligentie, ſcientie, pietatis, fortitudinis & conſilij replearique ſpiritu timoris Domini.* Ludouicus Comes Palatinus Rheni Archidapifer regni globum aureum in manus eius poſuit dicens: *Accipe globum ſphericum, vt omnes terra nationes Romano Imperio ſubijcias, & Auguſtus glorioſus appellari valeas.* Marchio Brandenburgerſis Camerarius Regis annulum in manum tradidit dicens *Accipe ſignaculum Monarchie vt Romanum Imperium in ſuo vigore conſerues & inuicta virtute ab omni barbarorum incurſu defendas.* Dux Saxonie Regis enſifer gladium ei dedit dicens: *Accipe Sceptrum regium vt rebelles ſeuera correptione potenter affligas, omneſque beneuolos in tranquilla pace gubernes.* Rex autē Bohemie pinceps Impetij de cōſentiu Archiepiſcopi Colonienſis, coronam argenteam capiti Regis impoſuit, dicens: *Accipe diadema ſplendidum, vt ſis virtuoſus actionibus adeo coruſcus in terris, quatenus merearis coronam æternæ ſelicitatis habere in cælis Amen.* Octauam poſt hæc ibidem duxit ſolemnem. Omnes autem inferiorum partium Principes & nobiles obedientiam ei præſtiterunt, præter quosdam caſtellanos adhuc Fiderico fideles, inter quos fuit Caſtellanus de Keiſerwerde,

Io. Trithem.
Ab. Spanh in
Chro. Mon.
Hirſaug.

Merfaw.

quem Rex Wilhelmus obfidiōe circumcingens tūperare non pō-
tuit. Conradus ab Heifteden Colonienfis Archipræful expendens
frequentes difceptationes inter Triumuiros Electores Ecclefiafticos
in confecrationibus regum (liquidem Maguntinus vti Germaniæ
Metropolitanus & regni Cancellarius id ius fibi vendicabat, quod
etiam antiquitus ſemper vſurpauit, Treuirenfis id ſui muneris eſſe
contendebat, quod ſua Eccleſia cæteris antiquitate præſtaret, Colo-
nienſis eo quod confecratio in ſuis finibus ac diocēſi fieret) indultum
nouū indeptus eſt, vt ius primum electos Reges Romanorum Aquif-
grani coronandi penes Colonienſem Archipræfulē iuncto Deca-
no Aqueuſi ſtaret, quod hodieque perſeuerat.

Anno M C C L V I. Guilhelmo interfecto à Friſonibus principibuſque
in factiones diuiſis Imperium collabaſcens vacabat, nec quis erat qui
illud aſſectabat. eapropter anno gratiæ M C C L V I I. Richardus Cornu-
biæ Comes Regis Angliorum Henrici frater quorundam Principum
Electorum votis in Romanorum Regem deſignatur, qui tamen ab
Imperio recoptus nō fuerit, nihil oſecus anno hoc memorato Aquaf-
granum contendens de nouo munuit vniuerſas prædeceſſorum Cæ-
ſarum priuilegiorum prærogatiuas vrbi collatas; Anno 1162. Capellæ
B. Mariæ ac ſenatu Eccleſiaſtico coronam auream intercoruſantib.
gemmis ſplendidam dedit ac concedidit, vt Roman. Reges duntaxat
ea deinceps coronarentur, duas in ſuper veſtes Regales, de ammis ſuis
pomum & ſceptrum aurata, regalia & Auguſtalia ſigna a quib. depo-
ſuit, omniaque hæc ſub ſigillo Principis Eccleſiæ, ac ſigillo commu-
nitatis ſanxit vna cum ſacra ſuppelleſtile & theſauro ipſius Baſilicæ
aſſeruanda, neque alienanda aut vllatenus diſtrahenda, prout reco-
gnitionis, ſcripta reuerſalia vocant, ſacramento religioſè firmata à
Præpoſito, Decano & Capitulo, Scabinali collegio totaque com-
municate ciuitatis Aqueuſis edita diffuſus edocent. Ipſe Richardus
ea corona Aquifgrani inauguratus eſt, ab alijs ſub idem tempus an-
no Chriſti natalis M C C L V I I I. Alſonſus Hiſpaniæ Rex aduerſus Ri-
chardum Imperator renuntiabatur, cæterum Richardo Anglio the-
ſauris exhauiſtis in Angliam poſtea ſeſe recipiente, Alſonſus Caſtellæ
Rex regni Germanici honorem vltro abdicauit in Germaniam non
veniens.

Anno M C C L X I X. Wilhelmus Iuliæ Comes Aquifgrani ipſe tan-
quā Præfectus & aduocatus præſedit iudicio nūcupato das Vogt

aedina

geding / in quo ex legum norma disceptatum ac enuntiarum nul-
 praterquam soli Regali vbi A quens ius competens in nemus quod
 dicunt die *essche* ex qua Iuliacensis Comitis præsidentia coniectura-
 re licet Richardum Rom. Regem titulo patrocinii Imperialem urbem
 A quensem memorato Comiri obligasse.

Cum sic ut iam attigimus ex intestinis bellis aduerso fato ceu la-
 niatum vacasset aliquot annorū interuallis Imperium Princeps for-
 tissimus ac nunquam satis laudatus Rudolphus primus Alberti Sa-
 pientis filius Comes Habinspurgius vel Hauckenburgius Landgra-
 uius Alsatiæ augustissimæ familiz & potentiz Habsburgi Austriacæ
 conditor & amplificator Francofordiz, 3. Kal. Octob. ipsa D. Michaelis
 an. 1273. à Septemviris summo animorum consensu aut iuxta alios
 ab Imperii Triumviris (curante potissimum ob quoddam acceptum
 beneficiū Wernero Electore Moguntino & Comitibus de Falcken-
 stein) ad Regni Germanici quod Romanum Imperium nuncupatur,
 fasces eligitur, quod diuisum & multorum annorum bellis, discor-
 diis & motibus ferè collapsum, ac concisum adiit cum milite & co-
 mitatu Francofurtum proficiscens, vbi ingenti triumpho ab obuiis
 omnibus uti pater patriz comiter excipitur atque salutatur, exinde
 Aquisgranum tendens feria tertia post D. Lucæ Euangelistæ memo-
 riam, ab Engelberto Secundo de Valckenburg vbiorum protomysta
 inunctus, imperialibusque insigniis decoratus est in maxima Principum
 frequentia, stabilitum A quensibus indulgæ libertatum suarū,
 dans iis potestatem novas cōstitutiones condendi: pleriq; vult an.
 1274. electum & sequenti demum coronatū esse, tradit Gerardus de
 Roos, quod cum sub coronatione ipsa Sceptrum non esset ad manum,
 arrepta Cruce, quæ propè aderat, in hæc verba eruperit: *Hoc signum,*
quo nos & humanum genus redempti sumus. hoc ego sceptro in omnes
mibi & Imperio infidos utar: & verè affectus eius erga SS. Crucem
ex hoc etiā posteritati testatur, quod in more habuisse traditur, ut pu-
gnam cōmissurus (si integrum hoc illi relinqueretur) diē veneris ex-
pectaret, is vbi euenisset, eodem S. Cruci vouebat, si victoriā potiti
Deus concederet, quā Tulnz, Ottocaro victo, voti reus posuit, Cran-
tizium in Saxonia vltèrius ad eam usq; de hoc augusto; cum
(inquit) breui Rom. Rex post factam de se electionē, in Bopardia urbe
Rheni maneret, Læca Imperialis Dominica cū corona illi presentatur,

qua non longe post Aquisgrani solenni: et coronatur, quod nulli Regum à memoria D. Karoli fertur contigisse, nam argenteam ibi primam ex consuetudo solet accipere coronam, ferunt testatum esse quam sancte à grauibz viris coronationis tempore, visam anream Crucem supra Ecclesiam sanctissimæ Virginis in qua ministerium implebatur, idque coram Summo Pontifice & Patribus in concilio expositum, hæc ille: Ecce sic benedicetur homo qui timet Dominum, talis generatio, cui benedixit Dominus, firmabitur in illo & non flectetur. Specimen virtutis & magnanimiratis in iuuenta Rudolphus liquido commonstrauit. Natus enim Anno 1218. adolescens in aula Friderici Secundi Imperatoris inter æquales animi dotibus excelluit, & quam primum per ætatem armorum patiens fuit, omnibus, quæ Imperator gessit, exercitus bellis: maximam de se existimationem dedit, sed & vir quidam doctus ex syderum positu futurorum scientiam profitebatur, Rudolphumque præ cæteris in oculis habere cœpit, causam Imperatori sciscitanti, extinctis ipsius posteris illum rerum potiturum respondit: adhæc cum quodam die sub venationem sacerdoti cum SS. Synaxi ad ægrum tendenti honorem detulisset, & SS. Sacramentum pientissimè veneratus fuisset, ob id prænominatus Sacerdos ipsi & posteris certiori vaticinio Imperiam prædixit, quod alij ad Sueuicam vatem referunt, alij somnio sequentis noctis edoctum ipsum volunt, vnde prædictio fidem res ab euentis habuit, nam Imperium obliteratum & co'lapsum integritati restituit, &c. Produnt de eodem nonnulli Historici non adijisse Italiam, Æopiamque fabulam recitare solitum de vulpe, quæ Leoni in specu ægrotanti respondit.

Referam quia me vestigia terrent

Omnia te introrsum spectantia nulla retrorsum.

Itaque corona Romæ non est insignitus, sed confirmatus à Gregorio X. Apostolico in Concil. Lugdu. tamen ea conditione vt anne proximè insequente ad urbem maturasset vnctionem, consecrationem & coronam accepturus.

Deplorabo h'c funestum casum, qui in Grania quis accidit sub hanc tempestatem, Incarnationis Christi Anno M C C L X X V I I. seu vt alij volunt M C C L X X V I. Aquisgrani ciuitas cum Sifrido de Weiburch Vb. orum Archimysta viro pacis ac belli artibus æquè gnaro, toga sago æquè insigni fœdus pepigerat aduersus Wilhel mum

quartum

Nascitur Rudolphus I. anno à nato Carolo Magno hebdomatico siue Climacterico 476.

quantum eius nominis Comitem de Iuliaco, Sifridus indignè ferebat, quod Comes Vbiopolitanis contra suam personam vti verum Antistitem consilio affuisset, auxiliareque iam ante tulisset, Aquesens ab eo dissidebant, quod Comes in nemus vbi cōfine dictum Sapulienbusch potestatem iurisdictionemque exerceret, prætendens eam à Rich'ardo Rom Rege sibi datam; contrarium sustinentibus indigenis in Aquis ac vindicantibus sibi cædaz istius sylvæ ius à Rudolpho primo Imperatore hypothecaria septingentarum marcatum obligatione: memoratus igitur Comes Guilielmus cum primogenito filio suo eiusdem nominis & duobus naturalibus filiis, stipatus insuper quadringentis duo de septuaginta equitibus maiori ex parte equestris ordinis ipsa memoria D. Heriberti Episcopi profesto beatæ Gertrudis inclinata iam die sub nonam vespertinam de improviso Aquesensem urbem subintrat (pe ea pro arbitrato suo potiundi, ciues comperto de repente discrimine conuolant, portas ciuitatis ocludunt, disruptis parietibus conciti intra domos mutuo conueniunt, consilia agitant, dein frementes, spumantesque congregiuntur in fori meditullio cum Comitibus equestibus turmis, quas omnes ad internecionem fundunt sternuntque, Comes ipse in fuga extremum præsidium ponens è regione Monasterii, quod albaram virginum nunc vocant, vbi etiam nunc monumentum saxum rei gestæ præaltum visitu) à Ianio vel ex aliorum sententia ferrarii fabri malleo miserè vnà cum filio trucidatur, inde versus.

Enses Granenses senserunt Iuliacenses

Gentes elata Gertrudis nocte Beata

M. cum trecentis quater sex hinc modo demptis.

Chronicon Gemblacense ita concludit.

Anno Millesimo C bis, eptaque septinadeno.

In hac expeditione Waleramus de Falcomonte saniorè vsus consilio fuit; paternis enim cautus periculis, qui simili casu à Colonien-sibus fuerat interfectus, cum cæteris introitum dissuadere non posset, ipsos dimisit, Micellum cum eis intrare constanter recusans: sub idem tempus * Sifridus Colonien-sis Metropolitæ tum ob illata sibi damna, tum pacto fœderi cum Aquesensibus i&to facturus satis, inuadit ditionem Iuliacensem, Duram & Iuliacum expugnat, euerso funditus castro quod ibi erat, vniuersaque propemodum oppida præter

* Sifridus:

Neideccam & arcem Hamboch suæ potestatis fecit, eoque magis defcuijt in Iuliacos vt de iniuria facta prædecessori suo Engelberto, quem Comes Iuliæ trium annorum & semestris spacio fæda custodia & vinculis detinuerat, se vindicaret, tandem Martino Papa Quarto vices suas interponente concordia facta est, & Archiepiscopus omnia quæ abstulerat dominia; oppda, castra & villas restituit: sed & humanæ salutis anno M C C L X X. Diui Matthæi vigilia Schonhouiæ cum Richardi Ducis Lymburgensis filia enecati Wilhelmi Comitis coniuge, eiusdemque tribus filijs Walramo Præposito Aquense, Ottone Traiectensium Præposito, & Gerardo, interuentu Sifridi Colonienfis Antistitis, & Ioannis Lotharingiæ, ac Brabantia Ducis itum est in concordiam cum Aquensibus incolis, qui propter bonum pacis & concordia quindecim millia marcarum denariorum, qui vulgariet Anglici Brabantini dicebantur, vel valorem eorundem duodecim solidis pro quauis marca computatis pendere, & annumerare obstringebantur, deinde ad quatuor aras propitiatorias in solatium animæ defuncti Comitis dotandas, vnam in Albarum Cœnobialium, alteram Portzetensis Monasterij templo & duas in Nidecken, quodlibet autem altare ciues suis impensis decem marcarum sterlingorum prouentibus decem solidis pro marca computatis ditare dotareque tenebantur: ait Trithemius tertiam partem oblationum in Ecclesiâ Beatæ Mariæ semper Virginis ex deuotione peregrinorum vel vndecunque cedentum Comitibus de Iuliaca dare perpetuo tandem Aquenses coactos esse, institutionem quoque Præpositi Aquensis Ecclesiæ Comites Iuliacenses ex illo tempore accepisse vsque in hodiernum diem; mihi verius est huius dignitatis vti & Aduocatæ dispositionem non cecidisse in senatum, sed eam sibi Cæsares reseruasse vel aliis Principibus communicasse, prout circa hæc ipsa tempora Ioannes Lotharingiæ ac Brabantia Dux gratia Imperatoris Aduocatæ Aquensis nomen ac munus sibi vendicauit: regressum facio ad Imperatores.

Rudolphus anno Christiano M C C L X X X I. in fata decessit, surrogatusque omnium suffragiis à septemviris Electoribus Cæsar Adolphus Comes à Nassaw anno incarnati verbi M C C X C I. rex & Imperator renuntiatur, qui simulac gubernacula

cula Imperii susciperet coronatur Aquis in regem romanorum cum Regina conthorali sua à Sifrido de Welterburg Pontifice Vbiorum, Adolphus eodem quo rerum potitus est anno de liberalitate regia dedit potestatem Vvalderamo Comiti Iuliz con sanguineo suo officium S ultetatus Vrbis Aquensis ab Illustri Ioanne Duce Brabantiz redimendi pro pecunia qua primò eidem Duci fuerat obligatum, prout euident fit ex indulto desuper dato Coloniz anno Dominicz incarnationis MCCXCII Regni eius anno primo idibus Iunii: eodem anno mense Septembri indictione sexta Adolphus Cæsar nobili viro Vualramo Comiti Iuliacensi eiusque hæredibus Præfecturam Aquensem cum omnibus pertinentiis ac iuribus suis gubernandam committit pro nummaria quantitate mille & quinquaginta marcarum, denariorum Aquensium atque ita libera ac Imperialis ciuitas Aquensis deinceps titulo pigrioris obligata remansit, eumque prius citra vltum medium sacram Cæsaream Maiestatem attingeret, deinceps tutelæ ac patrocinii nomine Ducibus Iuliz fuit obstricta; sex annis clauum Imperii tenuit Adolphus, & rursus ab Alamaniz primoribus imperio exiit, conuentuque Maguntiz habito Albertus Austrius vnoculus Rodolphi ab Habsburg filius Cæsar designatur ac deligitur, prosequente autem Adolpho Albertum infestis signis intra Vvormatiam acti conflictu decertatur, in quo Adolphus succubuit, perrexerit Albertus Aquisgranum ibidemque redimitus est diademate Imperiali anno Virginei partus MCCXCVIII. à Vvichboldo Colonienfi Archipræsule, qui ex Præposituræ Aquisgranensis dignitate ad Agrippinatem præfatum euectus fuerat; in huius Cæsaris auspicali coronationis die Saxoniz Dux Alberti Imperatoris sororius Aquisgrani à multitudine oppressus extinguitur, ob id crediderim ex antiquo obseruatum ac receptum ut quodocunque rex romanorum Aquis coronaretur seu septennale Iubilæum SS. Reliquiarum ostensionis celebraretur, Vassallus Basilicæ Aquensis de feudo Bistognienfi inuestitus cum suo satellitio teneretur stipare latera Decani Collegii huius ipsumque ab impetu ac oppressione plebis tutari, eadem ex causa reor morem introductum qui hodieque viget, ut nemini calcaribus accincto chorum ingredi fas sit.

* anno 1147

Petrus Hispan. in Alberto I.

Albertus Rom. Rex anno Regni sui primo, dat potestatem Aque-
sibus ciuibus colligendi pecuniam publicam, condendi statuta ca-
demque reuocandi, mandat ne Iudex à Maiestate sua constitutus aut
à successoribus Cæsarea aut sua auctoritate ralliam vel precariam in
ciues faciat, neque eos compellat ad aliquid dandum regi vel Impe-
ratori, nisi quantum sua bona voluntate ciues ipsi velint, & amouet
consuetudinem per quā Iudices quandoq; solebant à diuidentibus
panis ac cereuisiæ indèbitum exigere in graumen totius ciuitatis,
insuper indulget idem Imperator vt ciues inter se de bonis suis colli-
gere valeant, vnde se vrbe[m]que Aque[n]sem munire queant ad hono-
rem sacri Imperij ac profectum, &c.

Anno MCCCII. Albertus Rom. Rex semper Augustus concedit
vt Gerardus Comes Iuliz ad duos annos immediatè sequentes Scol-
teratus ac villicationis munus in Aquis à Nobili viro Theodorico
Domino de Valkenburg pro argenti summa qua quondam Walra-
mo de Valkenburg idem officium obligatum erat, possit ac valeat re-
dimere vti latius & luculentius patet ex rescripto in castris prepe Co-
loniam 13. Kal. Nouemb. signato.

Anno restauratæ salutis MCCC V. Regni sui septimo 3. Idus Iulij
Indictione tertia Idem Albertus Romanorum Imperator Nobili
viro Theodorico Domino de Valkenburg, quod Mille quadringen-
tas libras hallens. suæ Maiestati Cæsareæ superaddiderat priori æri
quo Scolteratum Aque[n]sem obligarat, hanc summam aggrauans,
offitium dictæ aduocatiz permittit ad quinque annorum spatium.

Æpefatus Albertus rursus Nobili Viro Reinoldo Domino de
Valkenburg pro quadringentis marcis argenti puri Scolteratu[m] in
Aquis obstringit, vi litterarum Cæsarei sigilli robore signatarum, da-
tarumque in Frankenfort vi. Kal. Aug. anno MCCC VI. in his ac
alijs conatibus æmulationeque aspirandi ad villicationis atque Ma-
ioriz munus in Aquis quid spectarint suam cuique relinquo iudi-
cium.

Trucidato miserè Alberto Henricus Octauus iuxta alios septi-
mus Comes Lurzenburgius princeps ob sapientiam cum summa
granitate coniunctam clarissimus, post septem ferme menses inter-
regni Alberto successor factus est, coronatus corona argentea Aquis
in Regem Alemannorum ab Henrico Comite de Vinnenberg Ar-
chiepiscopo Colonien[s]i ann. à Christo nato MCCCIX. proximo anno

Epiphaniæ festo Mediolani ferrea, deinceps anno 1322. mense Iunio Romæ aurea corona redimittus est à tribus Cardinalibus Legatis Clementis V. in æde S. Iohannis Lateranensis, annoque proximè inferente perijt veneni haustu vt fertur.

Posteaquam ob Maioriam seu Aduocatiam in Aquisgrani cum Gerardo Comite vltimo Iuliz, & Reinaldo Domino de Valkenburg Aquenses oppidani dissiderent, seseque inuicem lacerarent, in partes ac societatem Principum recensitorum tractus est Abbas Diui Cornelij ad Indam, eapropter ciues ex Aquis produnt, anno 1310. ferro ac infestis armis graues, templi & Abbatiz S. Cornelij gazas diripiūt, igneque immisso septum claustrale incinerant, in qua tamen conflagratione caput Beati Cornelij illæsum remansit, nisi quod flamma vorax exiguam rubedinem ei inuulserit, extrinseci vero sunt plerique Cœnobitæ, tandem ad mandatum Henrici Imperatoris, Henricus Agrippinas Antistes ac Ioannes Lotharingæ & Brachbantizque Dux paciscuntur, ijs medijs vt Aquisgranenses Comiti Iuliz & Duci Falkenburgensi magnæ quantitatibus multatim & pendere cogentur; itemque religiosorum agros qui cæserant pecuniaria multa nempe mille marci viginti sol. hullen. partiendis inter ipsos pacarent, ablata Monasterio restituerent, destructa redintegrarent, hoc modo quod pro reparatione & restauratione damnorum ciues dabunt quouis anno quingentas marcas, quam pecuniam tradent Decano Aquensi ac Commendatori in *Selstdorp* qui eandem non alio quam ad vsus reedificationis insument: anno 1317. noua fœdera super instauratione exusti Monasterii cum Abbate Remaro, Wernero Decano totoque conuentu S. Cornelij pacta quod Aquenses numeratis semel quatuor milibus marcarum spatio septennii deinceps liberierunt ac absoluti.

Sublato Henrico memoria D. Lucæ Euangelistæ Ludouicus IV. eius nominis Imperator Comes Palatinus Dux Boiariæ frater Rudolphi Cornitis Palatini Rheni in demortui locum surrogatus est, ac Augustus salutatus anno 1314. discrepantibus tamen votis, siquidē Moguntinensis & Treuirorum Archiepiscopi, rex Bohemiz & Volckmarus Marchio Brandenburgicus Ludouicum, ac Coloniensis præsul, Rudolphus Dux Bavariz Palatinus Rheni, & Rudolphus Dux Saxoniz Fredericum Ducem Austriæ Ostrogothiz, cognomento Pulchrum in Regem Alamaniz delegerant, pro Ludouico plures sta-

R

bant,

Nauclerus.

Nauclerus.

* MCCCXIV.

baut, venitque cum numeroſo exercitu Aquigranum * Anno 1315. ibi ingenti pompa feſto Epiphaniæ à Balduino Treuerorum Antiſtite Imperii inſignia accepit, indulgens ciuibus in eorum concilio ſtatuerendi pagamentum ad honorem Imperij & profeſtum ciuitatis, reſque communes dandi in emphyteuſin: Fredericus abijt Bonnam vbi ab Henrico de Wirnenberg Colonienſi Archipreſule fuit coronatus.

Imperator Ludouicus anno gratiæ MCCCXV. officium Scultetatus Aquenſis Nobili Viro Reynaldo Domino de Walſenburg titulo pignoris obligatum Gerardo Comiti Iuliz ex ſpeciali fauore permittit redimendum, ac prout vberius declaratur in reſcripto ſignato Spiæ Nemetum XI V. Kal. Apr. anno memorato concedit Gerardo Iuliacenſi Comiti cuiſque hæredibus tria millia marcarum boni pagamenti tribus hallen. datius pro quolibet denatio exſolvere, addendo hanc ſummam prioribus obligationibus, eaque ratione Aduocacia in Aquis magis magisque ære aggravata remanſit.

Ludouicus à Ioanne Papa XXII. anathemate percuſſus eſt occaſione Cancellarij ſui Vdaltici de Auguſta Rhetorum oriundi hominis temerarij & ſuperbi cleri & religionis æmuli, Eccleſiaſticeque dignitatis & libertatis maximi oſoris & aduerſarii qui in liretis ad Papam nomine Imperatoris eo inſcio, quædam indigna poſuit, ipſumque Papam inter alia Beſtiam de mari ascendentem appellauit, multaque in eum opprobria ſcripſit, quibus non immerito Pontifex ad indignationem prouocatus Ludouicum Regem excommunicauit, quam malitiam ſuam iam morti proximus Cancellarius coram multitudine publicè conſeſſus eſt. Ac tamenſi Ludouicus Imperator ea ratione ira excommunicatus exangutatuſque eſſet, & Carolus Quartus Iohannis Bohemiæ regis filius Marchio Morauiz opera pouſſimum Baldouini Treuerorum Archiepiſcopi Patru ſui Magni ad Imperii habenas delectus eſſet, attamen ab Aquenſibus quando ſuperſtes eſſet Ludouicus admiſſus haudquaquam eſt Carolus, à Leodicerſi Antiſtite recipitur quidem, verum à ciuibus Eburonibus, auxiliariis Angliorum copiis adiutis proſtigatur, trucidatis aliquot millibus Boiemorum Gallorumque pro Carolo ſtantium; demum poſt extrema fata Ludouici Imperii ſummam adiit Carolus Quartus & anno MCCCXLIX. die Diuo Iacobo ſacra coronatus eſt Aquis, Reginaque conſors iudem coro-

ſo. Trith.in
Chron. Mon.
H. ſtaug.

na decorata à Wilhelmo de Gennep Colonienſi Præſule: Contra Carolum delegerant Germaniæ præceres Odoardum Angliæ regem, ſed iſte repudiavit factam electionem, designatus etiam eſt Guntherus Comes Schwartzenburgienſis, at præpropter in fata conſeſſit, ſic Carolo IV. Imperium relictum, qui & Romæ in æde Principis Apoſtolorum corona redimitus legitur à Petro Cardinale Hoſtienſi Legato Innocentii VI.

Nacl. gen.
35 & 36.

Impignorationes Schultetatus in Aquis de quibus præmiſſum ſub Carolo IV. vires acceperet, quippe qui villas campeſtres magnas & paruas cum ſuis pertinentiis litas extra muros Aquenſes circumquaq; infra bannum ad vnum miliare prout eiufmodi villæ ad Imperium pertinere diſcoſcebantur (& quæ antea vna cum nemoribus vrbi ac ſedi Aquenſi finitimis vel in emphiteoſin ſeu quoquomodo confinibus Ducibus ac Comitibus ad limitata temporum interualla à Diuiſ Imperatoribus conſeſſæ fuerant) pro decem millibus librarum bonorum Hallenſ. obligauerit Illuſtri Wilhelmo Iuliz Marchioni anno MCCCXLVIII. Indictione prima 14. Kalend. Februar. regnorum ſuorum anno ſecundo. Idem ipſe Carolus hoc nomine Quartus, Wilhelmo (quem poſtremum Comitum, vnicum Marchionem Iuliacæ proſapiæ etiam deinceps ſalutis nempe MCCCXVI. iam ſatus Imperator ex Italia reuerſus in ciuitate Metenſi Ducatus & Principatus titulo adauxit) e-uſque hæredibus indulget ob grata ſeruitia Imperio præſtitæ, ac ex ſpeciali gratia committit collationem, donationem, præſentationem, ſeu quamuis aliam prouiſionem Præpoſiturarum Aquenſis, Karpenſis & Werdenſis Eccleſiarum ſpecialiter & expreſſè, & generaliter omnium perſonatarum, dignitarum, Patrichialium Eccleſiarum, nec non beneficiorum Eccleſiaſticorum quocunque nomine vocentur quorum vel quarum collationes, donationes, præſentationes vel diſpoſitiones ad ſacrum Imperium pertinere diſcoſcuntur, nempe ratione oppidi Dutenſis, caſtri Weidenſis, oppidi de Syntzege, & Schultariæ Aquenſis: eadem tẽp. eſtate omnes vaſalli fideles &c. in diſtriſctibus & territoriis oppidorum memoratorum commorantes ſeu domicilia habentes ab omni Iuramento, fidelitate, homagio quibus ſacro Imperio nomine fœderum eorundem erant obnoxii ſoluti ac liberi denuo iſti ſunt tandiu quonſque, &c.

Horum instrumentis verbatim interserendis super sedemus, solam confirmatoriam tabulam præscriptarum concessionum & oppignorationum productim prout edita hoc loco iungimus.

CAROLVS Dei gratia Romanorum Rex semper Augustus, & Bohemia Rex, Vniuersis sacri Romani Imperij fidelibus; quibus presentes litteræ exhibita fuerint, gratiam suam & omne bonum. Quosiens fidelium nostrorum iusta petentium desiderijs annuimus, totiens lucrum nostrum & bonum Imperij procuramus. Sane Illust. Wilhelmus Marchio Iuliacensis consanguineus & Princeps noster clarissimus nos clarius informauit, quod certi Romani Reges & Imperatores diuæ memoria prædecessores nostri, suis progenitoribus oppidum Durense, pro quinquaginta milibus florenorum: Castrum Werden, & telonium ibidem pro triginta nouem milibus florenorum: Oppidum Sintzegie pro quindecim milibus florenorum, & Sculteriam ciuitatis Aquensis pro duodecim milibus florenorum, cum omnibus & singulis commodis, honoribus, & præminentijs, titulo pignoris obligarunt. Alias etiam ostendit litteras, quibus innuit plene nobis, quod oppidum Bobarden, & telonium ibidem ac oppidum Vvesale præscripti Marchionis Iuliacensis progenitoribus, pro expensis quas in Ciuitate Colonensi ac in ciuitate Aquensi eis donauerunt, & super conquestuerunt, & pro seruitijs ipsi, & Imperio præstitis & impensis remanserunt obligati in septuaginta septem milibus florenorum & quingentis florenis. Petens humiliter & deuote, quatenus sibi de regali nostra clementia, debita prænotata, iuxta continentiam prædictarum litterarum approbare & confirmare, ac pro totali summa debitorum eorundem, quæ se extendit ad ducenta viginti tria milia florenorum noningentos florenos oppidum Durense, Castrum Verde, & Telonium ibidem, oppidum Sintzegie, & Sculteriam Aquensem obligare gratiosius dignaremur. Nos igitur attendentes grata seruitia, quæ præfatus Marchio Iuliacensis, nobis & sacro sapientius impendit Imperio, & quæ adhuc gratiora facere poterit in futurum, præscriptas obligationes prout factæ sunt, & debita prænominata prout contractæ sunt, sibi suisque heredibus, de plenitudine nostra Regali

potesta-

potestatis, & ex certa scientia presentis scripti patrocinio confirmamus hac pignora suprascripta, videlicet oppidum Durense, Castrum Verde & thelonium ibidem, oppidum Sintzgebe & Sculteriam Aquensem, cum omnibus & singulis eorum pertinentiis, pro totali summa prescripta ipsis titulo pignoris obligamus. Spondentes & firmiter promittentes, pro nobis, nostrisque in regno & Imperio successoribus, quod prescripta pignora prefato Marchioni Iuliacensi ac suis heredibus non auferemus, nec ea cuiquam alteri personae obligabimus, vel absolvendum ullatenus commitemus, imo ea nos vel nostri successores cum poterimus debemus absolvere pro nostra & Imperii propria pecunia liberare.

Hanc insuper prænominato VVilhelmo Marchioni Iuliacensi ac suis heredibus gratiam facimus specialem; quod Praposituras, dignitates, Ecclesia parochiales, ac alia quacunque beneficia, suprascriptis Oppidis, castro & Sculteria pertinentia, & specialiter praposituras Ecclesiarum Aquensis, Kerpensis & VVeidensis, cum omnibus eorum pertinentiis, quæ præsertim pertinent oppidis, castris, vel Sculteria, quorum vel quarum collationes vel presentationes ad nos nostrosque successores ratione Imperij noscuntur pertinere, conferre possint, ac ad ea vel eas personas, quas voluerint cum vacabunt, vice & nomine nostro liberè iter præsentare. Quodque feuda omnia & singula sapredictis Oppidis, Castro, & Sculteria spectantia, & specialiter Castrum Rode cum suis attinentiis, quæ à nobis & Imperio originaliter descendere dinoscuntur conferre possunt, & ad ea inuestire ac infeudare hos quorum esse noscuntur, & ab eisdem recipere nostro nostrorumque successorum & Imperii nomine debita fidelitatis ac homagii solitum sacramentum. Ipsi quoque feudatarii seu vassalli feuda eadem tenentes, & recipientes omnia seruitia & iura, quæ nobis, nostris successoribus & Imperio, ratione eorundem feudorum facturi essent & seruaturi, sapredicto VVilhelmo Marchioni Iuliacensi & suis heredibus facient & seruabunt tam diu, quousque sapredicta pignora, prænotata summa florenorum boni & puri auri ac iusti ponderis, vel pro quo-

libet floreno duodecim grossi Turonenses antiqui moneta Regis Franciæ aut viginti solidi Hallens. antiquorum per nos vel nostros successores pro nostra & Imperii propria pecunia fuerint, ut pramittitur absoluta. In quorum omnium testimonium & roboris firmitatem presentes conscribi & sigillo nostra Maiestatis iussimus communi. i. Actum & datum in Maguntia anno Domini 1347. Indictione prima XIV. Calend. mensis Febr. regnorum nostrorum anno secundo.

His & consimilibus pennis deplumauit extenuauitque Aquilam Imperii Karolus adeo vt Ioachimus Camerarius Regibus & Principibus, quorum nomina Imperii fatalia fuere etiam Magnum Karolum ac Karolum Quartum connumeret, quod primus opere maximo Romanum Imperium inauxerit, hic autem prius æquo inciderit neruose eius.

Inter præallegata iure pignoris obstricta, Düren & Zinnege oppida castrum Werden / Schuleriaque Aquensis cum attinentiis puta præpositurarum & connexarum dignitatum collatione præsentationeque obligata Marchioni Iuliz remansere; enimvero anno nati Christi MCCCXIX. VIIII. Kalend. August. idem Karolus Imperator in die solennitatis coronationis suæ dum renouat & confirmat ciuibz Aquensibus dilectis suis fidelibus de dono gratiæ specialis omnia & singula iura priuilegia, libertates, gratias donationes, consuerudines & possessiones à Diuis Romanorum Imperatoribus, & Regibus prædecessoribus ipsis concess. facta aut factas quibus vtuntur & hætenus vsi fuerunt; insuper donar eisdem regalique sedi villas campestres cum suis iuribus & appertinentiis habitatoribusque earundem infra bannum miliar. ciuitatis regalis Aquensis sitas adiacentes, ad ipsam ab antiquo spectantes, statuens vt ipsis in omnibus & per omnia permanent vnitz & annexæ, nec ab iis per se seu al quem successorum, aut per inhabitatores earundem villarum præsentis & futuros suo proprio motu vlllo tempore possint alienari separari vel auerti, & quod inhabitatores prælati proportionabiliter portent onus ciuitatis Aquensis, custodias & vigilias ad communes munitione

prout ipsi ciues Aquenses faciunt , indulget ad hæc Carolus vt pagos villas communitates & incolentes earum dare queant in emphyteusim :

Et si quis , inquit Imperator , nostrorum prædecessorum Romanorum Imperator. vel Regum , Nos , aut si quis alter dedit vel concessit , dedimus vel concessimus cuiquam seu aliquibus aliquas litteras vel priuilegia in contrarium & contra tenorem præsentis pagina quauis specie aut quacumque verborum forma scriptas aut vallatas , propter importunitatem petentium has & hæc specialiter & penitus infirmamus & renouamus , & eas ac ea nullam volumus & mandamus habere roboris firmitatis ; etiamsi de ipsis litteris & priuilegijs sic vt præfertur fortassis in contrarium concessis seu indultis specialiter de verbo ad verbum in huiusmodi renouatione seu infirmatione oporteret fieri mentionem propter bonum pacis , honorem Imperij , ac profectum ciuium & ciuitatis nostra regalis sedis Aquensis , &c.

Ætate ac gubernaculo Karoli hoc nomine Quarti , anno redemptionis MCCCXLVI. Graniaquis conflatio ignis feruentissima ad tritum compitum populari dictione Sed in distrahi tanta vi surrexit , vt volans victrix flamma rectum Marianæ ædis deussit cremâritque , in qua superfluis aquis restringenda solers celeritas cuiusdam è familia ac Diui Francisci disciplina cœnobite cum primis enituit , in meritam gratiam à Senatu Ecclesiastico donati florenis decem & quinque non aspernando isthoc æuo honoratio munere.

Annis abhinc quinque defluxis primo nempe & septuagesimo in Vigilia Diui Bartholomæi Apostoli inter sæpememorati Imp. Karoli I V. Germanum fratrem Wenceslauri Luizenburgii ac Brabantie Ducem , & Guillelmum Iulæ Marchionem magnum exarsit belli incendium , querebatur Wenceslaus Brachbanninos suos negotiatores per agros Lubæiter facientes haud exiguo sui dispendii exitos pecunia spoliatoque ; igitur ea re commotus conficit exercitum , erant in eo complures Nobiles Brabantiæ , Leodini. Namurcenses ,

& imprimis Lambertus de Vperi magnitter militauit Leodensis patriz, Robertus & Ludouicus fratres Comitis Naumtensis, Marchionis Iuliacenſis caſtra ſequēbantur Dux Geldriz, Comes de Montē & alii, congreſſæ acies maximo ardore in tractu lulæ in campeſtibus iuxta Baſſenſer dudum incerto Marte conſiſtēbant, donec victoria in partes Marchionis inclinaret, caſa ab vtraque parte pluſquā octo millia hominum: initio congreſſas deſideratus eſt Edouardus Geldriz p̄ incepſtelo in facie iſtus, qui ex acie deportatus poſt triduum rebus humanis eximitur, ex alia parte cecidit Venceslai frater Comes S. Pauli, Dux ipſe Brabantiz multorum telis expoſitus incolumis captus Iuliacum deinde in Nydecke caſtrum perductus eſt, nuntiavit hoc fama vxori quæ incredibilis ex re mœiore conſeſta, caprus itidem eodem prælio Petrus de Barro D. de Seranio & alii per plures exercitus Brabantini viri primores; anno qui inſequēbatur Carolus IV. Imperator fratris ſui captiuitatem dolens proponenſq; è iuris ſententia ditionibus priuæ Marchionem niſi Germanum oriur redderet, contendit Aquisgranum, ibi Anſilite Leodino, Brabantiz Ducisſa, aliisq; proceribus (liquidem Episcopi decem & vnus, Duces nouem, Barones octuaginta & quatuor Aquas conueniant) interuentoribus pax coit, & Iulacenſis tamen ſi grauare Venceslaum cuſtodia abſque lytto dimiſit, retentis captiuis reliquis, qui non niſi ingentiæ re relaxati.

Fastigium Imperii indeptus Venceslaus Caroli IV. filius Boemiz Rex anno MCCCXXVI. auſpitiæ eiſdem capeſſit Francoforti, deinde Aquisgrani menſe Iulio vna pariter cum Imperatrice Ioanna filia Alberti Boiariz Ducis ac Comitis Hollandiz coronatur per Fredericum à Sarterden Colonienſem Pontificem in qua auſpicali coronationis die penè ad amica Marti ſigna conclamatum fuiſſet obtendente Venceslao Brabantiz Duce enſem prægeſtare Caſateæ Maieſtati, ac Duce Saxonum idem ius ſibi vendicante, Dux Boius Albertus, Dux Iuliz & Geldriz Vvilhelmus, Comes Hollandiz & Hanoniz ipſaque vrbs Aquenſis in partes Venceslai Brachbantia Ducis, nouus Roman. Rex & Eccleſiaſtici Electores in Saxonem inclinabant; at vero induſtria Caroli IV. progenitoris Roman. regis ceſſata vtrimque ab hoſtilibus machinationibus. A partu Virgineo MCCCXXX. Venceslaus Imperator ruruſ cum Illuſtriſſimo Piltero Cardinali rauennate ſplendiſſimoque Principum Electorum

Comitatu Aqualgranu venit, aduenit & illuc Arnoldus de Horn Leodicensis Episcopus magna stipatus nobilium patriæ caterua & fenda regaliaque à Cæsarea Maiestate pro veteri consuetudine sibi clementer concedi, patriamque Leodinam in suam tutelam, defensionem & gratiam recipi rogat, cui Cæsar annuit.

Regente Wenceslao salutis MCCCXCVI. mense Augusto Dux Iuliz Wilhelmus obsidione cinxit castrum *Schonforst*/ quod profecto D. Remigij obfessi dediderunt, pacti incolumnitatem viræ & fortunatum, inde digressus arcem *Wilhelmstun*/ quæ Reinardo de *Schonforst* Domino de *Spichen* vna cum Aduocatia Aquisi titulo pignoris obligata erat, occupat, anno insequente idem Dux nouas pactiones conuentaque transigit cum Aquisi quos dilaudat gratijs peractis quod in antea actis expeditionibus suppetias tulissent, ac ad miniculo fuissent.

Cæsarea dignitate potitus Wenceslaus & pari ferè cum ignominia ob socordiam segnitieque destitutus anno MCCC. mense Augusto suffectus ab Electoribus septemuiris Cæsar Robertus Dux Præfatus prætorio Rheni, Aquisenses quoniam Wenceslao Sacramento religiose se deuinxerant, recusarunt introitum ad sedem Regalem Roberto Palatino ideoque corona decoratus ipse cum coniuge Coloniz Vbiorum ante aram Apostolorum Principis ædis maioris à Frederico è Comitibus à *Sarwerden* Antistite Colonienſe, quandoquidem vero Aquisgranenses. f. eti. auxiliariis Vvilhelmi Ducis Geldriz & Iuliz in fide Wenceslai perstantes recusauerant Roberto coronationis locum, ea propter iram Cæsari mouerunt proſcripique fuere, reconciliati vero anno gratiæ MCCCXII. quo sacramenta Imperatori dixerunt Homagiumque præstiterunt; eadem tempeſtate Robertus Roman. Rex Aquas Graneas primum ingressus ibidem super cathedra Regali consedit à præſcripto Friderico Vbiorum Archymista corona redemitus.

Anno MCCCX. septemuiri coeunt Francofordiz rebusque impo-
nunt Sigismundum fratrem Wenceslai Regem Vngariæ ac Boſtemiz
pacis ac bellii artibus perinde insignem Principem, qui cum Regina
conſorte Aquas Granum contendens ann. * MCCCXV. die octaua
Nouembris coronatur à Theodoro de Mox Colonienſium Archi-
episcopo cum ipſe primis ac mysticis operaretur sacris in ara præſca
Baſilicæ Virginis Matris, in quo primo ſacrificio ipſe Rom. Rex prius

Ann Agrip-
pin. & alii.

* MCCCXIII

à Tabè peccati expiatus participauit reuerenter de noua mutari; interfuere huic coronationis solenni septem Præfules, octo Principes, decem & centum Comites, sexcenti equeſtris ordinis viri, reliquis equitatus erat circiter ſex milium; poſtuidie à coronatione peracta Imperatori ac venerabundis principibus cunctis excolendarum Reliquiarum theſauris pateſcens eſt, atque è turri comenſtratus: Sigismundus anno Chriſtiano 1417. gratioſè Graniaque ſibi indulgit ut ſi neque ſucceſſores ſui Diui Auguſti, nec Iuliaci Duces Aduocatum ſeu villicum in Aquis designarint, aut iuſtitie præcuſſus præpeditur negeturue, Senaui ius ſit in vicem vacantemquè ſedem ſurrogare quempiam. h. c. ipſe Cæſar Mediolori ac Romæ apud S. Petrum anno 1430. ab Eugenio Papa IV. coronatus.

Naueſ. gen.
49.

F. to functo Sigismundo Albertus II. Auſtrius gener Sigismundi ſucceſſit qui cum in rebus humanis haud diu fuerit, nullibi coronatus eſt, quam ad albam regalem vulgo *Strutweiffenburg* in Vngaria.

Hub. Golzi
in vit. Cæſ.
Riccius de
Vag. regibus.

Fridericus III. huius nominis autem IV. iuxta eos qui Fridericum Pulchrum etiam connumerant Erneſti Ducis Auſtriæ filius n. ente Ianuario anno 1449. legitimo ſuffragio Rex appellatus eſt Francoforti, æ die 17. Iunii anno 1452. iuxta pleroſque ipſo electionis anno Aquis Ganeis Cæſaræ dignitatis inſignia capeſſit à Theodoro ſeu Theodorico II. Comite de Mœis Colonienſi Præſule, Romam anno Chriſti 1452. peruenit, atque ibi corona donatus mente Martio inde D. Petri à Nicolao V. Pont. Sub hoc Imperatore Vrbis Conſtantinopolitana in Turcæarum Sultani potestate venit poſt diuinam oppugnationem, vnde eſt quod Aqueſi Senatoriæ domui hæc verba apiceſque incipi aureis characterebus.

Naueſ. gen.
45.

A. E. I. O. V.

FRIDERICVS. ROMANORVM. IMPERATOR.
RERV. IRRECUPERABILIV.

SYMMA. FELICITAS. EST. OBLIVIO.

Litteræ ſuperpoſitæ quas etiam Aquis paſſim in Baſilica eſt conſpicere, forſan erunt indices qued,

sicut:

Aquila euolat inter omnes Volucres,

ita:

Aquisgranum emineat inter omnes Vrbes.

In

In ætatem, & impetum Fugienti III. dedito Vrbis Aquensi & transactio eiusdem cum Carolo condito Audace Burgundionum Duce refertur, ac licet Seb. st. Münsterus Cosm. suæ lib. 3. in an. 1460. scriptum reliquerit Carolum Leodico mouisse vna cum Francigenarum Rege, atq; contra Imperialem Vrbem Aquensem infesta signa direx. sse, siquidem potiores Eburonum ciuitatenses Aquas veluti in Asylum se receperant, ac niti confestim vrbis deditioem fecissent, acriter in victos æuitum fuisset; add. tque insuper, ingress. Duce ciuitatem primarios ciuicos pedibus eius aduolutos, ad instar eorum qui morte scelus perpetratum iam iam luituri sunt ad dimidiariam horam à Duce veniam de petisse, egreque admodum impetrasse; attamen rectius alij Historiographi deditioem hanc Aquensem post excidium ac expugnationem vrbis Leodinz Anno 1468 Tertio. Kalend. Nouemb. factam commemorant. Posteaquam enim Ludouicus Burbonus Leodicensis Præsul Caroli Burgundiz Ducis nepos semel atque iterum ab officio & vrbe legia pulsus ac dimotus esset à subditis, haud ferens Antistes iniurias tibi insperfas Carolo eas detegit & queritur, rei indignitate exasperatus Carolus vndique magno studio contractis copijs cum Regijs Francorum Ludouici eas iungit, Leodium validè ab incolis defensum vi capit, flamma ac ferro obuia quæque perdit, nulli partium ætati vel sexui: Antonius Sabellicus author est Burgundum summo id bellum odio suscepisse atque expeditionis istius Ducibus Præfectisque demandasse, vt vna manu exercum gladium, altera gestarent facem ardentem, iis nimium rebus exitium miseræ genti minitarentur; Aquenses quod subsidiariam operam in refrumentaria, annonaque Leodinz Vrbis ministranda tulerant, metu ac immodico pauore conlternati, Carolum quoque vindicem verebantur, quocirca primores vrbis oratores ad eum Traiectum cum lectissima militum manu subsistentem delegant, clauis vrbis humiliter offerentes, ac supplici prece culpa deprecantes, quorum submissione motus Carulus indulgentiæ octuaginta florenorum millibus sibi pendendis ciuitatem onrans ob adiutum hostem com meatu, ita dico conuenientius: fuerant præteritis annis inter Brabantiz Duces & ciuitatem Aquensem sœdera ista anno MCCCLX. cum Wenceslao & Ioan. a Brachban. & Ducibus, Anno MCCCLVI. cum Anthonio, cum eius filio Ioanne anno MCCCLXXV. vi quorum Vrbis Aquensis se

Barlandus de
rebus gestis
Brab. Duc.

obligabat quinquaginta viros armatos Ducibus, si necessitate postulante requisierint, ad præsidia castrorum ciuitatumque suarum submissuros, Duces reciproce Aqueusibus contra quosuis hostiles impetus subsidium laturos, itemque immunitatem à vectigalium & pedagiorum persolutione spondebant, ann. vero 1469. die vicesima mensis Iunij itum in nouos pacis articulos inter Carulum Burgundiæ Lotharingiæ, Brabantiae, Lymburgiae & Lutsemburgiæ Ducem, &c. pro se hæredibus ac successoribus suis ac inter Burgimagistros, Scabinos & Oppidanos Vrbis Aqueusis, quorum primus videlicet, quod nos (Carolus) Vrbem & ciues omnibus & singulis eorum priuilegijs & libertatibus spiritualibus & temporalibus, statutis, consuetudinibus pacifice vti & gaudere faciemus: secundo loco seruitijs quinquaginta sagittariorum ex conuento in castra nostra Lymburgense, Daelhem, Rade, mittendorum solis cõcordatum, quod Aqueusis exinde in antea ducentos florinos Renenses seu verum valorem eorundem annui & perpetui redditus nostro Redituuario Traiectensi realiter soluere tenebuntur, atque hac velut tessera ciues & incolæ in specialem protectionem & saluiguardiam domus Burgundicæ, reciperentur: vltierius conuenitum quod nobis in causa belli victualia in ciuitate Aqueensi, pro p. cunijs nostris cõemere eaque euehere licebit, in cuius beneuolentia conseruationem libentur ciues Aqueusis à Thelonij solutione in terris Brabantiae, Lymburgiae, Valkenburg, Dalhem, Raden, &c. neque debent ab officijs seu Thelonariis merces Aqueusium Vrbis signo, citra tamen malitiam & fraudem notata arrestari. Quarto communitatibus, nemoribus, siluis, paludibus, campis annuimus, vti, gaudere, frui Aqueusibus prout consueuerunt: Quinto si Princeps vel dominus urbem ac incolas debellare conetur, ob causas de quibus Vrbis voluerit coram nobis stare iuri, tunc huiusmodi causas accipere & sedare tenebimur, atque realiter opitulabimur sine fraude: si etiam quis subditus noster urbem iniuste impetere voluerit ab vrbe & ciuibus Aqueusibus omnem iniustitiam recipiet, poteruntque eiusmodi damna inferentes in patriâ nostris tam corporibus quam bonis per nostros officarios arresto detineri, atq; defendere

tenebimur Aqueses adinstar propriorum subditorum. Item si subditi nostri cum Aquesibus & è contra actionem instituerint prætenderintque ius detur & recipiatur in eis locis, in quibus bona sita, aut contractus factus fue it: Præterea neque urbs neque ciues Aqueses scienter patientur ad ipsorum urbem quempiam ire, permanere, qui nobis patriis ac subditis nostris damna inferat, neque nos pari modo talem tolerabimus impune qui nocumentum urbis cogitet: & si aliquis in patriis nostris de criminibus urbem & ciues incusauerit in hac re haud procedetur, nisi prius id urbi significatum; quod si subditorum urbis quispiam in nos deliquerit penes urbem stabit correctio, ex opposito si nobis subiectus noxam urbi intulerit nos in eum animaduertemus, &c. confirmatæ sunt pactiones istæ à successoribus Philippo I. & II. Regibus Hispaniarum.

Quatuor annis actis post has pacis conuentiones scribit, Meyerus Ducein Carolum dispositis in Geldria rebus Traiectum Mosæ reuersum indeque Aquigrani petiisse supplicatum ibi ad memoriam Deiparæ Virginis, susceptumque esse valde honorifi è & comiter ab Aquesibus, offerentibus illi oppidi sui clauces, quæ res multo illi erat gratissima, hæsit ibi aliquamdiu cum toto sacello 'uo hoc est muscorum choro qui quotidie & sacra faciebant & laudes hymnosque varios Deo Virginiq; canebant celebri ac iucunda admodum cerimonia.

Anno 1481. mortalitas maxima in Aquis adeo ut ad sex millia hominum interuiuos esse desierint.

Salutis annuntiatur 1486. v. Idus Aprilis diademate cinxit in Aquigrani Maximilianum Friderici filium primum huius nominis Cæsarem Hermannus Langravius Hassiæ inter Colonienfes Archiepiscopus sexagesimus octauus.

Notissimi qui ad Aquigranum Urbem ab Hermanno V. Comite de VVoda Agrippinatu n Protomyta augustiore apparatu corona auspicio exaltati, sunt heroes inelyti, pii, felices, genus insuperabile bello. Carolus hoc nomine Quintus verè Augustus Imperator, Philippi Hispaniarum Regis filius, Maximiliani nepos: ac Ferdinandus eius frater germanus, iste quidem decimo Kal. Nou. anno 1620. licet per id tempus lues contagiosa Aquis Graneis sæuieret, attamen temerè

fac. Mey. in
Annal. ret.
Fland. li. 17.

vetustissimam legem violare noluit, hic vero ann. 1531. tertio Idus Ianuarij: in augeratus etiam est Carolus V. an. 15. o. ipto Natali suo die nēpe feriis D. Matthæi aurea Imperij corona à Clemente VIII P.M. Bononiæ, at Ferdinandus solum Aquæ, qui vsque adeo obliuiscens fuit legum in coronationib. Regum Roman. sancitarum vt ipsa luce aduentus in Aquægraneas cum sol ad occasum pronus tenderet, pernoctare maluerit in confine Vico Hæren operiens vt Magistratus decretum electionis à se deposceret, quam recto aditu & ingressu prisam antecessorum præscriptionem infringere, domicilium quod tum ius hospitii præbuit Regi in eod. pago remansit publica exactione liberum.

Deposcit præfens suum nouos Ferdinandos nouosque Karolos, germen piū, germen generosum, quod zelum zelans Magni nostri Karoli indefesso labore pro auita maiorum fide pro iuganda iuxta plantanda ac propaganda dimicet in solentias & luxum tumultuantium refrænēt, fluctus turbulenti Aquilonaris maris pacet: dedit etiam supremus rerum arbiter Imperio quali indigebat desideratum Ferdinandum electum Principum septemvrorum concordibus votis ac suffragiis Francofurti v. Kal. Sept. ann. 1619. electione facta constitutum erat. S. Maiestati magno animo prædecessorum vestigia inhærere, atque apud veteres Aquas Grani nunc Karolingas in hac speciali Diuorum Imperatorum capella sælci omine coronari, verum Bohemici Regni infaustæ ac planè temerariæ periduelliones obicem iniecerunt Regali intentioni, adeo vt eodem electionis loco v. Idus Sept. corona ac augustalibus insigniis decoratus sit: hic est de semine virorum illorum per quos salus fiet in Israël qui non modo impendentes Imperij ruinas cohibebit, ne vltius pessum ear, sed plumas Aquilæ addet, Catholicamque Ecclesiam in priistinam libertatem asseret. Faxit idem Maximus Opt. Deus ne deinceps bellicis tempestatibus præpediti Romanorum Reges venientur in hac Matr. Vrbe, Karolum in dyla sede, in hac augusta Basilica ante prisam atam veteri ritu, veteri fide diadema accipere, & primordiis Regni auspiciatò initiari, ita voueo.

*

RITVS VTRIQUE VETER-
rimi neoterici, chori fori in auspicali coro-
nationis Regum Romanorum
die vſitati.

Caput octauum.

RATIO designandi & inaugurandi Imperatorem Regem-
 ve Romanum & Germanicum à temporibus Magni Ka-
 roli talis fuit. Mortuo Rege, Principes Episcopique Germa-
 niæ Aquilani conuocati, legitimis suffragijs Regem ali-
 quem ex suo corpore designabant, designatum vero in folio Karoli
 Magni locabant, quod erat in aula Basilicæ D. Mariæ ab eo constru-
 ctæ atque singuli apud eum sacramenta dicebant. Ex aula inde in Ba-
 silicam descendantem Archiepiscopus Moguntinus cum clero oc-
 currentes excipiebat, ac populo qui frequens honoris spectaculi cau-
 sa circumstabat, Regem à Deo & Principibus lectum ostendebat,
 populus porrectis manibus ac clamore sublato nouo Regi fusa ac
 prospera omnia precabatur. Inde Antistes cum Rege progrediebatur
 ad aram super quam Regia posita insignia erant, atque ei primum
 gladium cum baltheo, deinde armillas cum chlamyde, tum sceptum
 cum baculo portigebat, ac demum ore opeisus coronam im-
 posita consecrabat; inde excessit inter duas columnas in folio collo-
 cabat, vnde facile ab omnibus videri atque ipse videre omnes posset,
 ac diuina laude cantata in regem adducebat. Ibi Rex solempne cum Epi-
 scopis ac Principibus epulum celebrabat, atque singulos pro cuiusque
 dignitate, donabat. Cæterum coronam Germanicam in omnibus com-
 mentarijs argenteam fuisse inuenio. Lui prandus etiā auream fuisse ne-
 git; at auream prodit is, qui huius totius ceremoniæ est auctor Vitti-
 chindus. Consecrationis autem ius ad Moguntinum Antistitem qui
 Germaniæ Metropolitanus, & Regni Cancellarius erat, delatum est,
 quā is Treuerensis id munus sibi vindicaret quod Ecclesia sua ceteris

Ex Sigon-
 hist. de Reg.
 Itali. lib. 7.

antiquitate prætaret. Colonienſis verò quod ea consecratio in ſuis finibus fieret: rebus inde Germaniæ per ſolemnes conuentus compoſitis ad Regnum Italiæ quod poſt hæc tempora cum Regno Germaniæ iunctum fuit, ſuſcipiendum veniebat. Quo vero venturus erat, nuntios præmittebat more iam tum à Francis inſtituto, qui ciuitatibus aduenturum Regem nuntiarent, ac ſacramenta repeterent, & fœdera exigere, aliaque aduenienti Regi debita officia indicere; Italiam autem ingreſſus recta Mediolanum adibat: ibi condito die in Ambroſianam ædem procedens, Archiep ſcopo rem diuinam facienti, regis depoſitis veſtibus, ac Subdiaconi ſumptis, miniſtrabat, qua re ritè perfectæ Archiep ſcopus ſacro ipſum oleo iniungebat, atque ad reliqua inſignia ferream ei coronam imponebat ipſum ſolemni adigens ſacramento, ſe Ital æ iura in perpetuum pro viribus tutaturum. Tum vero omnes Magiſtratus atque omnes dignitates vacabant in ciuitatibus. Rex autem adhibito Colonienſi Archiep ſcopo, qui Regni Italiæ Cancellarius erat, ex legum ſciitis, & Iuriſconſultorum iudicio de rebus omnibus cognoſcebat. Itaque ad Padum deſcendens in campo, quodam, qui Roncaliæ dicebatur, non longè à placentia conſidebat, ibique caſtra in hunc modum faciebat; loco aut natura plano, aut ſi inæqualis eſſet manu atque opere complanato, vallum in orbem, aut in quadrum ducebat. Fabrorum opificum ac mercatorum turba ad vſus neceſſarios ſequens: exercitum cum ſuiſ tentoriis, & tabernis ſi quadrata erant caſtra, ſuburbiorum, ſi rotunda muri exterioris ſpeciem afferebat. Intra caſtra vicis aptè diſtinctis vias dirimebant, plateasque & portas effingebant, vt quaſi vibs quædam repentina exiſteret. In medio Regis tabernaculum locabatur templo ſimillimum, circaque Principes, vt quiſque dignitate præſtabat tentoria ſua figebant. His caſtris locatis Rex ad ſtipitem præaltum ſcutum ſuſpenderet, eoque omnes feuda habentes ad excubias Regi ex inſtituto agendas per præconem publicum euocabat, eademque ratione qui in comitatu eius Principes erant ſinguli ſingulos ſibi addiſtos Valuaſores citabant: poſtſtidie qui non affuiſſet feudo mulctabatur. Inde conuentu inſtituto ciuitatum legatos vel gratulantes excipiebat, vel excuſantes aut expoſtulantes audiebat, atque eorum controuerſias Iuriſconſultis adhibitis cognoſcebat, ac leges ſi erat opus ferebat. Erat autem moris, vt primos dies in iure dicundo conſumeret, alteros paci inter ciuitates conſtituendæ

dicaret, extremis iura feudorum cognosceret ac nouis legibus itabiliret. Conuentu peracto Romam ad tertiam Imperij Romani coronam accipiendam ipso Archiepiscopo deducente pergebat; singulæ in itinere ciuitates cum faculis & faustis clamoribus occurrentes debita obsequiorum officia enixè præstabant, sin minus aut pecunia, aut priuilegiis mulctabantur, aut armis ad officium redgebatur. Vbi Romam accesserat, relicto in pratis Neronianis, exercitu ipse cum honesto procerum comitatu leoninam urbem ingrediebatur, atque ad Pontificem, qui ipsum ex composiro in gradibus Basilicæ Vaticanæ opperiebatur, ad orandum veniebat, atque ad Confessionem S. Petri deductus supplicem ad Deum orationem habebat. Pontifex sacris operatus ipsum ab Episcopo Mediolanensi oblatum, ac diaconi vice functam sacro oleo perungebat, dedit annulum inferebat, ensen nudum tradebat, & capiti corona aurea imposita sceptrum Imperatorium porrigebat, ille tactis sacris Euangelis perpetuum ac constantem se fore Romanæ Ecclesiæ, actotius & reipublicæ Christianæ defensorem nouo sacramento se obligabat. Deinde ab utroque ad Basilicam Lateranensem adibatur atque ibi reliquum ceremoniarum absoluebatur. Itaque ab hoc tempore qui rex Germaniæ fuit, idem etiam regnum Italiæ & Occidentale Imperium tenuit, ac propterea tres coronas accepit vnâ Germaniæ argenteam Aquisgrani ab Archiepiscopo Moguntino, alteram Italiæ ferream Mediolani à Mediolanensi, tertiam Imperii auream Romæ à Pontifice, neque ante Pontificis consecrationem Augusti aut Imperatoris nomen vsurpauit sed rex Germaniæ atque Italiæ siue Rex Romanorum & Imperator designatus appellatus est; annos autem regnorum atque Imperii à diebus numerauit quibus coronas Aquisgrani Mediolani & Romæ cœpisset, quod ex diplomatis eorum apparet.

Hæc de consuetis olim ritibus.

Nostra tempestate cum Imperator ex hoc mortalitatis diuersorio excessit, in electione noui Romanorum Regis præscripto legis auræ indignant Bullam Caroli IV. Imperatoris Nuribergæ in curia Regali ann. MCCCCLVI. latæ cuncta diriguntur, in ea sancitur qualis esse debeat conductus Principum Electorum & à quibus; videlicet qualiter ante electionem Regis Roma: alter alteri per suos fines comitatum ac tutum iter præstare debeat; vt victualia in communi pretio

& cursu Electoribus in Franckenfort locum sedemque electionis profecturis vel eorum Nuntijs diuendantur : cauetur ne hostiles custodiz insidiazque parentur à quouis Septemuiris Electoribus ipsius S. R. Imperij columnis & lateribus decernitur qui Principes, Duces, Comites singulos Ecclesiasticos & seculares Electores deducunt : insuper statuitur vt cum de decellu Imperatoris in diocesi Maguntina rescitum fuerit Antistes Maguntiacus ab eo tempore infra vnum mensem litteris patentibus ad Coelectores directis id ipsum denuntiet, vt ipsi trium mensium mediante intervallo à die notitiæ obitus præsto sint in Franckenford per se, vel legales suos Nuncios cum plenis mandatis & omnimoda potestate eligendi Regem Romanorum in Cæsarem promouendum mittant : quod si Moguntinus in intimatione negligens ac remissus, ceteri collegæ Principes motu proprio nihilotenus intra tempus illud conueniant & comitatum habeant singuli non excedentem ducentos equites & in his armatos ad quinquaginta dumtaxat : qui ex septemuiris nec ipse comparuerit. neque functionem suam in legatum trāstulerit, aut citra iustam causam è loco destinato recesserit iure suffragij, ea vice careat : Francofurtensis Vrbs. ac Magistratus sub periurij reatu incorruptam fidem præstet collegium Procerum Electorum in genere & quemlibet eorum ab inualione alterius protegere ac defendere, præter quos quoad perseuerauerit Comitum & ipsorum familiam intromittat neminem cuiuscumque dignitatis, conditionis vel status extiterit. Vbi iam omnes septemuari seu eorum Nuntij conuenierint proximè insequenti die diluculo trabeati pro afflatu Diuini numinis sacrificio de spiritu sancto in æde sacra Diui Bartholomæi Apostoli intererunt, deinde cantato B. Ioannis Euangelio præeunte Moguntino Pontifice ac iusiurandum recipiente religiosa sponfione in se recipiant cuncti, electuros sese temporale caput populo Christiano, Regem Romanorum quem idoneum magis iudicauerint, pacto, stipendio pretio, pollicitatione remotis : decernitur insuper vt posteaquam ad actionem ventum fuerit nemo ex vrbe abiturum paret nisi electo prius Cæsare; quod si vltra tricesimum à die sacramenti præstiti electio dilata sit, vniuersis detractis cibarijs pane tantum & aqua Principes Electores vescantur, donec ad suffragia processerint; in quem consensus maioris partis inclinauerit, hæc eodem loco esto. ac si communibus omnium votis concorditer nullo reluctantè creatus

esset:

esset: adhunc modum renuntiatus Romanorum Rex imprimis confirmabit vniversis & singulis septemuiris Electoribus Ecclesiasticis & secularibus omnia ipsorum priuilegia, litteras, iura, libertates, concessionis, antiquas consuetudines, quicquid ad ipsorum ditiorumque spectat dignitatem decus atque immunitatem: præterea statuitur quis cuilibet locus in Confessionibus competens, per quem & quo ordine exquirenda suffragia, quæ vnicuique obeunda functio quum Sacra Maiestas publicè quid peragit, procedit aut mentis accumbit: Adhæc vt interregni tempore penes Palatinum sit summa rerum, per sueuiam, oram Rhenanam & in iure Franconico: penes Saxonem vero in eo tractu qui iure vtitur Saxonico: vt Electori rebus humanis exempto succedat primogenitus filius legitimus, aut ætate maturior si laicus fuerit, vel frater consanguineus, vt Electoris munus & vicem, qui est infra decimum & octauum annum, expleat proximus agnatus, donec is adoleuerit: vt Electores conuentum indicant in annos singulos, deque republica maturè deliberent: vt Electorum filij à primo ætatis tytocinio latinam, italicam, Schlaucam, cæterasque linguas scitu pernecessarias combibant ac condiscant: vt electionis futuri Romanorum Regis locus, sedesque sit Franckfordia apud Moganum; Aquæ Granenses verò iuxta Magni Karoli prisca placita sedes prima inaugurationis, vnctionis, ac sacrationis; Prima Regalis curia comiriaque apud Nurembergenses habeantur.

Nominata igitur constitutaque inaugurationis Regis Roman. in Aquis die præueniunt eo Electorali culmine spectati Principes, quo Regiam Maiestatem portis propinquā omni qua par honorificètia ac reuerentia excipiāt, exceptam coniunctis agminib. in urbē deducant quod quæ pompa in celeberrima illa Caroli V. Imperatoris coronatione factum, ex Hartmanno Mauro hic recolo: memorati septemuiro appropinquanti Roman. Regi cum flore Burgundicæ ac Belgicæ Nobilitatis, comperta die horaque aduentus, armatis copiis obuiam effundebantur, quando conspectui eminus se obtulit Regia Maiestas substitere. Substitit pariter Rex; vtrunque instructi explicatique ordines militum quā peditum, quā equitum cōpositione facta, cum Regia Maiestas sese loco mouere cœpit, singuli Principes assumptis duodecim Comitibus, cæterisque conquiescere iussis, festinard ad Regem

properant, ac desilientes de equis, singuli cum quatuor à consiliis Regiam Maiestatem reuerentissimè excepèrunt, verba faciente Maguntino & respōdente Rege per Antistitem Salisburgensem. Primus ordo introeundi urbem datus fuit Marchioni Brandenburgico cum suo agmine, sequebantur tria millia delectissimorum pedum postea Senatores & qui in Magisteriis municipalibus in Aquis intrarunt cum sua comitiua, hi ex vsurpato more Regiam maiestatem, vbi ad fines eorum appulit cum debita obseruantia deuotè salutarunt, ipse Rex Romanorum electus, decretum electionis prius magistratui ostendit, quam in solum Regule sublimandus immitteretur, qui mos ab æuo Wentzelii Imperatoris viguit, eo siquidem ob socordiam Imperio destituito in viuentis locum Rupertus Comes Palatinus Rheni successus fuerat, quem cum Aquisgranenses in sedem Regiam collocari huc quaquam sustinuisserunt, p̄textentes quod Wentzelao fidelitatis sacramento obstricti essent, postmodum graui ære mulctati, pœnam ætrem contumaciæ luerunt, abinde ergo cautius suæ vrbi prospicere didicèrunt, postulantes decretum electionis.

Sequebatur Dux Iuliz cum suis armatorum signis (erat autem disceptatio ac concertatio inter Duces, Saxonicum & Iuliacum ob præcedendi prærogatiuam) dein Saxonum Electoris equites, post exiguam intercapedinem fulgentes adueniēre copiz Palatini, post quas Achipræfules maguntiacus, Treueticus, Colonienſis, eorumq; equitatus incelsere; inde purpura alioque pretioso cultu spectabiles Regii aulici, hoc est Sarrapæ, cubicularii, præfides, rectoresque Prouinciarum, ductores Turmarum, & illi qui auri velleris dignatione honorati; tum turmæ regionum equitum sub suis præfatis sua vexilla ciuitatem inferunt, sequuntur nobiles adolescentes Regiis equis gradariis insidentes, & in medio phalangum rubicines: proxima his familia Religiosorum, quibus à tergo maiores purpurati Regis, genere famaue longè clarissimi; alij rursus æneatores processere ac insonare, post quos tres viri Regia Aquila & triumphalibus insignibus conspicui, qui ex equis missilia variorum numismatum in plebem circumfusam, quo Clero Principibusque pateret facilius transirus, interruptim spatia, his vicini ibant Canonici Marianæ Ædis, ante quos arte fabricata Karoli Magni magna effigies, portabanturque à Sacrato Cleri Collegio præter alia Diuorum Lipsana, monumenta Augusti Imperatoris Karoli tutelaris Aquisgranensium perpetui.

complumisque caput, circum caput discurrerant vigiles ciuitatis æteis cornibus rauco sonitu ac clangore stridentes: obseruatum antiquitus quod ubi regia Maiestas peruenerit ad exteriorem portam de equo desiliat, atque S. Crucem à Canonicis Regem opperientibus eo delatum religiose exosculetur, præstitaque reuerentia vertici, nempe Diu Karoli capiti, dimisso iumento priore, quod vni vigilum cedit, in aliud transcendat, ciuitatemque ingrediatur.

Tam cœtum Canonicorum & Ecclesiasticorum procedentem, quam Principes atque Regem cingebant, vndique satellites atque stipatores turbam submoventes præter quos duodecim Hispani expeditissimi cursores regie Maiestati præsto erant; Diuorum reliquias Herholdi cum insignibus Imperij Regnorumque Hispaniæ sequebantur, exinde Principes Germaniæ ac Galliæ Duces Marchionesque Electores in ipsa vrbe hoc ordine Regem præcessere, Palatinus ad dexteram Legatus Marchionis Brandenburgici ad læuam, medium Treuitorum Protomystam accepere, loco Ducis Saxonici, qui aduersam valetudinem obrendens hælerat apud Vbios Vdalricus Pappenheim vice Marefcalcus Romani Imperij, exertum gladium ante regiam Maiestatem vibrabat; tandem terrarum gloria Carolus Quintus verè Augustus omnibus illucebat; haud longo interuallo & quasi iuxta Regem ad equitarent latere dextro Metropoli Agrippinatum, sinistro Maguntinorum, subsequenti Regem Legatus Regis Bohæmiæ, Cardinalis Sedunensis, Cardinalis Saltsburgensis & Cardinalis de Croy, Archiepiscopus Toleranus: deinde qui Legationis nomine Regum, Ducum Marchionum, communitatum Regiam maiestatem comitabantur, item tam qui fato functo Maximiliano, quam qui Regiæ maiestati à consilijs erant: Claudebatur exercitus satellitibus ac stipendiarijs equitibus regis. iam se intendeabant tenebræ & tamē piissimus Rex Carolus V. ipsa fausta luce aduentus sui in Aquas veteri instituto laudabilique more testâ Basilicam ac Diuinâ petiit, atque ad porticum principis diuæ Virginis Adis Rex equo, quo urbem introiuit, desiliit, quem Comes Riffelscheit, tanquam Archimarefcalcus Colonienfis Archiepiscopatus sui iuris sibi vendicauit; renitentibus incassum Domino de Schwartzenburgk, alijsq; Regis Stabularijs: Regiam Maiestatem descendente equo Colonienfis ac maguntinus Archipræfules per templi adyta ad ipsum penetrare introducere, in media templi area sub corona pensili per ampla. stra-

gulæ vestes cum pulvinaribus sericis repositæ erant, super quibus Regia Maiestas prostrata procubuit, & aliquamdiu precata est donec per Coloniensem Antistitem preces aliquæ funderentur, dein stabat erecta, quoad canticum, Te Deum laudamus, finis adesset: post ad priscam aram Diuæ Virginis toto orbe celeberrimam deducta est, ante quam genu utroque nixa humili prece Deo supplicauit, nuncupatis votis, & oblato in aram dono, secessit in sacrarium, remotisque arbitris cum septemuitis semihoræ spacio sermonem miscuit; desiderio Principum expleto; rex post diuinam venerationem in Palatium ac domicilium suum diuertit: Hæc fere ex Mauro strictum. Discepeant scriptores, piscorum regum plerosque Aquis in Palatio consecratos edisserentes; hoc tamen eo sensu accipiendum reor, quod Aquensis Basilica vice capellæ amplissimo Karoli palatio adstructa fuerit, vnde sub huius vocabulo templum quoque completuntur, interim haudquaquam abnuo ceremonias tam chori, quam fori crebro immutatas.

Ipsa iam coronationi præstituta luce Electores Principes Ecclesiastici ordinis cum administris suis Episcopis suffragantibus; quorum vnus Diuina peracturus est, & coronationis munus obiturus, reliqui duo assistant ac præsentabunt requisita, adiumentoque erunt consecratori, (aut si eorum alter non comparuerit quidam Episcopus vel in confiniis Abbas Imperialis Cænobij Indensis ad D. Cornelium in absentis locum surrogabitur, prout factum cum Sigismundus Imp. corona regni Aquis insigniretur) induiti Electorali habitu ad Basilicam diluculo stipantibus vtriusque viam ciuicis turmis inequant, ibi in vestitio, posito priori indumento Pontificali cultu amictiuntur præstolantes aduentum regis; intetea Senatus Ecclesiasticus iubet campanum æs maius reboare, insuper insignia Augustalia ad coronationis actum necessaria Aquensi & Nurembergensi vrbibus concedita, puta liber Euangelicus aurato operimento fulgidus, sanguis B. Stephani prothomartyris, corona, pomum, orbis, sceptrum, annulus duo magni Karoli gladii, &c. ad sacrarum deferrentur, quorum pleraque decenti situ in aram consecrationis collocabuntur: adhæc in ipsa Basilica tabulata seu duplicia interstitia ex asseribus distincta iam prius erecta esse oportebit, aulæ vestita, quo cuique primatio viro iuxta conditionem suam spectandi locus destinetur: edici pariter consuevit ex instituto perantiquo

ut Principes Comitumque absque discrimine & aliorum Electorum quatuor dumtaxat primores consiliarii, cæterorum vero Principum duo solummodo ad chori interiora septa intromittantur reliqua nobilium cæterua exterius, atque de templi testudine prospectet: prouidetur insuper ut singuli Principes suorum Nobilium nomina regio Marescallo tradant, magistrorumque equitum, quo facilius armatæ cohortes positæ ante Valuas ad custodiam aditus templi Nobilium nomina obseruent, ne ob exclusionem alicui seditionis antea pæbeat.

Regiam Maiestatem ad Diuæ Virginis angustam ædem equo procedentem comitantur Electores Politici Electorali cultu equites, ac cæteri Principes, Heroes, Magnates Dynastæ regum Ducumque oratores hoc ordine; agmen ducunt per stationes ciuium armatas vitumque viæ latus firmantium aliquot Saxonicæ satellites: hos subsequuntur Imperii submarescalli aut simul vel separatim ita ut de Pappenheim præeat, duo alii eius tramiti inhæreant, deinde Electorales Nobiles & Consiliarii, cum Comites, Barones, Principes, post Heroldi Regionum Regnorumque: inde faciales sacri Imperii quouis suum caduceum & insigne gestante, denique coniunctim Palatinus Pomo Imperiali & Brandenburgicus Sceptro augustalibus sigis spectabiles: Saxo autem incomitatus euaginatæ ensẽ præfert Regi sub umbella consequenti, satellitium agmen claudit: simulatque ad Basilicam ventum, Triumviri Metropolitæ Electores comitantibus duobus aliis qui assistunt, ac duobus leuitarum loco ministrantibus, qui consecratoris insulam pedumque obseruent, cum libro Euangeliorum præfco, thuribulo, præunte crucis signaculo, clero & regalibus sigillis, ordinatæ processionis forma in limine templi seu ad cellam Diui Nicolai venerabundi obuiam Regi pergunt, eundemque submissione excipiunt, tum consecrator Insula ac Pontificali cultu coruscus coram Rege non nihil subsistente exorditur, ad modestiam composita voce, cantans, *Adiutorium nostrum in nomine Domini, &c.* Oratio, *Omnipotens sempiternæ Deus qui famulum tuum, &c.* Prece fusa consecrator cum antefatis cruce, sigillo sumptione thuribuli ad altare Gloriosæ Virginis subtestudinem progrediuntur, magnætinus & Treuerensis quoque Regem inter se medium deducunt. Interea à musicis psallitur antiphona, *Eccẽ ego misto Angelum &c.* Ante aram prona pro-

cumbit maiest. regia super stragulo & aureo peristromate, sæculares electores cum Augustalibus signis ibidem aliquantisper subsistunt, Colonienſi supplicante à Deo quatenus Rex Diuina ſuffultus ope rectè poſſit præeſſe & prodeſſe, quibus peractis duo Archiepiſcopi alleuatum Regem in ſellam ſoliumque regale ex oppoſito aræ ſellum conducunt, electores vero porrectis Imperii inſignibus ſuis mareſcal- lis ſeſſiones ſibi deſtinatas capiunt; completa antiphona, Rex ante altare genu fleſcit Conſecratore ſtante & pronuntiante, *Domine ſaluum fac Regem, &c.* Oremus, *Deus qui ſcis genus humanum nulla virtute, &c.* Item, *Omnipotens ſempiternæ Deus Cæleſtium, Terreſtrium, &c.* Inde Rex & Præſules aſſiſtentes ſedilia repetunt, conſecrator metropolita Colonienſis (ſi in Aquis Graneis inaugura- tio fiat vt pote in cuius Prouincia res geritur, tamenſi quondam, id muneris maguntinus etiam Aquis exerceuerit, nec non Tréuericus, quod Aquigranum fuerit ab antiquo Archicancellatus Gallici, idem ius aliquando prætenderit) orditur actionem Lyrurgicam; colligere eſt è libro rituum huius Principis ædis ſacræ, primitus bis rem diui- nam peractam atque Rom. Regem cum Regina collateralæ ſi aſſuiſſet primo ſacro in ara D. ui Petri collocatum; hoc æuo, vt plurimum ſe- mel dumtaxat cæleſtis hoſtia apparatiſſima pómpa immolatur. In- troitus idem qui in trium magorum feſta luce; *Ecce aduenit do- minator Dominus, &c.* *Deus iudicium tuum Regi dà, &c.* Oratio, *Deus qui hodierna die unigenitum tuum gentibus ſtella duce reuela- ſti, &c.* Lectio Iſaiz Prophetæ. *Surge illuminare Hieruſalem, &c.* Graduale, *omnes de Saba veniens, &c.* Sequentia, *Feſta Chriſti omnis Chriſtianitas celebres, &c.* finito hoc Eccleſiaſtico hymno priuſquã Euangelicæ tubæ pæconium inchoetur, maiestas Regalem habitum ponit, cum duobus Archipræſulibus ad altare graditur, ibi prouolutus ad genua fleſcit in ſede accommoda; procumbunt pari- ter conſecrator & vniuerſus Clerus Diuus Diuique alterna pæca- tione apud Deum obſecrantes; ſimulac peruentum ad verſum, *ut nos exaudire digneris*, Protomyſta conſecrator ſurgeas, arrepro pedo orat.

Vt hunc famulum tuum N. in Regem eligere digneris, cui re- ſpondent circumſtantes. *Te rogamus, &c.* Iterum ſacrorum Antiſtes:

Ut eum benedicere sublimare, & consecrare digneris. Te rogamus, &c. tertio celebrans, ut eum ad Regni & Imperij fastigium feliciter perducere digneris. Chorus: Te rogamus, &c.

Litanij ad finem perductis, assurgunt omnes, consecranti Archiepiscopo insula imponitur, ac pedum in manus datur, percontatur Regem latinis verbis:

Vis sanctam fidem Catholicam iustis operibus seruare?

Rex, volo.

Vis sanctas Dei Ecclesias rectoresque earum tutari?

Rex, volo.

Vis Regnum tibi commissum efficaciter secundum iustitiam administrare, nec non & populum tibi subiectum iuste ac religiose Regali providentia iuxta morem predecessorum tuorum defendere ac regere? Rex, volo.

Vis iura regni dispersa congregare? Rex, volo.

Vis pauperum, viduarum, pupillorum, & miserabilium personarum pius defensor & iudex esse? Rex, volo.

Vis sanctissimo in Christo Patri Rom. Pontifici debitum honorem & subiectionem exhibere? Rege, per omnia fideliter se aucturum annuente propius ad aram accedit, positisque super dextrum cornu duobus digitis, conceptis verbis Sacramentum, dicit:

In nomine Christi, iuro, promitto, & spondeo, in quantum Diuino fultus fuero adiutorio, & precibus fidelium Christianorum adiutus valucro, omnia premissa fideliter adimplebo, sic me Deus adiuuet, & Sancta Dei Evangelia. Romæ consimile iureiurandum præstat, sibi diadema tulcipiat, cuius formula Clement. I. de Iureiurando continetur: Ortho I. Imp. alijs verbis coram Pont. Max. fidelitatis Sacramento se obligauit, quæ videre est in Capitulo. Tibi Domino, distin& 63. Neque disparem sponsonem emittēbant antiquitus Imperatores Constantinopolitani Patriarchæ suo, videlicet in nullo commoturos se Ecclesiam Orientis ab Apostolicis ritibus.

Sic ut præfatum respondentē rege consecrator conuersus ad circumstusos Principes, Comites, populum, &c. Latine perquirat. Vultis talē Principi ac Reclori vos subycere, ipsiusque Regnum firmare,

ad Rom. 3.

fide stabilire, atque iussionibus eius obtemperare iuxta Apostoli præceptum, Omnis anima potestatibus superioribus subdita sit. Ad quæ Principes, corona clerici & ad tanta turba respondent, fiat, fiat, fiat; subi de, si necessum; Angli: Alemanni. a interrogatur populus & Regia Maiestas si latinæ lingua a sit eodem id euate iurciutando e obstringi; quibus transf. cti Agripp natium Antistes coram Rege iteratio in gnia se submittere benedictiones pronuntiat. Benedic Domine hunc regem nostrum, &c. Item, Deus ineffabilis author mundi. Maestatem Regiam tum vngitur leo catechumenorum patrum caput, edice s, Pax tibi, secundo Scapulas & armos, brachiorum compagines si xusque & ad quamvis vñctionem proferuntur hæc verba vngote in regem de oleo sanctificato, in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti, formatis tribus crucibus, Chorus interm concinit. Vnxerunt Salomonem Sadoch Sacerdos & Nathan Propheta Regem in Geon, & procidentes læti dixerunt: vivat rex in æternum; ad extremam palmas manus oleo imbuit subiungens, ungantur manus iste de oleo sanctificato, unde vñcti fuerunt reges, & Propheta, musicis per id tempus psallentibus. Vnxit te Deus, &c. Cur autem his partibus sacra Maestas vngatur, existimo quod hisce partibus designetur maximè Principatus, iuxta id Isaiz 9. & factus est Principatus super humerum eius; Vngitur verò Imperator in brachio & palmis, quia ubi fortitudo: vngiturque signo S. Crucis impresso, quoniam per Crucem est victoria nostra: plerique tamen opinantur Regem seu Imperatorem non vngi oportere in capite, sed summo Pontifici competere in capite vñctione sacrali.

Vñctum Regem Magintinus & Trenericus in sacrum abducunt ibi deterfo lana oleo, depositoque aureo amiculo, quod, ut deinceps vberius dicetur, in vsus ornamentorum templi cedit, conuestitum a bā, de super stolā ad pectus instar crucis applicata, exinde antiquo Imperiali habitu Diaconi penè more chlamyde Dalmatica aurea corpus, socculis etiam vel sandalijs, cybialibus seu ocreis pedes, nempe omnibus ipsius Magni Karoli Regalibus vestimentis indutum, rursus sacrario educunt, & in sedium soliumque collocant; Dubium hic alicui suboriri possit, an eo quod Imperator vngatur,

sacre-

acreturque sacro ordini iniicietur: aio minimè, verum militari potius
 charactere insignitur. i. q. i. cap. quod quidem si forte, fungitur at-
 tamen officio Subdiaconi, & Diaconi, dum Præfuli factis operanti
 ministrat, & quia Karolus Magnus Imperator inter Canonicos Dia-
 conos Aquis subfellum in choro viuens sibi delegerat psalmosque
 vna cum sacerdotibus voce submissa modulatus fuerat, inde forsan
 vsque in æuum præfens cuncti Imperatores amiciuntur Diaconali-
 bus indumentis atque vnam præbendam portionemq; Canonicam
 Grani Aquis ipsi sibi referuant, ac ordini Collegij associantur, dum-
 que sub iuramenti solemniter acti religione adstringuntur Sacro Im-
 perio, eadem fide Ecclesiæ Aquensi: insignis profectò & alta humili-
 tatis virtus, à Magno Karolo edita, qui tali honore sacerdotaletm gra-
 dum dignatus est, quod ij cesserit, & stallum inter Leuiticum ordi-
 nem seligere maluerit; haud ab simili exemplo eluxit Sigismundus
 Imperator, qui Carolino tramitti firmus fixus adhæsit, ac diuinis præ-
 clare cooperatus est, etenim Anno salutis 1414. inchoato Concilio
 Constantienfi Sigismundus rex ad tollenda schismata in vigilia Na-
 talis Christi, Vberlingam veniens cum coniuge sua per lacum Con-
 stantiensem nauigio properauit, inde ad ciuitatem vt interessel Mis-
 sarum solemnitus, sub mediam igitur noctem Constantiam ingressus;
 primam Missam celebrante Papa ipse Diaconi habitu indutus palam
 legit Euangelium alta voce: *Exiit edictum à Casare Augusto:* seu vt
 alii volunt septimam lectionē Diaconalem sub Euangelio. *Exiit, &c.*
 cecinit: distat hæc ætas à moribus istius: in actione Lyturgica vniuersa
 mysteria, verba, ritus, habitus, vitam & passionem Saluatoris com-
 memorant, hæc hoc æuo aliis scandalum, aliis stultitia, pauci sunt, qui
 virtutem de infirmitate, gloriam de opprobrio, vitam de amara morte
 sugunt. Prosequat institutas ceremonias, procumbente Rege tali vt
 præhabitu cultu ante altate, cōsecrator ante traditionem gladii hac
 terna precatōne vitetur: *Prospice omnipotens sempiterne Deus, &c. Itē,*
Spiritus sancti gratia, &c. item, *Deus qui es iustorum gloria, &c. Per*
omnia secul, &c. Gratias agamus, &c. Iterum interiicitur comprecatio
 pro Rege ac repetitur benedictio: *Deus Dei filius Iesus Christus, &c.*

Sacrorum Antistes associatis Collegis Maguntino & Treuitensi
 strictum ensẽ Karoli Magni incuruũ turcico Sagulo haud mul-
 tum ab similem ab ara desumptum Regi simul tradunt, additis verbis:

Cochlaus
 h. st. Hulfic.
 lib. 2.

Accipe gladium per manus Episcoporum, licet indignas, vice, tamen & aueritate Sanctorum Apostolorum consecratas, tibi Regaliter impositum nostraque benedictionis officio in defensionem Sancta Ecclesie diuinitus ordinatum: & esto nomen illius de quo ille prophetauit, dicens: Accingere gladium tuum super femur tuum potentissimi viri in hoc, & per eundem vim aequitatis exerceas iniquitatis molem potenter destruas, & S. Dei Ecclesiam, eiusque fideles propugnes ac protegas. Nec minus sub fide falsos, qui Christiani nominis hostes execris ac destruas, viduas & pupillos clementer adiues ac defendis desolata restitues restaurata conserues, vltis iniusta, conserues bene disposita, quatenus hoc agendo virtutis triumpho gloriosus, iusticie cultu egregius, cum mundi huius saluatore cuius typum geris sine fine merearis regnare, qui cum Patre, &c.

Gradus in vaginam recondito ab Electoribus secularibus Laterani regio accingitur, aptaturque, dein annulum idem metropolitane digito regum sineret. Accipe (inquit) Regie dignitatis annulum & per hunc Catholica fidei cognosce signaculum: & ut hodie ordinarius Caput Princeps Regni & populi, ita perseuerabis auctor ac stabilitor Christianitatis & Christiana fidei ut felix in opere cum Rege Regum glorieris per eum: Regale Sceptum ac pomum Imperiale, quod tibi terrarum figuram repræsentat, consecrator tradens, illud in dextra, hoc in sinistra sociicia Regi ominatur dicens: Accipe virgam virtutis atque aequitatis, quæ intelligas mulcere pios & terrere reprobos, &c. Regia Maioritis Sceptro atque pomu Palatino & Brandenburgico consignatis, aurato palio Karoli Magni induitur, abinde tres Archiepiscopi simul reuerenter coniunctis operis Imperiale Diadema vertici regio superimponunt pronuntiantes: Accipe Coronam regiam regni quæ licet ab indignis, Episcoporum tamen manibus capiti imponitur, &c. Vulgo creditum est, Romanorum Imperatores hac tempestate tribus Coronis coronari oportere, fuitque Aquiligrani, a gentea in villa Modæcensi Diocesis Mediolanensis, aurea Ronæ in æde Sancti Petri ad altare D. Mauricii, iuxta glossam in Clem. I. de iniuriis in verbo vestigiis, asserit, notatque recte auctor libri de SS. Ceremoniis cap. ult. sect. 5. lib. 1. sub rubrica de triplis Imperato-

tis corona, vulgarem hanc esse opinionem præsertim quæ nitiui al-
 legorice interpretatiõni metallorum, à iusticijs suis petiæ: explo-
 ratum quidem est ex præalligato Sigon. lib. 7. de Reg. Ital. x, qui olim
 ex Germaniæ erat eundem etiam Regnum Italiæ & occidentis Im-
 perium tenuisse ac propterea tres coronas accepisse qui mos diu vi-
 guit; vnã Germaniæ argenteam Aquigrani alteram in Italia fer-
 ream Mediolani ab Archiepiscopo. tertiam Imperii auream Romæ à
 Pont. Max. verum id amplius non est in vsu: In more quoque vete-
 rum Imperatorum & Regum nonnunquam fuit, vt diuersis Coronis
 insignirentur pro Regnorum varietate quibus præerant. Vnde Ot. ho.
 Fuldingensis Episcopus & Fiderici primi patruus vir doctus & elo-
 quens prodidit Frede. icum ipsum coronis quinque decoratum fuisse,
 prima de reg. c. Francorum Aquigrani, secunda de Regn. Germa-
 niæ Ratibonæ, tertiã de Regno Longobardico Papiæ, quarta pro
 Imperio Romano Romæ, quinta pro Regno Italiæ Modæciæ, aureæ
 tamen omnes fuere; atq; pellatio coronæ ferreæ, quæ à Theodelinda
 Langobardorum Regina in Basilica Sancti Ioannis Baptistæ Modæ-
 ciæ xii. p. ssium millibus à Mediolano distante primum constituta,
 vt ea Reges coronarentur & postea Mediolanum translata, inde
 manare potuit, quod circulus ferreus introsum intextus sit, seu quod
 laminam quandã ferream habeat in summitate, hac etiam Karolum
 Magnum coronatum anno fide d c c l x x i i i. testis est idem S gon-
 de Reg. Ital. lib. 4. *Italo (inqui) Captoque rege desiderio & Longobardis omnibus in fidem ac dedit onem acceptis Karolus Regnum Italicum sibi iure victoria vindicauit quod vt nono præterea iure sanciret vctus, vt putabatur Pontificis Gregorij decreum adhibuit quippe Modæcia se per Archiepiscopum Mediolanensem Corona redimiri ferrea voluit atque vt ita apud posteros observaretur instituit, ea res maxima fieri cæmonia consuevit, quæ in rituali antiquissimo continetur, qui ordo Romanus vocatur, per dælo scilicet per Episcopos ex cubiculo in templum atque ante aram maximam constituto Rege, Archiepiscopus post solemnem aliquot preces effusas populum alloquutus interrogabat, num se iam regi subijcere, atque illi mandatus & iussionibus constanti fide velle obtemperare? ubi vero populus se velle ostenderat, regis caput pectus scapulas atque ipsas brachiorum*

Sigon. li. i. de
 reg. Ital.

Sim. Maiolus
 p. i. coll. 6.

compages oleo sancto ungebat Deum orans ut & in bello gerendo &
 in sobole propaganda votis eius annueret, ornato inde ense, ac millis,
 pallio, annulo & scepro coronam imponebat & per chorum ductum
 in solio collocabat, atque osculo pacis oblato diuinam inde rem facie-
 bat. Hac tum Thomas Mediolanensis Archiepiscopus egit. Præfenti-
 zuo ex puro puto auro fabricata corona insigniuntur Romanorum
 reges, tam in Matrice Urbium Roma, quam Aquis, verum tamen in
 hac priscorum laudabilis parsimonia satis elucet, ut recte observa-
 uit Hart. Mauritius in cor. Caroli V. Hæc ipsa corona est quam Nurem-
 bergensis Magistratus fida custodia ab al. quot sæculis iam asseruauit,
 atque Aquas ad locum coronationi destinatum asporta e consuevit,
 quæ equidē in edicto Caroli IV. Imp. nuncupatur Aqueus Corona,
 vel quod Graniaquis primum ablata, seu quod Aquisgranum cor-
 onationis prima sedes: ea quæ vertitur in Regio incōparabilis Magni Karoli
 in Aquensis Basilica superposita contuemur protus, consimilis est ex
 qua Nurembergensib. cōcredita, argentea est, ac fors Germanica deq;
 Regno Germaniæ qua antiquitus sedim. et: quoad formam à fiōte ad
 occiput vnicū semicirculum dūtaxat continet, in cuius anteriori par-
 te crux refulget: potto Romana eademq; Romani Imperii corona dif-
 ferens est ab hac quæ om. Reges initiantur, quod ista in modum penē
 Episcopalis mitræ humilior tamen magisq; aperta & minus acumi-
 nis habens confecta sit, atq; eius apertura à fronte est non ab aure, se-
 micirculum deducit per ipsam aperturam aureū, in cuius summitate
 crux patua eminet, qua tiara cæteræ coronæ carent. Neq; solum dia-
 dema regium penes Nurembergenses est, sed etiam alia augustalia
 decora Magni Karoli exuuiæ eorundem fidei commissæ nempe Dal-
 matica pretiosis margaritis distincta, cappa seu paludamentum regale
 cui aureæ intextæ aquilæ illa è candicante, hæc ex purpureo holofe-
 rico: aurea stola gemmis collustris, amiculum rubei coloris: sed & po-
 mum à Comite Palatino Rheno, & Sceptrum à Brandenburgico Mar-
 chione, & ensis Karoli Magni à Duce Saxoniz Cæsaribus regibusq;
 Rom. præferri solita apud eos ass. ruantur: admodū grauis hic est gla-
 dius, latus, longusq; Ingelheimi ab Angelo contra Saracenos pugnatū
 accepisse Karolum cœlitus, incolatum fidei ed. tur, Ecclesiæ vero A-
 quensis exiguus & incuruus, nūc vno nunc alio pro beneplacito Reg.
 Mai. viros benè meritos equæstri dignitari cooptat: alterutrū itidem

Soa. Trith.
 Abbas Spanh.
 in Chro. inf.
 mon Hirtlau.

pro libito Dux Saxoniae ante fecit Caesari, quin & Cherothea vnioni-
bus adornatq; Sandalia s. u. sociuli duo aurei, tibialia Zona coriacea,
retinaculum eiura aureum, quae omnia pretiosis lapidibus affusis p-
cturata redimitaq; sunt ipsorum tradita custodiz: & ver- haud mi- u-
si vniversa coronationis insignia in loco sede q; coronationi praestita
ta, o- cunctantur cum idipsum luteriaz Patris- rum & alibi quoq; ob-
tineat: etenim Abbatia D. Dionysij ibidem ornamenta, Regalia con-
feruat, est & monum vrbis pro coronandis Francigenarum Regibus ab
antiquo designata fuit. Coronatione Regis Romani expleta Regia
Ma. aram accedit ac more maiorum sacramentum super altare tacto
antiquissimo & correctissimo Codice quatuor Euangeliorum in co-
rulea membrana conscriptum penes Magnum Imperatorem in se-
pulchro reperiuntur ex scripto in hac fere sententiam pronuntiat:
*prosequor & p- omitto coram Deo, & Angelis eius leges seruare iusti-
tia facere, iura regni conseruare debitumq; honorem Romano & alijs
Pontificibus atq; vassallis exhibere dona a Ecclesijs conseruare, Christo
mibi praestante auxilium fortitudinem & decorem.*

Mox duo Metropolitarum Mogunt. & Treuerens praecedentibus sa-
cularib. Electoribus cum Augustalibus signis Regem per deum x- de-
ducunt super testudinem temp. al- u- vi indigent Monasterium, in
sequitur consecrator cu assistentib. & c. dum q; ed conscenditur de ca-
rat chorus: *Desiderium anime eius tribuisti ei Domine & voluntate
laborum eius non fraudasti eum, & c. posuisti super caput eius Coronam
de lapide pretioso, & c.* exitens rex in testudine Basilica per aliquot
gradus inter muros scandit & collocatur ab Electorib. an saxea ex eo-
dem matrone confecta sede per amplam, antecaram duorum Simonis
& Iudae Apostolo u- positi in inter duas columnas loco eminenti, vnde
ab omnib. videri & ipse conspiciere possit vniversos in ea q; in throni-
satur, ac p- fatur consecrator imprecationem: *Sic & retine a modo
locum regium quem non iure hereditario nec p-terna successione, sed
Principum electione in regno Alamanniae sibi noneris delegatum:*
olim Coronandi Reges Rhenum a Franck. furdia deuehebantur &
super saxeam sedem aegiam sub Diuo inter crebras nuces in amoenis-
simo Rheni littore prope oppidulum Reense situatam colloca-
bantur: nunc Regi in solio Muestaris a: que in excelso gloriæ fasti-
gio ita confederi. Archipræsul Moguntinus nomine & vice

collegatum suorum adgratulatur se, & Imperij ordines sub tutela Regiæ mansuetudinis obsequentiissimè commendans, ceteri quoque Principes, Oratores; Canonici ipsius sacre ædis, ouantes & applaudentes fausta acclamant beneque apprecantur tam nouo Cæsari quam Imperio: inde Symphoniaci ac cætus clericorum, organa, & æneatores alternatis vicibus tali Reſtori congratulabundi sonora alacrique voce, concinunt canticum: *Te Deum Laudamus*. Sub quo laudis carmine consecrator cum suis regreditur ad aram, ad actionem lyurgicam peragendam, cæteri Electores circa Regem sedentem manent, interim Maiestas Regia cooptatur Collegio Ecclesiastici Senatus Basilicæ in Aquis, editque religiosè sacramentum fidelitatis & obedientiæ coram sanguine Diui prothomartyris Stephani, super Libro Euangelico prisco, antiquitus ab Imperatoribus præstari consuetum, cuius formulam verborumque conceptum hic subijcimus.

Nos N. diuina fauente Clementia Romanorum Rex huius nostre Ecclesiæ B. Maria Aquensis Canonici, promittimus & ad hæc Sancta Dei Evangelia iuramus eidem Ecclesiæ fidelitatem; & quod ipsam, iura, bona, & personas eiusdem ab iniurijs & violentiis defensabimus & faciemus defensari eiusque priuilegia omnia & singula, & consuetudines ratificamus, approbamus & de nouo confirmamus.

Sub eodem SS. Ambrosij & Augustini hymno Maiestas stridendo gladio humeros eorum qui ordinem equestrem affectant leniter ferit, hic honos antiquius virtutis & fortitudinis erat premium communicabaturque nobilibus solummodo & ijs qui vel hostium strage id promeriti fuissent, vel acres se & strenuo in bello probassent; hac vero tempestate sæpenumero humillimi quique id dignitatis insignis consequuntur, qui aut ardore & siti gloriæ ducuntur, seu promiscue aliorum impulsu ad pedes Regiæ Maiestatis deferuntur, alio è duobus Karoli Magni ensibus altum (prout præfatum) armis feriantur: Plerique historiographi literarum monumentis consignatum reliquerunt, Karolum Magnum haud infrequenter in castris donationes terrarum, possessionum, facultatum, earundemque diplomata pomo manubii ensis sui veluti sigillo munisse è quibus hodieque aiunt extare: tradunt alii gladium Caroli conspicuum aliquando fuisse his literis D. P. C. C. A. D. C. hoc est, decem præce-

ptorum custos Carolus à Deo Coronatus , rectè igitur Karolino gladio quo Mariæ iusto, Regna Prouincias, aut vim accumulâtar, patra iustitiæ distributiuz libramento excelsè planè animo elargitus fuerat firmâratue, aut quem pio lege diuina propugnanda plantandaque topies strinkerat, succedanei Cælates milites tangunt, vt Karolinæ virtutis memoriâ in eis exurgat.

Postea quæ rex gladium Marscallo Imperij tradidit & vniuersi indicem globum æheni Palatino, descenditur è testudine ad assistendum complemento rei diuinæ, Diacono in ambene mox exordiente Euangelicæ legis oraculum præcinere. *Cum natus esset Iesus in Bethlehém Iudæ, &c.* Symbolum Apostolorum ac continuatim exinde oblâtionis preces funduntur, tum Regia Maiestas Sceptro dextra comprehenso aliquot auri numismata offert in aram Marianam quæ in eiusdem templique vsus deinceps infumuntur. Post regem Electores pariter donaria sua deferunt, consecratorè, ac factorum antistite singulis ad exosculandum sacrum præbente; proceditur vltèrius in mysteriorum cælestium libamine, cumque pax pronuntiâa Regis quoque ori Pacis signum, credentia, vt aiunt, mundo peplo prius facta, per Maguntinum Præsulem deosculandum decenter reuerenterque admouetur, aliquantè post Maiestas Regia ad sacram synaxin accedit pane diuino Christi corpore reficitur manu perlirantis Metropolitæ antistitis: Obseruatu hoc loco non indignum subinde inthronizari Regem, ac canticum laudis, Te Deum Laudamus, &c. missatum Lurgijs ad finem ritè perductis decantati; quandoque veluti dum Carolus V. inauguraretur vsu venit, post iusiurandi sacramentum à rege religiosè præstitum, & tum inthronizatione peracta prosequitur sacrificium consecrator quo oblato cunctisque solemnè ritu expletis iteratò Maiestas Cæsarea equestri dignitati cooptandis in cathedra confidens moram trahit, quoad tres protomystæ in vestiario sacris vestibus exuti Electoralem habitum reassumpserint, vt tali cultu Regem ad Palatii epulum comitentur: antiquitus Serenissimus rex vna cum Augusta si præsto fuisset deducebatur per viros principes ad Capellam Basilicæ Diuo Mauritio sacram quæ nunc Capella Magni Karoli nuncupatur & ibidem paludamentum vestesque ponebat Regales, in eadem sacra ædícula pernoctasse primitus Roman. Reges reperio.

Aulæ tam in pauimento strata quam super sede regia, vna cum trabeis sericis & aureis quibus amictus fuerat rex in coronationis solemnij in ornatum Ecclesiæ relinquuntur applicanda: idipsum erit de stragulis & exteriori pallio Regiæ, si aut cum Rege diademate cincta vel sola inaugurationis causa aduenisset, horum regalium indumentorum summæ Ad toties donatorum, quin & SS. reliquiarum thesauri sacræque suppellectilis merito mos iam pridem inoleuit vt per totum anni curriculum interdiu nocturne custodiantur templum compositis ad nocturnas excubias in eminentiori loco sub custodia lectiternijs: lubet hic adponere publicas tabulas ac documentum iurium à Karolo V. eius nominis Imp. Augusto in auspicali coronationis suæ die Basilicæ & Collegio Aquisgranensi exsolutorum.

Carolus Diuina fauente Clementia electus Romanorum Imperator semper Augustus ac Germania, Hispania, utriusque Sicilia & Hierusalem, &c. Rex Archidux Austria, &c. Debitum censuimus & congruum reputamus, vt prædecessorum nostrorum Imperatorum & Regum Diuorum in eorum primordijs laudabiles obseruationes prosequamur, & de illis pactis successoribus vera testimonia relinquamus. Hodie siquidem in Ecclesia nostra Beatissima Dei Genitricis Mariæ Aquisgranæ coronationis nostræ completis solemnij per honorabiles, deuotos, nobis dilectos Decanum & Capitulum ipsius Ecclesiæ in Canonicum recepti fuimus, ac Regali more & laudabili obseruata consuetudine solito præstito iuramento portionem canonicalis præbendæ quotidiana recepimus ministracione, relictis ibidem in usum Sacrarj, ac rei Diuinæ panno cum puluinarijs supra quæ dictam Ecclesiæ ingressi primum nostras Deo preculas fudimus & postmodum panno strato supra scannum in quo ante coronationem nostram orauimus, dein ac trabea, seu clamide Regiæ veste, item in qua consecrat: sumus, nec non duabus pallijs, seu tapetis aureis vno strato super sedem in qua sedebamus ante altare B. M. Virginis, altero quo solium nostrum regale in alto Monasterio nuncupato existens, operis atque ornatum fuit.

Solutus etiam iuribus more prælatorum eiusdem Ecclesiæ atque

propinasi tribus carratu vini optimi quatuor duae Ecclesiae nostrae predictae, tertio Collegio D. Adalberti eiusdem urbis cessere & distributa fuerunt, ceteraque omnia & singula effectimus quae dicti predecessores nostri in suis primordiis apud eandem Ecclesiam facere consueverunt harum testimonio litterarum sigilli nostri minoris à tergo impressi munimine roboratarum. Datum in ciuitate nostra Imperiali Aquisgrani die vigesima tertia mensis Octobris, Anno nativitate Christi millesimo quingentesimo vicesimo regnorum nostrorum Romani secundo aliorum vero omnium quinto.

Carolus

*Ad mandatum Caesare & Catholicae
Majestatis proprium Bannart.*

Huic consimilem testificationem reliquit Ecclesiae Fredericus Tertius Imperator anno & die faelicis suae coronationis; nouissimi vero Caesaris & Augusti qui Graniaquis coronati redimiti non sunt nempe Maximilianus, Rudolphus, Matthias vestes Regales & iura Basilicae debita pecunia redimere, Maximilianus quadringentis loachimis daleris, vigilibus autem urbis centum florenos Rhemeneses soluit, alij plus aut minus. E quibus dilucidum fit, Reges Canonico ordini adscribi data religionis fide, quae aut sub Ambrosiano capite, aut post expleta sacra praestari consuevit, ex eo tempore Regia Maiestas tanquam aduocatus, protektor, propugnatorque Ecclesiae obstringitur, Canonici potro de Imperatoris censentur consilio, & quoties peragrans causa Senatum Ecclesiasticum presserit, atque euidentis necessitas requisierit accersiri & iuuuari poterit Imperatoria Maiestas, quando Graniaquis fupset, a sedem Capitulareque conclauē ad opitulandum adfuitis rebus, & quia grauibuseisdemque recusantibus indices Rex exercetur curis, substituit duos presbyteros vices suas iugiter in Ecclesia subeuntes: pro Imperatoribus itidem uti Collegij membris, obsecrationes fiunt in horis Canonicijs diurnis hoc modo, commemoratio Ottonis, Conrardi, Henrici, Frederici; Henrici, Karoli quarti & Wenceslai filij eius Imperatorum, commemoratio Regum & Reginatum Franciae & fratrum nostrorum ac omnium fidelium defunctorum, & eadem recepta consuetudo in urbium arce Roma, quando Caesares ibi Imperij Corona donantur vestibus Canonicijs

Soluit Rex
tuta recep-
tionis du-
plicata nempe
40. solidos
grossorum
Turonensium
artiquorum.
Idem patet
ex declara-
tione Episco-
pi Metensis
& spiritus.

Induuntur superpeticeo & almucia recipiunturque vti fratres à Canonicijs Diui Petri in Vaticano; Coronatione vero ad exitum perducta à Collegio Sancti Ioannis Lateranensis.

Quod si in Aquis Granensibus Romanorum Reges Imperii auspicia contingat non capessere, consueuere proceres Electorali culmine eminentes stylo intimare collegio Aquensi, aliunde diem Coronationi fixum cum insinuatione, vt eò è gremio sui corporis designatos ablegent, qui codicem Euangelicum cum primitiis Martyrum Di. Stephani sanguine, & ense magni Principis Karoli traducant, qui item Sacramentum à Rege exigant, iura excipiant, recognitionis reuersale scriptum vocant haud vllum præiudicium Basilicæ & sedi Aquensi intendendi per coronationem alicubi constitutam sollicitè promoueant, his in templo locoque coronationis statio iuxta aram deputatur. Nunc succise, ad ritus fori.

E templo proceditur pedestri pompa ad curiam magnificè adparatam pro festiuo epulo ad quod Cæsarea Mai. præter Principes Germanos septemuiros statusque roman. Imperii solet admittere neminem, progressus vero fit per pontem ligneum à prætorio ad Ecclesiam protractum festa fronde vestitum & pannis qui comitatu Imperiali curiam ingresso à plebe auide secantur ac deripiuntur.

Primo ordine promiscuè aulici se ostentant, 2. qui à Consilijs & Nobiliores, 3. æneatores ac tubicines, 4. Comites, Duces, 5. Heroldi, exinde inter Electoratus præminentiz proceres, primus absque Comite Freuitorum Antistes. post quem Palatinus Rheni Dux ac Marchio Brandenburgensis ille Imperiale pomum, hic sceptrum fert, ac rursus solus Elector Saxoniz nudato gladio, subsequitur Regia Maiestas regali præfusoque Diui Karoli Magni paludamento amicta, ac præfulgida caput cincta corona, cadurcum seu umbellam subiens à primariis hominibus honori & labori sibi succedentibus portatam, inhærent Cæsaris vestigijs Archiepiscopi Moguntinus & Agrippinensium, post quos equestres alæ, Ecclesiastici varij, agglomerato agmine equestris cuneus, è quo vnus missilia Cæsaris coronati effigie signata congiariaque auri & argenti à templo vsque ad aream curiæ dextrorsum sinistrorsum in rapidum populum spargit: porro ex iure & obseruantia inueterata Senatui seu consuli Aquensi prærogatina competet, inserta manu prima missilia pro se suisque educendi, priusquam in promiscuum vulgus ia-

ciantur; processu publico sic terminato ascenditur ad Regalem curiam, in qua iam ante pictis tapetibus aureisque stragulis mensæ & credentiæ regio fastu instrata, Electoribus singulis discriminatim dispositæ tabulæ ad vtrumque latus Cæsariæ cum suo quæque abaco, Electorum mensæ ad pedalis altitudinis fastigium assurgunt, aulæa etiam aurea supra & à tergo passim propendent, nec minus symphoniacis aptæ stationes adhignatæ.

A capite & in meditullio atrox mensa sex gradibus eleuata pro Cæsarea Maiestate collocatur; si præsens fuerit Augusta eius, à dextris accubitus adparabitur tribus cæteris sublimior pedibus, Treuericus Pontifex Archicancellarius per Gallias à fronte Cæsaris locum obtinet: Vbi orum promystæ, si Graniaquis vel in prouincia sua coronatus Rex sit, debetur confessus versus dextrum latus Imperatoris, Moguntino ad sinistrum, è contra si in cancellariatu Germanico res gesta, primæ Maguntiacæ dabuntur.

Rursus dextrorsum post Archipræsulem Regi Bohemorum adornatur mensa.

Tertio loco eodem latere Comes Palatinus Rheni in sessione consequitur, 4. Oratores & Legati Magnatum, 5. Episcopi, 6. Ciuitas Aquensis, 7. Colonienis.

Ad laeuam Imperatoriam Præsuli Maguntinorum destinatur mensa, 2. Duci Saxonico, 3. Marchioni de Brandenburg, 4. Ducibus, 5. Confubus vrbs Franckfortensis, 6. Nurembergensis.

Hac serie sistum in coronatione Maximiliani Augusti Archiducis Austriæ celebrata in Aquisgrano anno reparatæ Salutis 1486. 5. Calend. Apr. in præsentia Federici III. Imp. progenitoris Maximiliani.

Sanxit præterea Lex Carolina aureæ Bullæ vt si quispiam Principum Electorum personaliter non comparuerit, mensa quidem ei sternatur, aut sine dapibus ac edulio, neminique vices absentis per confessum in mensa supplete fas, quanta uis dignitate præfulgens Legatum absentis egerit, sed neq; vli mensæ accumbere licitum quamdiu fuerit aliquid à Collegiis Principibus peragendum.

Omnibus compositis tali vt præactum ordine Elector, Saxonix hæreditarius in Imperio Marchiatus habitu electorali vigore bullæ sæpe citatæ st parus aulicis ac consiliariis suis palatium descendit, anæatoribus tibiis & tubis cuncta personantibus, equum

velox conscendit & in subiectum aceruum auenarū in area fori ante ædificium sessionis Imperialis vel Regiæ effusa citato cursu incutrit vsque ad pectus aut antilenam equi, adimplensque mensuram argenteam auenarū, ac cylindro eiusdem Materiæ (vitisque simul duodecim argenti marcis æstimatis) superextrescentem demetens, ministrat famulo primum venienti eandem, quo facto figendo baculum in auenam ad cutiam festinato Dux regreditur, tam mensuram quam teretem baculum Imperii Vicemarchallus Senior de Pappenheim aufert, eidem iumentum debetur, auena cedit communitati; Consimili modo & cultu Elector Brandenburgicus hæreditarius Sacri Roman. Imp. Camerarius adlaturus aquam abluendis Regis Rom. manibus in gutturnio malluioque argenteo duodecim nitidem marcharum argenti descendit cum suo vicegerente equo vestus, manutergium aliqui è Comitibus desiccandis manibus regis portigere consuevere: post hunc Palatinus Rheni Archidapifer prima fercula apportans in quatuor discis quouis valoris trium argenti marcarum, illius tolutarium & malluū comes de Salschenstem Subcamerarius, huius equum & quatuor scutellas Vicedapifer de Morsenburg suis vsibus postea tollent: demum Rex Bohemiæ si adfuerit & voluerit, gradario volans Schyphum aureum seu argenteum ponderis duodecim argenti marcarum vino propinando adseret, descendensque iumentum, ad curiam cum patera procedet, hanc uti & equum excipiet deinde Vicepincerna liber Baro de Stumburg / quæ tamen tunc solum vicegerentibus hisce impertienda erunt, si ipsimet præsto fuerint & functiones suas gnauiter obiuerint.

Ad sessionem & accubitus omnibus iam nunc paratis Electorum Ecclesiasticorum aliquis iuxta normam aureæ bullæ benedictionem mensæ legit: Accubante Rege ad mensam procedent tres Archiepiscopi, quorum medius præfert præstatque baculum argenti duodecim marcarum, in quo Regalia, Imperialiaque sigilla & typaria apperfa quæcum offerenti Præfuli retraduntur ab Imperatore, ea collo aptat, totoque die inde dependentia gestat, Aneatores ac tubicines ad medium atrii subintranses buccinis concerepant, quousque Palatinus primas dapes coopertas reuerentissimè apposuerit, & posteaquam septem uiri Principes muneribus sibi incumbentibus solerter ac indultriè perfuncti fuerint, accumbunt & ipsi mensæ cuius dignatæ, Cæsarem circumstant Principes Comites &c. ad ministerium

nrenti, similiter Electoribus de familia propria Comites Barones
Nobiles mitistrant.

Veteri consuetudine bos integer in machina versatili eodem die
corretur factus varijs animalibus veteribus, altilibusque: ex eo quid
modicum Cæsareæ mensæ adponitur, reliquum datur promiscuæ
multitudini certatim rapendum ac tumultuariè discindendum: sub
initium etiam regalis conuiuij vina alba ac rubra intra Claustrij se-
pta vel duabus subterraneis fistulis ad eam rem comparatis, vel ex
eminentiori loco publicè profunduntur eo die, panes ex alto spar-
guntur, Maguntinus Protomysta exinde vt electi nomen vsurpet
Cæsar nomine Summi Pontificis pronuntiat: Prandio expleto gra-
tiisq; actis cuncta iteratò tubis, tympanisque personant, stricto
Magni Karoli gladio rursus equestri ordini cooptantur plerique à
Regia maiestate, quæ ab his dapibus redit Regia comitante caterua
ad palatium suum, Regalia sigilla cum baculo argenteo de quo ante
factum regi redduntur: Postridie Regiæ Cæsareæque maiestates epu-
las vespertinas opiparè instruunt Electoribus: ad extremum feuda
& Regalia Principibus Imperiij de integro conferuntur; inquilini &
oppidani electo Cæsari fidelitatis sacramenta sanctè dicunt: solent
& hi dies hast. ludijs & equestribus decursibus genialiter transigi,
machinarum bellicarum fragore, ignibus missilibus, igniuomis py-
ramidibus, communiis lætitiis panditur: deligit quoque Cæsar
opportunum tempus visendis vel è turri, vel in templi penetrali
pro arbitrato suo ac venerandis SS. Duorum Lipsanis, quæ re-
gia munificentia famosissimi Imperatoris Karoli Magni,

Magni Occidentis syderis in Aquis
habentur.

*SACRA LIPSANA DIVI=
paræ domus, ad euolutum septennium, annum
huic telluri iubilæum peregrinationes, æ=
uum iactorum exteriorum urbs
mœnium.*

Caput nonum.

DELEGIT hunc locum Magnus ille & sanctitate & rebus
gestis Karolus Primus Germanorum Imperator, vt regno
Romanorum Reges fidelitatis Sacramento h c se obstin-
gerent, delegit eundem vt Religio ac pietas ad omnia vti-
lis hic excitaretur fouereturque, hinc vti rarissima si nobilissima at-
que amplissima Christianæ religionis monumenta Christi Saluatoris
eiusque intemeratæ Matris ac Diuorum reuerendas Reliquias ex O-
rientis & vndecumque: posuit conquiritas in sinum regalis templi
Capellæ huius Regis suæ profusissima liberalitate transfudit imbi-
que recondidit, quin & eas statis temporibus religionis causa fre-
quentari voluit, tam ab incolis quam peregrinis; frequentantibus
modò confessionis sacramento vitæ perpurgassent animum flagitauit
& obtinuit Christianissimus Imperator à Leone eius nominis Tertio
Rom. Pont. Max. vt spiritualium munerum gratias hoc est pœnarum
temporalium pro admissis peccatis Diuinæ iustitiæ debitum con-
donationem & perfectam remissionem adinstar Iubilæi concederet.
E reliquiis porro quas deuotus Ecclesiæ romanæ defensor humilif-
que adiutor Karolus in hanc Basilicam intulit, præcipue quæ uor-
sunt quæ publicè è fastigio turris in septennali Iubilæo spectandæ ac
venerandæ populo proponuntur.

I. Beatissimæ Mariæ Virginis vestis candida, qua induta erat quan-
do concinentibus Angelis speciosum præ filiis hominum mundo
protulit Saluatorem.

II. Fasciæ siue panni omniveneratione digni, quibus Dei filius recens homo natus à benedicta Matre sua obuolutus est de quibus Angelus ad Pastores hoc vobis signum inuenietis infantem pannis inuolutum & positum in præsepio.

III. Lineus pannus qui Diuo Ioanni Baptistæ omnium hominum vel Christo Iudice sanctissimo cum caput à ceruicibus Herodis Antipæ Tetrarchæ Galileæ imperio ob exprobratum adulterium refecaretur, substratus est, seu ex mente aliorum, pannus cui exangue corpus B. Ioannis Bap. discipuli eius obuoluerunt.

IV. Venerabile linteam quo Sacratissimum Christi corpus ad lumbos obiectum; quando in ara crucis salutem operabatur in medio terræ, quod & salutifero ipsius cruore respersum est.

Ex hisce tria sunt regentia in vtero, in præsepio & in cruce; in vtero camisia seu indusium; quod ex gossipio contextum ea ratione prout hodieque in Palestina vsus, intuenti conspicuum fit; sunt qui censent extimam hanc ipsam verbi Matris vestem fuisse, cum ob manicarum acu prisca arte in marginibus scitissime elaboratarum breuitatem, tum quod Epiphanius Nicephorus alijque prodiderint, vestimenta sacratissimæ Virginis simplicia & plebeia fuisse non tincti sed natiui coloris ex lino vel lana qui color omnium vilissimus, qualis vestis hæc; ego in re tanta nihil certi definiam, præallegatus Nicephorus ex vetere scriptore Epiphanto scriptum reliquit intemeratam Virginem quoad staturam mediocrem longitudinem nonnihil excessisse quod ex huc vestimento facile est colligere quinque enim pedum & dimidij est:

In præsepio fasciæ, admirabili quadam diuina dispensatione factum vt sanctissimæ illæ fasciæ ad tantæ rei memoriam futuris temporibus assuetarentur, in eamque honorem olim nobilissima eigeretur basilica & anniuersaria dies festa à Christiano populo ageretur, prout significant Patrum encomia ea die in Ecclesia dici solita; nostro æuo ch. u videmus longe à maiorum pietate recedi atque in vilibus operimentis Christi nostri causa sumptis complures scandalizari, adeo vt id D. Bernardi in medium proferre necessum sit; *in signum positi sunt panni tui Domine Iesu sed in signum cui à multis usque hodie contradicitur:*

In cruce lineus pannus; non sum equidem nescius alios nudum alios te & cum Christum versus partes abditas dum in cruce suffixus

Luc. 1.

Niceph. li. 2.
cap. 13.
Ari. de imit.
B. M. V. cap. 3.

Germanus &
Euthy. in ora-
tione de fa-
scijs Do. apud
Lip. tom. 6.
die 31. Augu-
sti.

Lib. I Reucla.
ca. 10.

allerere, verius tamen mihi cum Ecclesia Græca quæ passim veste ob-
tectum pingere consuevit, sentiendum. S. Brigitta inducit Virginem
Mariam sic loquentem; *stante filio meo, secur natus erat, nudo corpo-
re, vnus tunc accurrens apportauit sibi velamen, quo ipse exultans in-
timè velabat verenda sua, eadem Brigitta.* Lib. 4. reucla. cap. 70. ait,
mox iussus vestes ponti paruumque linteum verendis prætexit: posi-
to autem quod à Iudæis ad maiorem subsannationem denudatus om-
nino Christus priusquam in crucem ageretur, attamen pium est
credere obsequio alicuius adstantis potrectum deinde velamen, tum
quod post perditam in Adamo inuocentiam natura daret vt istas
partes occultemus etiam in alijs, multo magis in nobis ipsis, tum
quod Christum (in cuius voluntate erat vt pateretur) coram castissi-
ma Matre cæterisque sanctis mulieribus non sit probabile permisisse
vt inuelatus in ara crucis appareret, accedit alia coniectura quod
Christus in cruce erat Pontifex summus pariter & hostia.

Extat perelegans epigramma quaruor partibus iam memoratis
inscriptum aduenis sanctissimarum reliquiarum cultoribus dictam,
quod aiunt in Capellâ turre, à qua in septennali Iubilæo hi thesauri
commonstrantur appensum primitus fuisse, includens legem nihil
quicquam de SS. Reliquijs tollendi,

*Indulta terris prætia cælorum hic vider
Hic Sceptrum, & orbe tota Maiestas mei
Collecta in vnum, hæc russa sanguine est Dei
Hæc tincta syndon ca de Baptista: Deum
Hominem illa texit: illa Matrem Virginem,
Tot sacra mente & oculo obeas licet,
Violare olympi iura mortali manu, &
Esse re sancto sancta non est fas loco.
Diuina cultorem volunt: nolunt herum,
Te gunt colentem sacra: tollentem premunt,
Nil posse: possidere Deus & ius vetat.*

Sunt qui volunt Magni Karoli & Diui Imperatoris hanc regalem
legem fuisse; alij in eius nomine & persona deinceps latam: vt vt est
auræa & sancta est, atque ea propter lex reputabitur & immemor
Sacerdotalis integritatis (qualis Religio sui ille quondam clandestinè

imprudente dicam, an improbo zelo, discindens fimbriam manicæ Camisæ Deiparæ Virginis) qui inuolauerit temerario ausu in sancta.

Præter iam nunc recensita, & totidem alia quatuor pignora in mausolæo Diui tutelaris Karoli reperta de quibus actum, hæc adhuc sacrarium Basilicæ aduentanti populo veneranda exponit Lipsana sacra.

1. Cingulum Christi Saluatoris quo vestem præcinxit è corio exsectum, ad quod faciem signumque Constantini Magni, Imp. in terra candicante lemnia fontè aut sigillata prout vocant, impressum videre est.

2. Partem funis, quo sacre Christi manus colligatæ fuere, cum veluti innocuus agnus ad diuersos notissimos iudices indignis modis raptaretur, atq; ad columnam cuiusmodi nostri causa flagris caderetur.

3. Extremitatem clauis quo redemptor humani generis cruci affixus fuit.

4. Aliud modicum quid de viuifico crucis signor.

5. Spongiæ portionem quam cum aceto Christo, potestatem alij ad sitim explendam alij ad sanguinis profluuium sistendum arbitrantur.

6. Cannæ siue arundinis partem quam vice scepti Domino nostro illudens in manum dabat ingrata ludæorum generatio.

7. Ex quam partem sudarij quo contactus vultus solis iustitiæ iam sepulture commissi quod diuina virtute ab incendio remansisse illud sum translatumq; ad posteros à Beda de locis sanctis c. 5. proditum.

8. Cincturam Virginis Deiparæ è lino contextam eandemque albam cuius margines extremitatesque subrubeæ.

9. Membrum seu annulum caliche quæ princeps Apostolorum in custodia carceris strictæ, eam ab Eudocia Augusta Constantino-polim perlatam, ex historicis in confectum venit.

10. S. Simeonis senis iusti & timorati expectantis consolatio-nem Israel Bachium quo puerulum Iesum quadraginta dies natum in emplo gratulabundus excepit, dum id canticum ouans personabat, *Nunc dimittis seruum tuum Domine, &c.*

Luc. 7.

11. Diui prothomartyris Stephani sanguinem & purpuratam commixto eius sanguine glebam eiusdemque ossa.

12. Caput S. Anastasii.

13. Beatæ Catharinæ Virginis ac Martyris Alexandrinæ dentem.

oleumque quod defluxit ex eius corpore in lina Arabiæ montem ministerio Angelorum delato.

14. D. Thomæ vniuersi duodecim Apostolis dentem.

15. Manna cœleste.

16. Florem seu frondem Virgæ Aaronicæ.

17. Prodomi Domini, S. Ioannis, Diuique Bartholomæi capillos.

18. Sacerdotis Zachariæ patris Ioannis Baptistæ os.

19. SS. Fœlicis Episcopi ac Martyris, Marinæ ac Christinæ Virginum itemque SS. Marcellini, Victorini, Gertrudis, Lucie, Cyriaci aliorumque cœlitum officula.

Conquiescit itidem in Basilica Aquisgranensi corpus Diui Leopardi; de quo Molanus xxx. sept. ex lectionibus Ecclesiæ Aquisgranensis ita habet: *Aquisgrani festiuitas Sancti Leopardi Martyris, hic vnicus patris sui filius magna inter Romanos nobilitatus, à Iuliano desertore in palatium est vocatus, cuius cum esset cubicularius multum dilectus potuit etiam studiis sese impendere, vnde iuxta pontem Miluium Scholasticus fuit Valentini, qui cum summi Sacerdotij honore fungeretur, plus laborauit discipulum imbuere diuina sapientia, quam humana, admonens eum vt baptismatis vnda & sacra vñctione recrearetur, baptizatus est autem à Magistro in Palatino fonte intra thermas Diocletiani, nec multo post cum ipsi Iuliano diuinos honores poscenti thymiamata offerre recusaret, carnificibus est traditus, vt cum verberibus à crudelitate reuocarent, sed cum verbera constanti animo perferret, Iuliani decreto extra ciuitatis muros est decollatus; Valentinus autem athletam Christi pridie Calendas Octobris casum ultra triginta miliaria vtriculam deportauit, non enim cum Roma sepelire audebat, postea vero translatus est Aquisgranum vbi vsque hodie pia eius intercessio quaritur & miraculis tam gloriosi martyris per fidelium voces laus Christo recitatur. Valentinum æstimat Molanus esse, Intemeramnensem Episcopum cuius temporis in gestis suis non exprimitur sed ex iis constat Romæ eum habuisse multitudinem Scholasticorum.*

Ad hæc quieuit Aquisgrani S. Speus quem confessorem ab Henrico rege ex Aquisgrano acceptum & in Hartesburg translatum esse scribit in Hirsfeldensi Chronico Lâbertus Schafnaburgensis an. 1062.

14. Febr. apud
Sutium.

Molan. ex
chron. Hirs-
feldensi.

Sed addit idem anno septuagesimo quarto cum præfidiarii in Castello Hartesburg circumiacentis regionis opulentissimas villas direptione, & aliis sceleribus vehementer offenderent, vulgum Saxoniz facto grege, in Hartesburg irruisse, ipsumque funditus deleuisse. Reliquias vero sanctorum Abbatem ex vicino cœnobio opportune superuenientem vulgo eripuisse, & ad suum Monasterium cum honore transuexisse: Cyriacus Spängenbergius ita refert, anno Christi M. LXXII. *Henricus IV. traiecit Aquas Graneas inde Treuerim profectus utrobique sanctorum Reliquias collegit, quas in Saxoniam Hercynoburgum transtulit.*

Ex quibus propalam fit non omnia sacra munera, quæ inclytus Imperator Karolus Hierosolyma Constantinopoli aliisque è regnis habuit ac in Aquis deposuit inibi remansisse, siquidem pleraque eorum per succedaneos Reges seu Imperatores aliis Ecclesiis distributa; portione spinæ Christi coronæ gauisa hæc basilica, vti ad pedem Lipsanthece argenteæ per amplæ, quam turriculam vulgo vocant, opere præfco per encausticæ adustum ac expressam legimus, verum eam ad vrbis Patriarchicæ Ecclesiæ diuo Dionysio sacram per Carolum Secundum translata multorum est opinio, insuper Augustæ memoriæ M. Carolus Imperialem Abbatiam sub Regula D. Benedicti pro honore D. O. M. & in tutelam B. Cornelij mille passibus Graniaquis distitam versus meridiem construere auspicatus est, quam Ludouicus Pius pij Imperatoris Karoli filius consummauit, ac Lipsana Sacra, quibus monasterium potitur Aquisgrano isthuc traduxit: potitur autem Christi Saluatoris linteo, de quo *Ioh. 13. Cœna facta, hoc est, agnus, surgit, ponit vestimenta sua & cum accepisset linteum præcinxit se, deinde mittit aquam in peluim & cepit lavare pedes discipulorum.*

2. Syndone munda, Sacro inuolucro cui Ioseph inuoluit corpus Domini.

3. Sudario seu eius parte quod fuerat super caput Christi mediatoris in sepulchro, non cum lintheaminibus posito, sed separato: gaudet itidem prænominatum cœnobium S. Cornelij capite, capitis D. Cypriani craneo, atque ab isto hodie vsitatus Cornelianum, quod olim Monasterium ad Indam compellatum ob riuium eius nominis transluentem.

Sed ex quibus partibus tot tamque præclara Diuorum Lipsanæ Imperator acceperit, lubet paulo altius expendere, atque im-

Olim Endam.

primis à limine & aditu huius indagationis mihi arcendus vanus cō-
 textor somniorum & fabularum Turpinus, qui se Remorum Episco-
 pum venditat, vel quisquis est sub e mentito Præfulus Remensis no-
 mine euulgatus author. Illaqueatur enim turpis nugator verbis oris
 sui, prout præter alios accurate obseruauit Leonardus Priccardus Ca-
 nonicus quondam huius Basilicæ, cuius lucubrationes in hanc rem
 dolendum non integras extare, sed fragmēta duntaxat. E tribus po-
 tissimū aiunt verioris notæ historici locis deuenisse ea ad manus Ka-
 roli, à Patriarcha Ierosolymorum Ioanne; Ab Aaron rege Persarum
 & Constantinopoli ab Imperatoribus Græcorum; erat in Karolo pa-
 cis & otij summa omnisq; tutela gētium sita, atq; eam sibi famam per
 vniuersum orbem comparauerat, vt vndiq; ad eum legationes con-
 uenirent, amicitiamq; publice ac priuatim peterent, quocirca nil mi-
 rum si vndequeque omnis generis donaria ad ipsum peruenerint, e-
 ius præsertim generis, quo ipsum præcipue affici scitum erat: De Pa-
 triarcha in anno DCCXCIX. in hæc verba annales Francorum: *Sed
 & Monachus quidam de Hierosolymis veniens benedictionem & Reli-
 quias de loco resurrectionis Dominice, qua Patriarcha Regi miserat, de-
 tulit, & Rex natalem Domini in eodem palatio (= Aquisgrani:) resi-
 dens celebrans, & Monachum reuerſi volentem, absolvens: Zacha-
 riam quendam presbyterum de Palatio suo cum eodem ire iussit, cui &
 donaria sua ad illa veneranda loca deferenda commisit.* Hæc ibi: Ado
 Viennensis benedictionem Reliquiarum Karolum suscepisse testa-
 tur. Blondus tradit Karolum Aquisgrani audisse legatos exterarum
 nationum ac primum omnium magna comitate excepisse Mona-
 chum, qui Hierosolymis parua Patriarchæ munera attulerat, quæ
 quidem non speciatim adponit, in benedictionem tamen missa in-
 nuuit. Per donaria de quibus Einardus Archicapellanus quōdam Ka-
 roli, intelligendæ sunt eleemosynæ potissimum; cū etenim istis per-
 ditissimis temporibus sub iugo Sarracenorum gementes Christiani
 Hierosolymis, in Karolum velut vnicum Christianæ religionis de-
 cus omnium oculi erant cōuersi, vnde ipse pro restauratione Eccle-
 siarum Hierosolymorum, collectam more maiorū indixerat, de qua
 titulus in eius capitularibus, his verbis inscribitur, *de eleemosyna mi-
 tendo in Hierusalem propter Ecclesias Dei restaurandas proximo nata-
 li Domini.* Porro in sequenti anno DCCC. eodem die quo Leo
 Papa Tertius in præsentia Karoli Magni coram populo ambone con-

Philippus
 de Bergo-
 mate.
 Iacobus
 de Voragi-
 ne, & alii.

Ado Vien-
 nensis de
 6. mundi
 ætatibus.
 Blondus
 decadis 2.
 lib. 1.

Capitul. li.
 4. in ap-
 pend. c. 31.

censo de obiectis sibi criminibus iureiurando super sanctum Euan-
geliū in ecclesia B. Petri Apostoli inuocato sanctæ Trinitatis nomine
se purgauerat, Zacharias domesticus sacerdos Karoli, quem ipse Rex
superiori anno Hierosolymas miserat cū eleemosynis bene pfuncto
legationis munere cum duob. Monachis, vno de mōte oliueti, altero
de Sabæ Monasterio de oriente reuersus, Romam venit, quos Ioan-
nes Patriarcha cū eoad regem Karolū misit, qui benedictionis gratia
claues sepulchri Dominici ac loci Caluariz, claues etiam ciuitatis &
montis oliueti, cum vexillis vrbis detulerunt, quos Rex benigne sus-
ceptos per aliquot dies secum detinuit & Aprili mense sequentis an-
ni redire volentes remuneratos absoluit; claues sepulchri Domini-
ci, caluarij montisq; oliueti, munera religiosa magis ac pia quam ma-
gnifica fuisse, & religionis gratia missa, hoc est, reliquias velearum
theas. Recte Paulus Æmilius in gestis Francorum, li. 3. notauit: per
transmissas claues vrbis & eiusdem vexilla crediderim significatum
recognoscere Patriarcham Karolum ecclesiæ Hierosolymitanæ de-
fensorem: consimilibus muneribus Leo Papa Tertius Karolum ho-
norauit, ad quem ann. salutis MCC XCVI. claues aureas ex S. Petri con-
fessione acceptas, nec nō vexillum Romanæ vrbis per legatos misit.

Quod Aaron rex Persarum dono dederit Karolo locum vene-
randi sepulchri Christi Domini, simulque alia dona scriptum reli-
quit sæpe citatus Eginhardus; *Cum Aaron, inquit, rege Persa-
rum, salem habuit, Karolum in amicitia concordiam, vsq; gratiam e-
ius omnium, qui in toto terrarum orbe erant Regum ac Principum
amicitiæ præponeret, ac proinde cum Legati eius quos cum donariis
ad Sacratissimum Domini ac Saluatoris nostri sepulchrum locumque
resurrectionis miserat, ad eum venissent, & ei Domini sui voluntatem in-
dicassent, non solum, quæ petebantur fieri permisit, sed etiam sacrum il-
lum & saluarem locum, vti illius potestati ascriberetur concessit & re-
uertentibus Legatis suos adiungens inter vestes & aromata, & ceteras
orientalium terrarum opes ingentia illi dona transmisit, cum ei paucos
ante annos eum quem tunc solum habebat mitteret elephantem.* Ex qui-
bus patet errare eos, qui dicunt Carolum armis recuperasse Hie-
rusalem, sepulchrum Christi, ac claues eius accepisse, cum non nisi
donatione Regis Sarracenorum id euenisse constet: Rursus cum
magnifica illa legatione Regis Persarum facta, anno MCC CVI. ad
Karolum in Aquis palatio morantem, de qua c. 3. cumulatius me-

Card Ba-
ron.

Ado Vien.
de 6 mun-
di ætatib.
Item Ado
in Marty-
rolog. 14.
Sept. Sigi-
bertus an.
DCCCII.

minimus, cum horologio nempe miri operis, papilione, tentoriis, &c. transmissas pariter Sanctorum Reliquias testatur Ado, Antoninus. & alij videlicet corpora Diuorum Cypriani Martyris Episcopi Carthaginensis, Beatorum Scillitanorum Martyrum, Imperati sociorumque & caput S. Pantaleonis Martyris.

Quod Constantinopoli Reliquias Diuus Karolus Imp. habuerit, confitetur ipsemet in pragmatica sua sanctione. *Pignora*, inquit, *Apostolorum, Martyrum & confessorum, virginum à diuersis terris & regnis, & præcipue Græcorum collegi, quæ huic sancto intuli loco*: conspicuum quoq; ac exploratum sit ex cõditorio argenteo in quadrangulum formato, in quo caput Diui Anastasij repositum, in eodem per singulas quadraturas legere est has epigraphes prisca græcanticis apicib. cœlatas, indices haud dubias venerandum caput vna cum eodem repositorio ex transmarinis partibus Aquas delata:

Κύριε Βόηθε τῷ σύνδουλῳ Θεαίῳ αὐτοπαύῳ
Ναὶ ῥῆ καὶ στρατηγῷ Ἀνποχίας, καὶ Λικαυδῷ.
Domine auxiliare seruo vel tuo seruo constanti,
Proconsuli N. & præfeto militia Antiochia, & Licadi.
Δεδοξασμένα ἐλαλήθη περί σου ἡ πόλις Ἰερὺς ἡμῶν,
Cior. os dicta sunt de te ciuitas Dei (nostri).

Isalm. 86

Ἀνάστη κύριε εἰς τὴν ἀναπαυσίν σου
καὶ ἡ κίεωτις ἀγασματός σου.
Surge Domine in requiem tuam, tu & arca sanctificationis tue,
Εξελέξατι κύριε τὴν Σιών,
ἡρεῖσάτω αὐτὴ εἰς κατοικίαν ἰαυτῶ:

Isalm. 131.

Elegit Dominus Sion, elegit eam in habitationem sibi.

Isalm. 131.

Niceph. li.
15. c. 14. &
24. & lib.
7. c. 28.
Glycas p.
parte an-
nalium.
Vsuarius
Metaphra-
stes Mola-
nus, &c.

Vterius anxium hærentem qualiter excolendæ Reliquiæ Diuorum Constantinopolim deuenirent? instruet Nicephorus & Glycas, qui literarum monumentis consignatum reliquerunt, Pulcheriam Augustam filiam Arcadij Imp. vxorem Marciani, sororem boni Theodosij virtuosam heroinam, conquisitis vndeque Reliquiis, quæ ad Matrem Dei pertinerent, tria ei templa Constantinopoli erexisse. Primum in chalcopratoio siue fabrorum foro, in quo veluti thesaurum Dei genitricis deposuit zonam seu cingulum, cuius depositionis festum celebre fuit ciuib. Constantinopolitanis, secundum τῶν ὁδηγῶν, hoc est, viæ ducum dictum,

vbi Antiochia missam verbi Matris imaginem dedicauit, quam Apollolus Lucas suis ipse manibus depinxit, in quo itidem templo Seruatoris ipsius fascias, perinde atque thesaurum quem Eudocia Augusta cum Hierosolyma profecta est miserat, seruandas curauit; in tertium incomparabili pulchritudine & miro splendore lapillis aureis viroque pariete, arte summa exornatum, in quibus Christi natiuitas eiusque miracula picta erant, cui templo Blachernæ cognomen erat, venerandum Dei Genitricis tabernaculum, sacrosanctum eiusdem intulit tumulum, & fascias sepulchrales seu sudarium funebre, quo Deifera virgo moriens inuoluta fuit, habitum à Iuuenale Hierosolymorum Archipræsule; idem Nicephorus lib. 15. c. 24. memorat venerandam & incorruptam immaculatæ Matris vestem quam moriens mulieri Hebrææ Virgini reliquerat, à Candido & Galbio fratribus Hierosolyma Constantinopolim perlatam, atque Leonem eam in suburbana regione cui Blachernæ nomen erat in templo rotundo collocasse, veluti inuictum perpetuumque urbis presidium, quæ varios repellit morbos & miraculis, quæ in ea sunt naturam & vim temporis superat, qua veste hic Imperator Ecclesiæ incolis & urbi Constantinopolitanæ occasionem dedit festo depositionis vestium Virginis Mariæ Blachernis in suburbijis Constantinopolitanis, de quo Zonaras tom. 3. p. 43. & Vluardus in Marr.

Admirandam Dei prouidentiam, qua opulentia est Christianorum hoc loco unicuique considerandam relinquimus, ex qua factum ut cum deinceps in Orthodoxam fidem Imperatores Constantinopolitani furere inciperent, quorum plerique Iconoclastæ & sacrilegi, alij Thomachi & hagiomachi, adeo ut sacras reliquias dispergerent marinisque fluctibus absorbendas iactarent, atque ita prouideret mens illa Diuina Turcarum in Græciam irruptionem ac perniciosam tyrannidem, ne sanctam daretur canibus & Margaritæ spargerentur ante porcos, sacrosancta pignora hæc aliæque SS. Apostolorum & Ecclesiæ Doctorem corpora & thesauri inestimabiles reliquiarum ex oriente ad occidentis Imperium deferrentur, non in manus eorum qui nesciunt Sacramenta Dei, neque mercedem sperant iustitiæ, nec iudicant honorem animarum sanctarum, aut illorum qui nullo gradu sanguinis fratris sororisque contingunt Germanam Matrem Ecclesiæ,

Nota, hæc sunt verba ALDOXI

Matth. 7. 6.

Sap. 2.

Matth. 2.

*in illis siquidem nullus affectus est erga paternam fraternamue vestem aut annulum: verba sunt Augustini: sed ad manus Diuini Karoli. Fancorum regis inclyti, vnici afflicte Ecclesiæ ea tempestate præsidij, iubilantis in sacris illis exuijs; cum qua translatione sacrorum munerum omnis penè benedictio ab oriente ad occiduum Imperium dimanauit digressa que est. Ex eadem providentia Dei procedit (licet à sectarijs dissidentibus forsan de omnipotentia Dei) non credatur, quod per tot ætates integra & incorrupta eiusmodi Lipsana seruata fuerint ac seruentur, nunquid conseruauit Deus vestes & calceos filiorum Israel per quadraginta annos in deserto: nunquid conseruatum est manna in memoriam tam admirandi cibi, & non putrescebat? quando Moyse mandatum vrgomor ex eo impleret, ad custodiendum in futuras retro generationes, vt nossent filij Israel panem quo Deus eos aluit in solitudine, cum educti sunt de terra Egypti: non Diuina ope cōseruata carmina Sybillarum gentilium post tot Capirolij clades & incendia, pœnasq; etiam mortis in legentes eorum libros, quod de Christo Vaticinarentur constituras? Titus & Vespasianus deuictis Hierosolymis in triumphum duxere Romæ arcam fœderis aliaq; templi spolia, aureum candelabrum, septem habens ramos in quibus erant septem lucernæ, duas tabellas legis Moisaicæ, vasa templi, mensem auream, &c. si igitur diuinum numen ea custodiuit illæsa cum ramè persæpe Hierosolyma depopulari fuerit, quâo magis instrumenta ac memorias passionis & glorioli sepulchri filij sui, qui est splendor gloriæ & figura substantiæ suæ, integra posteritati consecrare placuit, tamquam quædam trophæi victoriæ? & ob Christum ossa ac exuias Sanctorum? hoc magis demirandum Deum per Persas & Turcas, & infideles magna diligentia aliqua sacra pignora asseruasse, quoad ad veram Ecclesiam deuenirent, adeo vt inimici nostri hac in re sint custodes & iudices, vere igitur Psalter regius applaudendo cecinit: *custodiuit Dominus omnia ossa eorum, vnum ex his non concretur, verissimè idem de reprobis, vultus autem Domini super facientes mala, vt perdat de terra memoriam eorum, & in Pl. 52. quoniam dissipauis ossa eorum qui hominibus placent, confusi sunt quoniam Dominus spreuit eos.**

Dixi, benedi. & onem per sacras reliquias ex oriente ad has oras deluxit, quod luce meridiana clarius perspexit retroacta ætas quam

Exod. 16.

psal. 32

nostra, siquidem pisci tam chronographi quam Patres per sepe dum sacrorum numerum aut translationis Reliquiarum meminerunt hac verborum phrasi vsi sunt, benedictio & Reliquia; vel benedictio Reliquiarum delata est; ita ann. Franc. Ado Vienn. S. Gregor. in epist. 23. lib. 6. ad Theoristum & Andream & al. j: nempe experientia didicerant veteres in sanctorum vitorum benedictione, quorum sacre exuvie in aliqua vrbe reconditæ, plus momenti positum quam in tutrib. & propugnaculis ciuitatum, quod etiam nunc obtinet, tamen si malitia aut hæresis crebro obnubilet intellectû, neq; tribuamus Deo quæ sunt Dei ac Diuis quæ Diuorum sunt; Sigibertus refert Fulradum Abbatem S. Dionysii Parisiensis corpus Diui Viti Martyris à Roma Parisiis transtulisse & anno gratiæ 835. asseuerat eiusdem Martyris corpus Parisiis ad Corbeiam Saxoniz translatum, proinde ipsos Francos testatos, quod ab illo tempore gloria Francorum ad Saxones transferret: Gennadius litterarum monumentis consignatum reliquit, quamdiu Nisibi apud Tigrid S. Iacobi eius ciuitatis Episcopi venerandû corpus requiesceret ab omni Persarum aggreffione tanquam firmissimo roborata munimeto perseverauit vrbs incolumis, hoc autem amoto præsidio, per Iulianum apostatam in manus hostium incidit: magnus ille Constantinus acceptam sanctissimæ crucis ab Helena matre inuentæ partem statuæ suæ inclusit super porphyretica columna collocatæ in foro Constantinopolitano, fide secum reputans urbem eam saluam & incolumem seruatum iri in qua tam sacrum conseruaretur donarium; quinimmo de ligno S. Crucis aliquid saltem festuæ simile habere benedictio est; ipse Theologus sentit, corpora sanctorum idē posse quod animas in cælo beatas siue manibus cõrectentur siue honorētur; quorum (inquit) vel solæ sanguinis guttæ atq; exigua passionis signa idem possunt quod integra corpora, adeo vt idem Martyr in quolibet corporis sui puluere integer perseveret, consentiunt Greg. Nyssen. & Ioannes Damascenus quorum ille scribit pro munere puluerem accipi; hic attractu sanctificationem hauriri, ex qua sanctificatione & benedictione sæpe vsu venit vt pietas fidelium proficatur, se integra SS. corpora possidere cum partem dumtaxat possident; hæc est gemina causa cur celeberrimæ quæque Vrbes regna ac principatus operam sedulam dederint vt Diui alicuius corpus aut minutias eius certè consequerentur, quo tali adiumento

Sigib. in chro
an. 735.

Gennad. de
Script. Eccle.
c. 1. in Iacobo.

Niceph. li. 8.
c. 28.
Socrates.

S. Paulinus
Epist. 11.
Grego. Nazianz. in uen
stia oratione
in Iulianû.
Intellige, q
assumantur
diuina manu
tanquam in
strumenta ad
miracula.
Grego. Nyss.
oratione in
Theod. marty.
Ioa. Damasc.
in hist. de
Barlaam.

re publica sua in consilium tractabat. Preterea quod si non igitur tu
 re de Grania quis venificat et ac pronuntia elicitur, illud 4 Reg 20.
Propterea urbem istam propter me & propter Dauid servam meam,
 hoc est propter Dios & tutelarium Reliquias, quæ sub conquies-
 cunt, vallorum præsidio destitutæ sunt Aquæ, ipsi turres erant & pro-
 pugnacula, fremant hostes earum, moliantur excidium vastitatem
 aut desolationem, d' fodiant cuniculos errorum, incassò labore con-
 ficiuntur, benedictio domini numinis ob sacra pignora manebit in æ-
 ternum, petra ista super quibus Basilica & Vrbs Aqueusis fundata
 conqussationem ac fluctus admittit, subuersionem non reformi-
 dat.

Posteaquam præpotentissimus Imperator Karolus memorata Di-
 uorum Lipsana hinc inde conquesta in Regalem Capellam Aque-
 sem transfudisset, atque ita locum hunc præ cæteris honorasset, le-
 gem edixit statuens vt quouis relabente anno quarta feria ieiunii
 quatuor temporum mense Iunio post almi spiritus festam lucem po-
 pulo. fidei ea spectanda ac veneranda proponerentur, quo per SS.
 interuentiones remissam peccaminum suorum consequeretur, hinc
 forsan ruricolæ è vicis Brünnsfeldt/ & aliis confinibus sub tractu Pru-
 mienfi, in hoc vsque æuum obseruantes, p'tiscæ peregrinandi consue-
 tudinis ab antecessoribus eis traditæ, quotannis altera Pentecostes
 versus Grania quas se conferunt cum crucum insigniis vexillisque sa-
 cris, in hymnis & iubilo Basilicam supplicatum insequente die in-
 trant, quibus se iungere consueuerant accolæ Aqueusis vrbs, Mona-
 sterii D. Cornelii ad Indam municipales, harenfes, rarenfes cæteri-
 que collimitanei populares, in quibus non multos ante annos is fer-
 uor demum obrorpuir, perseverauit antiquatus iste mos quotannis
 commonstrandi Sacras Reliquias vsque ad tempus, quo panditum
 ab Aquilone omne malum nempe, quo Nortmannis ex ois suis e-
 gressis in Frisia Germania ac Gallia cuncta depopulati sunt, quâ sa-
 cra quâ profana, tum etiam Aquisgranum cladem passum, quin &
 palatium Regale, quod Mag. Karolus exstruxerat, picturis septem li-
 beral: artes diuersasque bellicas congressiones referentibus, flam-
 mis absumptum est, integra remanente Capella Regiæ ad sita, tale
 igitur tantumque excidium vt sustinere Aquæ Graniæ, cessauit plu-
 rimis annis excolendarum Reliquiarum, ostensio, quæ abditis locis
 clerus ingesserat. loquatur hic de re Sigibertus clarius.

ex M. S. Basil.
 insinuat idip-
 sum Mola-
 nus.

Anno Domini, inquit; 882. God-friðus & Sigefriðus Reges Nortmannorum cum inestimabili multitudine in xia Mosam in loco Haslon descendentes Leodium, Traiectum, Tungros, Coloniam Agrippinam, Bonnam cum adiacentibus castellis comburunt, Aquis in Palatio equos * stabulantes, oppidum & palatium incendunt, præterea Monasterium stabulans Malmundarium, Indam * Pruniam. Sacri ordines in utroque sexa ministri ubi poterant opportunius latebant, sanctorum corpora & pignora locis tutioribus abscondebant: consentit Crantzius, Aquisgrani, ait, palatium Magni Karoli iuuentis suis stabulum sternunt Nortmanni & in ea vastitate locus permansit vsque ad aetatem Magni Ottonis:

Imperio deinde Romano translatum ad Allemannos Principes & quidem primum ad Ottones Saxonum Duces, expenden es ipsi altius ruinam loci inunctionis ac coronationis regum rom. iussioni etiam primi fundatoris Karoli obsequi volentes, quo desiderat, ut caput omnium civitatum & provinciarum Galliarum præmurali præsidio contra omnes turbines, Episcopi, Duces, Marchiones, &c. tuantur, semper hunc locum venerantes & honorantes, regalem Sedem & Urbem Aquensem pristino flori ac nitore magno studio restituere sunt aggressi, partim eam restaurando ac ampliando, partim Ecclesias novas excitando & veteres prouentionibus ditando; & vero Ottonis eius nominis primi animum & affectum erga Aquisgranum tum maxime in caluisse crediderim, quando Anno Imperii sui xxviii. Pentecosten Aquisgrani celebrauit, concurrentibus eo è Francia sororibus eius regina videlicet Francorum Gerberga matre Lotharii Regis & Caroli Ducis, & Hauuide Vxore Hugonis Parisiorum Comitum, quorum filius fuit Hugo, qui postea regnavit in Francia, ubi omnis illa regalis prosapia tanto adiuicem congratulationis iubilo est affecta, ut in omni vita eorum vix aliquid gaudii huic potuerit æquiparari: donavit Otto Magnus anno 941. indictione xiv. fratribus in Aquisgrani Palatio Deo dignè famulantibus iure perhenni in proprium Ecclesiam vnam quæ est in vlla Diura vel thura cum omnibus ad eam pertinentibus. Idem Imperator an. Dominicæ incarnationis 996. Indictione ix. pro statu Regni sui, pro incolumitate sua, dilectæque coniugis Imperatricis Augustæ dilectique filii sui Ottonis

* stabulatur.

* Pruniam.

Regino & alij
addunt vñ
Tulpiacum
Iulacum,
Nouesium.
Crantz. in
Metrop. li. 2.
c. 10.

In Diplo-
mate priuilegiario.

Sigibertus,
Antoninus,
Frodoardus
& alij.

nunc Dura
seu Marco-
dorum.

Regis ad Capellam quam Diuæ memoriæ Karolus Imperator Aug. ob
culmen & fastigium sui Imperij in honorem Saluatoris Domini no-
stri Iesu Christi eiusque Genitricis Sanctæ Mariæ in palatio Aquil-
grani construxerat, dat curtem Galmina quæ Rudolphi fuerat & ob
eius infidelitatem quam in Imperium exercuerat, Imperio diiudica-
tam, sitam in pago *Haspengerwe*, &c. quam postmodum fideli Comi-
ti Immoni iure concambij possidendam condonauit, è contra vero
Comes eidem capellæ & vsui fratrum ex sua proprietate contulit
quicquid in pagis & locis subtus nominatis aliquo iure possideret, in
pago *Luihggonni*, in comitatu *Richarij*, *furon*, *curcella*, in pago
Wulchfewe, in comitatu *Eremfredi*, *Hertsenze*, *Hoslig*, *Berge*, *Nis*
colseret, *Wasserlar*, in pago *Antilgotw*, in comitatu *Eberhardi*, *liber*,
ge, *Kameres*, *Dolt*, *Dullendorf*, *Brettenbach*, *Zeisendorf*, &c.
porrò oppidum *Eiklentia* iam dictum cum omni iurisdictione tam-
quam purum allodium, ad Basilicam Aquensem abinde spectauit,
quamquam nostro æto ob vim ac tempestatem bellicam Dux Bra-
bantiz id iure tutelæ & patrocinijs possideat.

Otto II. Imperator Gregorio filio Nicephori, Bizantini Impera-
toris affini suo obtulit construendum cœnobium Monachorum ex-
tra Aquisgranum *Poizeti* in honorem Diui Nicolai atque ita Gre-
gorius factus eius loci primus abbas, vitæ sanctitate clarus. Otto III.
anno Mille simo indictione tertia decima elargiitur Cardinalibus Ca-
nonicis & cunctis fratribus Sactosantæ Ecclesiæ Aquisgranensis
quasdam iuris sui curtes *Ziele*, & *Herenstein*, item locum proprietatis
suz nuncupatum *Trotmannun* in pago *Westphalon*, in auxit et-
iam numerum præbendarum principis ædis, insuper urbem Regalem
Aquensem in Metropolim euexit; etenim post constitutionem latam
ut penes Germanos septem uiros eligendi Imperatorem deinceps
potestas foret, summaque Maiestas perseveraret, quo solidius Im-
perium Germanicum firmaretur per quaternas columnas diuerso-
rum statuum præminentiz ac dignitatum id ipsam ei fulcire pla-
cuit, quatuor Ducum quatuor Marchionum, totidem Landtgrauio-
rum, Burgrauiorum, Comitum, Baronum, equestris, &c. quaternis pa-
riter columnis, vrbium, vicorum, &c. latera Imperii munire voluit,
abinde Augusta Vindelicorum, Metis, Aquisgranum, Lubeca Impe-
riales vrbes in Metropolitanas, cæterorū capita ac veluti Matres sub-
limaræ remansère, ut essent totius Imperii firmi cardines; quam sa-

cram Prudentissimi Imperatoris sanctionem, si quispiam conuellere adnitatur ac depressis hisce vrbibus alias magis exaltare totum Imperii statum labefactare, sursum deorsum cuncta immutare, vniuersa discrimina gradus S. R. Imperii vti nunc est pessundare is fatagit, omnis quippe eiuscemodi varietas & decor prius quidem sub Henrico Aucupe exordium sumpsit, sub Ottonibus vero lege firmata; quin immo symbola quæ signa & insignia dicimus nobilitatis, militaris, virtutis & bellicæ fortitudinis indicia, vt nunc vsus incessit circumscribendi, ita vt arcæ clypeorum imagine aliqua conspicuæ sint, scuto incumbat auro picturata cassis aut galeo aperto hiati fenestrata vtrumque vel ex vno latere, par erga expandantur, plumæ scilicet cristæ aquilinarum alarum pennarumque decora, hisque rursus cicuratum aut vt plurimum rapax aliquod animal inhæreat, &c. hæc inquam circumscripta ornamenta æuum Ottonum haud præuertunt, tamen si apud præcos adumbrata fuerint; cæteroqui causa mouens Germanicum Ottonem vt honoris prærogatiua prælibatas quatuor vrbes insigniret non alia fuisse videtur, quam vt Imperii hostes Augusta Pannonici, Meri Galli, Aquisgrano inferiores belgæ. Lubeca Gotti & Vandilio facilius arcerentur, muniendo etenim quatuor Imperii latera toti Imperio quam rectissime consuluit: memoratus Otto è tenebris eruit ossa Magni Karoli, fundamenta etiam iecit Ecclesiæ Diui Adalberti in Aquis, quam euectus ad Imperium Henricus Secundus Dux Boiariæ perfecit collegiumque Canonicæ institutionis, inibi fundauit; idem Diuæ memoriæ Imperator Ecclesiā in col'e * Sancti Saluatoris iuxta Aquisgranum, versus Aquilonem exedificauit constitutis Sacris Deo Virginitatibus, quibus sub annum Deiferae Virginis M c c x x. (quando Monachi Porzetani instituti Diui Bened. & fraud satis ludabiliter vitam traducebant) coram Engelbert Colonienſi præfule, cuius diocæſi ſubſunt, per id tempus Frederici Secundi Imperatoris in Imperio Vicario deplorantibus quod ob hybernas algoris ventorum cælique iniurias rem diuinam isto in monte diſſiciliter operari poſſent, Antistes annuit vt cænobium Porzetani municipii incolerent, diſperſis ac relegatis eius loci monachis ad clauſtrum Vallis Dei, roborante ſede Apoſtolica ac Frederico Secundo Imperatore menſe Martio anni memorati eam translationem cunctiſque prædeceſſorum regum

Ex oratione
ad Germani
Præcæres &
liberas ciui
Imperii ſcrip
ta an 1553.

* S. Sylueſter

Cælarumque largitiones; delapsis aliquot annis Henricus IV. Imperator Ecclesiam S. Saluatoris cum omnibus appertinentijs Basilicæ Aquensis gratiosè concessit: rursus post interualum temporis Fredericus primus Dux Sueviæ cognomento Barbarossa, ad apicem Imperii sublimatur qui gloriosum regimen bellicasque virtutes D. ui Karoli antecessoris sui excelso animo zelans eiusque vestigia per omnia insectari satagens ardentissimo etiam affectu in regiam Karoli sedem auitamque Metropolim Aquisgranum tractus, accitis hoc in loco compluribus prælatis principibusque vicis circa natalitia Domini Anno gratiæ MCLXVI. 4. Cal. Ian. de consensione Romani Pontificis extulit. è terris corpus Magni Karoli ac inter Divos referri, festumque faustum ac celebre in memoriam diei natalis, qui & decessus ac eleuationis agi flagitavit, deinde idem hic gloriosus Imperator crescente frequentia populi in suburbanis Aquensibus præsertim rectorum & is subornatorum, hoc est qui lanam carminarent vel fullonicam alia sue operas exercerent, exteriorem murorum loricam cum portis atque turribus Anno MCLXXII. construipræcepit, firmaruntque iureiurando Graniaquenses Imperatori se quatuor annorum decursu corona murorum vibem circumdaturus, munitus insuper mons Berenstein/ primum quoque ius eudendæ monetæ attributum vrbis Aquensi à Primo Frederico; qui tantus fuit Senatus Ecclesiastici in Aquis propugnator, vt anno à parta salute humani generis MCLXII. domicilia eorum militum Aquisgrani funditus demoliti ac euerti mandauit, qui Canonicos Sanctæ Mariæ Amelun & Lambertum Curtum læssissent.

Ex quibus omnibus liquidò innotescit quam insigniter ac nobiliter post Ottiones succedanei Imperatores restaurarint denuo atque dirarint sedem Regalem Aquisgranensem Basilicam ac vibem, & quidem iam tum sub Ottionibus opitulante Deo Augustissimaque cæli reginarequisitus ac reperiatus fuit incomparabilis recolendum Reliquiarum thesaurus, & verò salubri consilio restitutus eo tempore fuit ad honorem Optimi Maximi Dei & religionis Catholicæ augmentum ad paratus sacra Lipsana fidelibus commonstrandi, statumque tempus numeri septenarii perfectionis vniuersæ atque plenitudinem in se contiaentis ad exemplum Moylis Primi Legislatoris Hebræorum qui ex Dei oraculo non sine mylticis rationibus ordinauit annum Iubilæum ex septem hebdomadibus annorum perfectionis.

ex M. S. Ec-
clesiæ Aquen-
sis.

ex cod. M. S.

hic hoc loco, pura vt de septennio in septennium reuolutis septem annis in septimo mense Iulio, decima die mensis, die septem Fratrum natali inchoando per bis septem dies, dies profecto candido signandos lapillo è fastigio turris Basilicæ populo & peregrinis aduentantibus cum magna religione exponenda spectanda ac veneranda proponerentur, extra hoc autem septennii tempus nulli nisi aut Diuis Imperatoribus aut Principibus Vrbs regalis Aquensis conseruatoribus vel certe proceribus in eminenti culmine honorum constitutis: Ac potiori quidem iure Ecclesia Aquensis Sabbathum requietionis in quo peculiari modo vacarent fideles diuinis instituit, siquidem Iudæis corporum assertio turæ erat, serui in libertatem vindicabantur, debitores à creditoribus laxabantur, ob idque annum Iubilæi septennalem celebrem faciebant, quanto magis nobis Summi iubilii loco erit hic annus, quo animorum libertas per opera pœnitentiæ quaeritur, enimuero verè liberi sunt qui à peccatorum noxa expiantur, hinc annus expiationis & propitiationis non immerito dicitur:

Leuit. 25.

Ritus commonstrandi sacra pignora tales sunt, post euolutum septennii tempus serræ conditorii & feretri sacri thesauri ferro vinctæ referantur; olim sacer clerus nullo præscio id facitabar, nunc autem anno 1425. posteaquam eo tempore Magistratus politicus de incuria ac negligentia apud Ducem Iuliæ Adolphum Senatum Ecclesiasticum inculasset ipsius Ducis decisione alius vsus incessit, nempe vt Consules vrbs veluti in testimonium fidæ custodiz tanti depositi simul acciāntur, quibus tam in refectione quam obsecratione sanctuarii ac repositorii sigillum & signatura ostendi consueuere; hac tacita contestatione præuia conscenditur ad editam turrim, ibi religiosè proclamatio sacri thesauri inchoatur, dumque circa turrim circumnitus fit more præconum excelsa voce denuntiatur ante singulas SS. pignorum partes quæ earum primò & deinceps veneranda exponetur, cum prece ac voto vt laus honor gratiarumque actio supremi numinis inexhausti istius omnium bonorum fontis hinc propageretur, nosque mortales æternum ab eo non diuellamur, & vt passio Christi mediatoris acerba nimis morsque pro humano genere obita efficacia nobis hic sint ad gratiam, atque apud superas beatarum mentium sedes ad coronam & gloriam. per eundem præconem continuatim oratur & ad supplicandum populus fidelis inuitatur,

pro omnibus omnino rebus ac necessitatibus totius Christianæ reipublicæ, pro auita Catholica germana orthodoxaque fide, pro communi pace ac incolumitate prouinciarum, iunctimque mox ad simul obrestandum commonetur populus, pro patre spiritali Pontifice romano, pro Cardinalium, purpuratorumque patrum vniuerso Collegio, pro Regia S. R. I. & Cæsarea Maiestatibus, pro rege Christianissimo Francorum, pro Archiepiscopis Colonienſe, Maguntino, & Treuirorum, pro Antistite Leodino, pro Archiducibus Brabantæ, pro Duce Iuliz Cliuorum ac Montium, pro omni ſuprema poteſtate quâ Eccleſiaſtica quâ politica vt tutentur ac deſenſent patriam & diuiones, iterarò ad precum oblationes inſtammantur circumſpectantes pro Præpoſito, pro Sacra ac Principe æde, vrbe tota, ſenatuque Granaquenſi; vterius Diuinum imploratur auxilium pro peregrinis & aduenis tam præſentibus quam aduenturis, vt vniuerſi Rector Deus eos ad patrium ſolum ſospites ſaluosque reducat, ad extremum ſuppliciter obſecratur pro animarum fidelium ex hac peregrinationis valle ſublatarum ſalure, funditurque oratio Dominica iuncta ſalutatione Angelica: interea vero dum à ſacerdote conſpicanda ſacra pignora è turri præbentur inſtatis cornibus ſeu tubis coſtilibus & lateritijs à promiſcua plebe olim tantus fragor ac ſtrepitus edebatur vt æra ſonitu complerentur, hoc æuo idem factitatur ſed à pueris potiſſimum, neque tanta crepitaculorum frequentia vti priſcis temporibus: qui mos apparet dimanſiſſe ab Hebræis ad Eccleſiam, vel quod cum ijs denuntiemus dies feſtos, ſolemniūque dierum ſacra claſſica cantemus, ad annūtiandam nempe mane miſericordiam Dei & veritatem eius per noctem, aur in exemplum tubarum iuſſu Domini factarum in iubilæo, ad quarum virtutem & crepitum corruat Hiericho hoc eſt inſtabilitas deſectioque lunæ ac quicquid eius odoris eſt; vel in ſignum pandendæ communis lætitiæ vt concinamus & ſubſiliamus cum Dauide ſeptem tubarum clangore perſonante coram arca fœderis Domini; huic ipſi Regio Pſalti cum reuerteretur percuſſo Philithæo egreſſæ mulieres de vniuerſis vibibus Iſrael cantantes chorosque ducentes in occurſum Saul Regis in tympanis lætitiæ & in ſiſtris præcinebant ludentes atque dicentes; percuſſit Saul mille, Dauid decem millia; cur non pari modo in tympanis & ſyſtris per dies ſolemnitatis ac lætitiæ glorioſo Martyrum Sanctorumque certamini applaudant Chriſtiani acclamentque

Ioseph. de
bello Iudæi.
lib. 5. c. 9.

Pſal. 91.
Lentis. 23. 25.

1. Paral. 15.

1. Reg. 18.

ouantes quod de hoste triumphum egerint, atque in trophæum Victricia arma sacrasque exuias deducant? gladius quo Dauid in Valle Terebinthi percussit Goliath Philistzum, inuolutus pallio post ephod repositus fuit in tabernaculo temploque vt memoresset beneficij accepti populus, cur minus Martyrum & Confessorum victoriosa signa quibus illis pagna fuit cum gigante infernali in templis & aris suspendenent? si despexerit hoc loco in corde suo quasi vna de stultis mulieribus filia Saul Michol hoc est aquea ac lubrica hæresis ira despumans prospiciens per fenestram, Dauid subfilientem & ludentem coram arca Domini & in Dauide fortem manu atque vultu desiderabilem Ecclesiam Catholicam in humilitate sua, si sciolus aliquis nouator SS. Reliquiarum olor scurrilitatibus mendaciorumque præstigijs oppugnauerit vel ipsas reliquias vel venerationem earundem atque conuellere ausus fuerit venerandam Patrum canitiem, non nisi operam lusit, vagam infantiam turpem ac insolentem suam prodit insipientiam, non ideo desinet sacrosancta Ecclesia reliquias Diuorum honore prosequi & cum Dauide exilire, vilior, inquit, siam ante Dominum, & ero humilis in oculis meis: Exemplo ac imirationi septennalis huius peregrinationis Monasterium ad Indam se conformauit, ita tamen vt vno die tardius ordiatur quam Auenenses vnoque posterius desinat, Metropolitana etiam Treuirensis ordinante ita Richardo à Gysfencław Treuironum Archymista hunc morem sequuta.

Cæterum confluxere semper ad solemne Auenensis lubilzi magna voluntate ac studio Christi fidelium ac populorum ingentia examina præsertim ante hos bellicos motus itinerumque infestationes ex rota penè Alemania Gallia & Belgio maxime vero pannones, Bohemi, Slauini, Saxones, Frisones cæterique quos armis Karolus subegerat & à paganismi perfidis erroribus retractos Christianæ fidei subdiderat, Apostolus eorum propterea meritiissimo vocatus, inter quos Vngari, Schlauones & Boemi in Principe hac æde sacras annuo censu dotatas erexerunt, eo fine vt qui eorum beneficiorum rectores essent (quos ex sua natione deligere solebant) in septennali iubilæo vernaculo idiomate peregrinantium suæ quisque gentis maculas per exomologesios ministerium expiant, adsignabanturque his omnibus nationibus diuersæ stationes ad SS. reliquias spectandas, Vngaris forum pecuniarum,

1. Reg. 17.

1. Paral. 15.

2. Reg. 6.

Slauis minus, cœ niteriam, Frisopibus forum gallinaceum, Erklenfis oppidi incolis tectum plumbeum quod testudinem Basilicæ circum-
 girat, aliis alia loca tributa, promiscuus populus maius cœmiterium
 occupabat: animaduersus est longo retroactorum annorum decursu
 antiquus peregrinorum ritus quorum complures post fusas Deo pre-
 ces in Mariana æde aut genuflexi aut incurui subtus sedem Augusti
 Karoli in superiori templi ambitu collocatam assoliti transire, quo
 actu videntur innuere voluntariè sese subdere iugo. (siquidem locus
 is non absimilis multum veterum iugo est) Sacri Rom. Imperii, ac cu-
 pidè ceruices suas submittere successoribus Magni Karoli utpote
 qui ipsos ipsorumque maiores Christi suauis iugo aggregasset. Ex
 vna & altera narratione Zelus atque frequentia populi testatissimus
 reddetur; Meyerus *in anno MCCCXL. mense, inquit, Iulia in-
 gens concursus hominum Aquisgrani pro indulgentijs, ascendis popu-
 lus tecta domorum pompa supplicationis reliquijsque SS. spectandis,
 quedam domus nimis onerata concidit, exanimati eo casu homines*
 XIX. & ad LXXX. grauitè luxati mutilati vulneratique, si vnica do-
 mus eiusdemque tecti: recepraculum tantam multitudinem recepe-
 rit ad conspiciendum, haud difficilis coniectura erit quantum nume-
 ris reliquæ admiserint, quot per compita platearum peregrini, quot
 bis septem dierum spatio aduenerint & recesserint; anno humanæ
 salutis à Christo liberatore instauratæ MCCCCLIII. tam densi ad-
 uenarum cunei Graniaquas properarunt ut intermissis plerisque,
 portas utris repagulis obfirmare necessum fuerit, quousque iis di-
 gressis, aliis aditus commodus daretur: cerei oblatis 150. & tamen in
 tam sedula aduigilantia Senatus, nonnulli peregrinantium compres-
 sione extincti fuere: neque ambigo S. P. Q. Aquensem tam hac
 quam Iubilæi festiuitate circumspectum fuisse, putane aduentantes
 exactionem sustinere cogantur, ne annonæ vel victualia cariore so-
 ro diuendantur sed omnium vendibilium iusta taxa regulaque in-
 dicta sit indicaturque. Natalis Diuini anno MCCCXCVI. nume-
 rata sunt peregrinorum milia centum ac quadraginta duo, & tamen
 constanti fama sub idem tempus vulgabatur longè plures solemnem
 dedicationis Basilicæ interfuisse: solorum Wandalorum ac Hunno-
 rum quinque millia Aquas aliquoties ventitarunt qui omnes colle-
 ctitia stipe secundum ramos ordinatæ charitatis tridui spatio educa-

Meyerus in
 anal. rer.
 Band.

bantur: nostra hac tempestate è certis prouentibus Slaus, qui peregrinationem etiamnum continuant, prospectum vt per triduum sustententur, quibus in area Diui Matthiæ humi discumbentibus Senatores prouifores deseruire consueuerunt, ex quibus videre est, concert. Ille quasi Christiana pietate inter se olim ciues Aquenses ac aduenas pro honorando Dei Diuorumque Sacro thesauro in terris relicto, pro religioso vetetrimoque more à maioribus introducto, more aio per tot annorum chiliades & tantas fidelium populorum ac principum myriades continuato posteritati consecrato ac veluti per manus tradito, hos nulla ingrauescentis senij vel viarum tædio præpeditos magna constantia longinquarum peregrinationum molestias perferendo, illos officia hospitalitatis liberalissimè iisdem exercendo; qua in re ciues ostenderunt se parentis Magni Karoli veram esse Germanamque sobolem teste Eginharto dicente: *Amabat peregrinos & eorum suscipiendorum magnam habebat curam, adeo vt eorum multitudo non solum palatio verum etiam regno non immerito videretur onerosa, ipse tamen pro magnitudine animi huiusmodi pondere minime grauabatur, cum etiam ingentia incommoda laude liberalitatis ac bona fama mercede compensaret*, prout vero amanserat peregrinorum Karolus licet etiam abutentes peregrinatione causa quæstus compescuit, sine omni lege palantibus ac mendicis sanis validisque homines sub obtentu pietatis circumuenientibus quicquam tribui vetuit, labore victum quæritare ac suos quamque regionem inopes alere constituit: ad hunc affectum indigenarum pertinet quod causa Reliquiarum citra obicem conspiciendarum quondam è Senatu imperatum habitacula ædesque circa Basilicam pressiori ac vniformi altitudine extruère, ne aliis ab Ecclesia magis diffitis ad conspectandas DD. Reliquias obstaculo forent, iussum item vt domicilia in circuitu Basilicæ ad instar naualium receptaculorum quæ complurium hominum capacia essent contignarentur, veluti hodieque in pecuario foro & ad sito Urbano vico negotiationi ac mercatui destinato, itemque piscario foro contueri est, secus si factitatum atque in altiora culmina excitatæ ædes pannones, Slauini alique peregrini querelas iacebant, demolitionemque sollicitè acquilito veluti iure vrgebant: quæ quidem omnia si heterodoxus aliquis pet hæresin deceptus gelidam suffundens piæ flammæ in Dei

Auentin.

Diuorumque externum cultum attento corde consideret mirum, nisi planè cor amiserit, si non redeat ad se & conuertatur aut certè non erubescat ac confundatur.

Et quoniam ea est temporum nostrorum ratio vt ea quæ à maioribus nostris piè inducta sunt ac continuata, sann's ac conuictijs proscindi soleant, minimè præter scopum meæ historiz facturus videbor si paulo diductius exequar tria, nempe translationem Sanctorum Corporum ac Reliquiarum, cultum venerationemque earundem, ad easdem peregrinationem, hæc inquit, tria in Diuinarum litterarum monumentis fundata, ac ob id in Ecclesia orthodoxa rectè conseruata fuisse; ita germanus Zelus Magni nostri Karoli fundatoris primi & optimi perspectior dilaudatiorque fiet. Circa primùm palam est Moysem discessurum cum populo ex Ægypto in Palestinam noluisse ibi relinquere ossa Iosephi Patriarchæ iamdudum demortui, sed ea honorificè secum asportasse & transtulisse in terram promissionis iuxta præceptum ipsius Ioseph, quod deprædicat D. Paulus his verbis, *fide Ioseph moriens de profectione filiorum Israel memoratus est & de ossibus suis mandauit*; sub lege Euangelij quando primæ eademque inuictæ Ecclesiæ petreæ, Petrus & Paulus pro Christi confessione gloriosum sæuiente Nerone Martyrium pertulère, scribit Gregorius eo tempore aduenisse fideles ex oriente qui eorum veluti suorum ciuium reliquias deposcerent, verum cum eas ad secundum ab vbe lapidem detulissent, Diuina vi impeditos non valuisse vterius easdem asportare, tum autem à romanis apud cacumbas reconditas fuisse; rursus cum Martyrium in theatro romæ consummasset Ignatius mox eo quo licuit solemnè ritu fidelum humeris Antiochiam vsque venerandum corpus eius delatum est, quod non modo antiqua martyrologia & Græcorum Menologia sed Chrysostomus & ipse Antiochenus cui hæc certiora esse poterant, testatur multis ac præsertim his verbis: *Roma stillantem eius sanguinem excepit, vos Reliquias eius suscepistis, vos Episcopatu eius gauisistis, illi Martyrio sunt latati, certantem illi vincentem ac coronatum conspexerunt, vos perpetuo illum possidetis, exiguum ad rēpus eum vobis ademit Deus, sed maiori cum gratia restituit*; & paulo infra, *Sanctum illum omnes ex ordine ciuitates ab vrbe relatum suscipientes, humerisque gestantes*

Exod. 13.

Gen. 50. v. 14.

ad Hebr. 11.

Greg. lib. 3.
epist. 30.

Chrys. in lau-
dem Ignatij
tomo 4. col.
529. edit.
paris.

Antiochiam usque sunt comitate, Martyrem coronatum concelebantes, collaudantes Victorem, Diabolum deridentes, idem complura post hæc de miraculis à sepulchro eius scaturire consueti enarrat.

Post Martyrium Polycarpi Christianis cupientibus reliquias Martyris ac Iudæis pertinacissimè resistentibus, voluit Iudex ethnicus corpus in medio positum cremari vsq; ad cineres & tamen Christiani incredibili auditate collegere ex cineribus selectas reliquias ac si essent lapidibus præciosissimis potius res & auro probatissimo putiores, eoque loco reposuerunt qui illis esset decorus ac consentaneus.

D. Ioannis Baptistæ reliquie ex Palæstina Alexandriam, Sanctorum Andreæ, Lucæ, Timothei à Constantino Imperatore Constantinopolim translatae sunt summo honore.

Corpus S. Babylæ ex Antiochia primum deportatum est ad suburbium Daphnos, & idem circa an. redemptoris cccclxv. inde rursum Antiochiam iussu Iuliani apostatæ ingenti celebritate relatum, quia oraculum Apollinis ob Viciniam sepulchri S. Babylæ obmutuerat ut testantur Ruffinus, Chrys. Socr. Sozom. Theodoretus qui addunt vix arcam Martyris inde abductam; cum descendit ignis de cælo & idolum vnde Diabolus fundebat oracula totum consumpsit.

Tempestate Arcadij translatae ex Iudæa in Thraciam reliquie Samuelis Prophetæ in vase aureo ab Episcopis, comitante tanta populorum frequentia ut à Palæstina usque ad Chalcedonem varia iungerentur populi examina: Quas quidem & alias translationes quis sanæ mentis infitiabitur factas esse ad cultum SS. Reliquiarum? cultum tamen ac venerationem earundem luculentius docet ac quasi digito nobis ipse demonstrat præpotens Deus, cuius actio & demonstratio nostra instructio est, cuius factum dictum & institutio censesti debet, nam quia ipse Christus verbum Dei est etiam factum verbi verbum nobis est; docet inquam dum eas uti templa ac habitacula Spiritus sancti honorat atque honorari velle testatum facit supra naturæ vim signis & miraculis in utraque lege ac per omnes ætates in eis perpetratis; varijs beneficijs quâ corporalibus quâ spiritualibus quæ mortalibus per eas elargitus est, vindicta insequuta eos qui excolendas reliquias despectim incesto ore lacerarunt aut aliter conrumeliosè habuere ac erosere, quibus omnibus fidei Catholicæ doctrina ac observatio ira illustratur ut qui in multitudine

Euseb. hist. li. 4. c. 14. & 15.

Ruffin. lib. 2. ca. 28.

S. Hiero. lib. contra Vigilant. Chryso.

Ruffin lib. 1. ca. 36.
Chrys. lib. contra gent.
Socr. li. 1. c. 18.
Sozom. lib. 5. ca. 19.
Theodor. lib. 3. c. 6.

Aug. tract. 24. in Ioannē super Euang. Ioan. 6.

Psal. 65.

Ecc. 45.

Deut. 34.

4. Reg. 13.

Ecc. 48. 14.

4. Reg. 23.

Hom. 8. ad
pop. Antioch
& 16. de virt.
& vit.

4. Reg. 2.

Dan. 3.

4. Reg. 6.

Exod. 14.

Num. 10.

Mat. 19. 5.

Mat. 5.

Mat. 19.

1/a. 11.
Hier. in epist.
ad Marcel.

virtutis tuæ Christe Iesu Saluator mentiuntur tibi inimici tui, ut qui omnipotentia tuæ increduli & more pharisaico tabescentes inuidia, destituti ipsi omni gratia gratis data, opera tua calumniantur ac Dæmonum illusionibus adscribunt, aut fidei oculis planè careant, aut eos obstinatè claudant contra veritatis solem; necessum sit, nemo sacras litteras vel extremis digitis attingit, & nescius est corpus dilecti Deo & hominibus Moysis, cuius memoria in benedictione est, quem similem fecit in gloria sanctorum & magnificauit in gloria inimicorum quique in verbis suis monstra placuit, Deum ac Dominum singulari honore prosequutum, dum illud propriis vti Hieronymus contra vigilantium loquitur, manibus sepe liuit; nonne contactu suo ossa Iosias dum delubra idolorum subuerteret effossis aliorum mortuorum ossibus & incineratis, ossa Prophetæ ibidem reperta honorifice asseruari iussit? collaudauit humani generis redemptor hæmorrhoidis fidem quod ipse, vel solius simbræ vestimenti attactu se sanitatem assequuturam crediderit; neque enim, ut ait B. Chrysostomus sanctorum verba tantum aut corpora sed etiam ipsa corporis tegmina omni sunt possessione augustiora, helix leonina pellis Iordanem discindere fecit, trium puerorum calcei per ignes ambularunt, Helix lignum potuit vndarum mutare naturam quas quidem superficie sua quasi tergo ferrum sustinere coegit, Moyses virga mare rubrum dehiscere iussit, petram disrumpere valuit, Pauli vestes morbos fuderunt, Petri vmbra mortem fugauerunt, Sanctorum Martyrum cinis improbos dæmones expulit. Hæc aureum illud os immo diuina monimenta contestantur: quid vmbra Petri inanius? & tamen ea liberati ægri, quid sudariis vel semicinctiis Pauli in speciem abiectius? & tamen super languidos delata à corpore eius recedebant ab iis languores & spiritus nequam egrediebantur; non est modo abbreviata dextra potestatis Dei; neque benefica voluntas ei deest, at nec fides eadem quæ in hæmorrhoidis fuit desideratur, quorsum igitur venerabundus ex fide contactus vestis Christi & Diuorum minus quam olim virtutis ad nos deriuat? Quid dicam de sepulchro Domini? cui tamen si anima Christi non interfuerit, uti nec nunc corpus, ita tamen de eod. Isaias, In eum, Messiam, gentes sperabunt, & erit sepulchrum eius gloriosum: quæ prædictio non præse duxerat pro eo tempore quo Saluator in sepulchro iacebat sumenda,

sed

tea & pro futuro, unde ob gloriam resurrectionis in sepulchro Dominico cuncta Martyrum sepulchra gloriosa redduntur. in Christo capite ac Duce Militiæ vicere Martyres, consepulti Confessores, in eodem resurgunt ac coronantur, quorum natalis dies obitus est, atque mors ianua vitæ; refertur gloria sepulchri Martyrum in primum sepulchrum, referetur & gloria honosque ossium in prototypum, *Honoramus Reliquias*, inquit B. Hieronymus, *Martyrum, ut eum cuius sunt Martyres adoremus, honoramus seruos ut honor seruatorum redundet ad dominum: D. Ambrosius, quod si dicas mihi, ait, quid honoras in carne iam resoluta atque consumpta? honoro in carne Martyris exceptas pro Christi nomine cicatrices, honoro uiuentis memoriam perennitate virtutis, honoro per confessionem Domini sacros cineres, honoro in cineribus semina eternitatis, honoro corpus quod mihi Dominum ostendit diligere, quod me propter Dominum morti docuit non timere; cur autem non honorent corpus illud fideles, quod reuertentur & daemones? quod & afflixerunt in supplicio sed glorificant in sepulchro? honoro itaq; corpus quod Christum honorauit in gladio, quod cum Christo regnabit in cælo. Ac tametsi in prisca lege veritus mortuorum contactus, Christus tamen legifer noster gloriosa corporis sui resurrectione eam inhibitionem sustulit, & ideo teste Basilio quando quis Iudaicè moriebatur abominabilia erant morticina, cum pro Christo mors contigit pretiosæ sunt Reliquiæ Sanctorum eius, antea dicebatur Sacerdotibus & Deo dicatis, non contaminabitur ex aliquo mortuo, nunc autem qui contingit ossa Martyris quandam sanctificationis societatem assumit ex gratia corpori insidente, quod si plerisque adhuc immundus ex lege Iudaica censeatur mortuus, ij fors erunt quibus Christi resurrectio non prodest ad vitam & gloriam: verè Sanctorum & hunc mundo emortuorum ossa ac corpora non solummodo resuscitabit Deus emenso totius mundi cursu sed etiam clarificabit euehetque ad gloriam substantiæ spiritualis configurando ea corpori claritatis suæ hoc est impassibilitate, subtilitate, agilitate & claritate quæ sunt proprietates naturæ angelicæ & spiritualis donando: hæc corpora humilitatis nostræ quæ modo iam dicto quandoque viuificabit numen Diuinum, ut eorum animas modo cum beatis illis mentibus man festè*

contra Vigil.
lan epist. ad
Ripar.
Ser 93. de SS.
Nazario &
Cello.

Basil. in Psal.
115.

Relatiuè in-
tellige uti &
templa di-
cuntur sancta.
1. ad Cor. 3.

ad Phil. 3.

telletur secum conuiuere viuificat ossa ac corpora quadamtenus etiam in huiuslabentis mundi incolatu tamquam palæstra virtutis eorum, ac loco meriti dum coruicare miraculis concedit, ac exercere operationem vitæ supernaturalis, quis igitur horror, quæ immundities amplius existit? modum ossium contactu? quæ superstitio aut idololatria in cultu, si eius quod Deus operatur, nos desiderium nostrum communicandi nempe gratiæ & gloriæ sanctorum veluti fratrum nostrorum cum quibus æternum viuuros speramus, exprimamus, dum quorum animæ æterna Dei visione ac laude gaudent, immortali quantum in nobis est honore veneremur & corpora, eleuando ea è terræ corruptione, aureis & argenteis vasis & thecis includendo, ac dilaudando? *Mibi autem nimis honorificati sunt amici tui Deus, clamant diuina eloquia, si quis mihi ministrauerit honorificabit eum pater meus, quicumque glorificauerit me glorificabo eum, qui autem contemnit me erunt ignobiles*, dedignemur nos honore membra & milites quos Christus tali honore prosequitur? nec membra solum sunt Christi Diuorum corpora, sed domicilia inhabitantis gratiæ, organa quibus anima vsa ad omnem virtutem, pignora patronorum, exuuiæ carissimorum, trophæa triumphantium, instrumenta Dei ad miracula perpetianda, templa Spiritus sancti, qui ea destruxerit, destruet eum Deus: permittit Deus haud ratò corpus impij eo quod organum fuerit cooperans ad malum, non autem principale agens æternis torqueri cruciatibus & etiam hoc in mundo infami morte petire, ossaque flagitiosorum sæpe post fata erui & vltice flamma absumi, permittunt idem Dii in terris iudices ob delicta enormia veluti in læsæ maiestatis reis corpora iam strangulata & mortua aut vstulari aut feris discerpenda tradi, etsi tum sensus doloris absit, iubent domicilia talium demoliri, atque per omnia etiam illis extrinseca sœuire pœnam, cum autem misericordia Dei superexalter iudicium cur Diuinum numen sua templa, organa & instrumenta, vestes & exuuias sanctorum gloria & honore non exaltabit? Cæterum venerationis affectus & amoris fidelium ac Ecclesiæ orthodoxæ erga Diuos Diuorumque sacra Lipsana non obscure Maria Magdalena typum expressisse ducatumque præbuisse videtur, cuius fortis fuit æquè post mortem Christi ac in viuis dilectio proinde absque vllò præcepto, solo diuini Spiritus instinctu

abu-

Psa. 138. 17.

Ioan. 12.

1. Reg. 2. v. 30.

1. Cor. 3. 16.

Ioan. 12.

abundantiaque dilectionis accepit libram vnguenti nardi pistici pretiosi & unxit pedes Iesu extersitque pedes eius capillis suis, tamen Christus non egeret unctione ista; postquam tumultu illatum corpus Dominicum venit eadem mane ac tali desiderio quærit ut aperit enuntiet; *Domine si tu susceperis dicito mihi ubi posuisti eum & ego eum tollam*, sciebat Christum quem uti Prophetam & sanctum virum colebat nec adhuc verum Messiam aut resurrecturum credebat, defunctum; corpus omnis sensus expertum, emarcidum & ex sanguine cadauerem reperturam se existimabat, siquidē secus Angeli neutiquam sciscitarentur quid quæreret viuentem cum mortuis? processit nihilominus ac eō vis amoris eam traxit ut quamuis antea a Ioseph & Nicodemis petendum fuisset, rursus tamen mortuo honoris & dilectionis officii obsequi voluerit, dum cum aromatibus vngere Iesum pergit; quid hoc aliud significat in Ecclesia getēdum nisi sicuti illa ad Christum tamquam sanctum virum cum virtutum odoribus per sancta desideria proficiscebatur, sic nos ad Christum verum Messiam & Sanctos consimilibus virtutum odoribus & bonorum operum fructibus, quibus sancti ac rex sanctorum refertus est tendamus, prout ipsa mortuo pietatis religionisq; officia exhibuit, sic nos itidē Diuos honoris amoris ac laudis actibus, prosequi conueniat, ut eatenus ad huiusmodi virtutis iter calcandum illiceamur; vnigenitus qui est in sinu patris voluntarium hoc obsequium Mariæ Magdalene nō modo dilaudat Marci 14. verum & eādem supernorum ciuium visione & consolatione dignā fecit, cōstituitq; resurrectionis suæ primam nuntiam, testem & quasi Apostolorum hac in re magistratam, quis murmurat, litigat, indignē fert, fremit Christum iam mortuum vngi honorariq;? quis nec in viuis neq; post obitū diem diligit Saluatorem, vel Sanctos nisi Dux eorum qui comprehenderunt Iesum, idem ille Dux qui ad verba vitæ: *ego sum panis viuus qui de cælo descendi, si quis manducauerit ex hoc pane viuet in æternum; & panis quem ego dabo caro mea est p^{ro} mundi vita*, respondit, *Durus est hic sermo & quis potest audire eum?* Sciebat enim ab initio Iesus qui essent non credentes; quis hac nostrā ætate stomachatur si ex terra Ægypti ad tetrā promissionis deserantur ossa Ioseph si quis iam eodem cum Mariæ Magdalena zelo enuntiet, & ego eū tollam de loco iudæis cōredito, ad nobiliore si vñis & reclinatoriis pretiōlis includantur mēbra Christi?

Ioan. 20.

Luc. 24.

Mar. 16.

Mar. 14.

Ioan. 6.

Exod. 13.

Ioan. 12.

Hier. in epist.
ad Eustoch
de vita Pauli.
Idem lib. cō-
tra Vigilant.
Idem in epist.
ad Marcellā.

Calu li. 3. inst.
c. 3. 5. 10.

August. lib. 9.
confess. c. 7.

notis scitis, Iudæ complices sunt vigilantius Berengarius Caluianus, iidem qui ante signano eod. denegant veritatem corporis Christi sub specie panis; sed neque de vnguento conquestus Iudas quia de egenis pertineret ad eum; neque asseclæ eius ob id de vasis aureis, verū quia in proprios vsus ea non confluunt. Parrum Ecclesiæ testimonia longa serie pro veneratione excolendarum Reliquiarum non proferam, nullum siquidem inuenie: scriptorum orthodoxorum qui istius cultus non sit fidelis ac constans assertor, solummodo signa ac portenta beneficiaque celebriora digito Dei perpetrata ex iis succisè produco: S. Epiphanius in vita Isaïæ Ezechielis & Hieremiæ recenset à plurimis coli solita sepulchra eorum ob multa beneficia propter merita eorundem Prophetarum iis in locis à Deo collata. D. Hieronymus commemorat qualiter ad sepulchra Elisæi & Ioannis Baptistæ atq; Abdæ rugire dæmones cōsueuerint; Tu (*Dæmon per os vigilantij loquens*) inquit *sapius hoc vilissimo tortus es puluere*: S. Basilii ad D. Mamantis martyris ac B. Iulittæ, Chrysostomus ad S. Babylæ Martyris, Palladius in histor. Lausiæ, cap. 26. ad reliquias Philemonis miracula complura enarrant: admiranda sunt quæ præcipuus illæ Ecclesiæ Doctor & omni exceptione maior veritatis testis D. Augustinus de Lipsanis sacris B. Stephani prothomartyris ex cuius sacris ossibus portio & sanguis Graniæque conseruantur memoriæ prodidit lib. 22. de ciuit. Dei ca. 8. in quo probat fuisse fidem Catholicam non carere veris miraculis, enarrat porro quod floribus primo Reliquiis D. Stephani ad mortis deinde & oculis mulier cæca aspectum receperit, quod Lucillus Episcopus Sinecensis attractu earundem reliquiarum à fistula sit sanatus, attractu tunicæ idem ex memoria S. Stephani allatæ à morte suscitatus, qua ratione & sanctimonialis defuncta ad vitam rediit, quod puer rota currus obtritū & in memoria eiusdem Martyris positus reuixerit & illæsus apparuerit, quod alius mortuus oleo B. Stephani perunctus ad vitam sit reuocatus: idem D. Augustinus cui etiam ipse Calvinus hoc elogium tribuit ab Augustino summat lectores si quid de sensu antiquitatis habere volunt: plurima eiusmodi explorataque miracula memorat, inter alia quod Sanctotum Martyrum Geruasij & Prothasij corpora per plurimos annos incorrupta à D. Ambrosio inuenta sint quæ cum digno honore ad Ambrosianam Basilicam transferrentur nō solum quos immundi vexabant spiritus confessis eisdem dæmonibus sanabantur verum etiam quidam

plures.

p. 4115.

plures annos cecus eo perductus impetrauit admitti vt Suuario tan-
geret feretrum pretiosæ in conspectu tuo mortis sanctorum tuorum,
quod vbi fecit, atque admoit oculis confestim aperti sunt, sed &
adolescens à dæmone obfusus & ad eorundem Martyrum memo-
riam deportatus liberatus fuit, ac eadem restitutus oculus, quem Dia-
bolus egredi compulsus, ita excusserat vt tenui venula in maxillam
fusus penderet, eadem recenser S. Ambrosius cui primū fuerat reue-
latum vt præacta Diuorum corpora ex obscuro in locum nobilio-
rem transferret, qui itidem notauit Arrianos eo æuo impudentissi-
mè aulos negare clarissima miracula quæ totus tunc mundus perspi-
ciebat: transeo ad beneficia spiritualia. Expugnauit summus rerum
arbitrarius Deus impietatem Iuliani apostatæ Imperatoris reliquis S. Ba-
bylæ martyris, prosternit Arriani impietatem reliquis DD. Geruasij
& Prothasij Mediolani apparentium tempestate B. Ambrosij; extin-
xit in Ægypto idololatriam per SS. Martyrum reliquias, cum enim à
Cyrillo Alexandrino Præsule V. Cal. Augusti facta esset translatio
partis reliquiarum Marci Euangelistæ, Cyri atque Ioannis in Cano-
pum vbi sedes vigeat idololatriæ dæmonum vis penitus cessauit &
euauit, licet antea demolitio idoli sano & à Theophilo Ecclesia su-
pererecta infestatio dæmonum permanferat, quousque reliquæ in-
ferrentur: Diuina planè prouidentia factum quod anno ccccvi. ex
Palaestina Constantinopolin Reliquiæ Samuelis Prophetæ transfer-
rentur & magno honore frequentarentur quando ab impuro vigi-
lantio afflictebatur dedecore grauiori: In templo D. Euphemie Mar-
tyris apud Chalcedonem quoties Constantinopoli erat Episcopus
probus ac pius (si in idem si prauus esset miraculum tam frequens nō
erat) ex tumba Sanctæ Martyris immissa per fenestellam sponsia,
tanta sanguinis copia hauriebatur, vt Imperatori, Episcopo, ac reli-
quis è populo sufficeret, & inde ablatus sanguis nec siccabatur nec
colorem amittebat: perpetuum etiam erat miraculum quod odor
suauissimus (qualis nec ex pratis omni florum varietate refectis nec
ex vaguentis prætiosissimis hauritur) ex sacris eius Lipsanis aspiraret,
cum vero Mauritius Imperator incredulus rem ipsemer experimēto
cognoscere voluit cognouit, quippe sublati argenteis monumenti
ornamentis id ipsum proprio sigillo communiauit, ipsa vero virginis
festiua memoria ad curiosius singula lustranda accedens ecce vidit
sanguinem solito copiosius adinstar riuii è sepulchro prorumpen-

acta dict.
mart. in po-
ster. concil.
Niceno &
Ioan. Damaf.
Hier. aduer-
sus Vigil.
Theod. le-
ctor. lib. 1.
colect.
Niceph. li. 14.
c. 11.

Niceph. li. 15.
c. 3 & li. 18. c. 31
Bredenb. lib.
4. c. 34.

Beda li. i. hist.
angl. c. 18.

Euseb. lib. 7.
hist. c. 15.
S. Aug. ser. 94.
in add. ad ip-
sum serm.
Aug. li. 22 de
ciu. Dei. c. 8.
B. Hier. in vi-
ta S. Pauli.
Athanas. in
vita Antonii.
Greg. Nyss.
oratione in
Theodor.
Mart.
Greg. lib. 3.
epi. 30.

Card. Baron
in annal. &
Martyr.

tem quo viso repente omnem incredulitatem deposuit: S. Germanus in Anglia Pelagianorum heresim magna sapientia atque virtute refutans oblatam sibi decem annorum puellam cæcam in ipso disputatio- nis loco cum cõfusione aduersariæ partis & confirmatione Catholi- cæ veritatis admodum, quam penes se habebat, sanctarum reliquiarum pyxide persanauit: eiuscemodi noua & admiranda bella elegit Deus ad confundendos aduersarios SS. Reliquiarum, fideles vero suble- uandos, unc maximè quando vel tepuit Christiana fides, vel Ecclesia fuit gentilium exagitata blasphemii vel Christianæ religionis vrbes à barbaris capræ sunt, vel grassatur persecutio, talib. dico medicinis & armis tenuissimo puluere & ossibus exiguis sanctorum ante plu- res annos vita functorum vitur Dominus: E quibus & aliis D. O. M. beneficiis defluxit cõsuetudo maiorum nostrorum quicquid sanctos attigit & attinuit quatumuis minimum magno pretio ac honore ha- bere, hinc primi Christiani ligneam B. Iacobi Apostoli sedè, lapidem in D. Stephanum coniectum per quem Anconæ non pauca illuxere miracula, terram sanctam vbi Christus sepultus, die tertia resurrexit Hierosolymis allatam & sacello honoratam ad quod vctus paraly- ticus sanatus est maximi secere: S. Anthonius magno æstimauit tuni- cam B. Pauli primi Eremitæ ex palmarum foliis contextam: S. Athan. Pallium B. Antonii: testatur & Greg. Nyssen. quod contrectationem sancti corporis B. Theodori non solum sanctificationem & benedi- ctionem esse fidelium crediderint, sed etiam puluerem quo eius cõ- ditorium oblitum erat pro magno munere acceperint: inde rursus pius mos antiquitus dimanauit vt ad imitationem B. Iosephi ab Ari- mathia & Nicodemi in Christo nobis ostensam, reliquiarum pannis lineis aut byssinis & sericis inuoluerentur, quos sanctuaria vel Brandea seu velamina appellari rerum Ecclesiasticorum Scriptores produnt, atque hos ipsos postmodum qui religionis ac pietatis causa petiissent distri- buere ac trāsmittere maiores nostri solebant, adeo vt Romana Eccle- sia vel ipsis Imperatoribus aliisque personis in dignitate constitutis, quatumcumque sacra Lipsana expeterent, nihil aliud olim nisi Bran- dea eius generis concedere adsueta fuerit vt ex litteris Hormisdæ Pa- pæ ad Legatos suos & ad Iustinianum Imperatorem datis constat.

Quod si præscripta omnia quempiam non suffi- cienter instigârint ad debitum cultum SS. Reliquiarum, commoueat Diuina ultio qua- tæ conuictis pro libidine insecrantes sacratas exuias, commoueat

ipsum lumen rectæ rationis, denique emolliant ipsi aduersarij fidei orthodoxæ: diuinæ vltionis exemplar per typum præbet imprimis oza percussus à Domino super temeritate sua quod vel extendere manum ad arcam Dei & tenuerit eam: vindicem dextram Dei persensit Iudeus pheretrum Matris verbi quod ab Apostolis ferebatur, subuertere molitus, dum vtraque manu orbatur: Caianus Hunnorum Rex quod sepulchrum S. Alexandri Martyris violasset vno die septē filios amittit; Clodoueus I. Rex Franciæ longa mentis alienatione punitus est quod D. Dionysij reliquias irreuerenter tractasset corpus eius dissecoperiendo & os à capite diuellendo donec facti pœnitenti perisanatus est. Imperator Valens cum cuperet D. Ioannis Baptistæ caput Constantinopolim transferre vehiculum cui caput impositum persistit immobile, idem tamen à Theodosio Imperatore citra vllum impedimentum traductum, quo signo demonstrabat Deus quāto perē Arrianam Valentis perfidiam detestaretur, si semque Theodosij complecteretur, ceteris talibus superfedeo lubens: Ad rationem quod attinet, nihil efficacius est ad infingendam animo memoriam sanctorum quam eorum ossa & sepulchra (ob quod hæc primitus nuncupata memoriæ sanctorum) dumque ad ea accedimus obueniunt menti virtutes Diuorum, nempe patientiæ, charitatis, castitatis, pietatis segetes ex vna parte, ab alia gloria qua nunc fruuntur in tabernaculis iustorum sese repræsentant, sicque laceessimur vt imitatores eorum reddamur sicut illi Christi; singulæ plantę teste Basilio cōcionatrices homini esse debent præsentis conditoris, quanto magis viuua arbor lignum plātatum secus decursus aquatum quod fructum vitæ dedit in tempore suo: Christi Iesu Saluatoris factos sanctum ac viuificum lignum crucis in quo ipse triumphauit & quod sui sacratissimi corporis contactu atque adeo cruore sanctificauit, cum veneramur & ex fide adoramus, prout in figura huius magnus ille & sanctus Patriarcha Iacob à D. Paulo eo nomine cōmendatus fastigium virgæ Iosephi filij sui adorauit; lintea item vestes quibus in Mysterio redemptionis non tã conditione quā dignatione Saluator vsus est dum corā intuemur ac vti par est religiosè colimus, quis ita duris præcordiis quin in eo efficacissima Christi eiusque passionis ad ei cōpariendū memoria non reficietur, quin & cor nostrum in amorem redemptoris & gratiam referendam non ardens fiat? *Venerabantur, inquit Hieronymus, Iudæi sancta sanctorum quia ibi erāt Cherubim.*

1. Reg. 6.

Niceph. li. 2.
hist. c. 22. Damasc. term. de dorm. B. M.
Eutrop. li. 17.
ver. Rom.
Dion. Carth. ser. 3. de S.
Dion. & so. ciis.
Fulgos lib. 1.
ca. 6.

p/1. 1.

ad Heb. 12.

in epist. ad
Marcel.

Et propitiatorium & arca testamenti, manna, virga Aaron & a'are aureum, nonne tibi venerabilius videtur sepulchrum Domini? quæd quotiescumque ingredimur toties tacere in syndone cernimus Saluator. m. & paululum ibidem commorantes rursus videmus Angelum sedere ad pedes eius & ad caput Sudarium conuolutum.

Bellon. lib. 2.
ca. 82.
Zuallardus.

Card. Baron.

Si contueamur veritatis Catholicæ inimicos Turcos & infideles immo ipsas bestias, iudices nostri sunt in cul-u Reliquiarum, Turcæ Christi Domini eiusque intemeratæ Matris sepulchrum; loca ubi steterunt pedes Christi, omniaque eius monumenta in Palæstina vsque huc venerantur; arborem terebinthi ad quam per æpe quiescebat Mater verbi quando ex Bethlehem tendebat in Hierusalem, locumque quietis cum visitaret sacrum montis oliueti verticem colunt & obseruant; maturea locus est in Ægypto ubi Deipara remansit fugiens Herodem qui Saraceniano est in honore vt ibi ardeat continuo lampas, de fonte Ægypti in quo humani generis aduocata lavare cõsueuerat vnigenitum suum summi patris mentem & sapientiã multa Burchardus part. 2. ca. 4. descript, tetrix sanctæ, memoratque corpora Saracenorum naturaliter fœtida & infecta esse, fontem vero hunc retinuisse vim ea mundandi ac à fœtore liberandi; vno verbo omnia loca per Thebaidem Syriam Nitriam per quæ transiit virgo Mater à facie Herodis diffugiens sanctificata remansere apud aduersarios nostros, obque venerationem locorum innumerabilis multitudo Heremitarum, Cœnobarum & Anachoritarum ea incoluit. Iam quod bestię operante Deo designent Reliquias esse sanctas Domino, ex vitis Pauli Eremitarum primi, Primi ac Fœliciani, Stanislai Cracouiensis Præsulis aliorumque Diuorum sac scitum est: soli scētatiū tam prisci quam nostri xui Eustathiani, Eunomius, Vigilantius Manichei, Iulianus Apostata, Lutherus, Caluinus & qui ex his ortum duxere, seu adhuc prodibunt eodem afflato spiritu Christum persequuntur dum membra Christi condigno honore spoliant, execranturque venerationem Sanctorum ac eorum corporum, è quorum numero inuenti sunt in Galliis qui Pictavis S. Hilarii Lugduni D. Irenæi, Turonibus B. Martini Apostolorum quondam totius Galliæ sacras exuias fidei pietatisque monumenta exusserint ac in profluentem abiecerint: duo apud hos omnes demirari est ex prouidentia Diuina, alterum, si quādo tales mente rabida impioque ausu sepulchra Diuorū

euertere, reliquias sacras dispergere, flammisque aboleret aut planè
 eradicare gloriam ac memoriam Martyrum moliti fuerint, creberri-
 um è tactum vt vel inde maiori honore adacti ipsi cineres, seu eui-
 dentiorib. signis eidem Diui inclauerint, vt liceat meritissimè illud
 Seneca vsu: *magna est vis veritatis que contra omnium inge-
 nia, calliditatem, solertiam, & contra fidas hominum insidias facile
 se per seipsam defendit*: alterum permittere Opt. Max. Deum vt
 patet: & ioboles hæresarchas suos tam viuos quam mortuos & quæ
 eorum sunt honores; Gregorius Nazianz. Iulianum apostatam re-
 darguit cur SS. reliquias non coleret cum Deorum falsorū monu-
 menta veneraretur: Hieronymus de Vigilantio, *Dolet, inquit, Mar-
 tyrum Reliquias pretioso operiri velamine & non vel pannis vel ci-
 licio colligari vel in sterquilinum proijci vt solus Vigilantius ebrius
 & dormiens adoretur*: apud modernos sectarios, videre est quomo-
 do idola & abominations. barbas, vultum vestesque suorum prædi-
 cantium & belli ducum vel eorum sparcitias ac dicteria imputa qua-
 lia sunt Lutheri monstrosa mensalia veluti fragmenta panis de qui-
 bus, Ioan. 6. obseruent ac ad instar reliquiarum honorent, quæ iustus
 Deus permittit, vt sciant distantiam seruitutis suæ & seruitutis Regni
 terrarum: Hos fidei & veritatis perduelles semper cana ac veneranda
 Patrum antiquitas damnauit, contraque eos stetit immobilis ac inui-
 cta Catholica Ecclesia, quæ non modo sanctos omni studio venera-
 ta, sed etiam ad loca eorum reliquijs & memorijs celebratū ma-
 xime cum ab impijs fidei hostibus ei respirare datum, non minori la-
 bore quam Religione suscepit ac deprædicauit peregrinationem,
 tum quod diuinarum legum testimonijs ea subniteretur, tum quod
 perspicuè videret Deum alto quodam consilio & sæpius & efficacius
 ad Sacrarum Reliquiarum præsentiam vt ministros suos honoret do-
 na obsecrantibus impartire: taceo veteris legis peregrinandi vsu,
 & aspiciam in authorem fidei & consummatorem Iesum qui ipse cū
 Virgine sua Matre ac Iosepho summa obseruantia religioneq; pere-
 grinationem suscepit, in hoc exemplar collimarunt turba quæ vene-
 rat ad diem festum accipiens ramos palmarum. Itemque gentiles ve-
 nientes adorare in Hierusalem propria regione relicta, festinabat D.
 Paulus si possibile sibi esset, vt diē Pentecostes faceret Hierosolymis;
 vir æthiops Eunuchus potens Cādacis Reginae Æthiopum veniebat

Seneca in ep.

orat. 1. in Iul.

2. Paral. 11.

Exod. 13.

Deut. 16.

Tobia 1.

1. Reg. 3.

3. Reg. 8.

Luc. 1.

Ioan. 11. 12

Act. 10. 16.

Act. 8. 27.

Hier. proem.
lib. 7. in Ezech.

Hiero. epi. 13.

epist. 17.

Matth. 24.

Hom. 1. ad
pop. Antioch.

a iohanne in Hierusalem: inde ad sancta loca & reliquias peregrinandi ardor excitatus in Ecclesia semper mansit: S. Hieronym. de multitudine peregrinantium Hierolimam suoque studio in excipiendis hospitibus ad Eustochium hæc ait: *fateor me explanationes in Ezechielem multo ante tempore promississe & occupatione de toto huc orbe venientium implere non posse, dum nulla hora nullumque momentum est in quo non fratrum occurramus turbis & monasterij solitudinem hospitij frequentia commutemus in tantum ut claudendum nobis sit ostium, aut scripturarum, per quas aperienda sunt fores studia relinquenda: & ad Paulinum, de toto huc orbe concurritur plena est ciuitas uniuersi generis hominum & tanta utriusque sexus conspectio, ut quod alibi ex parte fugiebas hic totum sustinere cogaris,* & ad Marcellam, quodnam genus hominum & ex quibus locis: luc propter iter ita describit, *qui in toto orbe sunt primi, huc pariter congregati, ad qua nos loca non ut prima sed ut extrema venimus* (paulzenim & Eustochij nomine scripta est Epistola) *ut primos in eis omnium gentium cerneremus, certe flos quidam & pretiosissimus lapis inter Ecclesiastica ornamenta monachorum & virginum chorus est, quicumque in Gallia fuerit primus huc properat, diuisus ab orbe nostro Britannus, si in religione processerit, occiduo sole dimisso, quærit locum fama sibi tantum & scripturarum relatione cognitum quid referamus Armenios? quid Persas? quid India? quid Aethiopum populus, ipsi quoque iuxta Aegyptum fertilem monachorum Pontum & Cappadociam Syriam calem & Mesopotamiam cunctaque orientis examina? quæ iuxta Saluatoris eloquium dicentis, ubicumque fuerit corpus, congregabuntur illuc aquile; concurrunt ad hæc loca & diuersarum nobis virtutum speciem ostendunt, vox quidem dissona, sed una religio, &c.*

Chrysostomus minicem Christiani populi studium commendat ad locum ubi S. Iobus dæmonem superauit proficiscentis, ex fimo Iob viso, ait, *omnis quis capiat utilitatem & disciplinam multam & exhortationem ad patientia lationem, itaque multi nunc longam & transmarinam peregrinationem à terra finibus in Arabiam abeunt, ut finem illum cernant & conspiciat terram deosculentur, qua illius*

victoria

victric certamina & eruorem omni auro pretiosorem suscepit : & quod probauit Chrysostomus in alij eius ubi copiam fieri summo perè desiderabat, præsertim vt magni illius Apostoli Pauli reliquias videre exosculari & complecti posset; quis mihi, inquit, nunc dabit circumfundi corpori Pauli, affigi sepulchro, videre puluerem corporis illius, quæ adhuc in Christo deerant adimplentis, stigmata illius gestantis, prædicationem Euangelij vbiq; seminantis? & explanans titulum S. Pauli locum, obsecro sine hortor vos ego vinctus in Domino, vellem, ut, nunc etiam in eis esse locis in quibus ista dicuntur esse vincula, cuperem videre catenas illas quas quidem verentur & horrent dæmones, venerantur vero Angeli, si quis modo mortuos mihi largiretur excitandi facultatem, istud plane non præferrem huic catena : quod si liberum fuisset per curas Ecclesiasticas & corpus habuissem validum nihil vtiq; causatus fuisset quo minus tanta suscepta peregrinatione catenas dumtaxat illas & carcerem vbi ligatus fuit vidissem, denique ad eandem pietatem hortabatur cæteros, idcirco, inquit, illos spius inuisamus, tumulos adoremus, magnæque fide Reliquias eorum contingamus vt inde benedictionem aliquam assequamur, hæc Chrysost. ne longior in authoritatib. Patrum sim, qui uis ingenij acies necdū prorsus hebetata facile peregrinationis laudē timabitur per effect. finemq; qui alius nō est nisi honor ac gloria præpotentis Dei ac sanctorū vt opera pœnitentiæ & satisfactionis adimpleantur, vt ad stud. uin deuotionis mens excitetur, si quidem locus sanctus eū qui præcesserat renouat & augeat affectum cum ex ipsorum locorum admonitione exurgit ad acuendam caritatem & in illos quos imitari possumus & in illum quo adiuvante possumus : In huius Catholicæ Romanæ veritatis doctrina perstet Karolus gratia Dei Rex & Cæsar, pro huius Ecclesiæ orthodoxæ defensione maiorumq; pietate tuēda pariter ac propaganda inuictus rēper mansit, & quidē sacratū peregrinationū exercitio ita studiosus, vt aliquoties Romā pietatis præcipuē causa accesserit, accedēs ad miliare spatium de equo descēdens pedes eundo, per urbē omnes Ecclesiarū postes humiliter osculatus sit, sab batho etiam sancto oēs gradus Basilicæ B. Petri singillatim exosculatus est, vsq; dō vt de hoc aliusq; Christianis Imperator. dici queat quod

Hom. 21 in
epi ad Rom.

ad Ephes. 4.
hom. 8. in epi.
ad Ephe.

Serm. de S.
Inuentio &
Maximo.

August. li. 20.
contra Faust.
ca. 21.

Eginhartus
Austas. Bi-
blioth.

epist. 42.

iam olim B. August. Madurentibus Idololatriis obieciat, videtis Imperil nobilissimè eminentissimum culmen ad sepulchrum piscatoris Petri submisso diademate supplicare? in cultu itidem ac veneratione SS. Reliquiarū adeo singularis fuit Karolus fœlicis memoriæ vt munera sacra quibusuis profanis quantumuis pretiosissimis anteposuerit, eaq; omni studio vnde quaq; cōquisierit, quod studium vna cum hæreditate paterna deriuatum est ad posteritatem transmissit.

nonnullis rettingente Francorum gloria quæ pietate præcipuè & cœperat & creuerat, sua quasi basi ac fundamento destituta pedetentim immutata fuit; vidisti ac peruidisti lector quo spiritu excitus Karolus sacra Lipsana impensè conquisierit conquisita Aquis recondiderit, recondita statò tempore venerari voluerit, eo nempe quo afflata primogenia Ecclesiæ, vidisti pariter quibus stimulis agerentur sceleris propitii cerebri ductu impulsuque, benè adprececur hisce vt regrediantur ad penetrabile iam senescentis Ecclesiæ; sic restaurabitur Hierusalem & templum & omnis decor pristinus.

Salutatio Sanctuarij Aquigranensis.

*O Thesaurè pretiosè
In quo vestis gloriosa
Virginis reconditur.
Atque rubens illa vestis
In quam Christi sanguis testis
Dum nudum tegit funditur.
Humilesque panniculi
Iesu infantis paruuli
Quibus in cunis voluitur.
Et pannus mira dignitatis
In quem sublimis sanctitatis
Baptista sanguis conditur.
O verè sanctuarium
Sanctum Sanctorum omnium
Tegens in patibulo.
In utero, in stabulo:*

Salve

*Salue fili, salue Mater
 Salue Sanctuarium
 Et nos salua Sancte Pater
 Per Matrem & Filium.
 Exultent iusti in conspectu Dei
 Et delectentur in laetitia.*

O R A T I O.

Deus qui in nostræ mortalitatis carne assumpta, vestes quibus rectus es in vtero, in præsepio & in cruce hoc in loco recondi voluisti, & tibi dilectorum in somno mortis con- quiescentium hic custodis ossa, supplices te precamur vt hi thesauri sint nobis monumenta virtutum, sint Ciuitati huic propugnacula & turrez cohærentes securitatem ab hostium incurſu exhibentes, donec de terrena ad cœlestem patriam te iubente vocemur & immortalitatis vestibus te iuuante circumdemur, Qui cum Patre, &c.

*CONCILIA ET PLACITA
 Graniquis habita.*

Caput decimum.

*CONCILIIS SVB IMPE-
 ratore Karolo Magno & Ludouico Pio
 præsertim celebratis Aquæ Graneæ etiam
 claræ spectateque sunt.*

A N N'o g'atiz octingentesimo nono sub Leone Papa III.
 Concilium Aquisgrani actum de addita ad Symbolum
 voce, Filioque, de tempore & causa huius Concilii Anna-
 les Francorum sub Ludouico edicti hæc referunt.

200 809.

Regino &
alii.

Imperator, Karolus, Arduenna Aquisgranum reuersus, al. j de sylua Ardenna, mense Octobri Concilium habuit de processione Spiritus sancti; quam quæstionem Ioannes quidam monachus Hierosolymis primò concitauerat. Agitatum est etiam in eodem concilio de statu Ecclesiarum & conuersatione eorum, qui in iis Deo seruire dicuntur, nec aliquid tamen in iis definitum est, propter rerum, vt videbatur magnitudinem: Non disputatum autem an symbolum Nycænum & Constantinopolitanum cantare liceret sed tantum hoc controuertebatur, an symbolum hac voce, Filioque, bene auditum esset, & in Ecclesia cum huiusmodi additamento benè cantaretur.

anno 811.

Anno salutis. DCCCXII. à Karolo Magno habitum esse conuentum Aquis Veteres Francorum Annales testantur.

anno 816.

Anno Redemptoris DCCCXVI. Tempore Stephani Papæ V. & Ludouici Imperatoris Primi celebratum Concilium est Aquisgranense, in quo Canonicis & Canonicam Vitam professis è sacris Canonibus sanctorumque Patrum dictis data ac monstrata Vitæ institutionis forma, quæ incerta capitula digesta cum extet in Basilica B. Mariæ Vrbis Auenensis in libro manu scripto (è quo indices legi conuenit lectio breuis horarum Canonicarum) etiam in Tomo tertio Conciliorum posita, attamen nonnulla eius hic recolenda, ac imprimis regulam succinctâ sub id tēporis Canonicis præfixam, hoc est compendium regulæ Canonicorum in hoc Concilio editum, quæ in tomo 3. Conciliorum habetur loco epilogi verum in M. S. Basilicæ Auenensis statim in fronte libri occurrit hic exprimenda non abs re putavi ut Metropolitanæ & Cathedralis & Collegiatæ vetustiores Ecclesiæ, quæ antiquitus maiori ex parte sub regulari ac claustrali disciplina vixere, aut secundum regulam D. Augustini vel Concilii Aquisgranensis & Turonensis statuta, vti ex eorum ædificiis, claustris & foundationibus liquidum fit, integritatem atque fecundorem maiorem clarius dispiciant, iugiterque cordi impressam gestent.

1. Thys.

Oportet Canonicos vt animam corpusque suum ab omni inquinamento carnis & spiritus custodiant, vt iuxta Apostolum integer spiritus eorum & anima & corpus sine querela in aduentu Domini nostri Iesu Christi seruetur, sobrie & iuste & pie viuant, secularia negotia prorsus abiciant, quia iuxta eundem Apostolum: Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus, vt ei placeat, cui se probauit.

2. Tim. 2.

ieiunium ament. hospites colligant, pauperes recreent, nudos vestiunt, infirmos visitent, mortuos sepeliant, in tribulatione positis opem ferant, dolentem consolentur, amoris Christi nihil praponant, caritatem non derelinquant, pacem si fieri potest cum omnibus hominibus habeant, diem iudicii timeant, vitam aeternam spiritualiter concupiscant, spem suam Deo committant, proprio suo Episcopo in omnibus, secundum Canonicam institutionem obtemperent, magistros suos non temere reprehendant. Postremo in doctrinis spiritualibus operam dent, lectionibus, psalmis, hymnis, canticis, & ceterorum bonorum exercitiis iugiter incubant. In dormitorio, nisi quem infirmitas detinuerit, omnes dormiant & refectorio pariter reficiantur, cotidie ad collationem veniant, Mox ut signum datum fuerit omnes festino veniant, & horas Canonicas non negligant, sed cum omni religione pariter celebrent. Ecclesiam non pompaticè sed reuerenter ingrediantur, vaniloquiis nequaquam insistant, sed cum omni deuotione & veneratione diuina seruitutis opus peragant, scientes Angelorum presentiam semper illuc adesse, claustris non nisi per licentiam egrediantur, egressum reprehensibiliter viuant, ut ab his qui foris sunt, bonum testimonium habeant, & religionem ac propositum suum a cunctis illis nequaquam maculet: sed potius omnes, quibus se coniunxerint sale sapientia, & bonorum operum exemplis condant, contubernia feminarum nullatenus appetant, non vanis oculis aut petulanti tumido, gestu ac dissolutis rebus incedant. Non spectaculis, non populi secularibus intersint, non alea, non quibuslibet venationibus inseruiant. Apostoli quoque instructi documento, quo ait, non in veste pretiosa, nequaquam pretiosis delectentur vestibus. Caueant sumopere ne extra claustra moras faciant, nisi prout sibi à priori constitutum fuerit, & opportunitas temporis dictauerit. Intra claustra posita non otio vacent, sed aut diuinis officiis, aut propriis utilitatibus, aut certe magistrorum iussibus pareant: ne otio torpentes ab Apostolo audiant, qui non vult operari nec manducet. Seniores spiritualiter iuniores diligant, iuniores senioribus obsequium dignum exhibeant. Doctores minus doctis nequaquam se praeferant, sed magis eos cum caritate

2. ad Tim. 2.

2. Thes. 5.

adificent, neque hi qui nobilitate generis, vel virtutum domus potent, ceteris se tumide superextollant. Omnes in congregatione vicissim sibi caritatis officio seruiant, quibus etiam in refectorio comedentibus, & religiose silentium tenentibus continuatim legatur lectio. Delinquentes zelo reclusionis pariter arguant, & castigent pueros & adolescentes negligentes verberum disciplinis: ut nullus in Collegio Canonico inuisilis appareat, nec vota fidelium otiosus comedat: tales quippe in monasterio conuersari decet omnes, qui diuinis officiis se manciparunt. Sicut terminatur compendium regulæ Canonicoꝝ in M. S. Basilicæ Aquensis.

In nomine Domini summi incipit Prologus.

CVM in nomine sanctæ & indiuiduæ Trinitatis Christianissimus ac gloriosissimus Rex Ludouicus superno munere Victor Augustus Anno incarnationis Domini nostri Iesu Christi 816. Indictione decima, Anno siquidem Impetij sui tertio Aquisgrani palatio generalem sanctamque conuocasset conuentum, & cepisset secundum ardentissimam erga diuinum cultum sibi ecclitus inspiratam voluntatem multa congrua & necessaria, de emendatione Sanctæ Dei Ecclesiæ illius videlicet amore qui tam suo sancto & pretioso redemit sanguine, eique affuturum vsque ad consummationem pollicitus est seculi, solletter ac curiose pertractaret: eo vsque inter cetera peruentum est, ut eundem sanctum & venerabilem Deo annuente, aggregatum conuentum consuleret, immò consulendo admoneret, super quibuldam Ecclesiarum præpositis, qui partim ignorantia, partim desidia subditorum curam parui pendebant, & hospitalitatem minus iuste diligebant quid facto opus esset.

Adiunxit etiam monendo ut quia Canonicoꝝ vita sparsim in SS. Canonibus, & in SS. Patrum dictis erat indita, propter simplices quoque minusque capaces aliquam ex iisdem SS. Canonibus & sanctorum Patrum dictis, institutionis formam pari voto, parique consensu exciperent, per quam patenter Prælatorum, & subditorum vita monstraretur, quatenus omnes qui canonicæ censentur professione per viam propositi sui inoffenso gressu incederent, & in Christi militia deuotius vnanimes atque concordēs existerent. Sed ut id nunc Diuino fieret Dominum in commune humiliter exorandum præmonuit ut seruorum suorum exorabilibus pulsatus precibus eius admonitionem secundum suam voluntatem fieri suæque gratia eam præcedere & subsequi dignaretur: ad quam etiam admonitionem sacer conuentus intimo gaudio repletus expansis in celum manibus creatori omnium gratias agens benedixit, quippe qui talem tamque benignum Ecclesiæ suæ sanctæ principem cunctis eius ne-

cellitibus sapientissimum ac deuotissimum prætulit procuratorem. Sule-
piens ergo libentissimè hilariterque eius saluberrimam multis Deo miserante
profuturam admonitionem, licet plerique auxiliante Christo deuotè ac reli-
giosè eum sibi subiectus Canonicam seruarent institutionem & in plerisque locis
idem plenissimè ordo seruaretur, omnium tamen id animis sedit vt secundum
eiusdem principis admonitionem vna diuino fieri auxilio & eiusdem pijsimi
Principis non modico adiutiuium, eius scilicet liberalissima largitione
copiam librorum præmanibus habentes, ex Canonica auctoritate & sanctorum
Patrum dictis veluti ex diuersis pratis quosdam hosculos carpentes hanc insti-
tutionis formam exciperent, & Canonicis obseruandam conferrent, vt quo-
rum forte labore ob rarditatem ingenii seu inopiam librorum sparsim digesta
difficile comprehendi posset, soletti studio in eodem opere breuiter congesta
perfacile ab his reperiri posset, per quam, vt præmissum est, & Prælati recto tra-
mite incedere & subditis normam viuendi abque ignorantie obstaculo salu-
briter nosse præbere. Vigilanti ergo studio eadem institutionis formam col-
ligere studuerunt, in qua plenissimè continetur qualiter Prælati viuere & sub-
iectos regere eisque Ecclesiasticos sumptus ministrare, & in Dei seruitio con-
stringere, bene operantes quosque ad meliora prouocare, proteruos quosque
& negligentes debeant corrivere.

Cum igitur huius institutionis formam coram memorato glorioso Principe
prolatam facer conuenit laudibus exoluisse & Ecclesiastica auctoritate fule-
ram, laudeque dignam & sanctæ Ecclesiæ vtilissimam atque proficuum conso-
na voce prædicare, nihilque in ea reprehensionis ab his qui sanum sapienter
reperi posse profiteretur, ab eodem Victoriosissimo Principe ab omnibus qui
aderant Deo gratias acclamatum est. Nec immerito: quippe qui & occulta sua
dispensatione & gratissima inspiratione præfatum Principem vt id fieri mone-
ret, compulsi, & vt ad effectum produceretur miserando adiuiuit: Proinde ex
omnium sententia statutum est ab omnibus qui in Canonica professione Deo
militant, hanc institutionis formam tot Ecclesiasticorum virorum Vigilanti
studio congestam, dignisque præconiis laudatam iuxta vitium possibilitatem
modis omnibus obseruandam; quatenus hanc siue aliarum scripturarum docu-
menta sedula meditatione perlegentes & Prælati & subditi vocatione, qua vo-
cati sunt, ope diuina adminiculati insatigabiliter ambulēt, & pro tam pijsimo
Principe, qui ob luērum animarum hoc sacrum & venerabile Concilium ad hanc
formam congerendam & statuendam salutiferis admonitionibus exhortatur, mo-
dernis futurisque repositibus Dei immensam elementiam iugiter exorent. Nā & in
altero idē facer cōuentus eodē religiosissimo Augusto monente quandam in-
stitutionis formulā ex sanctorum Patrum dictis studiosè excerpit, & in vnum
breuiter satisque conuenienter cōgessit, & Sanctimonialib. Canonicè degentibus
tenendā pete censuit. In qua continetur, quales ei Abbates præferendū sint, quali-
ter eisdē Sanctimonialib. infra Claustra monasterii viuendū, quid à Prælaris sti-
pendiorum dandum, quibus documentis & virtutum instrumentis exorandæ sunt,
quatenus hac formula viuendi inspecta, & Deo sibi adiutorium præbente; hu-
militer suscepti, & efficaciter impleti, cum bonorum operum lampadibus ve-
nitenti sponso apparere, atque eius Thalamum ingredi mereantur.

Excommunicatio.

EX auctoritate Patris & Filij & Spiritus Sancti & Sancte Mariae matris Domini nostri Iesu Christi, & S. Michaelis, & Ioannis Baptista, & sancti Petri & Pauli principum Apostolorum, & S. Stephani & omnium Martyrum, & S. Syluestri & omnium Confessorum, & sanctae Aldegundis & sanctarum Virginum, & omnium Sanctorum qui sunt in celo & in terra. Anathematizamus & à liminibus S. Matris Ecclesiae segregamus illos, qui hoc furtum fecerunt, siue conscij fuerunt, siue consiliarij fuerunt, siue sibi inde aliquid usurpauerunt. Sint maledicti in domibus, in horreis, in lectulis, in curia in campo, in agro, in via, in villa, in ciuitate, in castello. Maledicti in silua, maledicti in flumine, maledicti in gurgite, maledicti in Ecclesia, maledicti in cimiterio, maledicti in tribunalibus iudicum, maledicti in foro, maledicti in duello. Maledicti orando, maledicti loquendo, maledicti tacendo, maledicti manducando, maledicti bibendo, maledicti dormiendo, maledicti vigilando, maledicti palpando, maledicti ambulando, maledicti sedendo, maledicti stando, maledicti currendo, maledicti quiescendo, maledicti equitando, maledicti audiendo, maledicti videndo, & gustando. Maledicta sint omnia eorum opera, maledicantur caput eorum, oculi eorum, nares, pupilla, dentes, linguae, guttur, pectora, corda, venter, iecur, stomachus, splen, umbilicus, viscera, crura, pedes, manus, brachia, scapulae, dorsa eorum, & omnis caro eorum, & omnis cutis eorum, à verticibus capitum vsque ad plantas pedum eorum quidquid interest totum maledicatur, & maledicantur quinque sensus corporum eorum. Id est visus, gustus, auditus odoratus, & tactus, & maledicantur in omnibus operibus.

Adiuro te Diabole & omnes satellites tuos, per Patrem & Filium, & Spiritum sanctum, vt nullam habeas requiem diebus nec noctibus donec perducas eos ad aeternum & ad seculare dedecus, siue submergantur in fluminibus, siue suspendantur in eculeis, vel denorentur à syluestribus bestijs, vel lacerentur ab auibus caeli, siue comburentur

in flammis, sine interficiantur ab inimicis, & odio habeantur ab omnibus uiuentibus. Filii eorum orphani, & uxores eorum sine uiris efficiantur uiuæ. Non sit illis adiutor, nec sit qui misereatur pupillis eorum. Et sicut Lucifer abiectus est de calo, & sicut Adam expulsus de paradyso. Sic abiiciantur & expellantur de hac cotidiana luce, & de eorum habitationibus & ab omni hereditate eorum, & post obitum eorum sepeliantur in pascuis asinorum. Fiat quoque pars eorum cum Datan & Abiron, & cum Iuda, & cum Pontio Pilato, & cum eis qui dixerunt Domino Deo. Recede à nobis, uiarum tuarum scientiam nolumus. Et sicut exstinguuntur hæ lucerna de manibus nostris, sic exstinguantur lucernæ oculorum eorum nisi respiciant, & ad satisfactionem perueniant, fiat, fiat. Amen.

Præmemorata excommunicatio in præsumentes transcriptum hunc librum ex Augustino, Gregorio, Hieronymo Isidoro, alijs Patribus excerptum sacrilega manu auferre, quæ in Tomis Concilio- rum non habetur ideo forsitan sub tam ditis interminata fuit, quod facile huius æui scribendi genus, nempe typographicum imprimendi libros characterebus ex metallo, plumbi æris & stibij conflatis artificium nouo atramenti genere necdum esset orbi cognitum, perspecta præsertim. Scripti libri utilitate.

Incipiunt Capitula.

- I. Isidori de tonsura.
- II. Eiusdem de hostiarijs.
- III. Eiusdem de lectoribus.
- IV. Eiusdem de exorcistis.
- V. Eiusdem de Acolytis.
- VI. Eiusdem de Subdiaconibus.
- VII. Eiusdem de Diaconibus.
- VIII. Eiusdem de Presbyteris.
- IX. Eiusdem de Sacerdotibus.
- X. Excerptum Hieronymi ex epistola ad Titum de Episcopis.

- x i. eiusdem ad Decanum de Episcopis.
 x i i. Augustini de Pastoribus.
 x i i i. Gregorij de pastoribus animarum quales in Ecclesia elegi debeant.
 x i v. eiusdem vt indigni atque imperiti ad Pastoralē magisterium accedere non præsumant.
 x v. item Isidorus de indignis Præpositis.
 x v i. eiusdem de indoctis Præpositis..
 x v i i. item Gregorij de ijs qui in regimine prodesse possunt, sed idē officium per quietem propriam refugiant.
 x v i i i. item Isidori de Præpositis Ecclesiarum..
 x i x. Prosperi quod Sacerdotes Sancti contemplatiuæ vitæ fieri participes possunt.
 x x. Isidori de doctrina, & exemplis Præpositorum..
 x x i. Gregorij de humilitate Præpositorum..
 x x i i. item Isidori de humilitate Præpositorum..
 x x i i i. eiusdem de doctrina discretione..
 x x i v. Gregorij qualiter Prælati subiectos doceant ac semetipsos discreta circumspectione prævideant..
 x x v. Isidori de doctorem silentio..
 x x v i. Gregorij de Pastoribus non recte gradientibus.
 x x v i i. Prosperi quod nihil prodest sacerdotium si benè viuatur, si malè viuentes tacendo non arguat..
 x x v i i i. Prosperi de negligentia sacerdotis, qui doctrinæ suæ agendo contrarie personam non potest implere doctorem..
 x x i x. item Isidori de iis qui bene docent & malè viuunt..
 x x x. eiusdem de exemplis prauorum sacerdotum..
 x x x i. eiusdem de Præpositis carnalibus..
 x x x i i. Prosperi luctuosa descriptio carnaliter viuentium sacerdotū..
 x x x i i i. Isidori de iracundis doctores..
 x x x i v. Gregorij de pastoralis Zelo officij erga subditos..
 x x x v. item Prosperi quod Sacerdotes nihil proprium habeant, Ecclesiarum facultates quoque tanquam communes quomodo administrarunt, Deo rationem reddituri sint..
 x x x v i. item Isidori de disciplina sacerdotum in iis qui delinquant..
 x x x v i i. item Gregorij de collata Episcopis potestate soluendi atque ligandi..

xxxviii. eisdem de Episcopis qui pro ordinatione sacerdotum muna-
nera libenter accipiunt.

Capitula Canonum.

xxxix. de subintroductis mulieribus.

xl. de clericis vsuras accipientibus.

xli. de privilegiis Presbyterorum.

xlii. de excommunicatis.

xliii. quod non oportet demigrare.

xlii. non transmigrandum de ciuitate in ciuitatem.

xlv. de iis qui in Ecclesiis in quibus prouecti sunt, minimè per-
durant.

xlvi. de flectendo genua.

xlvii. de damnatis & ministrare tentantibus.

xlviii. de clericis damnatis.

xl. de peregrinorum susceptione.

l. Quod non liceat Clerico in duarum ciuitatum Ecclesiis mi-
nistrare.

li. Quod non oporteat peregrinos Clericos sine commendato
ministrare.

lii. Quod non sine litteris sacro ministerio seruientes proficisci
debeant.

liii. de Clericis à communione summotis ab alio non recipiendis
Episcopo.

lii. Si quis excommunicatus ante audientiam communicare præ-
sumpserit, ipse in se damnationem protulit.

lv. de non sollicitandis Clericis alienis.

lvi. de his qui semel legerunt in Ecclesia ab aliis non posse pro-
moueri.

lvii. Si qui Clerici ab Episcopis suis promoti contempserunt, nec
illic maneant unde recedere noluerunt.

lviii. Vt nullus alienum Clericum sollicitare, vel tenere præsumat
suo Episcopo non præueniente consensu.

lix. Vt in Ecclesiis conuiuia minimè celebrentur.

lx. Quod nulli Ecclesiasticorum in taberna comedere debeant.

lxi. de auribus.

- LXII. Quod vsuram non solum clerici exigere non debent, sed nec laici Christiani,
- LXIII. de his qui in esu carniū in clero constituti diffugiunt.
- LXIV. de numero certo Diaconorum.
- LXV. de his qui abominantur eos qui carnibus vescantur.
- LXVI. de his quæ in vsus pauperum conferuntur.
- LXVII. de his qui pro virginitate superbiunt.
- LXVIII. de his qui Dominica die ieiunant, tanquam nihil præ cæteris differente.
- LXIX. de his qui Ecclesiastica ieiunia absque necessitate dissolunt.
- LXX. de his qui se à perceptione Sanctæ communionis auertunt & qui excommunicatis per domos excommunicantur.
- LXXI. de his qui in aliis parochijs præter conscientiam Episcoporum suorum commorantur.
- LXXII. de Clericis excommunicatis & laicis.
- LXXIII. de Episcopis & Clericis adeuntibus Imperatorem.
- LXXIV. de damnatis Episcopis aut Clericis adeuntibus Imperatorem.
- LXXV. vt hi qui in sacratio seruiunt vsuras non exigant.
- LXXVI. de ijs qui debeant in ambone id est in pulpito psallere.
- LXXVII. de honore quem Presbyteris diaconi, qui sub ipsis sunt, debeant exhibere.
- LXXVIII. Quod Subdiaconi non debeant benedicere vel benedictionem tribuere.
- LXXIX. de exorcistis qui non sunt ab Episcopis ordinati.
- LXXX. in Ecclesia prandia fieri non debere.
- LXXXI. Quod præter Episcopi conscientiam Clericus proficisci non debeat.
- LXXXII. vt ad sacrarium mulieres non introeant.
- LXXXIII. non licere Clericis ludicris spe&aculis interesse.
- LXXXIV. oblationes offerri domibus non oportere.
- LXXXV. de Clericis & Monachis, nõ manentibus in suo proposito.
- LXXXVI. Quod non oporteat Clericos habentes aduersus inuicem negotia proprium Episcopum relinquere, & ad secularia iudicia conuocari.
- LXXXVII. Quod minimè clericos transmigrae conueniat.

- LXXXVIII. Quod non licet Clericis post mortem sui Episcopi res ad eum pertinentes diripere.
- LXXXIX. Si quis Clericorum pauper promotus; in ordine postea habuerit aliquid, Ecclesie potestati subijciat.
- XC. VI Clerici tabernas nisi peregrini non ingrediantur.
- XC I. vt alienus Clericus minime suscipiatur ab alio.
- XC II. vt Clericus nec suo nec alio nomine sœnus exerceat.
- XC III. vt Cleri nullas negotiationes in honestas aut turpia lucra sectentur.
- XC IV. Excerptum ex epistola Hieronymi Presbyteri ad Nepotianum de vita Clericorum.
- XC V. eiusdem de Epistola de institutione Clericorum ad Paulinum Presbyterum.
- XC VI. eiusdem ex epistola ad Rusticum.
- XC VII. eiusdem ex epistola ad Eliodorum, quid distet inter Clericum & Monachum.
- XC VIII. eiusdem ex epistola ad Oceanum de vita Clericorum.
- XC IX. Isidori de Clericis.
- C. eiusdem de regulis Clericorum.
- CI. eiusdem de generibus Clericorum.
- CII. item Gregorij quales oporteat Clericos esse.
- CIII. eiusdem de subiectis bonis sub pastoralis regimine constitutis.
- CIV. item Isidori de subditis.
- CV. item Gregorij de inuidis & proteruis Clericis.
- CVI. Prosperi quod secundum sermonem Prophetæ culpa sua pereant qui sacerdotum increpationes peruersa voluntate cõtemnunt.
- CVII. eiusdem cum quo damno animæ suæ ab Ecclesia quæ pauperes pascit, accipiunt, illi, qui sibi de suo sufficiunt.
- CVIII. eiusdem, qui sunt, qui etiam cum profecta animæ suæ opibus sustentantur Ecclesiæ.
- CIX. quid debeant facere Clerici, quorum infirmitas non potest sua contemnere.
- CX. eiusdem quæ sint, vera gaudia vel verè diuitiæ & quid impediementi afferant bona præsentia amatoribus futurorum.
- CXI. eiusdem qualiter intelligi ut quod dicit Apostolus, qui in sacratio operantur, quæ de sacratio sunt edant.
- CXII. item Augustinus de vita & moribus Clericorum.

- cxiii. eiusdem de vita & moribus Clericorum.
 cxiv. Quæ præcepta specialiter monachis quæ generaliter cæteris
 conueniant Christianis.
 cxv. Quod Canonica institutio, Euangelica & Apostolica aucto-
 ritate fulta cæteris superemineat institutionibus.
 cxvi. Quid sint Ecclesiæ res.
 cxvii. Quod diligenter munienda sint claustra Canonorum.
 cxviii. Vt in congregandis Canonis modus discretionis sit te-
 nendus.
 cxix. De his qui in congregatione sibi commissi solummodo ex fa-
 miliæ Ecclesiæ Clericos aggregant.
 cxx. Qui Clerici in congregatione Canonica constituti Ecclesia-
 stica accipere debent stipendia.
 cxxi. Vt in congregatione Canonica æqualiter cibis & potus acci-
 piatur.
 cxxii. de mensura cibi & potus.
 cxxiii. Quod à prælibatis gemina pastio sit subditis impendenda.
 cxxiv. Vt Canonici sicut in cæteris, ita etiam in cultu vestium mo-
 dum teneant discretionis ac religiose obseruare Canoniam.
 cxxv. Vt Canonici cucullas Monachorum non induant.
 cxxvi. excerptum ex libro officiorum Isidori quæ auctoritate, ho-
 ræ Canonice celebrentur, quas scire oportet.
 cxxvii. de Vesperis.
 cxxviii. de Completis.
 cxxix. de Vigiliarum antiquitate.
 cxxx. de matutinis.
 cxxxi. Vt horas Canonicas Canonici religiose obseruent.
 cxxxii. Quod cantantibus & psallentibus Domino Angelorum
 adsint præsidia.
 cxxxiii. Quales ad legendum & cantandum in Ecclesia constitu-
 endi sunt.
 cxxxiv. Qui modus sit correctionis.
 cxxxv. Vt erga pueros, qui nutriuntur vel erudiuntur in congre-
 gatione canonica instatissima sit adhibenda custodia.
 cxxxvi. Vt ab omnibus Canonicis ad Completorium veniatur.
 cxxxvii. de cantoribus. (surgere debeant.)
 cxxxviii. Quales Vice Prælatorum in congregatione Canonica

CXXXIX. de Pæpulis.

CXL. Qualiter Cellarius sit constituendus cui committi debeant stipendia.

CXLI. de Magistro hospitalis.

CXLII. de infirmorum ac senum cura fratrum.

CXLIII. qualiter porta Canonicorum custodiantur.

CXLIV. vt claustra Canonicorum custodiantur.

CXLV. Epilogus breuiter digestus.

Sancta & Venerabilia loca, quæ olim monasteria fuerẽ & congregationes habuerunt & penitus neglecta sunt, placuit quantum rebus careant, & pristinum nomen retineant.

Cella XX. mansos habens seruitium publicum facit, quæ XL. mansos habet Presbyteros duos, & diaconem & alios Clericos habeat. Quæ C. mansos habet, Presbyteros duos & Diaconem & alios Clericos tres habeat. Quæ C. & XL. mansos habet Clericos duodecim habeat. Quibus omnibus aut tantum rerum tribuatur, vnum victum & vestium habere valeant, aut à Pælatis suis siue Clericus siue laicus fuit, necessaria stipendia & vestimenta, vnum subsidia temporalia habere valeant, conferantur & congrua claustra ipsis habitacula, vbi conuersari debeant ab iisdem constituantur, & sic in prouidentia Episcopi vt ordine Canonicorum viuant. In locis vero vbi plures mansi habentur sic viuant sicut à vestra pietate statutum est.

vnde

vnde

Ipsa capita eorumque contenta quoniam in tomo 3. conciliorum posita sunt breuitatis institutæ memor hic missa facio.

In eodem concilio regula Canonisfarum Canonicarumque Virginum xxviii. Capitulis comprehensa promulgata est quam manuscriptam ex Bibliotheca Viri Doctissimi Nicolai Fabri Parisiis habitam propediem luci dabit Aubertus Miræus auidissimi veterum monumentum inquisitoris Seren. Belgicæ Archiducum Bibliothecarius.

Ex huius Synodi Aquisgranensis decreto translatio Diui Huperii Tongrensis Episcopi Andainum permissa est anno ab eius morte 90.

Eodem hoc anno redemptoris 816. Tertio Ludouici Imperatoris in provinciali conuentu Aquisgrani Meinulphus accepit licentiam ædificandi Monasterium Virginitus Canonicis Regularibus, vt habent vitæ eius acta à Gobelino conscripta.

Exeat post
lib. 7. Capit.
Francoium
pag. 339. &c.

Anno Incarnationis Domini nostri Iesu Christi 817. Imperij vero gloriosissimi Principis Ludouici IV. v. r. Idus Iulij tempore Paschalis Papæ primi cum in domo Aquisgrani Palatij quæ Lateranis dicitur, Abbates cum quampluribus vna cum suis resedissent Monachis, quæ subsequuntur Capitula communi consilio ac pari voluntate inuiolabiliter à regulæ conseruari decreuerunt.

Index Capitulum.

1. De Abbatibus mox vt ad Monasteria sua remeauerint vt regulam discutiant & efficaciter legant, & quod legerint & intellexerint cum suis obseruent monachis.
2. de Monachis vt regulam S. Benedicti, qui voluerint memoriter discant,
3. de regulari officio, vt iuxta præceptum S. Benedicti celebretur inter alia.
4. vt tam in coquina, quam & in cunctis monasterij officinis Monachi operentur, & vt ipsi vestimenta sua lauent.
5. de Monachis vt post matutinalem expletionem nisi ante constitutam surrexerint horam, denuo ad lectos suos non præsumant causa dormiendi redire.
6. vt Monachi nisi in Sabbato Sanctæ Paschæ per totam quadragesimam non radantur; alio tempore post finitos x v. dies licito radantur, tam in Sabbatis quam in Octauis Paschæ.
7. de balnearum vsu.
8. de non edendis volatilibus Monachis intus forisve, nisi infirmitatis causa.
9. ne Episcopi Monachis volatilia comedere præcipiant.
10. ne à Monachis poma & lactuæ, nisi quando alius cibus sumitur, manducentur.
11. de certo tempore phlebotomandi obseruando, & vt Monachis tunc cibi potusque magis in supplementum largiatur.
12. vt si necessitas postulauerit, Monachis post vespertinum cibum ante lectionem completorum potus tribuatur: similiter quadragesimali tempore, vel quando mortuorum officiū egerint.
13. de Monacho à Priore suo increpato.

14. ne nudi coram aliis vapulent.
15. ne soli in itinere dirigantur Monachi.
16. ne sibi compadres vel commatres Monachi faciant.
17. vt murmurent Monachi tempore legendi & meridiano occupati ad colligendas fruges.
18. de Monachis quatta & sexta feria ieiunantibus.
19. vt in quadagesimali tempore Monachi libros accipiant.
20. de vestimento Monachis nec satis pretioso, nec satis vili dando.
21. de cucullæ mensura.
22. de potestate Abbatis si extra mensuram infra positam aliquid addendum decreuerit.
23. de pedibus fratrum vicissim lauandis.
24. de mandato post cœnam faciendo.
25. de mensura Monachorum vt ea Abbates illorum sint contenti.
26. de villis fratrum vt eas non circumeant Monachi.
27. de Abbate, vel quolibet Monacho ne ad portā monasterij quocunque hospite manducare præsumat.
28. ne seruitores fratrum post refectionem eorum ad vnā mensam, sed in propriis sedeant locis.
29. de lectore, vt nihil nisi quod Regula decernit accipiat.
30. de alleluia in septuagesima dimittendo.
31. de Præposito, vt maiorem quam cæteri habeat potestatem.
32. de Præposito Monachis non constituendo, nisi & ipse Monachus sit.
33. de senioribus fratribus monasterium circumeuntibus.
34. de nouicio fratre, vt non facilis ei in monasterium tribuatur ingressus.
35. de Monacho quam professionem faciat.
36. de puero, vt pater & mater eum ad altare offerant.
37. de infantibus oblati vt carnem non comedant.
38. de fratribus post sextam dormientibus.
39. de fratribus vt vsque nonam in quadagesima operentur.
40. de his fratribus qui quolibet modo tamen grauiter delinquant.
41. de eo qui in refectorio negligenter coram fratribus aliquid excesserit.
42. de plebeio non recipiendo in monasterio, nisi prius Monachus fieri voluerit.

43. Ne Monachus iurando iuramentum erat, nisi sicut sancti Patres consenserunt loqui.
44. De Abbatibus cellulas Monachorum vel Canonicorum habentibus.
45. De Schola in monasterio non habenda, nisi de his qui oblati fuerint.
46. De principis solemnitatibus Sanctorum, ut plenarium in eis officium fiat, & bis Monachi edant.
47. De ieiunio Parasceue.
48. De benedictione post completorium.
49. De decimis dandis tam Ecclesie quam pauperibus.
50. De specialibus psalmis pro elemosynariis & defunctis cantandis.
51. De Pentecoste ut per hebdomadam non flectantur genua, neque ieiunetur, nisi dies ieiunii extiterint.
52. De laicis in refectorium Monachorum manducandi vel bibendi causa non ducendis.
53. De vestimentis & calciamentis, ut fratribus quoties expedit dentur.
54. De his qui preponuntur, ut nonni vocentur.
55. De seniore Decano.
56. De Preposito, Decano, & Cellario.
57. De libra panis ut triginta solidos penset antequam coquatur.
58. De dormitorio hospitum.
59. De Abbatibus ut secum Monachos in itinere, non nisi ad Synodum ducant.
60. De duobus signis ad tertiam, nonam pulsandis.
61. De Monachis, ut disconfutas cappas non habeant, nisi tantum villosas.
62. De Abbatibus & Prepositis atque Decanis, ut benedictionem lectoribus tribuant, licet Presbyteri non sint.
63. Ut de fratribus docti eligantur qui superuenientibus Monachis loquantur.
64. De incerto furto ut oratio & excommunicatio fiat, quousque qui culpabilis existit, manifestetur.
65. De Monacho qui aduersus alium Monachum testimonium protulerit.

66. De statim inuitatorio & Gloria pro defunctis non cantando.
67. De lectore vt stans benedictionem petat.
68. De eulogiis in refectorio fratribus à Presbyteris dandis.
69. Quod ad capitulum primo martyrologium legendum sit, & versus postea dicendus, inde regula.
70. De electione in capitulo exponenda.
71. De ieiunio fratrum æstiuo tempore.
72. De eo qui culpæ noxa tenetur, vt die Dominico remissius habeat.
73. De anniuersaria die pro defuncto Abbate celebranda.
74. De eo, vt ad Missam inclinati Sanctus dicant, & ad pater noster genu flectant.
75. Non debet aliquis pro munere in monasterio recipi.
76. De mensura cibi & potus, quæ Monachis separatim debet tribui.
77. De fratrum pinguedine, quam accipere debeant, in victu quotidiano.
78. In Domini Natale & festiuitate Paschæ Monachis volatilia sumere quatuor diebus concessum est.
79. De mussulis Monachis dandis.
80. De disciplinæ modo.

Argumenta horum Capitulorum indicasse sat erit : de rebus in hoc conuentu gestis auctor innominatus in vita Christianissimi Imperatoris Ludouici ita eloquitur. *Imperator generalem habuit habuit conuentum Aquisgrani in quo quantum feruorû circa diuinum cultum in arca pectoris gestaret, tanto admissu declarauit, congregatis enim Episcopis, nobilissimoque sanctæ Ecclesiæ Clero, fecit componi, ordinarique librum Canonica vitæ normam gestantem, in quo totius illius ordinis perfectio continetur, sicut reclusus ipse fatetur. In quo etiam inseri iussit cibi potusque atque omnium necessariorum summâ, vt omnes tam viri quam sanctimoniales sub hoc ordine Christo seruientes nullis prædicti necessitatibus libera seruitute Domino omnium militare meminissent: quem librum per omnes ciuitates & monasteria Canonici ordinis sui Imperii misit per manus Missorum prudentium, qui illum in omnibus supradictis locis transcribi facerent, debique atque conscripta exigerent stipendia ministrari. Quæ res*

magnam Ecclesia contulit exultationis tripudium & p̃ssimo Imperatori debita cū laude immortalē monumentum. Idemq; cōstituit idem Deo amabilis Imperator Benēdictum Abbatem, & cū eo monachos strenue vita per omnia, qui per omnia monasteria monachorum euntes, redeuntēsq; uniformem traderent cunctis Monasterijs tā viris quam sanctimonialibus fœminis viuendi secundum Regulam S. Benēdicti incommutabilem morem. Et paulo post, Considerans etiā idem p̃ssimus Imperator non debere Christi ministros obnoxios esse humane seruituti: sed multorum auaritiā abuti ministerio Ecclesiastico ad proprium quæstum; statuit vt quicunque ex seruilī cōditione, conciliante scientia, & morū probitate ad ministerium altaris adscisceretur primum manumitteretur à proprijs Dominis, vel priuatis vel Ecclesiasticis, & tunc demum gradibus altaris induatur. Volens etiam vnāquamq; Ecclesiam habere proprios sumptus, ne per eiusmodi inopiam Diuini cultus negligenterentur: inseruit prædicto edicto vt per singulas Ecclesias mansus tribueretur vnus cum pensatione legitima & seruo & ancilla. Hæc erat sancti Imperatoris exercitatio, hic quotidianus ludus, hæc palæstrica agonia, spectante Deo, quo eius vita in sancta doctrina & operatione clarius eniteret, qui in pompæ sublimitate constitutus, imitando Christum humilitatē altius eminebat. Denique tunc cœperunt deponi ab Episcopis & clericis cingula baltheis aureis & gemmeis cultis onerata, exquiratque vestes, sed & calcariatalos onerantia relinquī: monstro enim simile ducebatut, si Ecclesiasticæ familiæ deputatus conaretur aspirare ad secularis gloriæ ornamenta.

*In hoc eodem conuentu Aquigranensi, quod Apostolicæ Sedis Legatione petebatur, Ludouicus Imperator, confirmauit quæcumq; à prædecessoribus suis donata vel restituta fuissent Romanæ Ecclesiæ de his scribens publicam Constitutionem, quam tum sua, tū suorum subscriptione firmavit, atque sigillo munīuit; meminit huius Leo Ostiensis in Chronico Cassinate cum ait: *Vltimo huius Abbatis, Theodomari scilicet, anno, Ludouicus Imperator, qui cognominatus est Almus, vel sanctus, huius Karoli filius, quarto Imperij sui anno Aquigranis in palatio cū plurib; totius Francia * Abbatibus religiosissq;**

Leo Ostiens,
lib. 1. c. 18.

* Episcopis.

Mona

*Monachis Concilium faciens, vt. diſſima noſtri ordinis obſervationi
 * So. generalia Capitula conſtituit, quæ omnia apud nos perinde ferè
 ac ſi Regula S. Benediſti obſervantur. Hic pactum Conſtitutionis &
 Confirmationis fecit B. Petro Apoſtolo eiſque Vicario Domino Paſ-
 chali, parentes ſuos Pipinum & Carolum imitatus, manuſque ſua ac
 filiorum ſubſcriptione corroborans, decem Epiſcopos, octo Abbates &
 Comites quindecim, Bibliothecarium, Manſionarium & Oſtium
 unum ſubſcribere fecit, & per Legatum Sanctæ Romanæ Eccleſiæ
 Theodorum Nomenclatorem Domino Paſchali Papæ tranſmiſit.*

Extat fragmentum huius Conſtitutionis in Decreto Gratiani diſt.
 63. ac integra ex monumentis vaticanis eruta habetur in tom. 3.
 Concil. Seuer. Binij.

Anno dcccxi. Conuentus Auiſgranenſis tempore Paſcha-
 lis Papæ primi & Ludouici Imperatoris celebratus eſt de quo iſta ha-
 beat Annales Francoꝝ: Anno Redemptoris dcccxi. Ludo-
 uicus Imperator hyeme conuentum habuit Auiſgrani, in quo multa
 de ſtatu Eccleſiarum & Monaſteriorum tractata atque ordinata
 ſunt, legibus etiam capitula quadam præceſſaria quia decrauit, ad-
 dita ſunt. Auctoꝝ Vitæ Ludouici addit hunc Conuentum Auiſgra-
 ni habitum fuiſſe ea occaſione, vt renuntiantes ſibi miſſos de omni
 regno ſuo, quos pro ſtatu S. Eccleſiæ reſtaurando, deiecto vel confir-
 mando miſerat, audiret. Quos hic auctoꝝ Vitæ Ludouici miſſos no-
 minat, iidem lib. 2. capitular. capit. 24. & 25. Legati Dominici vocan-
 tur. Imperatoꝝ per ſingulas prouincias Epiſcopum atque vnum Co-
 mitem ablegauerat qui capita legum Eccleſiaſticarum ſingulis Ec-
 cleſiis deſcribenda offerrent, eaque pro honore Dei & augmento Ec-
 cleſiæ vbique in Galliis obſeruari curarent. Auctoritate Sedis Apo-
 ſtolice Carolum & Ludouicum Imperatoꝝ hos conuentus fre-
 quentiores pro reformatione Gallicanarum Eccleſiarum indixiſſe,
 legiſque Eccleſiaſticas ſanciri vel potius olim ſancitas promulgari
 procuraiſſe, ipſi pluribus capitulis libri 6. & 7. quæ recenſet Baron.
 anno 818. palam profitentur. Collectoꝝ Capituloꝝ Benediſtus
 Leuita in fin. libri 7. aperte teſtatur nullum Capituloꝝ vnquam
 ab ipſis publicatum quod non prius auctoritate Apoſtolica confir-
 matum fuiſſet.

Christi anno 818 Galliz mirificè illustratæ sunt ex sacris Reliquijs SS. Marcellini & Petri Roma delatis multiplicibus signis, quo quidem anno celebratus est Aquisgrani conuentus vt veteres Francorum Annales produnt, meminit eius clarissimus illius temporis scriptor Einhardus siue Eginhardus qui fuit à secretis Carolo Magno & Ludouici Pij fidus consiliarius, qui se ad hunc conuentum vna cum alijs optimatibus ex more vocatum affirmat, quando & diuinitus est admonitus Ludouicus de his quæ agere debet.

Hoc ipso conuentu habito mense Februarij Baldrenius Dux Foroiulienfis quod eius ignauia Bulgari inuasissent, vastassentque regiones ad Imperium orientale spectantes, pulsus est ducatu cuius potestas inter quatuor diuisa est consortes. Duces etiam qui missi erant aduersus tyrannos damna Francorum regno inferentes, quod rem socorditer peregerant, in hoc conuentu in ordinem ignominiosè redacti sunt.

Anno 836. Concilium Aquægranense habitum est de Ecclesiastica disciplina Indictione xlv. sub Gregorio Papa IV. conuocante Episcopos gloriosissimo & orthodoxo Imperatore Ludouico inuictissimo Augusto gratia inspirante Diuina Aquisgrani Palatii in Secretario Basilicæ Sanctæ Genetricis Dei Mariæ quod dicitur Lateranis anno Imperii prædicti Cæsaris xxix. 8. Idum mensis Februarii, & quia duobus mundus hic regitur, autoritate sacrata Pontificum, & regali potestate, actum hoc concilio primo de vita, doctrina, moribus & officio Episcoporum, 2. de moribus & officio Abbatum, aliorumque inferioris ordinis Ecclesiasticorum, 3. de Imperatore eiusque filiis ac ministris rectè disponendis: filii siquidem Ludouici Imperatoris Patrem optimum oppugnârant. Impetioque abditare coegerant: in hoc igitur conuentu filii reconciliati sunt Patenti, quin & Iuditha Vxor Imperatoris de adulterio falsò inculata Aquisgrani sese purgans recipitur: Domesticus auctor Vita Ludouici ann. 836. de Concilio Aquisgranensi ista summatim habet: *In ipsis etiâ diebus in quibus purificatio Beatissima semper Virginis Mariæ celebratur, conuentus quidam imaginis, sed præcipuè Episcoporum Aquisgrani conuenit, in quo cum de alijs utilitatibus Ecclesiæ necessariis: tum præcipue de his rebus questum est quas Pipinus & sui multi Ecclesijs abstulerunt: Ob quam rem Imperialis auctoritatis & com-*

munionis consilii commonitoriam ordinatur, quibus commoneretur Pipinus & suum quanto periculosiores Ecclesiasticis peruaferint: quæ res prosperum suscepit exitum, nam Pipinus monita sui Patris, sanctorumque virorum libenter suscipiens omnia inuasa etiam per auunculi sui impressionem obedieuter restituit.

Titulos Capitulorum ipsa Capitula huius Concilii in tres libros digesta breuitatis instituta memor prætereo, peti possunt è tomis Conciliorum Bini.

Anno dcccxxxix. Concilium apud Aquas Grani celebratum tempore Gregorii Papæ IV, & Lotharii Imperatoris hac de causa. Lotharius Imperator fratrum suorum regna efficiens, ut solus monarchicum teneret Imperium, ciuili bello eisdem aggressus est; illi contra missis ad eum crebrioribus legationibus pacem quidem expetuerunt sed non impetrarunt ante, quam semel atque iterum eum in fugam adegissent. Consulentes igitur Episcoporum conuentum Aquasgrani congregatum, quid de regno à fratre derelicto ipsis agendum videretur, acceperunt responsum, quod his verbis describit Nithardus lib. 2.

Quibus (Episcopis scilicet) ab initio gesta Lotharii considerantibus, quomodo patrem suum Regno pepulerit: quoties populum Christianum perierum sua cupiditas effecerit: quoties idem ipse hoc quod patri fratribusque iurauerat frustraerit: quoties post patris obitum fratres suos exhereditare atque delere tentasset: quoties homicidia, adulteria incendia, omnigenaque facinora vniuersalis Ecclesia sua nefandissima cupiditate perpeffa sit. Insuper autem neque scientiam gubernandi rempublicam ullum habere, nec quoddam vestigium bonæ voluntatis in sua gubernatione quemlibet inuenire posse fesebant. Quibus ex causis non immerito, sed iusto Dei omnipotentis iudicio, primum à prælio, & secundo à proprio regno fugam illum iniuisseiebant. Ergo omnibus vnanimiter visum est, atque consentiunt, quod ob suam nequitiam vindicta Dei illum eiecerit, regnumque fratribus suis melioribus se iuste ad regendum tradiderit. Verumtamen haudquaquam illis Episcopi hanc licentiam dedere, donec palam illos percontati sunt, vitrum illud per vestigia fratris iecti, an secundum Dei voluntatem regere voluissent. Respondentibus autem, in quantum nosse & posse Deus illis concederet, secun-

Episcopi transierunt Regnū Lotharii in Ludouicum & Carolum fratres.

dum suam voluntatem se & suos gubernare, & regere velle, aiunt: *Et auctoritate Diuina, vt illud suscipiatis, & secundum Dei voluntatem illud regatis, monemus, hortamur, atq; precipimus.*

Anno Dominicæ Incarnationis 862. tempore Nicolai Papæ V. coactum ad Aquasgrani Conciliabulum quo octo Episcopi declarauit Lotharium Francorum Regem à vinculo Matrimonij cum Theutberga contracto liberum & solutum esse, ideo quod ipsa cum fratre incæstuosum adulterium commisisset, hunc Conuentum Episcoporum Lotharius Rex Francorum ea de causa inuicereat vt honesto aliquo prætextu Theutpergam vxorem legitimam à suo consortio seperaret & Waldradam pellicem, quam à pueritia consuetudine puerili iunctus ad amauerat in coniugem duceret: promiserat Lotharius Gunthario seu Guntherio, Colonienfis Vrbis Pontifici teste Reginone, futurum vt eius neptem acciperet in vxorem, qua vana spe, vt postea claruit, ille elatus ac seductus Theurgaudum vel Thiergandum Archiepiscopum Treuitensem virum simplicem in sua sententiam pertraxit, itaq; octo Episcopi nempe Guntharius, Agrippinensis Episcopus & sacri palatii Archicapellanus, Theurgaudus Treuitensis Archiepiscopus, Aduentius Mediomatricorum Episcopus, Atto Viridunensis Episcopus, Arnulphus Tullensis Episcopus, Franco Tungresis Episcopus, Vngarius Episcopus, Ratholus Agétorienfis Episcopus præmisso examine rei ex diuinorum eloquiorum documentis, ex statutis Patrum Canonicisq; sanctionibus nec non & alijs varijs causis legitimæ vxoris repudiandæ excogitatis per grauem errorem declarauit; quod, cum Theutperga incæstus cum fratre Humberto commissi rea esset, Lotharius tanquàm innocens eiusdem coniugio solarius, post dimissam adulteram cū alia matrimonium licitè contrahere possit. Ad eiusdem Regis causam firmitus corroborandā, Aduentius oblato libello (qui exstat apud Baron. ann. 862. num. 29) conuincit fabulam, qua conatur probare Waldradam Lotharii pellicem, ei iam à tenera ætate matrimonio iunctam fuisse. Theutpergam verò postea eidem inuito à parte Lothario Augusto obtrusam esse: ac proinde non Theutpergam sed Waldradam legitimā Regis Lotharii vxorem esse. Hæc testatur Regino in Chron. his verbis: *Non multo post intericcto tempore, iterū aduentum Synodalem Aquasgrani coadunant, ubi Rex libellum suæ proclamationis obtulit, ubi continebatur, qua-*

luer in quadam femina Thierberga nomine factiosus perfidorum hominum argumentis fuerat defraudatus, immo non modico iter repetiuit, quod iudicio Episcoporum dissidij sententiam pertulisset, quæ si idonea esset, conjugali thoro & pestifera incestus pollutione sedata non fuisset, nec viue vocis confessione publice condemnata. sponte eam retineret: porro se incontinentem ipse professus est, & sine copula iuuenilis ætatis ardore ferre non posse. Allatis itaque diuersorum conciliorum voluminibus, multa de incestuosis replicata sunt, quibus recitatis hanc definitiuam sententiam protulerunt. Credimus illam non fuisse idoneam ac legitimam coniugem, neque à Deo preparatam esse uxorem, quæ publica confessione incestuoso fornicationis crimine denotata probatur. Quocirca glorioso Principi nostro pro sua in diuino cultu deuotissima assertione, atque victoriosissima Regni tuitione, cui non solum nos verum etiam Canonica auctoritas interdixit incestuosum coniugium, legitimum matrimonium à Deo illi concessum non denegamus, iuxta indulgentiam dicentis Apostoli, melius est nubere, quàm vri. His ita patratæ & valdrada iam in publicum procedit, stipata obsequentium multitudine, omnisque regia aula resultat, & valdradam Reginam esse. Eos eorumque scripta, qui huic concilio interfuerunt anathematizauit, postea Nicolaus Pontifex omnique Ecclesiastica dignitate priuauit, vti ex eius epistola euidentis fit.

Plures conuentus ac placita Aquis siibita, verum recensita fuere celebriora, inter quæ in anno 1021. Sigibertus memorat Aquisgrani conuentum generali & synodali per aliquot dies celebrato, tantam siccitatem & intemperiem aeris extanduisse vt multi præ nimio ardore deficerent, multa etiam animalia subito interirent, pauimento & marmoreis columnis tanto sudore madentibus, vt aqua esse resperfa crederentur, desumpsit hæc Sigibertus fortè ex Cameracensibus Annalibus qui superaddunt Henticum Imperatorem interfuisse huic Synodo in qua Durandus Episcopus contra Piligrinum Coloniensem Archiprælule contendit de Porteto Monasterio.

(..)

Sententia
pro Vval-
drada con-
cubina.

1. Cor. 7.

*PAROECIÆ, COENOBIA
vtriusq̃ sexus, ædes, ædiculæ sacræ ac
Nosocomia.*

Caput vndecimum.

INTER Præpotenti Optimo Maximo Deo Cœlique incolis sacratas domos quatuor primarias parochiales duncaxat Aquæ Græneæ obtinent, sub patrocinio & nuncupatione Diuorum Iacobi, Petri, Adalberti atque Foilani, vnde cuius haud obscurè innotescet causa potior cur tristis ac funesta hæresis sensim hoc loci inforDESCENDO lupus dico rapax inualuerit, quod pauci Dominico gregi præfecti Pastores Euangelii præcones atque patum literati viri quibus tenui in salatio censu prouisum parœcias retroactò sæculo, immo vnus idemque subinde omnia animarum curæ obierit munia: fuere quidem è familiis Religiosorum Urbis huius qui in defectum Pastotum Euangelii oratores egerunt, sed alius inter hos sensum inescatus versutiis sectariorum militiam sacram deseruit (tamen deinceps ad prima casta redierit) alius se populari desiderio confirmauit porrigendo cœlestis alimoniz communionem in vtraque specie, &c. cum igitur decursi sæculi quingentesimi supra millesimum aliquot temporum spatiis & interuallis nec exemplo solidæ virtutis vitæ ac morum integritate Ecclesiastici, nec salutaribus pascuis Pastores concreditas sibi oues pascere factum vt ager domusque nostra relicta fuerit deserta, cuius inculta terra Vomere aucupum noui Euangelii eo facilius scindit apta tribulis carduisque conferi ac in passum proponi quo similiores habebant labia Isacæ, & quis inde fructus, quæ mellis? per vineam viri stulti transiui & ecce totum repleuerant Vticia, inde dentes filiorum etiamnum obstupefcunt ex superseminata tunc zizania inde est quod tamdiu infœlix lolium & steriles dominæ auenæ: vicit ad extremum Diuina gratia & dati hoc æuo vigilantiores plebani, quibus vt iobustriturantibus quis tam vecors vt ora alliget, quis plantat vineam & de fructu eius non edit? insuper

qui

Matth. 13.

Prov. 24.

1. ad Cor. 9.

qui taginatu fructu spiritali cor pro nunquam intermotitui & pabulo vitæ fluxa labentiaque suppeditare detrectet? in spem & aliam adducamur vt iuxta SS. Canonum decreta sanctionesque œcumenici Concilii Tridentini ac formam constitutionis Alexandri III. Pontificis Maximi in tam spatioso tractu populatiumque numero plures parœciæ pastoresque præstituantur.

Scilicet. 27. 4.

Et verò cum vii memoratum quatuor solummodo sint in ministerio animarum salutis positi, omnes tamen infantes Vrbis saluari baptismatis lauacro regenerandos non in suis Ecclesiis tingunt, sed ad vnicum principis templi Baptisterium, paschaliū solennitatum feriis ad alii Monasterii, extra eas ad capellæ contiguæ Diuo Ioanni Baptistæ ab antiquo dicatæ fontem deferunt, ex qua sacro lustrandi rote ritus vnitatis satis ac super colligere est quales natos natorum, quale vnionis, corporis nempe, animorum ac fidei vinculum post longam senectutem temporum fundator vrbis Augustus Katolus in votis habuerit, & post eius fata quantum in hunc nexum sacratus clerus collimârit, dum cedere Basilicam cæteris patochialibus muniis indulgit, solo baptismatis vsu reseruato.

Ad Diui Iacobi olim extra muros siti antiquissima ab ipso etiam Maximo Karolo teste Antonino constructa Ecclesia.

Sub vocabulo & honore verticis Apostolorum S. Petri erecta Ecclesia vetustatis speciem itidem repræsentat, eiusque structuram in æuum Hentici II Imperatoris referte verò non est absimile, longo tempore capella fuit priusquam Parœciæ vsibus destinaretur.

Adelbertini templi quondam mœnibus Aquensibus exclusi, nunc iis circumsepti in rupe adiacente sacratissimus Cæsar Otto Tertius primum fundamenta strauit, Henticus II. Noricorum Dux Diuina fauente Clementia Romanorum Imperator Augustus ædificium consummauit collegiumque Canonicæ institutionis isthuc fundauit; quoniam, inquit, indubitanter scimus in conspectu Dei placere sanctorum loca instituere & sublimare, spe Diuinæ remunerationis, pro remedio anime nostræ coniugisq; nostræ dilectæ Cunegundis videlicet Imperatricis Augustæ, nec non parentum nostrorum, cum etiam pro confirmando sub Diuina protectione Regni nostri statu, Ecclesiam in honore sancti Adalberti Martyris & Episcopi in monte contermi-
no sedem hanc Aquensi à nobis fundatam omni libertate donauimus.

S. Henticus
in tabulis
foundationis.

videmque Ecclesie omnem possessionem qua est infra murum, qua dicitur *Brüell* cum arce, edificijs, agris, syluis, pratis, pascuis, aquis, aquarumque decursibus, exitibus, redditibus vijs & inuijs seu cum omni utilitate, qua vllatenus vel nominari vel scribi possit tradimus, &c. anno incarnationis Domini 1018. Indictione prima Regni nostri decimo septimo, Imperij autem quinto, actum *Aquisgrani* factiter, Amen.

Post hoc primæ fundationis xuum magna iuris dicendi & exercendi potestas in vrbis partem fuit Præposito Senatuique Ecclesiastico memoratæ Basilicæ, sub eadem quoque Imperiali vniuersali que donatione indubiè comprehensæ fuisse atque tres secundum mœnia extra urbem sitæ cum suis appendicijs à Milite ac Aduocato Aquisi Ioanne *Scheyrnel* / *Scherutelsburg* deinceps nuncupatæ, quæ quidem prata cum domicilijs iunctis Canonici Adalbertini Collegi primitus incoluere, nempe Henticus Iuuenis, Arnoldus Scholasticus, & Reynardus thesaurarius templi iam dicti, anno autem à parta salute humani generis millesimo trecentesimo primo Heribertus Dei gratia Decanus vniuersitatis Canoniorum Senatus Ioanni cognomento *Scheyrnel* & Catharinæ eius coniugi quoad in humanis essent pro tribus censibus annui marci concessit, prout tabulæ desuper erectæ coram Villico Militibus Scabinis Aquisi, nec non alijs Dengmannis seu testibus plenius puriusque designant, quæ ipsius ad Diuum Adalbertum Ecclesiæ, regalis Vrbis Aquisi & præbati *Scherutell* sigillorum appenditione communitæ: harum terrarum possessionisque nec non aliarum quæ lapsu temporis emerferant dissensionum causa, anno MCCCCLXXXI. vehemens inter Ecclesiam Collegiumque ac Senatum Graniaquensem exarsit concertatio diu versa ventilataque in Domina gentium roma coram Petro de Ferrera Sacri Palatii Apostolici causarum auditore, porro vigente ea disceptatione in vrbe, reque necdum indecisa, ad eam exasperationem atque animorum alienationem ventum quod ob varias Magistratus interminationes Canonico Collegio Coloniz Agrippinæ tutum perflugium quærere fuerit necessum, ibique ad Diuorum Apostolorum rem diuinam diu facere; subueritis verò Senatus Ecclesiasticarum censurarum inuocationes, recolensque

vtraque pars expendorum vim, ambiguos digladiationis ac litium euentus, anno gratiæ MCCCCLXXXV. in venerabilis viri Wiggeri de Hassent Præpositi Diui Martini Kerpenfis Ecclesiæ, Illustrissimo Iulæ ac Montium Principi à consiliis, arbitralem sententiam inconcusse seruandam compromisit, sic præter Scheruielsburgi solum litis articulum cæterorum omnium funes expliciti, paxque rursum coaluit.

Reversui iura census, &c. iuxta regalem sedem donata ab inclitæ memoriæ Henrico Augusto Collegiæ ad Diui Adalberti & Hermeris Martyrum, luculento itidem reditu bonorum ad Leodicum inque Iulæ ditione locupletauit eam, ad hæc decimas ex Wastecre Goslar & Turtmannæ paribus in confinibus Zelandiæ, ibidemque parochiale tempulum in Seien cum attinentiis, præterea villas curtes curiasque *Biere, Ma dr se, Dieß / & Wastricse* cum omnibus appenditiis in *Wise & Woldese / &c.* qui tractus hodieque S. Adalberti indigitatur Ecclesiæ, hoc est Præpositi (cui ex eorum largitionum Imperialium prouentibus tertiam partem assignat Imperator, ipsumque Præpositum iudicem & exactorem vice sacri Romani Imperii præallegatarum possessionum & omnium habitantium in ea constitutat) Decano totique Senatui Ecclesiastico munifica manu impartitus est; Verum temporum tempestatumque iniuria pro dolor & alluionibus vndarum pressæ, perditæ absorptæ sunt non paucæ earum terrarum, adeo ut etiamnum in aquis emineant turris patrio sermone nuncupata dicitur *Wigantorn /* aliæ cum vicis suis Batatorum nunc subsunt potestati; mirabile lectori prænobilem doctorem, multiplices redditus & obuentiones, humana sunt hæc ac instantia in varias facies flecti obnoxia, & vero in totum penè hoc æo inflata, siquidem patrii somnolento torpore Prælatorum, partim voluptarij vici Ecclesiasticorum, tum etiam ob has exundantium aquarum clades maxima portio præfatarum possessionum deperit, aut ad laicæ manus titulo fors patrum æquo devenit, usque eo ut clerus hodie pertenui victitæ stipendio, tædium in disciplina sacra, vixque norma opere maximo sese erigat, recteque componat; excitet Magnus Deus Deorum, qui corda Regum in manu habet genuinum agnamque zelum D. Henrici Imperatoris hoc nomine II. in gloriosa stirpe Baborio, & colligat reserere faciat mentes in virtute progenitoris tui ut collabantur Ecclesiæ huic auxiliarem dextram præbeant, quam portecturus

Ann. Sax. &
alii.

fauisset Reuerendissimus ac Senecissimus Ernestus Archiepiscopus/ul Ele-
ctorque Colonienſis ac Eburonum Antistes ſi bonorum omnium
auſtor & largitor Deus vitam prorogaſſet: Eodem Eccleſia Colle-
giata pariter ac in ſubterraneo loco Parochialis eſt, ſiquidem vtriplu-
rima priſcæ ſtructuræ & templi videre eſt ſub quatum oſeio criptæ
receptaculaque fornice concamerata, cum quod fideles identidem
Deo ſupplices ibi fierent, tum quod Diuorum corpora ſepulturæ cõ-
miſſa haberent, ad eundem modum & hoc: Fundatorem Henricum
agnoscit, vt dixi, vir fuit raræ abſtinentiæ qui cum Cunegunde ſeu
Conegunda conthorali ſua filia Siſtidi Palauniæ ſtirpe Magni Karoli
deſcendentis veluti cum ſorores Germana Virgine Virgo per-
manſit, vel certè Diuinam caſtitem fouit adeo vt & viuus habitus
ſit ſanctus, ſanctorumque choris conſors, vno verbo virum noſſe
aues, vix illa natio ſub ſole tali connubio colluſtrata eſt, præterquam
in elyta Germanica, vtroque compare caſto, vtroque ſancto, ſancti-
tatis ac virtutis eius laus non continuit ſe intra Imperii & Germaniæ
limites ſed ſe diffudit in Hungaros, cum enim deſponderet ſororem
ſuam Giſelam Stephano Vngarorum Regi, ſimul Vngaria fidẽ Chri-
ſti amplexata eſt, per Stephanum poſtea Ruſſia & Polonia fidei Chri-
ſtianiæ colla ſubdidere: neque hanc ſolam ſed & Metropolitanam
Babenbergenſem Diuus Imperator Henricus fundauit Eccleſiam,
hanc porro S. Adelberto Pragotum Epifcopo Prutenorum & Bohe-
morum Apoſtolo dicatam eſſe voluit, quod recens tum martyrio
coronatus fuerat anno nempe 997. vel iuxta alios 994. dum verbum
vitæ genti Prutenorum prædicaret ſeptem lanceis à paganis confo-
ſus & capite truncatus eſt, denique quod Otto Tertius Imperator
qui fundamenta iecerat Adelbertinæ ædis huic Diuo eam prius ſa-
crare conſtituerat, cuius iridem regali munificentia caput Martyris
ac præfulis Adelberti poſſidet, eiudem tutelariſ miranda de prædi-
cans cantat hodieque ipſa Eccleſia, *Mulier i agro ta dans de benediſto
pane dulce fecit ei panis edulium de quo nõ gultaue: at per triennium,
& illud: Qui cum in vita Monaflica vinum miniſtraret vas quod de
mana lapſum confrugerat integrum leuauit.*

Henricus II Imperator Boius ſcapulam ſacrum os humeri S. Lau-
rentii Martyris depoſuit in hoc templo, quod etiam aliis Diuorum
exuijs reſplendet, brachijs SS. S. baſtiani & Chriſtophori, viuificæ
crucis porrinneula, Cranio capitis Diui Quirini Martyris, Mariz

Magda-

Magdalenz, Nicolai, Stephani Papæ & Martyris, Dionysij ossibus, Beatatum Walburgis atque Gertrudis lineis velis, &c. Insuper ttiū-phathæc Ecclesia capite Beati Hermeris viri illustis populari lingua S. Hermeel in Vibe Romana ab Alexandro Papa baptizati & sub Diocletiano passi cuius ossa teste Sigiberto anno salutis 851. per Lotharium Imperatorem roma in Gallias delata apud Indam Monasterium Sancti Cornelij prope Aquigranum honorificè condita fuerunt; quoad de alio loco prouideret, Lotharius autem cum sæculo renuntians Pæumix monachus esset effectus, filius Ludouicus patris voluntatem adimplere studens ab hoc Monasterio villæ Enden eiusdem martyris & militis Christi corpus asportari fecit ad Monasterium Canonicorum de rothnake, quod & Rotornacum dicitur ac Rothnasc / Flandricè Rons, Villæ Brabantensis diocesis Cameracensis anno *DCCCLX. quod monasterium Sanctus Amandus in honorem Apostolorum Petri & Pauli primum construxerat, quodque Ludouicus Pius Indensi Abbatiz donauerat atque subiecerat, licet postea diuenditum Guidoni Comiti accesserit Flandriz & modo transferit ad limites sedis Mechliniensis: porro Danis sub Othone circa istam prouinciā furentibus & sacras Dei Ecclesias incendentibus Beatus Hermes seu Ermes ex Monasterio Rotnacensi ad Monasterium municipii Enden est relatus, deinde Coloniam vsq; translatus, vnde lapsu temporis inter vtrumque Clerum Ronnacensem & Indensem magna exorta est disceptatio, post Danorum enim recessum Ronnaceses suum moliantur referre Pattonum, Endenses refragati retinere contendunt pretiosum thesaurum, quæ altercatio eousque processit quoad opera Fulberti Cameracensis Episcopi cui tum suberat Ronnacus ad proprium locum relatus est corpus Diui Hermetis, pro cuius beneficii loco fratres Ronnaceses villam nuncupatam *Wierenhoven* / Sanctæ Mariæ Ecclesiæ Cameracensium libenter contulerunt.

E curatis Ecclesiis Auensium à Sancto Foilano dicta (qui Sanctus de Hybernia patria Insula peregrinandi voto contendens in Gallias ad Vitatum Germanum suum Fossensem regentem Ecclesiam in saltu Carbonario trucidatus est) nouissimè est extructa, præextitit eo loci ædicula facta, ac pastoralia munia hucus tractus partim in Basilica partim in adsita Diui Ioannis capella peragebatur, ideoque Innocentius Papa eius nominis VIII. in diplomate Synodali iudicio do-

Chronicon
Cameracen
se Molanus.
Vsitatus In-
den.

* 870.

* 875.

De hoc Bede
lib 3. hist.
angl. c. 19.

nato quatuor vrbis Rectores recenlet ac Vice Diui Foilani Diui Ioannis parochialem appellat: In hisce sacratis ædibus contellera-
runt se primitus & pio nexu illigarunt ciues per instituta sodalitia
quæ fraternitates indigitant eo sine vt sese inuicem ad Diuina in-
flamarent, sub vocabulo trium Regum inter alias antiquitate præ-
cellit, sub tutela ac titulo Eucharistici sacramenti Canonicis Princi-
pis Ecclesiæ venerabilibus vitis Lamberto & Ioanni Munten pri-
mæuam foundationem debet acceptam, ac nunc ei tanta opulencia
accessit vt hebdomadatim largissimis elemosynis pauperes pascant,
huius & consimilium sodalitorum foundationis verba ex auitæ fidei
flamma piorum pentia si quispiam altius apud se expendere ac com-
pescuerit cum præsentis æui torpore clamabit non sine admira-
tione, *heu pietas, heu prisca fides*: cæterum existimem animos fide-
lium in varijs vrbibus ad pium institutum Zelandi pro augustissimo
Eucharistiæ mysterio tum vel maximè coaluisse quando aduersarij
veritatis & fidei oppugnarunt Ecclesiam orthodoxam, sic tempesta-
te Albigensum, Hussi, ac Hussitarum pro pane illo cœlesti, sacrosan-
cto Sacramento religiosè Zelatum: validum quippe corpus Eccle-
siæ si aliquibus in membris per intemperies humorum hæreticam
tabem dico exagiteretur adeo vt languore corripere appareat, è vesti-
gio Spiritus almi viuificantis influxu sese adunat vt non solum re-
dundantia ac repugnantia humorum propulsetur sed ipsum etiam
deinceps vegetius reddatur, atque ita quatenus petram Ecclesiæ
conquassare moliantur hostes eius, eatenus disperdantur.

Ad Cœnobitarum cœtus ciuitati adiumento ac fulcimento
transitum facio.

Fundo Cœnobij Diui Augustini antiquitus capella Beatæ Catha-
rinæ instructa, fratres vero ordinis Heremitarum S. Augustini sub
annum verbi incarnati circiter MCCIII. Ecclesiam ac septa sibi
erigere aggressi sunt, dores suas primatias referunt in sena orii or-
dinis Viros de Wetenberg & Paell: Lipsanis sacris Monasterium
potitur, linteo quod Virgo Mater manibus gestauit, cum post
ascensum filii sui benedicti loca amaræ passionis calcaret, delatum
aiunt à transmarinis partibus per strenuum militem Hermannum
de Xanderoid studio autem venerabilis lectoris Arnoldi de
Waltharen ad conuentum deuenit: capite D. Theodori marty-
ris: lintei parte cui corpus Beati Laurentii obuolutum, atque alte-

cuius quo connecta facies Saluatoris in æde principis Sacerdotum Cai-
phæ, &c.

Religiosorum militantium sub disciplina S. Dominici Monaste-
rium auno salutiferi partus M C C L X X X I I I . conditum.

Beati Francisci asseclatum Ecclesia in quo Diuinis operantur
quondam Collegiata sub vocabulo & invocatione Diui Nicolai
fuit, structa ab inclitæ Diuæque memoriæ Henrico Secundo Boio
Imperatore Augusto prout ipse enuntiat in diplomate dato anno
M V . indictione I I I . Duo, inquit, *Monasteria Aquisgranum vnum
in honore S. Adalberti, alterum in honore S. Nicolai consilio &
consensu Principum, Committimus struximus, &c.* ac paulo post, *hec
tamen non hac ratione disponimus ne Maiestas Sanctæ Dei G-
netricis cum decima depercat, sed ut hætenus in eodem loco princi-
patum obtinuit, sic absque vlla ambiguitate in futurum obtineat,
& singulis annis congregatio Sanctæ Mariæ in festiuitate S. Adal-
berti à congregatione sua & in festiuitate Sancti Nicolai à con-
gregatione sua refectionem vnâ in respectum habeat, &c.* Ve-
rum decursu tem-
poris prouentibus eius Collegii extinctis, nempe
domiciliis complutunis in contigua via publica quæ censibus e-
rant grauata, flamma absumptis Conuentuales fratres locum inco-
luerunt, quibus anno millesimo quingentesimo sexto succedere
fratres minores de obseruantia vigore bullæ Apostolicæ Iulii Pa-
pæ secundi desuper impetratæ, à Nobili Viro Palantio exili pro-
prouentu primum donati, destinato sub id tempus in subsidium
fabricæ, annales maiores Belgici innuunt prælibata Prædicatorum
& Minorum Cænobia anno M C C X X X I V . in Aquisgrano condi-
cæpta.

Domus ac Monasterii ordinis Canoniorum Regularium Diui
Augustini incunabula in annum à Christo nato M C C C X X I . refe-
rantur, siquidem cum equestis ordinis Viro Cononi von dem Eyck-
horn Regalis Urbis Aquensis Scabino eiusq; coniugi Mechthildæ Ha-
uermans liberi hæredesque decissent, diuino afflata spiritu matrona
hæc viro suggessit vt hospitalem ædem pro honore Diui Cornelii ad
fouendos recipiendosque inibi egenos versus semitam tritam vulg-
Eßsensfrasi excitaret, assignata sufficienti dote quod factum

anno circiter 1417. meditati sunt deinde p̄l coninges instituti Carthusiensis cœtum accire & pro eodem templum adituere, verum aliorum, præsertim Domini Winandi Xanten ipsis prius à sacris & cōfessionibus, ac postmodum in eadem domo primum professi ducta ac hortata mutato consilio conuentui Canoniorum regulariū sub Capitulo Nussienſi ac demum sub Windeſemenſi habitatiōnem aptârunt, illæſo nihilominus permanente prouentu pro decem & trium pauperum alimonia, de vberiore largioreque censu annuo qua hospitali domui, qua religioſis prospexisset memoratus fundator nisi ex altero thoro prolem tulisset, decedit ex humanis ann. 1483. funeratusque est in templo antiquo vt docet epigraphica inscriptio incisa saxo

*Strenuus in tumulo Miles Cono iacet isto
Cum Machtilde sua coniuge magnifica
Et prole Carolo de thoro secundo Natio*

Anno 1483.

ossa horum trium cum sarcophago Anno 1619. à Priore moderno venerabili Patre Ioanne Schütz translata sunt ad odeium nouæ Ecclesiæ:

Vtroque fundatore iam vita functo cum obortis vnde quaque tempestatum fluctibus haud pauci redditus tam conuentui quam Xenodochio sensim decederent ac dilaberentur, ad sensu Leodicensis præſulis & ratihabitione Alexandri eius nominis Papæ VI. fuit hospitalis domus vna cum suis censibus conuentui ac familiæ Canoniorum regularium iuncta atque incorporata, templum primum versus meridiem ad communem viam exædificatum, ob strepitus veto pertransantium & operariorum diurnis officiis minus congruum versus Aquilonarem partem clauſtri translatum & è lapidibus sectis structum in honorem Diuorum Ioannis Baptiste & Cornelii Pontificis tutelarium factatum anno à Virginco partu MDIV. estque nouissima hæc structura tēpli ad formam Carthusiaci, Cantuaniū vocant, haud longè à Iuliacō sub idem tempus à Sybilla Marchionissa de Brandenburg nuptum data V Vilhelmo Iulix & Montium Ducī exstructi composita, non expensis primi fundatoris qui iam tum diem extremum obierat, sed ordinis.

Conuentus fratrum de monte Carmelo Ecclesia ac area claustralī olim duodecim Monialibus instituti S. Claræ fuerat destinatus

reum itenuus vir Gerardus de Pomerio dictus Bongart cuiusque thori socia Gertrudis an. 1353. Carmelitarum ordinis fratribus ipsam donârunt, nunc consepta permagna habent, est penes eo'dem non modica pars sacratissimæ crucis Dominicæ, quam Nobilis vir de Trimborn e Palæstina deportatam ipsis elargitus est.

Templum crucigerorum capella fuit prisca temporibus nuncupata ad S. Iulianum martyrem quietiam nunc tutelaris habetur fundata à Nobili de Bongart, à cuius posteris cum prolabente tempore data esset crucigerorum ordinis fratribus anno gratiæ 1383. Aquas aduentantes claustralia septa cœnobiumque coördificauit, Nocomium quoque ac hospitale iunctum capellæ donatione Magistratus eisdem cessit.

Patres Societatis Iesu in hanc ciuitatem hac occasione accersiti: Cum indies hæresis glisceret, & è clandestinis conuenticulis publicas cogere conciones, licet in priuato tum ædib. cœpisset, grassandi huic malo tam clerus quam populus Catholicus remedium adhibendum, ratus Louanio ann. 1578. pium atque eruditum SS. Theologiæ Licentiatum Ioannem, Hæsiu euocarunt, ipsique cathedram pro cōcionibus habendis in Karolina Virginis Matris æde (vbi ad eum diem nulla extrabat.) reuerendum Capitulum commisit, quam tamen nō diu tenuit, contagione quæ grauissima sæuebat paucos post menses sublatus, sustinuit hanc deinde cōcionandi prouinciam Reuerendus ac Nobilis D. Franciscus Voss Canonicus B. Mariæ Virg. Sacerdos vtrum hic in demortui D. Roberti à VVachtendunck Decani locum suffectus agrè cum publica Capituli cūra ordinatis concionibus vacare poterat, quare quo tam salutaris functio magis constanter ac fructuose administraretur cogitatum est de euocandis è Societate Iesu sacerdotibus, scriptum itaque ad Reuerendum P. Franciscum Costerum tum Prouinciæ rhēni prouincialem, qui P. Ioannem Macherentinum vtrum benè doctum & Zelosum cum socio altero Sacerdote sub finem anni 1579. Aquas ablegauit, suscepti sunt domo Decani Scaliti communis sumptu reuerendi Capituli, magno deinde animi ardore atque indefesso labore diebus Dominicis & festiuis, itemque Aduentus ac quadragesimali tempore hi duo concionabantur, assidueque audiendis confessionibus vacabant in super iugis templi testudinis B. Annæ Sacello; hinc non pauci ad pietatem excitati hæreticorum decipulas animaduertere ac deuotare cœperunt, plerique

oglu
227
Hh

Etiam licet perpauci ad fidem orthodoxam conuerſi ſunt, perſiſte-
runt in ea functione vſque ad inuentum anni MDLXXXI. æſtatem
cum hæretici concitata vt ſolent ſeditione omnia turbauit, crede-
batur itaque certo cum periculo Patres ſolita ſua munita obituros,
cumque nullas adhuc fixas ſedes haberent à ſuperiore ſuo hinc re-
uocati ſunt, inſedit tamen piorum animis tanto affectu iacta ſemen-
tis, adeo vt quidam vir pius ac eruditus (qui fouendæ deuotioni poſt
Pauum Societatis abitum ſeſe impenderat) ingenuè illud Iſaïæ pro-
nuntiauit. *Niſi Dominus Sabaoth reliquiſſet nobis ſemen tanquam
Sodoma peruiſſemus*, &c. Septennio integro poſt ſub finem anni
MDLXXXVI. cum hæretici adhuc gubernacula ciuitatis Magi-
ſtratumque tenerent, leuiſit ſtationem hanc ſed velut in tranſitu P.
Nicolaus Vall Traicſtenſis cum ſocio ſacerdote ædibus D. Decani
Franciſci à Voſs receptus, neq; Magiſtratus, quod mirum, contra quic-
quam mouit, verum quia nec certus locus nec certa videndi media
ad exercendas Societatis functiones ſupperebant, poſt paucaſ quas in
diuerſis Eccleſiis conciones & catecheſes habuit, ac inſtitutam inter
ciues Diuæ Virginis M. Germanicam Sodalitatem (quam diſcedens
D. Hermann Vucht Vicario Regio doctina ac pietate Venerabili
commiſit) ſuperiores eum auocarunt, atq; ita iam ſecundò Societatis
ſtatio quam hac in ciuitate inchoarat interpolata eſt: cæterum à diſ-
ceſſu prius memorati P. Macherentini duo Priores familiæ Carmeli-
tanz vterq; Sacræ Theologiæ candidatus ſucceſſiuè, alter exul ex op-
pido Geldriz ac ibidem eius cōuentus Prior Marthias Niſanus (cum
quo tamen coniunctim Decanus Voſs non deſtitit ſubinde ad popu-
lum ſermonem facere) alter Aquenſis Cœnobij Prior Petrus Michael
dictus Baſſena opus Euangelizæ ſumma cum laude in principe
Baſilica fecere, parteq; Doctōis Eccleſiaſtici adimpleuere: æſtituto
Dei gratia perſententiam Rudolphi Cæſaris & tertio exercitus Rē-
gij Catholico Magiſtratu in priſtinas ſedes auctoritatemque, tum ſer-
mē integro poſt anno procurante Epīſcopo Leodicenſi Erneſto Pa-
tres approbante reuerendo ac Generoſo, Capitulo Matiani templi
& Ampliſſimo Senatu ſub ingreſſam anni MD.C. rediēre, hæſerunt
aliquam diu more hoſpitum in ædibus D. Decani Ioannis Wormbs à
Thomberg/ certas tandem ſedes commodò loco in platea quā vocant
acuta à Magiſtratu conſequuti ſunt, vbi primū in conducticia domo
Scholaſia iuuentuti formandæ adaperuere, Eccleſiaſtica interim exer-

Vulgo
Scherpe
ſtraß.

citia in superiore testadine B. M. V. obibant, donec amplioribus cum circa aucti spaciis ædes quas à Viro Nobili Magistratus coemerat in templum conuerterunt, quod dedicatione facta Deo & militiæ celestis Archangelo S. Michaeli suffraganeus Leodiensis D. Andreas Stregnart coniecerat anno MDCV. Scholas nouas aliquot abinde exactis annis ex eadem platea in aduersam transulerunt, ubi Deo fauente & SVMptV Corrogato aliud splendidius Gymnasio domicilium erexere, tam expeditè ut cuius fundamenta ann. 1615. iecerant, ipsum ann. insequente sub memoriâ omnium Sanctorum frequentari cœperit, dum vero hæc scribimus magno consensu & expensâ Senatus amplæ ædes pro area noui templi comparatæ, quibus subuersis ac dirutis fundamenta debito ritu 4. Kalendas Iunij ann. MDXVIII. posita sunt, initialibus nouem faxis, quibus nouem Angelorum ordines insculpti suffraganeus Eburonum Stephanus Strecheus benedixit ac cæteras secundum Ecclesiæ præscriptum solennes ceremonias adhibuit ut area futuro templo in honorem S. Michaelis Sancturum; Angelorum ritè dedicaretur, celebritatem auxit clerus ab æde Diuæ Virginis cum sacris vexillis & symphonia procedens, præcipui itidem è circumadietis Abbatibus Prælati ac viri nobiles qui in locandis primis lapidibus operam ac pia vota sacro huic operi lubentes ad-dixerunt, faxit Deus ut Christo IVVante FVNdaMenta posita breui vsque ad perfectam Ecclesiæ structuram assurgant.

Fundum ubi nunc Ecclesiâ Religiosorum Cappucinatorum domosque contiguas quondam incoluere fratres Bogardi populari dictione Weßgarten labore manuum textrino scilicet opere victitantes, qui tamen laici, certatum attamen regularum communi-one & obseruantia deuinciebantur, quibus deficientibus locum cum prædio adfuso vir pietate multaque virtute Reuerendus Nobilis ac strenuus Henricus à Nenssenberg Balhuix luncitanæ Commendatarius prouincialis comparauit, qui secundus ab illo successit pari laude spectatus Reuerendus Nobil. ac strenuus Dominus Edmundus Huin ab Antenradt demolito funditus vetere ædificio nouum magnificè condi fecit, atque aptari destinauit pijs vñsibus Patrum Cappucinatorum, qui anno Milleesimo sexcentesimo decimo quarto, vicesima prima Septembris à Senatu Ecclesiastico maioris Ecclesiæ ac aliis religiosorum ordinibus eo perducti lignum sanctissimæ crucis cum insignijs passionis

Dominicæ defixere in terram ante Ecclesiam, quo in altum sublato de rebus Diuinis ad circumfufum populum sermo sub Diuo institutus, noui porro templi fundamenta Ecclesiasticis ceremonijs vi. Kal. Maias anni quintidecimi supra millesimum sexcentessimum sterna iussit idem Commendatarius sacrate primum lapidem regalis Ecclesiæ Decano Henrico Strauio, quo ædificio ad culmen tendente vi. Kal. Iunij ann. gratiæ 1618, consecrationis ac dedicationis solenne eidem impertijt suffraganeus Leodicensis in magna cleri virorumque nobilium & clarorum ad id accitorum frequentia.

Hoc zelo excitus memorati Commendatarij frater germanus Wernerus Huin ab Anstentadt Iuliz Ducatus Marefcallus promouet summo studio vt sacellum Diuo Iacobo dictum pro instituti S. Claræ Virginibus accommodetur, quod factum suffragatione Archiepresbyteri Goswini Schrick viti & scientiis exculto & pietatis laude commendatissimo, itemque S. P. Q. Graniaquensis permissu, Virgines autem anno * 1617. 3. Kal. Nou. rei Diuinæ in æde sacra Franciscanorum solenni apparatu peractæ interfuere, ac dein sub ductu primæ Matris earum ac Magistræ Mariæ Engelbrets publica supplicatione ad Basilicam Marianam, è qua prece fusa ad eis consignatum locum comitante Clero deductæ, sic post inundationes hæresum malacia Vrbis Aquensis reddita religiosi atque religiosa vitæ morumque integritate ac propitia prece Diuinum numen placare satagunt.

Domus fratrum Cellitarum ordinis B. Augustini qui vulgo Bogardi nuncupantur atrato habitu graues laici sunt & ægris viris de seruiunt passumque mortuos tumulant, Diuum Alexium tutelarem agnoscunt.

Post virorum alterius sexus Virginum Deo sacratarum cœnobia templa lustrabo.

Primum ad Sanctos Ioachim & Annam indigitatum instituti D. Benedicti, quod illustri Dominæ Sybillæ Marchionissæ de Brandenburg desponsatæ Guilielmo Iuliz ac Montium Duci à fundamento erigere ac dotare sub exordium sæculi quingentesimi supra millesimum constitutum erat, certumque æs hunc in finem designarat, verum præmatura morte terrepta religiosum opus ad tempus præpeditum, attamen deuenire ad vsus factorum vestes à demortua Ducissa relictæ; Cœnobii porro Nobilis Virgo Maria de Gymmenich

prima eius Gubernatrix Vbiorum Colonia è Monasterio SS. Machabæorum (cui aliquot annis præfecta fuerat) veniens ac inde germanas aliasque sorores traducens excitare ac dote locupletare inchoauit, eò paternas ædes amplumq; pratum in Vrbe Aquensi situm applicans, cui pio ardori Colonienſe eiufdem instituti Cœnobium ad Machabæos donatione villæ curtisque Hambroch liberali manu subuenit.

Secundum Monasterium Sanctimonialium Virginum quas à vestitu candido Albas nuncupant S. Mariam Magdalenam patronam agnoscit sub regula Diui Augustini, quondam ordinis Pœnitentium hoc incolebant ac lapsæ turpitudine vitæ Virgines inibi pœnitentiam profitebantur. Posteaquam vero cœnobium flamma furente in fauillas & fumum redactum, anno circiter millesimo quadringentesimo cum nouo ædificio successit e noui instituti moniales: B. Iustina V. Regis Vngrorum filia corpus hic conquiescit, scapula D. Nicolai Præfulis alijsque sanctorum auxiliarium reliquijs insignitum est, Comitem de Hoen primarium dotatorem recognoscit.

Tertium cœnobium titulo vallis B. Mariæ tertiarias continet, hoc est sub tertia eademque ætate D. Francisci regula militantes.

Quartum vetus Beginarum sub D. Prothomartyre Stephano curia in qua tenuis hospitalitatis exercendæ fundatio.

Quintum Beginasium S. Matthiæ nuncupatum noua Beginatum curia, in cuius æde sacra vnus ex prætextato agmine B. Vrsulæ dictæ Florinæ pignus humo illatum est, sub eodem tutelari Matthia prisca fraternitas ciuica coaluit, quæ in hoc vsque æuum perennat. Sunt & Cristenſes sorores, quas nigras vocant, infirmantibus è sœmineo sexu, amore Dei curam impendunt; quarum facellum spina coronæ Saluatoris nostri, D. Mauritij, ac soc. vndecimque millium martyrum, pleriq; exuiis, cæterorumque non exiguo thesauro ex Vbiorum vrbe eo perlato ditatum; ante sæculum quintum supra millesimum hoc sacello necdum constitucto sorores norma quidē religiosè viuendi, necdum tamen votorum nuncupatione inuicem adunabantur: sub id temporis per effecta supra naturæ vim & ordiæ miranda animuque stupore percutientia ostendit mens diuina scelerum vltix iustum rectumque iudicium suum in vi ino prælibetæ capellæ conclauitum prout hodièque fila ducere ad solebat monia-

hum catus, eratque in eodem ara, qua Diuina fierent, in ara icon Virginis Matris cum ad paratu venusto puta cotollis & donariis fidelium circumpendentibus refulgens, vnam è sororum turba incessit cupiditas, vicitque demum sitis furtiua manu subtrahendi aliquod ornamentum imagini; quæ exinde indagatone & examine desuper habito iterum atque iterum attrita fronte pernegat se furti consciam, vehementius pressa ac flagitii insimulata in execrandum vorum proruit, cupere nempe vt viua terræ hiatu absorbeat, si sacrilegii reatu reneretur, ecce vero aperuit terra os suum, deglutiitque viuentem vti sedens pensa filaque trahebat; infrequenter hæc talia permittit diuina bonitas, permittit tamen subinde ne maledictis & abominandis detestationibus quis se intaminet.

Molanus.

Inter ædículas sacras primum locum sibi arrogat peruerustum almi spiritus sacellum Christianis sacris olim dicatum quod & hospitalem domum præbuit aduenis; antiquissimum itidem est Diuæ Aldegundis, quod ferunt ædificatum à Ludouico Pio Magni Karoli filio, traxit autem B. Aldegundis Virgo ex regali Francorum prosapia originem, quæ spreto illustri coniugio sacrum velamen à S. Amando Episcopo suscepit, ad Sambram Malbodium Monasterium construxit, & turbam sacrarum virginum ibi aggregauit, quibus prædia sua possessionesque tribuit vitæ stadium consummans cum ingenti claritate cœlestis luminis ad vitam migravit æternam, miraculisque post mortem inclaruit.

Capella D. Seruatii contiguaque domicilia in via Iacobeæ Templariorum quondam seruiuerunt vsibus, verum eorum ordine extincto ad Dynastas de Schönforst & Stöhen iure patronatus pertransiète, à quibus ad Illustrissimos Principes Iuliz.

In sacello D. Iacobi, quotquot olim S. Iacobi in Hispania petebant limina aut inde reduces persoluto voto fiebant, ius hospitii reperiabant, nunc B. Claræ familiz Virgines templum cum loco incolunt.

Ad hunc tractum ad viam Porzetanam vocabulo S. Leonard. ædícula sacra etiam spectatur sub patrocinio clericorum sanctæ crucis in tractu Dalheimensi.

Commendatoriz binæ cum aditis templis altero sub nomine & honore D. Egidii Teutonici Ordinis, altero S. Ioannis Maltensum militum Aquiligraneis visuntur, quæ Templariorum prædiis ex æquo inter se superiorum permissa partitis constitutz auctæque sunt.

Bina-

Binarium pariter numerum hospitales domus non excedunt, prius ad D. Elisabethæ, ad DD. Ioannis Baptiste ac Blasii posterius nuncupatur, talia iidem pauperum receptacula pridem dabantur extra vrbis portas duo, S. Thomæ, & S. Quirini, verum id nunc cessit egenis inquilinis, hoc elephantiatu laborantibus consignatum. Russi canes duo de triginta vici ditioni Aquensi subiecti quatuor matricibus Ecclesiis puta *Wurselen Berg/Bael/Dresbach* subduntur, quæ cæteras eius territorii vti filias cõplectitur, filia insuper est in *Wurselano tractu* ædícula sacra in *Dubach* sub vocabulo Beati Salmanni seu B. Salmon, quem ferunt comitem fuisse peregrinationis Diui Iodoci, qui tutelar is etiam nunc est adiacentis Ecclesiæ *Widanz*: alii tradunt memoratum D. Salmannum cultu Dei exardescentem commemoratum fuisse hoc loco, ibique supremum spiritum agentem cælo receptum, alii isthac versus solum transiisse (vnde ad instar peregrinantis pera ac baculo instructus coloribus exprimi solet) & cum acritus confisteretur, egisse animam; capellæ eius nomini venerationi ac patrocinio extructæ, collatio atq; fundatio refertur in *Comites de Rulenberg* asthmatici ac tussi consticti ad hunc Diuum recurrere solent spē leuamenti. Nunc ad primordia Ecclesiæ primariæ in *Porceto* municipio teli iactu ab Aquensis vrbis mœnibus distito versus meridiē digredi suadet vir spectatæ pietatis ac peruigilis laboris Molanus, qui ex historia *Porzetana* tẽpore primæ Abbatissæ literis prodita hæceruit. *In Porceto depositio venerabilis Patris nostri B. Gregorij Primi Abbatis & fundatoris loci huius, qui filius fuit Nicephori Byzantini Imperatoris, & frater Theophania, quam uxore habuit Otto Secundus: hic Gregor, omnibus posthabitis, sub Abbate quodã Pachomio monasticâ vitâ amplexus est, eius iussu sacros ordines suscepit, cui etiã morienti in regimine successit: fuit autẽ semel à Saracenis interceptus, & ad mortẽ usq; grauitè & turpiter vulneratus: cumque varijs claretur miraculis Diabolus cui à calumnia hoc nomen est, aliquot ei hostes dedit, sed vir sanctus eorum insidias Roman fugiendo, declinauit. Vbi prius loca sancta visitauit, quam Theophaniam sororem adiret, verum mox sororis suæ consilio, & sumptibus in vrbe struxit cœnobium S. Saluatoris, in quo dum præfesset, multos Romanos à lasciuia seculi conuertit, & nobilium pueros celesti dogmate instruxit:*

Molanus in
natali SS.
Belgii.
vulgo Port-
scheit vel
portzheim.
Alii Theo-
phanu pro-
nuntiant. filia
fuit Ioannis
Nicephori
Græcorum
Regis.
B. Gregorius
cœnobio S.
Saluatoris
Romæ cum
sanctitatis
laude præ-
fuit.

Cum Ottone
II. Imp. ad
Comitia A-
quisgranum
perfectus.

Beatus vir
canobium
Porzeti sub-
regula D. Be-
nedicti ex-
truit, Deoq;
dicat.

Nobilis quidam nomine Ioannes decem summarios auro & argento oneratos famulo Deistransmisit, quam eleemosynam B. Abbas mox pauperibus diuisit, quod percipiens memoratus nobilis Deo inspirante canobium beati viri adiit, & ab eo sacrum habitum, & monasticam suscepit disciplinam. Cum autem Romanis ob sanctitatem, & miracula esset admirandus, Otho Lotharingos adiens (indixerat enim Aquisgrani Principibus suis curiam) virum tanti nominis à latere suo abesse noluit: Sed cum dictus Imperator sentiret, eum tadium habere secularium negotiorum, obtulit ei construendum canobium extra Aquisgranum Porzeti, eundemque locum tum propter Deum, tum propter virum sanctum, quibus poterat honoribus ampliauit. Ibidemque insinectute bona pater monasterij, vitam presentem in aeternam commutauit, pridie Nonarum Nouembrium. Sicut autem in vita, ita & postmodum mirabilia fecit: de quibus multa antiquitate, ut potius negligentia, obsolescunt. Ceterum Abbas Wolfrannus, quem aquæ Porzitanæ à calculo non liberabant, per sancti merita radicitus est liberatus, vnde pro sui Medici exaltatione & translatione sollicitus, viri historiam, casu non satis noto combustam, cum Arnolfo successore suo, iterum colligi fecit potissimum ex cortina, quam Theophania obtulerat Colonia in Ecclesia Sanctimonialium Beatæ Mariæ quæ vitam pii fratris cum euidentibus capitulis continebat: Arnoldus autem post preces & ieiunia, sacra membra iuxta summum altare deposuit, non enim maiora ausus est, quare autoritate Apostolica nondum canonizatus erat. Epigraphen ad monumentum B. viri hodieque hanc legere est.

D. O. M.

S. Gregorio primo huius loci Abbati Antiquitas posuit.
Continet iste thasos peregrini membra sepulti
Nomini Gregory meritis, studioque colendi
Regis Græcorum natus Gregorius abbas
Primus Porcetum coluit, templumque locauit
Cuius in hac fossa requiescunt corporis ossa
Spiritus ante Deum laudes resonando per æuum.

Posteritas renouauit anno MDCXI.

Post

Post Primi Abbatis laudabile religionis institutum multo abinde tempore Cœnobitæ Porzetani vitam in virtute ac disciplina Ecclesiastica ita duxerunt, credentes vti paret fingere Deum laborem in præcepto, vnus religiosi duntaxat ex Cæsario producere elogium, qui simplicitatis columbinæ & flagrantissimæ in Deum, proximumque charitatis erat, vsque eo ut multoties in balneis aquarum calentium, ibidem scaturientium egenis ac morbidis associaretur, sedulo iis mini terio sordidities capiti ablueret, vestium emundaret, dorsaque defecaret, à quibus officiis iussus crebrius ab Abbate, collegisque delisteret, dissimulans meritum in virtute obedientiæ, continuè nihilocius feruita cœta. *ecquis, inquit, hos labores per Christi pauperibus subibit, si ego detrectauero?* Iam præfati religiosi affectu Diui Benedicti quamdiu in sanctimonia maiorem perstetere adauxit etiam Deus eorum facultates Anno quippe Diuini natalis MXXVI. Henricus Secundus Imperator Augustus Bavarus ob spem futuræ remunerationis ad Ecclesiam, quæ in loco Burttschelt nominato nostra deuotione (prout ipse loquitur) contracta consistit Deo & sanctis eius Apollinari atque Nicolao ad vsum Monachorum ibidem Deo seruientium duas curtes id est villam & Curtile quas pius antecessor Otto tertius Imp. de Luzone comire per concanbium acquisiuit in proprium donauit cum omnibus appendiciis, &c. quod vberius ipsæ tabulæ docent datæ Duisburgi vlt. Idus Decemb. indict. xlv. Anno gratiæ MXL. vicum Porzetanum cum omnibus annexis ad eum iure pertinentem Abbati & conuentui Henricus huius nominis III. Imper. gratuito concessit: at post interstitia temporum diffluxere ad licentiosam vitam, ut ad extremum dispersi fuerint, atque ad Monasterium vallis Dei relegati, vbi sub regula D. Bernardi militant, per Fridericum vero secundum Imperatorem, & Engelbertum Pontificem Vbiorum, cuius diœcesi subsunt suffragante sede Apostolica translata sunt Porzetum sub Annum Domini millesimum ducentessimum vicesimum Sanctimoniales Cisterciensis instituti plus minus quinquaginta ex monte Saluatoris seu ut alii malunt B. Syluestri, quæ hoc æuo ibi perseuerant, & anniuersariam natalem memoriam Diui Gregorii primi Abbatis Porzetani celebrant pridie Nonas Nouemb. Anno virginæ partus MCCCLII. Abbatissa toparthiam Porzeranam lubens volens vna cum ciuili iudicio trāstulit in S. P. Q. Aquensem, se subditosque ac municipales suos titulo patricii & tutelæ in:

Psal. 93.

Cæsar. III.

Mirac. lib. 2.

Hodie Vilen
vernaculo
idiomate
nuncupatur.

Cæsarius
Heisterb. Ill.
Mirac. lib. I.

clyto senarui committens, in quam transportationem eodem anno suffragatus est Gerardus Abbas de Cleirmont, eamque probauit. Perspicuum fit ex Cæsario exemplari vitæ integritate in monte S. Saluatoris sacratas Deo Virgines olim degisse, reclusasque nonnullas hoc est ab aliorum alloquio abstractas inibi Diuinis sese mancipasse, inter alia profert in medium laudabilem Domine Holswindis Abbatissæ conuersionem, quæ cum esset Arnoldi Sculteri Aquisgranensis viri opulenti filia tanto feruebat ardore pietatis in tenella ætate ut à Genitrice sua non infrequenter flagitaret, in Monialium familiam, cæcumque sese promoueret. Matreque iam tum conscendente supercilium montis S. Saluatoris, in quo conuentus sororum de Porceto isthoc æuo agebat, filia comes Duxque fit itineris larenter subintrat fenestram, ad dormitorium conclauem peruenit, religiosum habitum corpori circūdat, inde haud se digressuram inclamans, aram emota blanda Genitricis prece educitur, post interuallum temporis ad exortum solis matre iterato montem petente filia rara quod erat in S. Saluatoris ædem sacratam incommutata eam consequitur, denuo habitu reassumpto voraque concipiens firma istinc se nulla vi amouendam, quæ resciscente eius progenitore, coassumptis germanis fratribus ite impotens, fores vi prorumpit, filiam à familia religiosa educit, illa vero firmata in proposito pio & non flexa, ac maiori quam ætas ferret prudentiæ laude parenti responsum tulit ita ut spiritu diuino eam afflatam haud grauare præsentis competerint: eam tandem catastrophæ res sortita, ut Leodicensi Antistiti, patrem & complices sacramento communionemque interdiceret necessum fuit: restituta in pristinum statum filia, ut nouellum germen fructificauit Domino, ac post interstitium haud multorum annorum in Abbatissam lecta est: Meminit idem Cæsarius sanctimonialis inclusæ ut vocant in monte S. Saluatoris iuxta Aquisgranum cui dens Diui Apostoli Bartholomæi dono obtigerat, quo comperto sacerdos, cuius ipsa sacrificium obire consueuerat portionem sacri thesauri instantissime deposcit, consensit virgo licet grauare, ocissimè vero ut suppositum ad scissionem ferrum guttatim sanguis stillans decidit veluti recens martyr in agonia martyrii decertaret, viso portento dens integer reclusæ restituit, cætera prodigia seu ratæ virtutis monimenta perpetrata, ex quibus sub ea tempora regula arctior, disciplina exactior haud obscure colligitur, Cæsarius ipse suppeditat: sed & in hoc nostrum vsq; æuum

Cæs. lib. 8.
Ill. mir.

memoria perseverat, qualiter in monte ac Ecclesia S. Saluatoris ad igniculos pietatis ac stimulos compassionis cum Christo redemptore in quadragesimali ieiunio potissimum excitandos maiores nostri sese mutuò præuenerint, dum à radice montis verticem genibus prouoluti petentes consensum Caluarie recoluerunt, in ipso autem templo pro honore quinque vulnerum Christi genuflexiones, humi prostrationes precesque iterarunt, simili deuotionis æstu in ascensu ad Basilicæ Aquensis altum monasterium, retro a 8° sæculo prædecessores nostri agitati sunt rememorantes probrosum Christi crucis pondere grauati consensum septenosque casus, quibus ex sententia complurium perhibetur ad terram pressus, sed ea cheu magna ex parte refrigere: Rediit ad Porcetense cœnobium iuxta Aquigrani situm, ibi eodem Cæsario memorie prodente tabula cubitalis est, imaginem B. Pontificis Nicolai ab umbilico & sursum in se repræsentans, quam B. Gregorius Regis Græcorum filius & cœnobij eiusdem primus Abbas atque fundator illuc aduexit: dicitur eadem fuisse icon, quam barbarus, sicut in miraculis S. Nicolai legitur, tulit, & ad custodiam sui telonii posuit, cuius occasione ad fidem conuersus est, cum sua perdidisset, & casa imagine eadem recepisset plurima per eam virtutes facta sunt, maxime in pregnantibus: tempore quodam cum ad domum honesta matrona in partu laborantis fuisset deportata, & contra eam ad parietem suspensa, ea hora, qua partum edidit, ne parietem quasi attenderet, cunctis qui aderant intuentibus tabula se vertit: Est autem eiusdem imaginis facies oblonga, & exesa, multa grauitatis & reuerentia, & in fronte caluities, capilli tam capitis quam barba candidæ canitiei: nuper vero Monachus cedentibus Sanctimonialis ordinis nostri (puta Cisterciensis) cum tabula locum receperunt, hucusque Cæsarius: arbitratur Molanus tabulam illam hodie non exstare, reuera tamen superest integra, excisa ut apparet è muro & argenteis laminis representantibus facti furtique speciem circumuestita, ad collum D. Nicolai pallium est cum crucum imaginibus phrygio opere contextis, hoc in signe Romani Pontificis potissimum, ab eo tanquam summi honoris & potestatis indicium Patriarchis,

Cæsar. III.
Mirac lib. 8.

Hæc imago
cod.
Cæs. teste
fertur ab eo
qui S. Nicolau
in carne
vidit, forma
ta.

Exod. 18.

Isidorus Pe-
lusioti lib. 1.
epist. 136.

Prælatibus & Metropolitanis impartiebatut, estque indumentum loco superhumeralis summi sacerdotis in sacerdotio Hebræorum ex lana confectum, quod sicut Christus ouem aberrantem quæsiuit, inuentamque humeris sustulit, ita Magni Pastoris imitatores esse oporteat. Episcopos; barbarum alij, alij ludæum aiunt qui huc iconismo æs & substantiam per fas nefasque quæsitam concrederat, cuius autem eo digresso ædes per fures expilatæ, direptis thesauris reuersus infidelis excanduit in imaginem ceu fidæ custodiæ oblitam, eamque figit ac cædit, quæ repente sanguineo sudore perfusa, ruminat secum nouitatem rei, alijsque reteggit, edoctus de prodigio, fidei, Christianæ sægenæ immergitur lubens; hæcque ipsa imago è Græcia à D. Gregorio ad hās oras deportata ocellio fuit templum antiquitus Porceti excitatum sub nomine Sancti Nicolai dicandi sacrandique, ex quo præter priscum iam collabascens sacellum eo nomine indigatum hodiè nihil extat, porro quæ iam uisitur Ecclesia Diuo Ioanni Baptistæ inscripta est ab eo forsitan æuo quo cœtus Religiosarum Cisterciensium Cœnobitis qui institutum B. Benedicti sequebantur successit.

Præter prælibatam iconem coruscat Ecclesia & alijs seu purpuratæ seu rustatæ Diuorum turmæ memorijs, Besti vero Apollinaris brachij patris opera Decani Aquensis Francisci Fols inde ablata, magnaque reuerentia in ædem sacram Collegii inclytæ nationis Germanicæ in alma Vibe Romana à sanctissimo vertice Apostolico Diuæ memoriæ Gregorio eius nominis XIII. fundati illata.

THE R M A R V M A=
quensium seu Balnearum ortus, qualitas,
differentia, ac rectus usus.

Caput duodecimum.

M I s o s omnino facere, aut certe quam paucissimis attingere Vt bis Carolinæ ne dicaros fontes propositum erat; sed cum medicinæ Doctor Franciscus Fabritius edidit per his

tractatu ante aliquot annos viam commonstraret, ne communi vtilitati desim mutata sententia visum nunc horum quoque vires, vsus sanum, ac abusum producere, ita tamen vt omnia hæc saniori Medicorum iudicio lubens volēs subdam. Balnea, Græcis *βαλανεία*, Romanis balneæ, vel Balnearia dicuntur, ad quorum scilicet alueum descendimus sanitatis aut voluptatis causa, vt lauemur, appellantur, ita non tantum loca aquas continentia fornace, seu adscititio calore calefactas, qualia Vitruuius lib. 5. describit, vbi ex frigidariis in tepidaria, & hinc in caldaria tantum defluebat aquarum, quantum lauandis corporibus & eliciendo sudori sufficiebat, & qualia Romanis & Græcis olim in crebro vsu, verum etiam ea, quorum aquæ natium calorem citra artificium aut externum ignem è terra sortiuntur, vnde scaturiunt, cuiusmodi sunt hæc Aqueusæ. Thermæ vero tametsi propriæ dicantur, quæcunque loca calida, siue illa aere calido plena & licca sint, siue calidis lotionibus accommodata, vnde *δοτὶ τῆς θερμῆς*, hoc est, à calore dictæ Thermæ, quas sudandi sine ingredimur, attamen modo passim pro balneis accipiuntur.

Has nostras Aqueusæ balneas naturaliter calentes concessit Deus huic telluri non solum ad voluptuariæ vitæ oblectamenta, ac delicias, sed etiam ad vtilitatem, ad curandam nempe aduersam & conservandam valetudinem secundam, siquidem cum tanta intemperie, ac tam diuersis morborum languoribus afficiatur humanum genus, sapienter diuina benignitas imbecillitati humanæ opem ferre volens inter alia remedia aquas medicatas è terræ visceribus continuo scatutientes dedit, utpote quæ infirmos in quauis propemodum ætate, temperamento, sexu grauissime afflictos, & desertos à medicis, qui alia auxilia prius incasso labore tentarunt, semper si non ad sanitatem firmam, profecto ad meliorem valetudinem reducerent, præsertim vero quæ inueteratos morbos discuterent, vt inde non immerito veteres sacros fontes hos nuncupauerint: Si quis naturalem imaginem horum & consimilium fontium ex se calentium nec calore nec humore deficientium scire aueat. secum expendat, vbi montes, ibi & plurimum fontes: insunt quippe montibus complures capaces cauernæ vapore & aere oppletæ, qui si frigore condensentur in aquam resolvuntur, & hinc promanant fontes, vt planius Aristoteles in Meteoris. Cum igitur in Aqueusæ solo montes & fontes frigidam profluentes tam foris pascua & prata irri-

gantes, quam intra urbem lymphæ ineficiente icaturientes tam priuatorum ædes, quam publicas vias illustrantes, quorum primarius structura & magnitudine insignis, qui umbilicum fori occupat, spectabilis etiam antiquitate is qui ante baptismale D. Ioannis Baptiste sacellum quatuor iugi cursu prorumpit canalibus, nos iis relictis, uti notis, & oculo subiectis solum disquiramus, qualiter calefiant Aquenses undæ, & qualiter medicatæ.

Poetarum quibus quilibet audendi semper fuit æqua potestas fabulosa commenta exhibilanda ac explodenda in hac materia, è quorum vnus sic ludit.

Vnde hic feruor aquis terra erumpentibus vda?

Tela illius ludens ignea tinxit amor.

Et gaudens stridore nouo, feruente perennes,

Inquit, & hæc phæetra sunt monumenta mea.

Ex illo feruent, rarusq; his mergitur hospes,

Cui non titillet pectora blandus amor.

Alius.

Feruere telluris media inter viscera, lector

Thermarum limphas igne latente putas?

Nuga: materies per plurima sacula edaci

Nulla satis flamma ferre alimenta queat.

Vnde igitur calet unda ingi scaturigini? tinxit

Hic olim paphius feruida tela puer.

Hinc est (si qua fides) calor ille, at mergere lector,

Faxo, tuum feries cuspidè pectus amor.

Maiori veritatis cognoscendæ studio philosophi fontium naturam explorantes arbitrantur in terræ visceribus includi ignium spiracula, quos si præterlabantur aquæ calefunt aut tepescunt, per sæpe etiam ebulliunt. Hi subterranei ignes certi cuiusdam fomitis pastu, quasi immortales existunt, nec emoriuntur, quā diu materiæ ignem fouentes perseuerant; sunt autem materiæ in quibus hi ignes accenduntur, sulphur, alumen, sal, nitrum, terra carbonaria, bitumen chalcantum, &c. quibus permultum substantiæ igneæ est immixtum, succenduntur hæc vi solis, aut fulminum penetratione, aut attritu &

collisione mutua, porro dum aquæ veluti ignis calore animatæ per diuersa decurrunt loca, ita alienam imbibunt qualitatem, vt medicatæ efficiantur, quod fit non solum in canalibus, quos fontes cum profluunt interfluunt, sed subinde etiam in ipsarum balnearum origine nonnunquam in ipsis venis fibris aut saxorum commissuris, & crepidinibus per quas terra varias aquas absorbet; hinc vterius enascitur differentia, vt aliæ aquæ medicatæ sint tepidæ, aliæ calidæ, nonnullæ prorsus feruidæ, & bullientes, ex ignis videlicet intensiōne, vel distantia, vel approximatione: cum enim insigniter calent aquæ, iudicio est subterraneum ignem non solum in canalibus, verum & vicinis locis sulfure, aut bitumine foueri, si non ita calent argumentum est ignem magis procul abesse: rursum inde potior emergit differentia in operationibus, falsedine, sapore, odore, pondere, colore; etenim aliæ aquæ aliis magis lymphidæ, aliæ cœruleæ, aliæ plus vapidæ. Quod si exactius examinare volueris mineras & quarum rerum fossilium aquæ medicatæ participes sint, vel illas excoquito in vase, vel in vitrea cucurbita distillato; seu quod nonnulli alembicationi præferunt aquas ad solem exsiccato, vt ea quæ subsident in eis remaneant, deinde in tabulam sparsa diligenter in sole inspicito. Nam omne succi concreti genus si vnum aut alterum exceperis solis calore magis coagulatur, & eius lumine redditur illustrius; quod igitur candicat salem esse coniecturamus, quod vero cœruleum aut viride apparet, atramentum sutorium, quod Græci *χάλασθον* vocant, agnoscimus, quod ex albo ad fuscum modice declinat, alumen credimus, quod luteum auripigmentum, quod flauescit cum virore sulfur, quod rubore quodam rutilat sandaracha, quod falsum cum amarore nitrum indicat; cæterum nitrosæ aquæ vt ad operationem progrediar, pituitam educunt, vterum conceptui habilem reddunt, strumas imminuunt, nervorum vitiis, distillationibus in pectus medentur, cutem expurgant, scabiem sanant, inflammationibus aut tumoribus auxiliantur; aluminatæ ventriculū vomere solitū firman, vesicæ vlcera sanant, inordinatās mulierum purgationes & crebros abortus prohibent, ore eadem aquæ retentæ vlceribus eius opitulantur, & tumorem gingivarum tollunt, tonsillas gutturosas auferunt, vrinam prouocant, & apertius venarum sunt, stomachum confortant, & appetitum excitant: Sulfuræ calefaciunt, siccant, discutiunt, euocant, exierunt,

emolliunt nervos : bituminosæ confimili fere facultate pollent; quæ æris naturam referunt, oculis, tonsillis, columellæ, & gingivis conducunt; quæ vero ferratæ sunt, stomacho ac lieni præcipue salubres sunt : Inter has qualitarum differentias Aqueus fontes vniuersos generatim comprehendo sulfure, nitro, sale, alumine, & bitumine potissimum imbutos crediderim, Embdensum propemodum more feruentes, nisi quod Embdenses plus nitro & alumine, hi plus sulfure & bitumine redundant, quæ quidem qualitates humorum redundantiam desiccant, calefaciunt, nec non incidunt, extenuant, abstergunt, trahunt, dissipant, discutunt : ex his autem sulfur & nitrum & bitumen emolliunt, & quasi resoluunt, alumen vero, sal, æs, & nitrum adstringunt & roborant, secundo ordine calefaciunt, ac siccant. Sed liber ad magis specialia descendere, quomodo balneæ Aqueus sanent, quibus morbis, & quibus naturalis profint. Balneæ hæc calefaciendo ventriculum digerunt cibum, & auferunt cruditatem omnium morborum matrem, etenim cum innumerabiles pene morbi, quibus ordinarie humanum genus cõsistatur, ex repletione subnascantur, quod plus assumatur, quam vel natura requirat, vel stomachus possit perfecte concoquere, ideoque euacuatione tollendi sunt, balneum humorum fuligines in tercia concoctione relictas per spiracula cutis euocat, & eatenus per sudores extenuat, aperit item venas mesaraicas, humores copiosos crassos, & viscosos maturat, subtilitat, & incidit, sanatque vel maxime ægritudines frigidas vel humidæ coniunctim aut diuissim : quocirca curat scabiem, vlcera, & alia cutis vitia, lepram, elephantiasim nondum inueteratam, pruritus, impetiginem, œdemata, lentiginem, vitiliginem, inflationes, tumoresque alios contra naturam, præmissa tamen debita totius corporis purgatione, & causæ internæ ablatione, ad hæc ad nervos resolutos, tulos, contractos, tremulos, spasmos, paralyses, dolores coxendicum, & aliorum artuum, ad membra rigentia, torpentia, trementia, ac palpitantia, articularum dolores, vti chiragram, podagram, nec non ad ventriculi frigidam intemperiem prodest, chiragra tamen, podagra, & erysipelate laborantes non sine medicorum consilio balneis se credant, iecoris obstructioni, lienis dritici auxiliatur, edendi appetentiam reparat atque ex irat, intestinorum, lumborumque cruciatus placat, ja, idosa vitia emendat, quasvis corporis lassitudines discutit :

capitis dolorem verustum, eiusque vertiginem, resolutionem, conuulsionem, lethargum, catalepsin, suffusionem aurium, tinnitum, tussim humidam, asthma, catharos (quamuis nonnulli asthmaticis balnea ob copiam exhalationum difficultatem spirandi causantium interdican, ratione tamen sulfuris cunctis pulmonum affectibus utilia creduntur) ventriculum pituita plenum, aut resolutum, iliosum cholicum, nephriticum, icterum, aquam intercutem in principio morbi, stomachi dolores tollit, sterilitatem remouet dum vteros mulierum calefacit, vtque facilius concipiant habilitat, menses cessantes promouet, lubricitatem etiam nimiam sistit: denique cachexia hoc est malo corporis habitu laborantibus medentur hæ aquæ, quin efficaces sunt contra luem gallicam, quam alij hispanicos ficos nuncupare malunt, adhibitis simul alijs remedijs præsertim si necdum altas radices egerit, in his omnibus aquæ cum ijs corpus immergimus nobis profunt: quando autem potui inferuire queant, quamuis ex medico solerti & fido sigillatim cognoscendum sit, tamen generatim constat humidis & obæis corporibus conducere balnea magis, quam aridis, siccis & extenuatis, aut calida intemperie laborantibus, vel siti excruciat, incommodant etiam erysipelate inflammatis, biliosoque affectis morbo, voci, quia eius instrumenta exsiccant, Febris præcipuè tertianâ correptis, veteres quidem in febre curanda vsi sunt balneis, sed eo tempore homines temperantius viuebant, hodie quia maior ingluuius, id medium periculosum.

His præmissis Aquensia balnea in triplicia diuido, quædam sunt extra muros in vico suburbanò, alia intra mœnia, & horum sunt Regia, alia Corneliiana, discrepantia qualitate aquarum tam inter se, quam à Suburbanis:

Regia seu verius regium balneum à rege Karolo nomen trahit, qui id restituit, & maximo perè deditus fuisse perhibetur aquarum medicarum inflessui, qua de re multoties citatus Einardus in hunc modum pronuntiat: delectabatur etiam vaporibus aquarum naturaliter calentium, frequenter natatu corpus exercens, cuius adeo peritus fuit, vt nullus ei iussu potuerit præferri, ob hoc etiam Aquisgrani Regiam extruxit, ibique extremis vitæ annis vsque ad obitum continuo habitauit, & non solum filios ad balneum, verum Optimates & amicos aliquando etiam satellitum & custodum turmam inuitauit; ita vt nonnunquam centum vel eò amplius homines vnâ lauaren-

*882.

tur: hoc balneum pijs temporibus intra Palatium Magni Karoli comprehensum fuit, quod Henricus VII. Imperator anno gratiæ MCCXXVI. indiēt. xv. regni ipsius anno sexto cum omnibus appendicijs Regali Ecclesiæ B. Mar. V. ad communem Fratrum ibidem Deo famulantium vtilitatem imperiali largitione contulit, ac perpetuo possidendum duxit, verum Aquensis Ecclesia id ipsum balneorum feudum hæreditario iure duobus balnearioribus anno salutis 1240. concessit pro annuata decem & trium marcarum Colonienſium pensatione; palatium itidem tali forma, qua post Normannicam cladem fœde ferro & igne exultum, quod factum *anno 881. remanserat, munificentia Imperatorum comprimisq; Frederici II. Imperatoris memoratæ Basilicæ attributum, quod quidem ex vna parte mediante porticu templum cōtingebat ab altera in longa spatia protendebatur, tametsi hoc nostro æuo nihil eius ruderum superſit, præter solam memoriæ nominis quæ ita semita ex templo ad Balneas Imperatorias deducens vsq; huc detinuit aſſidem Doſſ patrio sermone: aula porro; vnâ cum thermis regijs diuita sunt Normannorum sæuitia, nouissimis autem temporibus publica Ciuitatis impensa hæ restauratæ, vsque eò vt nostra ætate vnus idemq; puteus aque feruentis tribus diuersis ædibus aquam suppeditet, qui ita per canales in singularum domũ alios plures & receptacula inſluit, vt ad summum labra eorum adimpleat, dein mora communiter refrigerata, & ad teporem reducta aqua lauatuſ excipit; sub vesperam aut nocte ablutione peracta tota aqua per subterraneos tubulos emittitur, pauimentumq; à residentibus sordibus scopis expurgatur, ac tũ denuo recens aqua adinſluit, quæ in alteram lucem temperata ablutioni deferuiat; quoad qualitates exteriores lym̃pida quidem est hæ aqua coloris tamen immutationi obnoxia, adeo vt subinde viridescens, nonnunquam subcærulea iuxta aeris varietatem videatur: quoad internas sulfurea vi ac admixtione nitri modici prædita est.

Cornelianum Balneum quondam fullonicam exercentibus potissimum deferuiuit, quod tandem à Cornelio ciue quodam, à quo & nomen inuatur, ad vsũ lauacri adaptatum est, aqua eius sulfurea est, salis ac aluminis portionem admixtam habens, quin & bituminis nō nihil inesseprehenditur, adſpectu magis turbida magis cærulea est, quā sic Imperatoriarum Balnearum, qualitates huius aquæ intentius ac validius calefaciendo, exſiccando, exrenuando, discutiendo,

emol.

emolliendo, operantur, adeò vt læpene meidæ acbiles vel harum diuturno solum odore offendantur: eapropter mora infessus in his aquis nõ protrahenda est tam diu quam in cæteris seu Regijs seu Porcetanis, & vel maximè ad hos experti Medici prænium iudicium æger scrutari ac explorare debet, sanis autem si sint frigida & humida complexio- nis, & corpore carnosi nõ magnopere officiant, at gracilibus, calidis ac siccis naturis facilius, iuuenes & extra morbum robusti his balneis tutius vtentur. Valet etiam hæc ipsa aqua epota contra stranguriam, & renum calculos, soluitq; omnem arenosam materiam: est huic ædi & lauacro adscriptum das Rosenbadt/ & aliud dictum das Comphaß- badt/ quod anno Christi 1328, coemit sibi senatus à Wilhelmo Comite Iuliz decem marcarum annua pensatione, vñbus pauperum modo aptatum id ipsum est In colle, qui ad meridiem huic Vrbi imminet stadij circiter spatio à mœnibus municipium est Porcetum dictum in cuius valle cõplures erumpunt natura calidatum aquarũ scaturigines, visuntur hic nonnulli putei ita ebullientes, vt obsonia concoquant, ac in riuo in prata delibante, quod mirũ visu iuxta decursum frigida, aliũ fluxum calidæ percipimus, aqua: harũ thermaũ inter se haud multũ discrepant, ab Urbanis verò permultũ, lymphidæ quippe ac clare cõtraud feruere persistunt hæc etenus vt nummum in fundo vitrea dignoscas sub vnda, neq; multũ tetri halitus vel odoris spirant, dein sulfurea facultas nõ tanta inest hisce, verũ salis ac aluminis concurrentia eã temperat accedit quod Urbanæ balneæ exedat atque cõminuant petras in marg' pibus alueorum collocatas, at Suburbanæ porcetenæ arenosam materiam iuxta limites aggregantes tep'os generant; cumq; qualitates horũ fontium moderatè sese corporib. humanis insinuent apprimè cõgruunt ijs, qui prospera fruētes sanitate voluptatis ergo ablueri se gestiunt, vnde diutissime citra vllum nocuummentum immorari possunt, ægritudine verò adfectos curant quidem sed tardius vim exerentes tardius ad vires, & vigorem pristinum deducunt: Egenorum quoque atque inopum sanitati salubriter prouisum, ac in valle hac Porcetana sub dio lauacra ijs destinata, in Vrbe iuxta Cornelianas sub tegmine testæ, vt prius dixi aquis medicatis absque vlla impensa vtuntur, fruuntur.

Inuitat nunc me sanus vsus Balnearum, vt obseruationes nonnullas subiiciam; quod enim alij à balneo vlceribus infestentur, plerique febribus, corripiautur, cæteri aliis infirmitatibus ac sympto-

matibus subiaceant, inde est quod tempus modumque balneis in remedium vtendi non habeant exploratum, quocirca hæc tibi breuia præcepto sunt.

1. Subiturus balneum seu grauiter affectus, seu valens animi curas ac perturbationes, iram maiorem, similesque affectus seponet, quia anima accidentia tristia desiccant corpus. Prouerb. 17. *Animus gaudens a tatem floridam facit, spiritus tristis exsiccat ossa, salibus igitur iocis lepore conditus, lusu venusto cantu in balneo & ante spiritum oblectabit*: Caneat ne corpus immodica Venere, vigilia, solitudine, lucubratione ingenij, fatigatione aut aliquo grauiore exercitationis genere sit exhaustum aut debilitatum, unde nequaquam probârim eorum consuetudinem qui peregre aduentantes recta ab itinere etiam pedestri ad aquas ipso aduentus die se deiciunt, expectandum consultius in alteram aut tertiam diem.

2. Si infirmus balnea petas adi prius Medicina peritum, induratum expertum, quâ aquis te committas, qui quidē medicus perspectas habeat qualitates medicarum aquarum, agri itidem mali eiusq; corporis temperamenti non sit nescius, ex vtriusq; scientia an & quod balneum expediat rite consulere debet; vti autem inualitudine aut valetudine affectum non temere aquas calentes in potum arripere, sic nec Medico temere in potum eas præscribere conuenit. siquidem Therma hæc externis potissimū viijs abstergendis dicata sunt, quanquā ad interiores etiam intemperies conferre nō negarim; quod si Medica facultatis gnarus ad haustum aquas ordinaret, scitum sit agro eodē die non esse etiam in seßu illis vtendum, adhæc postpotam aquam non statim sopori indulgendum, ne defluxioni catharrorū ansam præbeat, ad extremam sub prandium cænamq; non largiter cereuisiam ingerat, ne ex aquis mineralibus & cereuisia plus nimio ref. igeretur.

3. Nec inedia debilitato corpore, aut medicinis nimis extenuato, nec repleto alimentis vel crudis, vitiosisq; humoribus redundante lauitera subire oportet, si igitur primis duobus modis exhaustum corpus instauretur selectis edulij, si oppletū expectandum quoad cibum pridie sumptus probe concoctus sit, si peccantia materia infirmitur, expurgetur

periti Medici administra opera medicamentis leuiter euacuantibus, si morbus aut morbi causa indices, vena etiam scclio praeceat, quam non sine urgente causa.

4. Cum necessitas premit nullum tempus ad lauacionem subterfugendum est, si illa absit deligendum tempus balneis magis accommodum, generatim quidē quando temperies aeris inuitat, hoc est quando aer nec frigidus nimis, nec nimium calens: immodice frigidus corpus balneis calefactū facile offendit, dū per apertos poros subintrat frigus, immodice calidus vires corporis dissoluit: tempus magis temperatū est Ver & Autumnus, Aprilis, Maius, & Iunij potior pars, deinde post aestū Canicularis syderis usq; ad bonā partem Octobriū sunt menses magis propitij, inter partes dierum horae etiam temperatiores quibus aquis te committas discernenda, ea sunt aestiuo tempore orienti, & occidenti soli vicina, orienti potissimum, nā in exortu solis aer à nocturnis vaporibus expurgatus est; brumali ad meridiem accedentes, &c. Porro quoad celi tempestatem & aspectum, anno bissextili, & cum pluuia circa ver continuo durat, frequentisque grauidarum abortus contingunt, ac arborum fructus corrumpuntur, balnea non sunt salutaria, sed sub inde noxia, itemque anno sexagesimo potissimum plurimis obsunt, verum non ubique nec semper, nec in omnibus hac regula locum obtinet, venti quoque & imbres nonnunquam viciant medicatas aquas, à syderibus etiam corrumpi contingit, & tum vitanda,

5. Ingressurus aquas in exortu solis ab omnibus excrementis prius corpus emunda, leui motu ac inambulatione singula membra dispone balneum vidē ut sit temperatē calidum, sum lento gradu ac pede id ipsum subeas.

6. Vti in vniuersis rebus sic in Balneis mediocritas optima, nec enim nimis frequenter nec nimium diu aquis insidendum, frequens balnearum usus corpora emollit, eneruat, naturam soluit vires frangit, lippitudinem & cecitatem causat, si nimis diu inhareatur calor naturalis ab extrinseco calore vltra modum debilitatur, ac sic vires exhauriantur, notat hac vltus ac verus versus.

mat. bus
remediu
uia praec

1. Si
ras ac pe
quia anin
gaudens a
tur iocis le
oblectabi
lucubrati
genere sit
eorum con
pedestri ad
tius in alte

2. Si i
strum exp
etas habea
corporis te
balneum
valetudin
ne Medici
ma ha ex
interiore
cultatis
non esse
statim
ad exte
ne ex

3.
nec

4.

5.

6.

7.

8.

9.

10.

11.

12.

13.

14.

15.

16.

17.

18.

19.

20.

21.

22.

23.

24.

25.

26.

27.

28.

29.

30.

31.

32.

33.

34.

35.

36.

37.

38.

39.

40.

41.

42.

43.

44.

45.

46.

47.

48.

49.

50.

51.

52.

53.

54.

55.

56.

57.

58.

59.

60.

61.

62.

63.

64.

65.

66.

67.

68.

69.

70.

71.

72.

73.

74.

75.

76.

77.

78.

79.

80.

81.

82.

83.

84.

85.

86.

87.

88.

89.

90.

91.

92.

93.

94.

95.

96.

97.

98.

99.

100.

101.

102.

103.

104.

105.

106.

107.

108.

109.

110.

111.

112.

113.

114.

115.

116.

117.

118.

119.

120.

121.

122.

123.

124.

125.

126.

127.

128.

129.

130.

131.

132.

133.

134.

135.

136.

137.

138.

139.

140.

141.

142.

143.

144.

145.

146.

147.

148.

149.

150.

151.

152.

153.

154.

155.

156.

157.

158.

159.

160.

161.

162.

163.

164.

165.

166.

167.

168.

169.

170.

171.

172.

173.

174.

175.

176.

177.

178.

179.

180.

181.

182.

183.

184.

185.

186.

187.

188.

189.

190.

191.

192.

193.

194.

195.

196.

197.

198.

199.

200.

201.

202.

203.

204.

205.

206.

207.

208.

209.

210.

211.

212.

213.

214.

215.

216.

217.

218.

219.

220.

221.

222.

223.

224.

225.

226.

227.

228.

229.

230.

231.

232.

233.

234.

235.

236.

237.

238.

239.

240.

241.

242.

243.

244.

245.

246.

247.

248.

249.

250.

251.

252.

253.

254.

255.

256.

257.

258.

259.

260.

261.

262.

263.

264.

265.

266.

267.

268.

269.

270.

271.

272.

273.

274.

275.

276.

277.

278.

279.

280.

281.

282.

283.

284.

285.

286.

287.

288.

289.

290.

291.

292.

293.

fieri debent, hos etiam nec diu balneis immorari nec fortiter fricari expedit.

10. Egressus aquas aerem frigidum & humidum pluuiasq; deu-
tabit, in tepidario calidis linteis abstergetur, & inuoluetur, exinde in
conclauis à ventis & aere tuto lecto decumbet, sudabit ad semihoram,
somnumque breuem à sudore si volet captabit non antea nullatenus
vero pratermittendum caput exsiccare, & leniter confricare.

11. Absterso sudore indutus vestimentis in aerem temperatum &
purum egredietur, donec iterum sensim refrigeret, aut in cubili mo-
dice obambulabit, alioque leui exercitationis genere artus, totumque
corpus recreabit.

12. A balneo non immediate plenis buccis sumenda esculenta aut
poculenta, sed post moram, in ambulationem exercitiumue memora-
tum, cibus vero primus sit sorbilis, qui aluum emolliat, venas non ob-
struat, nec ventrem flatuoso distendat spiritu, deinde solidior boni suc-
ci, & concoctu facilis, parcius tamen quam alias consueuit, pro vi-
riū, morbi, aeris & temporis ratione, cruda, acida, salia, dura, frigida,
opilantia, astringentia, glutinosa, tractata vitentur, deuictetur itidem
frigida potus, nam caput tentat, vinum album, moselanum, tenue
non acerbum, clarum modice astringens conducit, similiter cereuisia
probe concocta ac defecata minimeq; acida.

13. Quibus voluntas aut consuetudo bis in die balneis lauari
quinq; vel sex horis a primo cibo sumpto interlapsis, expectent quoad
rursus subinclinantem dum aquas se credant.

14. Veneris indulgere ijs, qui sanitatis causa medicatas aquas,
frequentant prorsus interdico.

Balnea, vina, &

Rati

CIVICÆ

Aquisgranio.

Nimium

fiet mar

est nimis

est

Sed

fuit

um decimum.

aiunt, quasi ciuium vnitatem, non
 regere vel vallo circumagatur, sed quod
 nolle, eiusdem fidei symbolo, earun-
 ac ac iustitiz nexu coalescere ciues &
 tam scilicet cathenis innodatum ceu in
 quando Aquisgranum, flarentissimum vidit
 num, benè beateque vivebatur, in quo vr-
 entium & lustratione habita Anno 1387. recen-
 millia, sexcenta viginti sex capita, præter iuue-
 nes militibus armis instructissimi, ac ne tum ex
 perationum pannificio vel maxime & texturinis operis
 alio suboriretur, consuetudo recepta est vt hora vn-
 die, & hora nona iam inclinata signum ære campano
 di operis, qui mos etiam nunc obtinet: Negotiatores
 varijs emporijs sumptuosas ædes mercium & aduenti-
 orumque commoda receptacula habebant, qualis illa
 & apud Antuerpos loco vbi nunc templum Societatis
 un, indigitata quondam domus Aquensis, enim uerò par-
 us seculis, partim salutis quadringentesimo supra millesi-
 monibus obuolutæ intestinis Aquæ Graneæ, verticibus di-
 aplicabilibus, vti humana omnia variam in faciem sunt mutari
 urbis quippe atq; ædificijs non secus ac hominibus suum
 senium suaque mortalitas sequitur, labe ac scæda impuritate
 usque eò vt ob subortos sæpenuerò motus inter-
 tuata pedetætim numerofo habitatore vrbs, semi-
 arum vel fuit idem quod apud Romanos, nempe
 bus plebeque Senatus legeretur, vel hæresis: &
 eptis, creberrimè Ach Aach attris ac funestis tu-
 exaristi in promptu causa est hæreses, scelera,

schif-

schismata & seditiones sese mutuo gignunt, vniuersa quæ immunitatis gratia, omne bonum Basiicæ Mutianæ acceptum ferre debebat, quo deuenisti alienatione facta à fundamento præcæ fidei, fundamento. *Edis Principis & Augustæ?* in mille labyrinthos errorum præcepisti, in mille anfractus factionum scissæ, inquietum factum est mare & turbidæ aquæ tuæ, naufragis scopulis oppletæ & quomodo serenabis fluctus, malatiaque conciliata enauigabis, nisi ceu postliminio reuertaris ad sacri templi quod despexisti vinculum, vinculum dico animorum in vnitæ religionis vt sint vnanimes ciues tui vnum omnes loquentes & id ipsum sapientes. Pindarus mihi hic in mente; Facile est cuius monere urbem, sed in tranquillū sistere sine Dei auxilio nemo potest: proferam seditiones ordinatâ serie atque à squalidis & vetustis illis exordiar, dumq; sedatas omnes perspicimus in Dei Optimi eiusdemque matris Virginis tutricem dexteram cum gratiarum actione referamus.

de Philip 2.

Anno Saluatoris MCCCXLVII. enata ciuica procella, & vero confestim sopita: trecentesimo sexagesimo octauo supra millesimum duo facinorosi morte damnati à plebeis, citra consuetam iudicii normam Scabinis & Magistratui competentem, eodem anno sub Conone ab Eychorn & Iacobo Colyn Consulibus qui sullonicæ & textrinæ artis conglomeratim accurrunt ad Diui Petri coquentes contra rectores ac optimates Urbis consilia, deligentesque quatuor factionis suæ antesignanos, magistratus in eos facit impetum, ac quatuor primaria tempestatis rebellionumque capita capite truncari imperat, eatenus pax ciuitati reddita.

Falsæ nouæque doctrinæ deliria hisce temporibus sub vocabulo Bogardoru n & Beginarum Aquis propagatæ, faciliè etiam urbem commouissent, sed prout aliis nascentibus hæresibus Diui Imperatores speciali sollicitudine in id semper aduiglarunt ne Regia ac coronationis Regum Rom. sedes adulteri dogmatis tabe pollueretur, sic in hac suppressenda Imperator Carolus Quartus soletter adlaborauit præcipiens anno Diuini Natalis MCCCCLXX. Magistratui in Aquis vt Ludouico de Caliga instituti Diui Dominici à sede Apostolica hæreticæ prauitatis inquisitore destinato ope & beneuolentia succurrant vt infausti hæresis istius palmites quanto citius succindantur.

Anno MCCCCI. ante D. Ioannis Baptistæ scriptum quoddam ad balnea populari vocabulo Comphaussbadi suffixum turbarum ac

discordiarum faces subministrabat, sed deferbuit rebellionis æstus supplicio reorum.

Ipsa memoria D. Laurentij anno 1428. communitas Aquisensis coadunata contra Magistratus seutum consti. uit decem artificium collegia delegitque nouitium Senatum qui congressione facta intra septa Cœnobij Augustinianorum inter alia decernit præter lanienam antiquam eamque vnicam eiigenda in superetia macella, Magistratus vetus ac verus tamen si prima facie conueneret, cunctaque rata habere simularer, attamen haud longè post consilio desuper captato Nobilem virum Contadum de Eychorn cum nonnullis aliis ablegauit ad Comitem Gumbertum de Newenar, Comitem Ropertum de Vyrenberg & Dominũ Ioannem de Lohn Dominum de H. n. spersperatum ut suppetias venirent coacerentque inolefcentem plebem, qui Comites citra longam moram subditorum suorum coaceruantes manum, sub peregrinorum tegumentis, (vt latentis doli suspitio procul foret) alios discriminatim ab aliis Aquas progredi recta iubent, quib. in urbem receptis sic clandestinè manipulatimq; dispositi vt aduētantib. sub atræ noctis silētio memoratis comitib. vna cum eorum auxiliariis. copiis nempe mille quadringentis equitibus circiter porta patens esset, cerneret hic trepidantes ciues, cedo quid sit? ad primum ingressum exteri militis altera nēpe Octobris insequentis anni 1439. soli regionis Iacobeæ ciues accumulati in cœmiterio, reliquis magis magnanimi belli signo dato, campani ætis dico sonitu ad defensionē præsto sunt, è quibus prima velitatione quatuor & viginti plus minus ceciderunt, cæteri indigenæ omnes virib. suis diffisi submitunt se victorum gratiæ, quorum imperato quatuor primarii Urbanorum motuum ac defectionis primipili postridie pœnas dederūt, dā natiq; publicè in foro capitis: residui attracto sanguine S. Stephani, pthomartyris fidelitatē Magistratui debita religiose iurârunt, præter has tumultuationes an. 1435. rursus ciuiũ exulcerati animi cōtra legitimum Senatum verũ post aliquot mēsum interuallũ cōcidit nouitium regimen.

Anno 1439. noui fluctus ac ciuicæ procellæ contra magistratum quod is communitates nemora ac præta quædā ad portam D. Iacobi sita petio abalienasset ex quib. parcho eiusi. lē D. Iacobi Ecclesiæ decimæ exsoluebantur: hæc tamē ira composuit vt magistratus memorato pastori 40. modios frumētī annuè pēderet quib. ille hodieq; fruiritur.

Nec cernē minore difficultate magistratus perpetuus à ciuib. est agi-

tatus hoc nomine quod are alieno se obstrinxisset hinc idē ann. 1437. ex quolibet collegio ciuiū sex viros ad consiliū adlegerat vt secū maturē expēderent, de remedio vlceri ferēdo cū autē malū hoc decursu tēporis in peius iret, adeo vt etiā ciues tutō foras negociari vix possent, expostularentq; quod qui magistratus perpetui munia obitēt, nullas rationes accepti & expensi redderent, hinc demū noua tēpestas con- cussa ciuitas an. 1450. exorti tū motus ilicō sopiti fuēre siquidē Magi- stratus antefatus tumultuariis culpā ignouit, cōmunitatē Aqueuensi sollicitans vt in debiti contracti extinctione auxilio esset, quod cū ci- ues annuissent ipse magistratus dignitati suæ perpetuæ renunciando vndecim trib. seu collegia iisdē ciuib. ratificauit, statutūq; fuit Consu- lum, Scabinorū, Magistratus, tribuū & artificum totiusq; reipublicæ Aqueuensi vnanimi cōsensu ac volūtate cunctas priscas antiquasque cōsuetudinis vrbis, iura tā in politicis quā Ecclesiasticis inuiolabiliter obseruādā, vt quotannis instauratio fieret magistratus ex dictis tribu- bus ipsa memoria D. Ioānis Baptistæ, rationes quoq; redderentur, vt nullus vnquam in senatum cooptetur nisi qui legitimo thoro natus, laudabilis vitæ, famæ, exiimationisq; habeatur, aliaque fierent iuxta formam litterarum desuper eod. anno pridie quā Martyrem Ca- charinam veneratur Ecclesia confectarum quas vocant vetera con- cordata fodalitatum seu ciuicarum tribuū vulgo der alt Gasselbrt. ff.

Licet vero an. 1477. post turbulentam nouam sectionem decretum fuerit quod totū Scabinale Collegium vna cum quatuor viris ex quo libet membro Reipub. (quorum nouem in Aquis, populari dictione nuncupata Graß Gassen) magistratui hæreditario iure incorporarētur arbitriū curāq; vrbis exercerēt, nullaq; deinceps restauratio Magi- stratus fieret, attamē qā & hoc regimē plus æquo libi suisq; cōfēderati- onis amicis quos indigirabāt die Reten eorūq; lucris ac quæstib. in vino aliisq; reb. venū exponēdis inharet q̄ utilitati publicæ studeret, p̄ser- tim cū ceteri ciues nullitatis exactionib. magis magisq; aggrauarētur, ob id nō diu subsistere valuit hæc administratio insequentiq; tēpore an. 1513. per modū factiois tumultuationis qua populus rationes exi- gebar iam secundo sublata, ac gubernaculum vrbis ad normam anti- quorum pactorum p̄memoratarum litterarū ann. 1450. restauratum fuit, q̄ quidem pacta siue Gasselbrt. ff. etiā postmodum diuerso tēpore iterū iterumq; ratificata ac in hoc vsq; æuū obseruata: custodia māci- pati fuerūt in hac seditiōe Petr^o de Inden Cōsul & pleriq; primarij ac

opulentiores ciues Senatoresque sed relaxati post præstitam cautionem aut exolutam pecuniæ multam, non paucorum etiam facultates arresto detentæ; quæ omnia dissidia strenua opera reuerendi ac Vener. Viri Theodori Menartshagen ad D. Adalbertum in Aquis Præpositi ac Consiliarii Principis Iuliæ composita, deputatusque à nouo Magistratu Ioannes de Welberbusch ad Cæsaream Maiestatem pro initæ pacis confirmatione: eodem anno Wilhelmus Beissel cum quodam complice conuitiis Magistratum pro libidine insectatus fuerat, ac tribus plebeias in eundem illexerat, quibus duobus morte damnatis mox dulcis quies: & præscriptæ ferè omnes ciuicæ commotiones ante iam nunc retroactam seculum hæresis omnigenæ feracissimum.

ad Gal. 5.

C de hæc. l. 1.
C. de S. Trinitate & fide
Cathol.
6. q. 1. infames
C. alien. 1.
q. 7.

Extremis his annis allophyli colluies plebeia aliunde ob hæresin profligata & Aquis specie priuilegiorum quæ in occasionem dant carnis admittæ per diuersas factiones ceu furiarum inundationes circa medium æstiuorum mensium ut plurimum vaferrime inchoatas haud infrequenter intentum suum machinata est, & quidem sub quæsito prætextu Senatus edicti pæctorumque ann. MCCCCL. sectarii septennumero ad Magistratum aspirârunt per ea sibi aditum minimè præcludi arbitrati, aut proisus inani fundamento subnixi, siquidem hæresis inter summa crimina reputatur eiusque sectatores excommunicati sunt à sede Apostolica, & omnibus priuilegiis honoribus; beneficiis iuris destituti, eorumque incapaces censentur, quin immo tam Diuorum Imperatorum constitutionibus quam sacris Canonibus infamia notantur, adhæc sub tempus memorati Senatus edicti haud præcognitum erat hominum genus quod sub speciosi nominis Christiani seu Euangelici exteriori superficie catiosam venenatamq; spargeret doctrinam, ac mille errorum fluctibus obuolueretur, sic nihil sub sole stabile, vniuersa sensim in desuetudinem & prauos mores notius occurratur declinant degenerantque, priuilegia ciuica solis catholicis bona fide sineque elargita quamdiu in auita doctrina persistenter conueniunt ac tributores isti cupidè studuerunt seruire pro efficiendorum hominum asylo, veruntamen auertat Opr. Max. Deus ne eis gaudeant quibus est velamè malitiæ libertas, neue solum regale locumque coronationis inuolent violent aut excindant religionis hostes.

Ut autem euident fiat quam subdolè & plusquam vulpina fraude

lubinde & latenter, alias tumidè, nonnunquam audenter abique omni metu, semper tamen de facto contra iuris ordinem processerit seditiosa hæresis, è diuerso quanto nisu restiterint veteris Maiorum Romanæque fidei, quâ viri Principes, quâ subditi & inquilini: quam videlicet leniter in puniendo Cæsar, quam vigilanter rex Hispaniarum tanquam Burgundiar ac Belgicar Dux, quam cordatè confines adsitique Duces, atque intemeratæ fidei Catholicæ ciues, adsignabo quam concisè per annos stupendas metamorphoses; edamq; simul Ecclesiarum Lutheri & Caluini Hæresiarcharum in Aquis origines, cum omne genus ad originem suam censeatur necesse sit teste Tertulliano; inde clarum fiet quod hæreses de nostro fructificauerunt non nostræ, in confessum veniet hoc illis vt vbiq; sic hic negotium fuisse non ethnicos couertendi sed nostros euertendi, nostra suffodiendi vt sua ædificent, miraberis lector mendacio syluestres plantas quas non plantauit pater cælestis, & vero ne hæresis nec pseudoprophetæ & adulteri euangelizatores vires habuissent nisi ab iis qui in fide infirmierant recepta fuisset.

Anno M D I. crucis signa supernè Aquis decidère in vestimenta mortaliū præsaga equidem signa inimicorum crucis Christi iam iam adfuturorum quorum fatis interitus: postea & aliud portentum in persona ipsius Lutheri conspicuum Vrbi Aquis factum, priusquam enim Martinus Lutherus in Germania sementem spurte doctrinæ (si tamen semen dicendam quod spinas & tribulos germinat & ad cuius facionem in hanc vsque tempestatem multorum labra dentesq; amariati sunt) disseminasset, militiæq; religiose Augustinianorum in castra adhuc sequeretur, à Prouinciali Ordinis Doctore Foebgen Visitatore Aquente eius instituti Cœnobium comes adlectus est: Aquas Graneas adueniens Lutherus, vti passim ad solitus bibliothecam citra moram perlostrat, admirantia autem hoc cuiuspiam ac percunctanti Visitatorem, quid ita studet dedius esset socius respondit, quis huius (Lutherum inueniens) exitus quandoque futurus equi sem nec capio, nec assequor, quippe quoquo versus, cum ipso a pello, accenti ilicè ad pulpita bibliothecarum, ibique deterioris notæ mucosi olentiorisq; succi libros versat ac peruoluit: hæ ludicræ velitationes, exercitiaque portendebant maioris noxæ aculeos, ac veluti Scarabæus in equino fimo, sic Lutheri iuuentus in impuritate, ferè diu libris volubatur tam diu quoad solidis vaporibus inde

Tertull. de
præscript.
adu. hæret.

promanantibus multorum nates petitz, oppletzque, vt amplius non valeant discernere verum.

Cum iam post interuallum temporis nouz sectz idolum factum esset Lutherus, quidam ex eius discipulis Albertus von Münster indigritus, quem natione Westphalum fuisse ferunt, an. 1524. in Aquis solo & vrbe alienigena non erubuit ciues prauarum opinionum dogmate ac toxico imbuere, docens imprimis Catholicam priscamque fidem longè aberrare à regula veri, secundò Deiparam Virginem nec præcellere nec anteire quamuis aliam feminei sexus, sanctitate vel dignitate personam: tertio Diuorum intercessionis flocci pendendas: quarto actionem Lyurgicam inutilem esse in Ecclesia magisque fructuosum vnicum verbum à concionatore protolatum, quam mille mysticæ in Missa operationis: quinto, exuias Sanctorum quas Magnus Carolus huc traduxisset, eas præsertim, quæ per cōdictum septennale Iubilæum exponerentur palam conspiciendæ, haud magis venerandas quam communis vilesque centones: sexto satius peregrinis in publicè merentia prostibula, quam itinera tam longinqua oblationes & æs insumere: septimò expiationum publicatarum, quas Indulgentias nominamus æque in hâris ac aris sacrausque ædibus participationem fieri, immo se earum plenum, his aliisque scædis scurrilitatibus quas honestatis causa hic non commemoro & mortibus, vt fert genius talium, noxum spurcumque Ecclesiasten acerrimè proscindentem Catholicam doctrinam Magistratus abducit, iniectis vinculis, impa&is- que ei compedibus, haud longè post vita moresque neo euangelici in confessum venerunt: gliscente etenim fama capturz, Traiecto mulier Margareta de Heze tabellione vrbis comitata aduolat, hunc Albertum, quem loco artis suæ mimum circulatorum, & agyrtam agere consueuisse aiebat, ædis reum inculcat filium suum nempe Matthæum de Heze punctim nefaria manu enecuisse publico instrumento vrbis Traiectinz ad Mosam sub dato 28. Iulij Anno 1524. testificatur, superuenit alia dirioris facti insinulatio à Senatu Wesaliensi exarata posttridie Diui Pantaleonis præfacto anno, scilicet, eundem Albertum Münster in caupena ad insigne Æthiopis Westaliæ homini simplici infanti & innoxio pectus à summo ad imum fidisse, ac dissecuisse, pro salute anxium fugam arripuisse ad septi religiosi munimentum, inde ob delicti patrati enormitatem abstractum in carceres & cathenas: verum cum duobus alijs effracta custodia

dilapsum, subnexa postulatio Senatus Wesaliensis continebat, ut eundem captiuum peruigili cura custodirent, utpote in repagulis comminuendis, seris referendis mihi dextrum: quæ omnia non diffidebatur reus, attamen palinodiam cantabat, venenosorum fidei iaculorum in vulgus antea immisforum, flagitabatque in Catholica fidei confessione mortem oppetere, quam ob causam, Magistratus sententiam capitis in reum pronuntiauit, cuius & damnatus est subditis gladio ceruicibus, traditoque corpore terræ eodem loco nempe ante portam D. Iacobo sacram, deductusque planiusque acta & exitus prodromi Neoeuangelicorum ex libris senatoriis in Aquis hauriri poterunt, hæc ita carptim prout & iis haud absimilia Balthasar Münsterus S. P. Q. Aquensi de nunc à secretis non indiligenti opera studioque peruestigata è diariis obseruationibus mihi lubens volens suppeditauit.

Anno MDXXX. quando Augustana ut vocant confessio Cæsareæ Maiestati exhibita, missis Augustam vindelicorum Arnolfo Wymmer & Ioanne Bull Vrbs inclita Aquensis inuicta perstitit in veræ & auitæ fidei petra separans sese à Principibus statibus, Optimaribus & Ciuitatibus Augustano dogmati deditis.

Diceres extincto infano insultæ doctrinæ anteaambulone prius facto Alberto de Münster dogma nouitium ipsum pressum, verum quod in prouerbio est hydram secarant, radicula insperforum Euangelicis frugibus carduorum in cordibus incautis sensim repullulabant, siquidem anno MDXXXIII. quidam qui se prædicantem seu Magistellum Lutheranismi venditabat conuenticula fouit in populis ædibusque Laurentii Teschemecher & veluti ranuncula fumos opinionum Lutheri & Alberti von Münster liberè coaxabat, Senatus ut has nebulas dispelleret, ipsum auditoresque carcerum mancipatione corrigendos edixit 3. nonas Ianuar. è vestigio præco iste muliebri pallio veloque ad talos promisso furtim ex vrbe se proripit, quo fuga dilapso Magistratus vice fugitiui in duos Ioannem Holzwerger & fenecitarium conductum Mottenkoppen viæ ductores ac itineris Comites iniicit manus.

Ut verò non latius serperent lethalia nouarum hæresum apostemata publico senatus edicto ad resonantiam nolæ anno dicto mense Ianuario & Aprili, itemque insequuto anno 1534. altera Septembris vti moris in consimilib. sub interminatione exemplarisaninaduersionis

cutum, ne quispiam clandestinis explanationib. Euangelii adsit, is subscribat, vel oratores earum, potissimum autem anabaptistas recipiat foueatque, & quoniā promiscuum vulgus assolet confertim nouis rebus cito ac tenaciter adhærere, pleriq; ex eo Ioannes Crantz, Matthias Koeffer, Tonger Hensgen delusa Magistratus inhibitione in contrario flagitio deprehensi anno 1535. gladio plexi.

Psal. 61.

Neque tamen sic destitit tabes aut emarcuit infectio sed partes vulpiū facti, qui supererant sectarii sub prophanis cineribus prius crematorum flammam nutriunt, suo tempore crepitandam, venenum sub frigore fouent angues, opportuno tempore euomendum: ad templā Catholicorum fucata mente procedunt, diuinis intersunt, ne senatu & vrbe propulsentur; intesim negotiationum suarū (quas in Flandriæ & Artesiæ tractu exercebant lanificijs vulgato nomine dictis *Worsser/ Caiant Arres/*) quæstum concinibus suis supra modum deprædicant, atque quidem opulentioribus suggerunt filios eò amandent, ad artis notitiā hauriendam, quibus tenuiores erant facultates instillant, vt mechanici isti Aquas Graneas acciantur, susurrantes ad viginti & amplius istius operæ esse magistros locupletes, qui in figendo Aquis domicilio & in perdocenda arte haud forent difficiles &c. omnia hæc molimina eò vergebant vt iuuentus Aquensis maturè combiberet hæresin, & aduentantes extranei ad defectio- nis præcipitium iuuarent inquilinos: Senatus non subodorans dolum Anno 1544. quarto Nonas Octobris annuit triginta familijs exteris, sub manuarj sedentarijque artificij velamine ius ciuicum; promotores dictarum familiarum (siquidem omnibus propemodum res angusta domi vel mendici vel precario vitæ generi erant proximi) mox disseminant in vulgus refarcienda aduentitijs itinerum impendia, tantumque importuna instantia indepti vt magistratus erga al-
 lop ylos istos munificentia centenorum aliquot florenorum quos Carolinos vocabant sit vsus, neque solummodo domum illis, opificij exercitationi vulgo das *Klanderhauss auff der Baach* aliasq; ædes accommodas gratuito consignarit, verum etiam multa millia num-
 morum iisdem ad primam inopiam subleuandam murò crediderit, illi è contrario (vt assolent homines triobuli de fœce incoditæ plebis dum surgant in altum) eò timoris turgidæque insolentiæ processerunt, vt tributorum & indictionum persolutionem legitimo suo Senatui derectârint: haud lôgè post promicantes ex iis hæresum globi,

ad lucem & notitiam venerunt, vique eò vt ad querulas voces Synodalis iudicij per Senatusconsultum Ieanes Rouvier & alij lanifici purgare se iussi coram dicti Præside iudicij, & de abolitione spuræ confessionis edocere, in terea complures iuuenes certatim, qui tam extra quam intra Aquensē solum manuarium hoc opus didicerant, compluresque ciues occæcantur fascino sectæ nouitiæ, inescarus etiam apparente esca lemurum noui Euangelij quidam vir ptimarius è Senatorum collegio Adam de Zeuell, qui huic negotiationi se immergete studebat, excitatis eum in finem proprijs ædibus arti aptis populari dictione *Klanderet Hants* inescatus inquam familiari & cotidiana conuersatione infectorum, amansque periculi incidit in illud siquidem ipse primus duas familias hæresi conspersas aliunde huç accierat & quasi coemerat pretio ijs dato, hinc iam omnigenæ variorum idiomatum cantilenæ cantillari cæptæ ad suggillandos Ecclesiasticos & articulos fidei Catholicæ eneruandos.

Inaudiit hæc dolenter Sacra Cæsarea Maiestas Ferdinandus Primus Imperator & antecessorum insistens tramiti, pro conseruatione Sedis Imperij & ciuitatis Aquensis sollicitus Antistitem Atrebatensem, Doctoremque Hase Aquas amardat, sanxitque in alienigenas sectarios sedulo ac gnauiter indagandum ac pro modo flagitij aut excrucianos supplicio, aut proscriptione multandos; ii 10 Iunii Anno 1550. commissionem planam fecerunt coram Consulibus Senatuq; , qui examine habito vitæ & morum quosdam relegarunt, decernentes neminem de cætero in senatorium ordinem cooptandum, vel ad aliquod publicum munus assumendum, nisi septennii incolatu fidei Catholicæ professionem omnibus testatam fecerit, pari modo neminem deinceps ciuico corpori aggregandum nisi documento prius producto ante exactæ vitæ.

Posteaquam anno MDLII. prælibatus Adam de Zeuell (qui interius tabe nouæ sectæ iustus erat, quod ipsum Catholicos latebat) in Cōsulem delectus esset magna affusi lætitiæ aduersarii veræ religionis gestiunt; ipse autē Zeuel vt intentum suū prosequeretur, electione facta cōfestim ex Aquis ad villam suam in Bardenberg se proripit simulans Consularium fasciū onere se prægrauari, nisi Senatus recessui an. 1536. conclusi (in quo tamen nulla religionis memoria mentioq;) firmiter inheretur, stabilisq; senatorij ordinis reformatio inchoetur, in spē erectus hoc medio se fructuoso finē haudquaquā frustratum iri.

Ipla festa luce Urbani 25. Maij dicti anni qua Consules ex more sacramento religiosè se obstringunt, amicè citat aduocatque Magistratus ex vicinis Adamum de Zeuel edisserens se nihil antiquius ducere quam laudabilem ordinem politicamque in suo Collegio spectare, & eo omnibus etiam neruis collimare: pridie Calendas Iunii sistit se personaliter Zeuel iureiurando Consulari præsrito, ac simul oblata noua quam mente conceperat ordinatione stylo scriptisque expressa ad telam exorsam pertexendam ductrice; Senatus tantisper quoad tribuum & artificum sodalitates desuper consentiant differenda hæc respondet, sagaciterque prospicit vbi periclitanti.

Tametsi anno MDLV. quando pax religionis cum Protestantibus in Imperio sancita, permissum vt vbi præsuisset vtriusque religionis Catholica & Augustana obseruantia, ibidem citra perturbationem persistere posset, attamen vel hilum non potuit dimoueri Senatus Aquisgranensis de constantia statu; ablegato etenim ad dictam istam vrbis Syndico Gerlaco Radermecher viro quâ ob eruditionem, quâ ob industriam commendatissimo apertè enuntiari voluit, se nihil prius ducere, aut antiquius quam in auita maiorum orthodoxa Catholicaque fide fixum firmumque perstare: in hoc proposito perseverans anno in sequente MDLVI. cum pannifici aduenæ irruptioni sub prætextu quod pastores germanico idiomate sermonem de diuinis facientes haud satis caperent fulti præsidio secundum Consulis Adami Zeuel deposcerent suis impensis Gallicanum Ecclesiasten in Aquis admitti, incunctanter 26 Ianuarii id aduersæ parti denegauit, eodem anno nonnullos inauditæ antea catabaptisticæ sectæ sede regali regnoque Aquensi relegauit.

Cum deinde anno MDLVIII. plerique anabaptistica huc correpti spreto Senatus edicto reuerfissent ad vomitum hoc est ad nocturnas coitiones & sermones, veniam sceleris impunes nanciscuntur, aliis non modo gratia ista denegatur sed iniecti in rogam viui vstulati sunt, tremefacti complices consortesque tredecim numero fuga disperguntur, qui demum ad multam precem, proposito facto non relabendi in pristinam sentinam vrbe & patrio priuilegio redonantur.

Scribebant anno iam memorato Principes & Status Augusta nouitate illaqueati intercessionales ad Magistratum Aquensem pro

loco & exercitio suorum dogmatum in Aquis adipsiscendo, qui excelso & intracto animo recusauit, sub idem tempus à Licentiato Amando Wolff, Doctore Christophoro Hoff, Lic. Martino Rexard, Doct. Ægidio Mommer supremi Imperialisque Spirensis Iudicii Advocatis & respectiue Assessoribus compactum ac conflatum consilium iuris prodiit eo sensu quod licitè templum & præco noui verbi nouæque Euangelicæ explicationis permitti possent, quod simul potestum est Magistratui Aquis à nouatoribus in Aquis degentibus vna cum supplice libello, verum Magistratus inflexus mansit.

Non absimili pertinacia anno MDLX. 12. Cal. Februar. nouarum sectarum præstigiis imbuti Aqueses suppliciter deposcunt suam impensam prædicantem, incasso tamen labore, non obstante quod affectatione splendorum titulorum se tum palliârunt, esse se fidos, morigeros, pacificos Christianos, confessioni Augustanæ ex diuino afflatu subscripsisse, eoque nomine Deo Optimo Maximo immortales rependere grates, quod in nouissimis hisce temporibus pura puta Euangelii lucē sua corda illustrarit &c. omnibus his verborum inanitis ex propriorum phantasmatum nubibus expulsis nihil impetrârunt.

Accessêre eod. ann. 19. Martii alia promotorialia scripta Franckofurto emissâ ab Ottone Henrico Palatino Rheni, Augusto Saxonie, Ioachimo Marchie Brandenburgensis, Principibus & Electoribus, Wolfgango Palatino Comite in Veldentz, Christophoro Duce Wirtenburgico, in quibus petebatur, vt locus conueniens & orator, qui verbum exhortationis ex nouæ Euangelicæ explicationis præscripto in Aquis formaret indulgeretur.

Ad quæ & alia ann. 1559. imperatum à Magistratu serio & seuerè communitati toti Aquis, vt iuxta priscam Religionem vnicam & solam iam inde à sep ingentis annis & quod excurrerat à conditæ urbis incunabilis cultam, & super cuius basi vrbs primitus fundata, quilibet vitam institueret, securè eum a turbare, qui in fide progenitorum suorum ac timore Dei procederet, dulci somno mortis conquiescere, iusteque inferri eum in sepulchra patrum suorum, à quibus vitæ instituto, & morum integritate non declinasset, vel deui. sset.

Spe lusus, lapsusque grex erroneus dat sibi inuicem dexteras arctiori se vinculo illigat, nec otio torpet eius primipilus Adam de

Zeuel sed misso anno MDLIX. ad Augustanum Comitum filio suo Gofwino Zeuel & Arnoldo Engelbrecht à Principibus & statibus suæ cathenæ innodatis suoque cæno conspersis opem implorat: illi lurium Licentiarum. Wenceslaum Zuleger ad Aqueses functionem Legati obire volunt, qui 19. Iunii literas fiduciaras quas credentiales vocant Magistratui exhibuit: Consul Zeuel vt assequeretur cum oratore quod orabat 20. dicti mensis instructionis literas Legati primò deinde fœderis religionis in Imperio an. 1555. sanciti tractatum pleno Senatu prælegi iubet, sed malo gubernaculoq; sapientiz directus Magistratus nō fluctuat, instar alter stylo & ore tenus, & saltem designationem Parochialium Ecclesiarum curatorem & omnium Ecclesiasticorum, eorumque vitæ & morum documentum sub sigillo Senatus deposcit, ad subuersionem religionis prisæ: cuncta hæc dolosa iacula dispulit Senatus: necdum posse se nouitiz religioni admittendæ adsentiri, nec posse aut velle itidem de Ecclesiasticis suis testificationem communicare.

Aduigilârat ad hanc commissionem Sacrata Maiestas Cæsarea Ferdinandus & xv. Iulij præueitens oratorem scripserat ad Senatum, ne incautus illi ad stipularetur in eiusque sententiam descenderet, sed in pristino statu omnia ad aduentum Legatorum suorum conquiescere sineret.

Nec minus excubabat Dux Iuliz Wilhelmus anxius pro finitimis clientibus, qui xxvi. eiusdem mensis scripto Senatui patefacit Wenceslaum Zuleger feruido conamine, magnisque instantiis, sibi autem vellicasse ad supportandum auxilium, quò D. Foilani templū ad vsus nouatorum panderetur, ipse autem Dux contraria cohortatione quam Legatus, ciuitatem extrimulat, scilicet ne sacris Christi desertis transfuga fiat, commonefaciens vt in sola orthodoxa religione perennet.

Cæsarea Maiestas paternæ insistebat curæ Reuerendissimis Ioanni Gebhardo Archipræfule & Electori Colonienfi & Mansfeldicis Comitibus oriundo, itemque Ruperto von B. rge Antistiti Leodino serenissimoque Duci Iuliz Wilhelmo committit vt per suos Subdelegatos Urbem ad laborem in gremio auitæ fidei Matrisque Ecclesiæ retinere, quod factum 12. Iulij anno 1559. ac noua sponcione vrbs firmavit Cæsareæ Maiestatis monitis se obtemperaturam, omnemque sectariorum exundantem perfidiam explosuram.

Haud à prioribus ablimili suatione ac impulsu ad præpediendas temerandasque primas sacramentatorum machinationes Maiestas Catholica Philippus Rex Hispaniarum uti Dux Burgundæ, adfinis & collimitaneus, ac vigore contractus licti cum Aquisgranensibus anno 1479. vsa ad Senatum per deputatos ad eam functionem Iacobum von Boonen & Franciscum Ourdatt, datis vnis ex vrbe Bruxellensi 15. Maii 1559. & aliis literis Gandavo 20. Iulii, insuperque postulans ut pulsus è suarum dirionum finibus, Aquisgrano etiam exturbentur, constitutum sub id tempus erat ipsi regi Hispanias adire, sed adeo cordi curæq; fuit res fidei pio Principi, ut prius responsum ab Aquisgranensibus præstolari maluerit, quam itineri accingi, Senatus excelsus ac imperterritus animo responsorias dedit per Legatos quod in fide Catholica immobilis ac stabilis permanere iugiter cogitaret: rescribunt træque Maiestates Imperialis & Catholica gratam sibi obedientiam & constantiam, hortanturque denuo ut nullatenus sinant se à concepto salutari proposito diuelli.

Ex diametro contra Fredericus Palatinus & Elector Wolfgangus Palatinus, Christophorus Dux Würtenburgicus Augusta vindelicorum 18. Augusti hortantur Magistratum ut externos Christianos aliunde profligatos tuerentur.

Ne vero ad tam crebras legationes, & requisitiones vtrunque habitas commotio ciuica efferuesceret, Magistratus 29. Augusti indixit, ut omnium antea actuum commissionum tenores hoc est cohortationes Maiestatis Imperialis, Regis Hispaniarum, omniumque Catholicorum itemque Principum & statuum nouæ fidei nouiter affixorum, quia etiam passuensi sœdus in causa religionis, &c. scripro simul adinarentur & in singulis Collegiis artificum & tribuum proponerentur, expectata desuper omnium ac singulorum sententia, cum primis autem quid circa conuenas aliunde relegatos statuendum foret. Quæ cum ita comprehensa essent 30. Augusti è gremio Senatus selecti Ioannes Ellerborn Franco Block, Iacob de Bree, Matthias B'eienheur, Adamus Schorer & Stephanus VVolff, quibus onus incumberet, prælibata perlustrari, & si ita visum aut placitum in meliorem seriem redigere: Interea adhuc confedente & consulante Sanatorio ordine querimonia defertur non obstantibus tot inhibitionibus in ludificationem despectumque edictorum Senatus, conuenticulis latenter agi, quibus etiam si Adam de Zeuel pa-

trocinati adniteretur, atramen deputati à Magistratu ad reuendendum acta & scripta commissionum laborem omnem functionemque constanter renuerunt suscipere nisi prius fractores pacis publicæ & elusores superiorum suorum condigna pœna mulctarentur, atque ita communi Senatus decreto è vestigio conclusum vt Hansj de Bohemia hospes Clandriæ, hospites bini in der Reyart & alter in dem Weitenberg custodia publica arctarentur.

Quibus præuijs cum plebeiz tribus ad propositas prælectasque Magnatum legationes & commonefactiones sese resoluissent, sectarij visis omnibus sibi aduersantibus, in vnum claudestinè cōueniunt nouas pactiones inuicem constant, de medijs despiciunt, quibus vel procella ciuica ebulliat, vel Senatus à conciuum ciectione absterreatur, quo sine ludzum seditiosum cui nomen Ioannes Leuita, subornant, qui fama & rumorum vi falsò peruulget in Aquis cōplures ciues nitrato puluere, armis Martisque signis ædes suas probè instruxisse ad seditionem coquendam; quæ fama eo sine sparsa vt nonnullorum innocentium Catholicorum ciuium domicilia, de quibus & ludzus susurrarat, simul visitarentur, sicque innoxii hac dissidentia exacerbati vnà pariter cum fontibus heresi contaminatis ad commotionem ciuilem ciendam excitarentur: memoratus ludzus deinceps ex Magistratus iussione per D. Gerardum Ellernborn & Hupertum Münsterum istum è Scabinali Collegio Consulem hunc urbi à secre:is Falckenburgi criminaliter accusatur mortique adiudicatur posteaquam prius baptismatis lauacro tingi petiisset.

Iam tempus appropinquabat quo discordiarum face vniuersa succenderentur, quocirca regens Consul Adam de Zeuel 22. Sept. anno 1559. Senatus Cæsarea rescripta ab vna, ab alia parte recessus lenatorios ob oculos ponit, reiteratque Magistratus replicat. tribuum sententiæ firmiter inhzendum, irreptitiosque exturbandos; quæ inaudita sententia haud pauci nominatim Carolus Gronendal, Ioannes von Sieg/Henricus Vargwiler/ Cornelius von Wlrdt/ Petrus Balengen/ Matthias von der Banch/ Petrus Bronbusch & Ioannes Ewerling prius claudestinè adulterina ista fide sorditati, nunc se prodentes palamque è confesso Senatus assurgentes abutum fecere, quos eadem hora procacia ausu insequuti Franciscus von Ynden vintmagister, Ioannes Schick/ Egidius von der Cammen vtr. que ad illa, depositis repente clauibus ratione functionum ipsis commissis:

nouissimè ipse Consul actû gubernaculum viris tenens Adam von Zeuel recessit, sese excusans quod isto turbido æuo consularem dignitatem obire haud posset, omniaque hæc eorum calida consilia cō respiciebant, vt vel Magistratus à proposito flecteretur, aut tempestate turbida ciuitas quateretur. Non mouebatur hac proteruia ordo Senatorius, sed citra moram Franconem Block, ad vicariam nauandam operam Consulatus celsi, cooprauit, pariter decernens ne deinceps memoratorum è Senatu turpiter dilapsorum quispiam amplius ad consilium confessumque acciretur sed in eorum vicem alij surrogarentur.

Rursum præstituta die, quæ fuit 22. Septemb. edito Senatus ad resonantiam tintinnabuli, prout ab antiquo moris publicatum, vt cuncti aduenæ, qui ciuium corpori necdum associati antea actæ vitæ & pacifici recessus ex loco vbi viditauère, item documentum Catholicæ religionis ederent, interstitio dierum decem & septem, secus vrbe Imperijque finibus excederent, id ipsum edocendum ab ijs, qui in ciues iam aggregati: cautum insuper ne quis Scholas, quibus iuuentus in hæresi formaretur, obiret, in excubijs magis numerosiore commanipulatione maiorique peruigilio agendis leges sanctæ.

Satis superque euidens ac perspecta vniuersis erat mens Consulis Adami de Zeuel, verumtamen à Magistratu 26. Septembris iteratò ad ea quæ muneris sui erant capeßenda amicè inuitatur, quo reluctantæ ac tergiversante Franco Block summa animorum consensione in locum sufficitur, edito religiose sacramento, dein fit acrior indagatio in allophylos, quique vltra præfixam diem moram traxerant, aut carceribus mancipantur aut ilicò vrbe expelluntur, supplicanti Secretario Martiaz Kattig von Limburg oriundo & alijs vt abiuntibus saltem testimonium vitæ ciuilitè & honestè antea actæ concederetur recusatum est à Senatu, ne alias vrbes sub pariformi frico fidei Christianæ (si iam tamen in illis arefactæ) dolose iuicerent prout Aquasiam intamioarant.

Fuit inter ciues extorres vnus cui nomen Nicolaus de Rompelmondi / qui tactus pœnitudine super grimine admissæ hæresis, Ecclesiæ reconciliari petiit Catholicaque dogmata reamplecti, suppliciter poscens gratiam reditus in urbem, quod eatenus Senatus indulgit, si fidei mentis per fenicaret, & expiationis publicæ loco Dominica

die in Basilica Principeque Ecclesia D. Virginis veste alba amictus processionem, quæ tum circumagitur concomitaretur prægestans duas faces cereosue ardentes in manibus.

Haud absimilem pœnam obtulerunt alii extranei se voluntariè subituros, sed nec sunt auditi, nec fides iis habita qui sub pallio fidei semel circumuenerant.

Decimo quarto Calendas & ipsis Calendis Martii anno 1560. insistens Magistratus prioribus decretis, eorum suffragia valida non esse concludit, immo secludendos è Republica, qui contagio nouæ doctrinæ suspecti vel conspersi forent.

Nonis Martii rursus concordibus vocibus & votis itum in hanc sententiã: Cum præterlapsis haud pridem diebus Senatorii ordinis nonnulli feroci proteruita è sedilibus consurgentes muneris sui desertores facti sint, plerique ob exigentiam culpæ exauthorati, & iam satis per experientiam in confesso sit cum irrestiturabili detrimento & iactura, quantam nouæ ores fidei, diffidentiam animorum, quas diuisiones rixas & exasperationes pepererint, hinc etiam haud difficilis sit coniectura, quod extrema perniciēs, exitium, & interitus expectandus sit; congruentibus votis concludimus ac statuimus vt non modo in transfugarum loca viri firmamento auitæ maiorum fidei ab exordio vrbis hic culturæ immobiliter innitentes cooprentur, sed inhibemus ne deinceps vel vacillantes vel desertores Religionis capaces sint vllius administrationis senatoriæ; & vt hoc Senatus decretum firmitus robur sortiretur æternumque permaneret, declaratio & ratihabitio eius vniuersis artificum collegiis ac Vrbis Tribubus singulis capitatim proposita est, quæ omnes subscribere: si ethnici scriptores suam gentem vel maximè deprædicent quæ ægerimè Deos Patrios & priscas ceremonias dimiserit, quanto magis à Christianis extollenda est tamdiu & tam variis modis tentata constantia eorum ciuium qui in Euangelica lege Christi Saluatoris purpurato sanguine plantata nihil vel in verbi Dei explanatione vel titibus Ecclesiæ Romanæ priscæque immutatum iri voluerunt, circumspiciebant & ecce sacratæ tot ædes, tot cruces confixum in eis Christum representantes in viis publicis exemplo Constantini Magni antiquitus Aquis erectas, tot simulachra Deiferæ Virginis Diuique Augusti Magni Karoli tutelarium vrbis iuxta definitionem secundæ Nicenæ Synodi regionatim seu ad aditus flexusq; viarum præcipuarum seu in

Utinam decretum hoc tam constans fuisset quam piū erat & æquū.

prætorio ac vrbis portis, fontiumque calidorum scaturiginibus pridem posita, hoc est, lapides vel tacēdo conclamantes cernebant nouatores nouitatemque omnem confundere, & nec latum quidem vnguē dīctabant declinandū ab Euangelicis oraculis Christi; placitis, prout vnanimi consensione SS. patrum Ecclesiæ afflatu Spiritus sancti rectorum pridem dilucidata: E diuerso doctrina noua ex se ad omnem carnis licentiam & conscientiarum libertatem (quæ reuera turpis mancipatus est) iter sternēs, ad omnem leuitatem mutabilitatemq; diffuens, simulata pietas & sub ouina pelle latens lupina rabies aucupum Neoeuangelicorum satis concionabantur ciuib; firmiter ac inconcussē consistere in viis Patrum suorum. Re-cessu Senatorio ita feliciter concluso citra longam moram interrogati Catholici in vicem fugitiuorum, quoniam vero post hoc decretum sæpe fatus Adam de Peuell 13. & 25. Maij pro corona senatus in apertam contumeliam linguam soluerat, potestatem & superiores sibi à Diuino numine præordinatos ore & stylo per conuiciū lacerarat, eodem Anno extrema Maij ex gratia Senatus eum in omne æuum & ætatem vrbe finibusque Imperij Aquisgranensis proscripsit.

Anno M.D.LXI. duō legati, alter à Summo Pontifice Pio IV. alter à Romanorum Rege Ferdinando Aquas appulere, quorum commissio, vt denuntiarent conciliū generale & œcumenicū reassumendum esse circa enatas fidei controuersias, ac simul indicere, vt felicem successum ac finem rei adeo salutaris ac necessariæ supplicationib; eleemosinis & expiationibus delictorum fideles iugiter promouerent, eodem anno de mandato Synodalis iudicii in singulis Parœciis proclamatum, vt omnes indigenæ iuxta ritus Catholicæ Romanæq; Ecclesiæ, vitæ & actiones componant, secus si quispiam suppreum vitæ spiritum editurus ex contemptu sacramentorum & inde defluentium gratiarum viatico salutari Eucharistico pane reficere neglexerit, sepultura asini sepeliendum, & qui in viuīs communionem cum Catholicis detrectarit in morte itidem ab iisdem separandum. Prodigium quod in sectario Anabaptistico sub hoc tempus diuinum numen ostendit non prætereundum reor, ad portam interiorum vrbis mœnium populati dictione nēq; pfort eius facis homo animam trahebat, ac ne Ecclesiasticæ sepulturæ communione arceretur secludereturq; hostia salutari præmuniri simulanter poposcit: datur: Verum ad linguam hærente Eucharistico pane, non valuit ani-

mo nec corpore zger panem viuum glutire, vnde excipienda eius ore fuit, atque postmodum in fata concessit: Anno qui sequitur in villa iuxta Wyden ad confinia vrbis Pseudoapostolus ad se populum allicit falsâ doctrina, Ecclesiæ priscos ritus suggillans, per quem cum nonnullorum ciuium infantes baptismatis vnda abluti essent, Magistratus eorum parentes, alios quidem custodia portæ multat, alios vero in infidelitate & heresi ex hac luce migrantes non in sacratis locis, sed pomæriis & olitoriis hortis præcipit tumulari: Insequenti anno 4. nonas Iulii Petrus Weigel alias dictus der dicke Peter è complibus parricidalis ac funestæ coniurationis Grömbachianæ à quodâ Kogelbart in iudicium capitis Aquisgrani vocatus, quod Wurciburgensem Præsulem Melchiorem à Zobel scde trucidari iuisset, aliisque sceleribus coopertus esset, proin meritis luit patratæ cædis pœnas capitis supplicio. Prolabentibus annis, posteaquâ in primis motibus Belgicis Ferdinandus Aluarez Albæ dux Belgiæ administrationem suscepisset, rigidiusque in alienatos à fide catholica animaduertisset, complures ex iis relictis sedibus suis Aquis Graneis domicilia fixerant, ea spe freti, liberius ibi non minus quam impuniùs se acturos, qui ad referendam meritam gratiam seu nouam aucupandam senatum Aquensem munere scyphi aurati honorant, cui superincumbentis peregrini cernebatur imago incisis hīs inscriptionibus:

La parole de Dieu demeure eternellement Isâ. 40. 8.
Hospes fui & collegistis me Matt. 25.

ad pedem: Tū outrageras & n'opprimeras point l'étranger Exod. 22. 21.

Anno M.D.LXXII. 4. Kal. Maii ad instantiam Ducis Albani per senatus edictū iubentur omnes Regis catholici rebelles, qui, cōcratatus Regi morigeros & S.R. Imperium stipendia meruissent, atque Belgio præstigiati Aquas se recepissent, altera die ex vrbe Regnoque Aquensi ac municipio Porcetano secedere: demandatur itidem tam consulibus actū gubernaculum tenentibus, quam proxime adlegendis (qui fuere Leonardus vom Hoff & Petrus Holtzmann) vt executionem eius edicti gnauius promoueant. Anno millesimo quingentesimo sept. tertio, quarta & vigesima Febr: Balthasar Marie anabapti-

sticæ sectæ prædicans ad pulsum tintinnabuli vrbe ac territorio A-
quensi deportatur.

Cum aduerterent deinceps aduersarii fidei & veritatis, qui remā-
serant in Aquis, de rigore senatorii recessus & plebisciti nonis Martii
Anno M.D.LX. formati nihil remitti laxariue, ad fraudes & versuta
consilia denuo conuertuntur, suggerunt hinc inde conciuibus, quā
operæpretium sit reipublicæ & vrbi, vt conspicuis fama atque existi-
matione viris administræ operæ in senatu pariter cum aliis commit-
tantur; vrbis negotia iam tum in tuto fore, neq; ita examissim pen-
sitanda in æquilibrio quæ spectarent ad religionem, habito præser-
tim temporis, personarum ac status publici respectu, imo eatenus
tollendam fore omnem animorum dissidentiam alienationemque
inter ciuicos & c. ille cti quidem haud pauci ad hæc blanda promissa,
attamen 29. Iunii Anno M.D.LXXIV. perstitit adhuc senatus in cō-
cepta iam semel, vtinam semper, mente & edicto, verum accrescen-
te in dies singulos numero à fide apostatantium, dum pollicentur ni-
hil nouitatis vel diuersitatis in religionis causa introductum iri, pas-
suros per se vel suos, precibusque minas regaliter addunt, an tempo-
rum iniuria, an incuria & inscitia vel improvido consilio, num hære-
tico xre & astu, seu vrgentis necessitatis ac periculi vi (prout rescri-
ptum & responsoꝝ senatus literæ anno 1575. 25. Martii ad paterne
commonitorias Illustriss. Iuliz Ducis directæ continebat) equidem
me clamest; 23. Iulii præfati anni 1574. cum prius paulo ante eodem
mense Senatus hanc sollicitationem ad tribus plebeias remisisset, ad
importunas sectariorum crebrasque instatias ac quietis publicæ, vt
putabatur, causa statutum, deinceps in Senatum adlegi posse, qui vel
Catholica religione vel Augustana confessione imbuti essent, saluo
quod fidem facerent nihil in negotio religionis immutari sinerent
vel causarent: hoc indulgentiæ ac nimix licentiæ ostio aperto admis-
si complures ex catholicis in senatum sub specie Augustanæ Confes-
sionis, & hi alios sacramentarios & Calvinistas frequēti numero sub
eod. pallio attraxerūt, sicque conglomeratim recens aliunde proflig-
atis diuersæ religionis fuligine tinctis etiam Anabaptistica aditus
præbitus ad ius ciuicum: en totum seminarium gliscantis indies ma-
gis magisq; hæresis, hinc iā pars Luthe. colere ac canere, pars Zvvin-
gliū, alii Calui. alii Muncer. vt dicere licuerit onocrotal' & cericius ibis

& coruus habitabant in ea; omnes res nouas moliri, Gallico flandrigo peregrinisq; idiomatibus latenter sermones facere: circa hanc tempestatem immutata Iuramenti Senatorii consueta formula, prius siquidem diuino Numini & sanctis, deinceps Deo & Euangelio conceptis verbis iurabatur: Vidit Deus ab alto hoc confusum chaos, in labyrinthum sectarum defluxisse Aquas, & spiritu vertiginis fascinosos qui currerent inibi, calicem iræ suæ diffundit in urbem, percutit eam vlcere pessimo in condignam vindictam, nempe pestilentia tritum cruciatu deseuire permisit ab anno MDLXXVI. continuo vsq; in annum MDLXXIX. inclusive, æstu contagionis taliter depascente omnes, viros præsertim, & viduante urbem, vt in Cæmeterio maiori iuxta Basilicam Marianam, complures altæ amplæq; foueæ recipiendo cadauerum cumulo defoderentur, ipsumque Cæmeterium ex aggesta terra superhumatorum multitudinem trium aut quatuor pedum altitudinem intumuerit ac increuerit, immo quod inauditum, vt à die XXIII. Junij vsque ad VIII. Octobris dicti Anni MDLXXIX. tot senatorii ordinis viri absorpti sint, quod necessum fuerit quater tantillo temporis interstitio Magistratum restaurare ac redintegrare: exordio anni MDLXXVIII. grex & sex populi, Diui Petri Pareciæ in Aquis subdita religiosum profugium à familia & instituto Carmelitarum vti leuem in nomine, sic in fide & moribus sub id tempus se nuncupantem Henricum Beyer de Capella, prius in monastica professione compellatum nomine Henrici Pici Geldriensis in Superintendentem Curionemq; maximum istius Ecclesiæ extollit, contra Ecclesiasticæ potestatis, autoritatisque inhibitionem, Anno qui sequebatur MDLXXIX. Princeps Parmensis Dominum Rysbrock & Licentiatum Desiderium Seftich Aquas amandat, qui Magistratui ante oculos ponant vetera fœdera domus Burgundicæ & vrbis Aquensis, ac qualiter ea pacta infringantur demonstrent, dum ab Aquensibus aliqui Regii milites internecioni dati, plerique grauius lauciati, &c. Idem Parmensis mense Septembri iam tum currentis & Januario sequentis Anni MDLXXX. commonescit Senatui per internuncia scripta, ne exercitia sectariorum vlterius gliscere sinat, sed succidat eorum germina, solamq; orthodoxam fidem propaget.

E contra hæreseon labe contaminati validius res suas stabiliunt in Aquis, semina nouæ luis in viscera Reipublicæ disseminant, con-

filiq;

fili; plerosque è Magistratu voluntati eorum haud reluctaturos
 anno MDLXXX. mensibus Aprile & Maio libellos supplices ex-
 hibent, in quibus vrgent & veluti suo iure imperando poscunt libe-
 rum suorum dogmatum exercitium conuenientemque ei locum:
 mox desertor sacrae militiae è familia Diui Augustini Monachus con-
 ciones auspicatur, cui Ioannes Kalberner arte aurifaber vice Dia-
 conis subseruiebat, de quo deinceps fusius. Contra hos ausus Cæsa-
 rea Maiestas, Buronum Antistes Cardinalis Gerardus à Grois-
 beeck ordinarius ac diœcesanus, Illustrissimus Iuliz ac Cluorum
 Princeps, præfatusque Parmæ Dux vti Belgicæ Gubernator per fre-
 quentes commonefactorias, Decanus maioris ædis Franciscus Fols
 Vit nobilis & magnizeli, (qui postmodum legationes varias tam
 ad sedem Apostolicam quam Cæsaream Mai. ad refractarios Aquis
 exturbandos obiuit) Collegium Canoniorum ac Scabinale, vna
 cum Magistratu ipso, vniuersaq; ciuium Catholicorum communitas
 defectionis nescia ac pugnacissima pro fide auita infracto pectore se
 tanquam murum pro domo Dei opposuerunt, repulsis protestan-
 tium precibus: Et quidem eundem in finem sexto Nonas Maij Wil-
 helmus Iuliz Dux Wernerum de Gimmenich & Doctores Henri-
 cum Codoneum ac Gualterum Fabricium Aquas legat ad recens
 subortas religiones de sapientia sæculi natas pessundandas, ea-
 rumq; succinatores turgidos, tanquam temerarios interpretes diui-
 nae naturæ & dispositionis eliminandos: ad quorum commissionem
 tylo postea, ipsis nempe Nonis Iuliz respondit hoc sensu, quod ta-
 men si iuxta pacta & fœdera in religionis differentia iam ante ista in
 imperio, sibi licitum exercitium vtriusque confessionis admittere,
 necdum se tamen vsq; huc precibus protestantium annuisse: Sub-
 nert mox Iuliacus Princeps, non posse Reipublicæ Aquis patro-
 cinari conuentiones à statibus Imperii in dissidio religionis sancitas,
 quidem earum mentem hanc esse, vt sicubi vtriusque religionis ex-
 ercitium præfuerit, ibidem toleretur, vbi vero nouitiæ spuritiæque
 sectæ infesta semina necdum sparsa iactant, nec vi earundem con-
 cedi; monetque studiose expendat senatus iustaque trutina exami-
 net, quæ & quantæ ærumnæ, extremæ perniciës, discordiarum faces,
 animorum pestes ebullierint, vbi nouarum istarum opinionum &
 dogmatum virulentæ facies accitæ aut permissæ in vrbes repere.
 Hoc eodem incarnationis Christi anno MDLXXX. duo falsi præ-

dicatores, alter lutheranismo alter Caluinismo imbutus disceptandi ac concertandi prurignie tacti, pridie Kalendarum, ipsis Kalendis & altera Augusti disputationem Graniaquis instituere de duobus articulis fidei, scilicet de persona Christi Domini, & de sacra cœna, ædes in quibus in arenam descenderunt erant designatæ in Edwinstæst: qui è schola Lutheri contendebat ex vnione hypostatica in Christo id sequi, vt attributa diuina nominatim omnipræsencia & omnipotentia communicata essent realiter humanitati Christi, qui Caluini humores imbiberat, id ipsum insciebatur volens dicta ab aduersario fulciri testimoniis è monumentis diuinarum literarum promptis: Lutheranus pleræque producit, quæ omnipotentiam adstruerent nempe id Gen. 3. *Ipsam conteret caput suum*: Io. 1. *Verbum caro factum est & habitauit in nobis &c.* Matth. vlt. *data est mihi omnis potestas in celo & in terra, &c.* Verum Caluinista Minister negat ea competere humanitati Christi, sed personæ, Lutheranus haud agnoscit discrepantiam inter verbum homo & humanitas, quod antagonista ei demonstrat, docens hominem personam indicare, humanitatem naturam, id non satis capiens vbiquitista, & necdum sibi plane pleneque satisfactum queritans, in re maxime ardua prouocat ad populorum circumstantium examina, iudiciũque auditorum ex institutorum & mechanicorum cumulo ibi aggregatorum, sub finem huius concertationis iterato ad verbum Dei & circum fusam tui bam prouocatio facta.

Calendis Augusti de cœna Dominica sermo institutus, Lutheranodogmatista super hac confessionem suæ fidei edit præmittitque, credere sese nimirum corde ac ore profiteri, quod cœna Domini sit verum & naturale corpus ac sanguis Christi mediatoris nostri, quod sub specie panis ac vini manducetur & bibatur, iuxta verba institutionis *Accipite & manducate, &c.* Badius Caluinisticus prece autumat, illam descriptionem cœnæ Domini non adeo proprie formatam esse, secundo authoritates è sacra pagina haustas poscit ad valandam doctrinam, quod nempe simul cum pane verum ac reale Christi corpus contineatur sumaturque: Tertio scire auct, num decimum articulum Augustanæ Confessionis amplectatur Aduersarius Christianus Gerardi; qui cum stomacho grauatim tulit definitionem à se prætextam descriptionem compellari exigens vitiosas partes; Badius genus definitionis demonstrari sibi cupit, subinfert

alter, hanc rem diuinam esse transcendereque omnia *[dialecticæ præcepta, neque id sibi in votis ut habeatur à popularibus Dialectices peritus, res diuinas non necesse haberi per dialecticem diiudicari, tametsi verba hæc corpus & sanguis Christi loco generis profiteatur, Antagonista si, inquit, Christi cœna transcendit Dialecticam, igitur & definitionem & genus quæ eo spectant, huic sequuta logomachia contendente Lutheranae sortis ministro excedere Dialecticem, aduersario autem contra nitente & adseuerante descriptionem antehabitam impropriad, cœna Domini est corpus &c. confitente nihiloscius se in cœna Christi, veri corporis & sanguinis Domini per fidem participem fieri, & quo pacto, renuntiat Lutherodogmatista, quomodo improprius erit sermo saluatoris ore prolatus? nō habuit aliud corpus Christus mediator, quam verum & naturale, non spirituale aut phantasticum, quale Manichæi somniarunt, quocirca nec aliud dedit vel obrulit: aiunt vnum è primariis Caluinistis audito quod tacite Manichæorum hæresi vna cum suis insimularetur, manum gladio admouisse tanquam vlscis parantem & abstergentem à se hanc iniuriam, alii aliter aliaque ansa apprehensa id factum enarrant; haud longe post deducta digladiatio quidnam designaretur per hoc, pronunciante Christo, hoc est corpus meum, num solus panis, an integra cœna panis & vinum iunctim cum corpore & sanguine Christi, & desuper prompta ventilataque testimonia ex heterodoxi Lutheri libris, è factiōe Caluini solum panem, ex mente verbisq; Lutheri, Lutheranus integram cœnam notari vult. Altera Augusti denuo Lutheri testimonia in quam partem faciant, super denotatione particule, hoc, excutiuntur, & ventū rursus ad præfixum primo thema, repetente & insistente Christiano Gerardi suæ enunciationi Christi nempe verū ac naturale corpus & sanguinē in cœna præsentē & realiter sumi; fermētī vero Caluinistici satore ac fractore inhærete suo sensui, puta quod in recto vsu Dominicæ cœnæ veri corporis & sanguinis Christi particeps quis fiat per vinū fidem; at, inquit, Lutheranus, nullus ibi sermo Christo de fide, sed de manducatione, sumptione, præsentia; secus edoceatur, quid sit panis & vinū in cœna Domini: Caluinian⁹, panis, inquit, est sacramētū corporis Christi; ceterum alter, tenor verborū Christi institutionisq; cœnæ nullaten⁹ est, panis est sacramentū corporis mei, sed est corpus meū, & rectiore loquendi methodo Dei filius vsus quā cūcti mortales, replicat qui indutus erat*

Caluino, tamen si Christus non sic expressim pronuntiet, panis est sacramentum, attamen non inde consequens perperam dictum, neque suffragamur nos, ait, verum corpus Christi ore sumi, sed duntaxat per fidem, additque, maximis ampullis adstruens in cœna esse res duas panem & corpus, apostolos ore sanctum panem māducasse, sed corpus per fidem, quæ promissionem Christi in se recipiat: e contra Lutheranus si res ipsa præsens, iam desinet promissio, super quo articulo vterque dilucide fuseque Lutheri, & Augustanæ confessionis verba citat ac pro se quisque ea inflectere adlaborat: vltterius Lutheri placitis imbutus declarat, sibi neutiquam esse sermonem de usu, verum de essentia dominicæ cœnæ: Caluinista demiratur tantam discriminationem fieri inter sacramentum & eius usum, quoniam, ait, Sacramenta extra verum usum non sunt Sacramenta, sub finem Lutheri partes sequens diferte edisserit, desiderare se coram diuino numine Christianam vnitatem fidei inter ipsos coalescere, in quantum conscientiarum ratio permetteret ac diceret, quoniam vero illius stimuli refragentur, vrgeantque in contrarium, proloquitur cum magistro suo Luthero, maledicta sit eiusmodi vnio in abyssum inferni: id ipsum & aduersarius asseruit, se per hanc disceptationem media vniõis fidei indagasse.

Hæc concertatio ab vtriusque sectæ asseclis subsignata fuit, pro Lutheranis M. Christianus Gerardi, pro Caluinianis Ioānes Otxenradt, Theodorus von Hillensberg & Matthias Duppengeiesser subscribere: è quorum numero Ioānem Otxenradt sub id tempus prædicantem in Aquis signatim & obiter notari, quod cum per sæpe consueffet maledicere diei festo, quem augustissimo ritu Eucharistiæ anniuersarium Catholica colit Ecclesia, ipse eodem die insperato & misero mortis spectaculo oculos illi diei totique mundo clausit, euocatus ad tribunal supremi Iudicis.

Animaduertit prudens lector quod studium infederit animis sectariorum horum præfatam digladiationem instituendi, nempe vtriusque nexi, hoc est, cõiunctis erroribus crassiss. & liuidis confesserant se adunarentque, quo eo fortius oppugnarent matrem Ecclesiam, confpurcarent germanam orthodoxamque fidem, ac gregem Christi dilacerarent; sed non est pax impiis semper discantibus. & nunquam ad scientiam veritatis peruenientibus permittit diuina providentia eos vatiniario & implacabili inter se dissidere odio, concurrereque

reque haud raro *Aegyptios contra Aegyptios*, vt illorum bellum fiat pax Ecclesiz.

Quarto nonas septembris iterato Dux Iuliz Ioannem Luntzen & Zeuel per epistolam cohortatur vt pollicitationi sibi prastitz firmiter stent, nempe conciones insolitas districte inhibeant, omnesq; pro suggestu oblatrantes priscæ fidei veluti apostemate ac lepra correptos exturbent, deuenisse ad aures suas, quod pospositis promissis sibi factis in D. Bartholomæi festa luce conciones eiusmodi fuerint habitæ, quinimmo instituti D. Augustini monachus transfuga Inductus sit coram agmine hæreticorum ad opus Euangelistæ implendum, præterea cum in eodem conuentu quidam, qui vix ex ephæbis excesserat Ioannes Kalckberner aurifaber opificio, Diaconi functus munere, prælectione populares instruxisset, & ad se pellexisset, cuius nomine ab Aduocato Maioreque loci custodiæ fuisset mancipatus, eundem nihilominus opera consulis Zeuel aliorumq; temere relaxatum; commonebat proinde omnia in pristinum tranquillumque statum sistere, &c. Ita profecto res erat, vt Iuliacus illustrissimus Princeps scripto intimabat, nempe aliud ore & promissis, aliud Aquesenses re ea tempestate agitalle, siquidem delusis Principum virorum seriis monitis, spreto Senatus interdicto, impudentia & audacia illi iter aparire, è latebris prorumpere, prurientes auribus conciones auspicari, religionis nouæ Zizania sementemque iacere, genuinos ciues noxia doctrina corripere & corrumpere, scholas pro eorum iuuentute adornare, Synodalis Iudicii Iurisdictioni derogare, &c.

2. ad Ti. 4.

Magistratus partim iam memoratorum principum consilio, partim proprio motu ac authoritate factam rectamque auitam religionem semper tutari volens nunquam satis laudata constantia interdixit, ne quispiam huiuscemodi factiosis concionibus aures præberet.

Resciscunt dolosas machinationes Hæreticorum Principes in confiniis, præsertim Philippicarum ditionum Gubernator, qui ob antiquam vrbis cum domo Burgundica confederationem Cæsaream Maiestatem de argutiis hîcæ certiore reddit, eiusque authoritatem, vt tanta audacia pœnis condignis coerceatur, implorat; Cæsar causæ cognitionem Episcopo Leodicensi ac Duci Iuliz Guilielmo committit, qui consiliarios suos magnis impensis Aquas Gra-

num legantes toto propemodum anno incassum laborârunt in negotio fidei, pacis ac tranquillitatis publicæ: Legatio etiam ab ipso Imperatore ad Aquenses directâ omnes serio commonefecit, vt iuxta Senatus decretum Anni L. X. se se continerent, Prædicantes, qui potissimum desertores religionis fuerant, & refractis pudoris, reuerentiæque claustris per summam nequitiam, sacriligo ore audebant Ecclesiastes agere noui euangelii, proscriberent, post proscriptionem redeuntés pœnis mulctarent.

Exeunte hoc anno XVIII. Octob. Catholici ciuēs apud Magistratum iniuriam deponunt, quod mercatores qui confluendo cupro questum in hac vrbe faciunt pleriq; omnes hæretici suæ sectæ hominibus omnes operas deferrent, quodq; ipsi ad consuetum id manuale opus non amplius admitterentur; immo erogationes eleemosynarum à Catholicis licet prædecessoribus fundatarum sibi denegarentur, impensa simili stipe in Lutheranorum & Calvinistarum mendicabula. Nouembri mense subdelegati Cæsareæ Maiestatis Commissarii Aquas appulère Gerardi à Groisbeeck præsulis Ebyronum & S. R. Ecclesiæ Cardinalis, Henricus à Platten Præpositus Basilicæ in Aquis & metropolitana Leodiensis Canonicus, dein Godefridus Taxis Lic. dicto Antistiti à consiliis legatione functi, ab illustissimo Iuliæ Duce Wilhelmus de Harf Dominus de Alsdorff Kerpen & Hurdt, Wernerus de Gymmenich Dominus in Gymmenich; ac Gualtherus Fabricius Doct. & Consiliarius directi; hi multis inculcant Senatui ea, quæ tam Cæsarea Maiestas, quam finitimi Principes pro conseruatione vnicæ eiusdemque Catholicæ & extirpatione ei aduersantis religionis prius significarant, monent vt quæ Senatus Anno MDLIX. Cæsari Ferdinando, Regi Hispaniarum, Iuliæ Principi, aliisq; sancte addixisset, re ipsa adimpleret, memores item reddunt redarguuntq; Magistratum edicti sui anno MDLXXIV. promulgati, quod temere contra priora senatusconsulta & promissiones permiserint subdola hæresi conspersos viros in senatorium ordinem, ac proinde ipsum penitus rescindi mandant: Rationes quibus commissarii inducere conati ad proscriptionem omnis spurie degenerisq; fidei à veritatis nucleo alienæ hæc potissimâ, quod iam tum à primo exortu Lutheranismi tot dissidia inter nouatores tamque densas offudissent tenebras, vt iam videri non possit quæ pro genuina Confessione Augustana permissa in Imperio habenda sit,

à natura autem constat non esse verum quod variat, ac licet eadem luculenter dignosceretur, veruntamen de ea exsufflanda & non recipienda fidem iam ante fecisse senatores ipsi Iulix Principi iureiurando interposito: dein ob ius comperens Iuliaco Duci in constituendo Aduocato & Archypresbytero seu Plebano in urbē Aquensem, citra eius consensionem inualidam receptionem exotica cuiusvis religionis aiebant, extremum præiudicium Diocesani Leodiensis obstare in contrarium: Eidem legati semel atque iterum in senatum congressi vota singulorum perscrutati fuere super his trib. punctis, primo an. Cæs. Maiestatis præcepta facta testā habere velint. secundo num quiuis sufficienter secum animo voluerit in antiqua fidei integritate perseuerare, tertio an senatus decreto anno MDLX. nonis Martii concluso inhærere eis constitutum sit: Cum vero sectarii tam acriter se premi viderent tergiversando occasionem arripuerunt super istis consilium ab alijs ciuitatibus Imperii capiendi.

Decembris tertiadecima Senatus in Aquis ad Cæs. Mai. dat litteras quibus significat, subdelegatos S. Ma. commissarios ab Eburo num & Iulix Principibus directos retulisse Magistratum Aquensem turpi fœdaque nota à Cæs. Mai. signari, veluti qui damnatos sectarios in Reipublicæ venas immitteret, quo nomine eidem commissariis acerbius quam priuilegia ciuica & consuetudines permitterent, acriusque quam in libera Imperii vrbe licitum esset se exagitant, cum immerito & sinistre prorsus ea concepta suspicio, vel se igitur propediem destinare legationem, qua detergatur ea macula, petere se denique ne vltius à Cæs. Mai. aut mandatis seu norum Commissariorum submissione grauetur terreaturue priusquam per suos de veritate rei edocuerit.

Anno ab exordio salutis MDLXXXI. tertio die Ianuarii Rudolphus Imp. Aquensi controuersia sedandæ incumbens ad litteras factionis forū petbenigne respōdit, percepisse se summa animi voluptate q̃ in orthodoxa Catholica fide, & veteri politico statu, omni nouitate seposita, permanere contestentur, prestolari se nihilofecius legationē Aquisgranensem ex qua fusius & dilucidius ea quæ ad defensionem suam sint producturi. Interea cū tam Commissariorū Imperialium, quam aliorum vndecunq; spectabiliū virorū & auctoritate pollentiū scriptis ad suā Maiestatem querele de Aquensib. multiplica-

rentur denuo XI. mensis eiusdem ad Aqueses litteras dat Cæsar, cōstare sibi iam, quid hætenus in diffidiis illorum actum esset, quod que caussæ innocentia se non ita habeat, prout illi prætendebāt, præsertim cum sua Maiestas edocta sit, Magistratum contra fidem atq; iuramentum præstitum in venis & visceribus Reipublicæ homines extorres, seditiosos & hæreticos alere: schismaticas cōciones in vrbe fouere, neq; eas à Magistratu inhiberi, sed potius earū assensu & conuiuentia hoc vnice spectari, vt bona ciuium pars istas nouellas sectas combibat, & quod hæc omnia laudabilium priuilegiolorum suorū vmbra detorta interpretatione tegere & propugnare non erubescant, Mandare itaq; se illis, vt promissam legationē quantocius decernant, re ipsa quam linguis & litteris pollicetur obedientiam præstent, nouitios præcones & fallaces buccinatores eorūq; dogmata explodant.

Nec longe post paterna Cæsaris vigilantia tertium Aquisgranensibus scribitur, cum se uero hortatu, ne legationem & purgationem differant diutius, tempus creandi noui Magistratus præ foribus esse, caueant ne quid inusitatum vel prius inauditum moliantur, veteres consuetudines in electione non prætergrediantur, & siquidem patrii maiorumq; ritus violati, eos redintegrent.

Paulum interualli temporis dilapsū quando quartum Cæsareū Rescriptum Aquesibus destinatur, in quo priora reiterantur eo iuncto, nisi ab exitiosis hæreseon concionibus destiterint, ministros earum vrbe relegauerint Cæsarea indignatione mox feriendos, securim ad radicem iam iam ponendam; His talibus monitis priscus Magistratus morem gerebat, sed repugnanter actum ab aduersa parte, peruicaces enim Caluinianorum animi inflexiles in sua sententia persistebant, uti quorum proprium fidem, & vt cum Apostolo loquar, dominationem spernere, Maiestatem blasphemare, ac XVII. Martii prout & XXIX. eiusdem obfirmate statuerunt hoc religionis diffidium coram Imperii vrbibus ventilandum, earū opem consiliumq; deposcendum, quem in finem conceptam scripto huius rei deductionē senatus sigillo munire volunt, atq; ita ad Imperiū vrbes destinare, vetū pro tēpore Catholicus consul Leonardus ab Houen infra pectore se opposuit, præsertim q; istiusmodi scriptorum cōtenta orthodoxos celatū irent, vrgēt protestantes minis & fastuosis præstationibus; quæ cū pari cōstantia retorquerēt in capita aduersariorū fidei, insedit eorū animis errorū obstinatio induratis aliud

consilium, nempe alios auitæ fidei è senatu exturbare, alios verborum lenocinio in suas partes pellicere, cui proposito inhærentes 28. Martii per Seruatium de Colonia supplicem libellum obtrectationibus refertum senatui exhibent, quo consulis Houen honorem & famam in summum discrimen adducunt, subornantes in super alterum falsæ nouæq; doctrinæ Consulum Petrum de Zenel, nec non Theodorū von Hillensberg, vt eundem Houen cum plerisq; innoxiiis senatorib. tanquam seditiosos patriæ & patriorum priuilegiorū infractores proscinderent, in eam spem assurgentes hosce munis suis vel pure pleneq; dimouendos, vel certè eousque, quoad via iuris sese perpurgassent, interea vero alijs ad se omni conamine & studio allectassent.

Septimo Kalendas Maii à vera religione extorres duos operarum Præfectos de nouo eligunt, è sua farragine homines, hoc est carnali hæresi inuolutos Matthiam Peltzer & Iodocum Beck, quorum prior lingua in contumelias soluta plaustra earundem euomit in Catholicos consulem, Scabinos, vniuersumq; senatum, qui protestando de conuitiis retorquent ea in authores, nec ratam gratamue habent primam electionem contra Cæsarea iussa: criminosa altercatione hac needum diluta ad querulas voces vicinorum principum Cæsar Maiest quinto Imperialia rescripta ad tumultuarios Aquisenses dirigit cum literis fiduciariis & instructione sub data XV. April. à M. D LXXXI. in quibus Ernesto Bauaro Leodiensi Præfuli, Iuliz Duci Guilhelmo, Philippo Batoni in Winnenburg. & Philippo Nassouio Dn. in Bilsstein mandatur, vt cum Diui Urbani festa dies (qua Aquisgrani magistratus creatur & renouatur) immineret, aduigilarent, Principes quidem suos in urbem delegarent consiliarios, posteriores vero duo personaliter ibidem comparerent, constitutiones creandi magistratum pristinas restaurarent, nouitates earumque capita, ministros ciuitate pellerent, in Senatum nemo nisi Catholicus cooptaretur, cæteraq; ad salutem Reipublicæ & concordiam conductura omni studio ac opera promouerent.

Protestantes deterfis oculis conspicientes rem cordi ac curæ Cæsari pro genio gentis prolixum scriptum excusatorium ad Imperatorem destinant, ac primo quidem loco contestantur se mentem Imper. maiestatis liquido perspexisse, at partim suam maiestatem ipsius Reipublicæ constitutiones latere, partim ab inimicis suis perperam

eam informari, deinde longo verborum tractatu edocent, quæ religionis electionisq; mutatio in magistratu obtigerit, non diffiteri se à principio conditæ vrbis vsq; in annum MDLIX. fidei varietatē nec auditam, nec visam, eo a. anno inquilinos haud paucos adunatos extraneis Augustanæ confessionis exercitia, & ne quis deinceps in magistratus electione fidei respectus habeatur, postulasse; verum à Ferdinando Cæsare repulsam passos; subaddunt priscum id decretum de nemine in Senatū assumendo, nisi qui se Catholicum propalā vitæ & moribus profiteretur, id inquam edictum anno MDLX. innouatum, à tribus confirmatum & ad annum MDLXXIV. inuiolabiliter obseruatum, sed eo ipso anno cum nouæ confessionis homines libellos supplices, vt in senatum ascriberētur, porrexissent, primū quidem postulata repudiata, instantium tamen importunitate & vehementia victos Catholicos petitioni annuisse; abinde igitur vsq; ad annum 1581. etiam alios à Catholica fide alienos in senatum receptos, ac tum abrogato nouo edicto (nouum vocant annis octingentis & vltra vstitutum atque receptum, cui præscriptione quinque vel sex annorum præiudicare anhelabant) inuito magistratu alterius nouæque religionis exercitia publica inducta esse, neq; se id præpedire valuisse, seu verius, noluisse, demum quo offensam maiestatem Cæsaream placent, pertenuēs suas fortunas explicant, vt eatenus clementiam magis quam correptionem erga se promoueant. Quocirca orant Imperatorem, vt sese totamque Rempublicam Aquensem perbenigne complectatur, atque in suam tutelam recipiat, polliceri se reciproce Catholicam religionem obseruaturos (cum adiecta clausula politica, quantum fieri potest,) ad hanc tam speciosam deductionem renuntiat sua maiestas gratum sibi acceptumque quod religionem aitam & obedientiam polliceantur, comperit sibi nihilofecius tum relationibus scriptisque, tum eorum factis & attentatis fūco mero phalerisque verborum eos vti, vt interea res suas stabiliant, ea propter mandare se iterum atque iterum, vt aboleant nouitates; secus acerbiora propediem præstolentur.

Præ foribus iam erat Vrbano sacer dies, quo senatus noui electio Aquisgrani ex inueterato more haberi consuevit, ante quem hæc præludia furoris futuri antecessere 8. Idus Maii alteri consulum è sua factione sectarii committunt, vt portæ vrbis militum excubitis exacte custodiantur munianturque, quatuor duntaxat portæ in-

terdiu aperiantur, Capitaneus eorum aliquam vim militum conflaret, curant præterea quantocius scribi ad Imperii ciuitates vt sibi subsidio esse velint & ne vrbs extrema perpeti debeat, in electione noui magistratus Catholicos iunctim secum ad regimen cooptandos cæteroqui arma se iam semel induisse, neque temere ea posituros: die præstituta electioni, non quidem Diuo Urbano sacra prout ab antiquo moris, sed decimi septimi Maii scissa in diuersa studia plebs, Caluiniani sua fuligine conspersos viros Ioannem Luntzen & Simonem Engelbret in Consules nominarunt, contra expressum Cæsaris rescriptum violatis priscis magistratus electionis legibus, eoque audaciæ progrediuntur, vt quidam eorum primarius non sit veritus, vulgare illud creta in senatoriis ædibus consignare, nempe, Si dolere me vis flendum tibi est primo; Catholici autem, Catholicos, nempe Albertum Scrick & Ioannem Fibis delegerunt, præsto tum erant in vrbe Cæsareæ maiestatis Legati ac subdelegati Philippus Nassouius Dominus in Bilstein, ex parte Leodini Pontificis Henricus de Vlatten Præpositus, Godelfridus Taxis Lic. ex parte Iuliz Cliuiorumque Ducis Wilhelmus de Harf, Wernerus de Gymmenich, Gualtherus Fabricius & Henricus Codoneus Iurium DD. aderant pariter Catholice maiestatis Hispaniarum Regis Commissarii N. de Horn liber Baro de Bassignii & Boextel, Desiderius Sestich Brachbantinus Cancellarius, & Wilhelmus Candrieß, omnes hi coram pleno senatu legationum suarum capita proposuere, irritum tamen successum. Factio hæc cum ad Imperatorem esset perlata ratus ipse mandatum de quo prius nullatenus differendum, misit id ipsum è vestigio, in quo exponit hoc primum ac summum mentis suæ decretum, vt quicquid contra Catholicam fidem veteresq; vrbs laudabiles consuetudines subintroductum esset, ipso facto citra moram cassetur, annihiletur ac infringatur, delectis ab hæreticorum grege haudquaquam pareatur, Catholicis vero honor & obedientia debita deferretur, &c. Mandatum hoc in omnibus concionibus tam intra vrbs septa, quam vniuerso districtu regnoq; Aquensi promulgari iussum, qui dicto facto non obsecuti veluti perduelles omnibus immunitatum gratiis exuendos, alios iis quiete gauisuros; subscripserunt mandato sic euulgato legati subdelegati prælibati, magistratusque Catholici suffragia lata rata habuerunt.

Iurati in verba confessionis Caluinistica hæc omnia iniquo impatientiq; animo tulere, & ad morus ciendos propensionem ore vultu habituq; corporis prodiderunt, commissarii vt eos intra officil & modestiq; cancellos continerent, per bis septenos dies variis conuictibus impigre ac strenue adlaborarunt æque blando ac amaro sermone, è Regis vnus Sestich videlicet consulem Lüntzen perduellē, tumultuarium, ac discordiarum architectum libere compellat, ac proinde vinculis & compedibus haud immerito arctādum, &c. Vnde 30. Maii commissarii pro corona senatus seuerius ac acerbius priora reiterarunt vrgentes, vt sectarii se muniis omnib. abdicarent, claues vrbs, ærarii que sibi consignarent, prout Catholici ipso facto iam tradiderant; eodem die ignem ciuilis commotionis expirauit Caluinismi spiritus, populares atque plebeiōs homines omni scelere coopertos, quibus aliud nihil in corde, quam vt iura legesq; euerterent ad Martia signa corripienda concitat; claues vrbs, ærarii, armamentarii, curiæq; à magistratu vero & vetere extorquentur, forum, mœnia, turres & propugnacula vndequa; partim interno partim adductitio milite armis instructo complentur, vicatim ingenti fremitu cursitatur, machinæ bellicæ ad fori meditullium pertrahuntur, iam nullus erat respectus aut supremæ maiestatis Cæsareæ aut potestatis metus vel reuerentia præsentium legatorum, diceres furis & fascino omnes agitados, tam effusa frequentia vndiq; concurfabatur, en tibi fructum Senatus decreti nimisq; indulgentiæ & conuiuentiæ anno MDLXXIV. permissæ: præfata insania magis magisque crescente, dum Catholicorum alius internicioni datus, alius plagas & vulnera subit vniuersiq; præsens vitæ discrimen efformidant, magistratus priscae fidei diuisionem fecit, ac bona pars Senatorii ordinis, cum plures etiam aliorum modestiorum ciuium (quod æuiternæ memoriæ laudibus iugiter deprædicandum) maluerunt patrio solo extorres fortiter exilium & ingens facultatum suarum dispendium perpeti, quam vel in patria videre fidem orthodoxam opprimi ac despectui duci, seu regimini intrusi senatus nouiti, qui veterem tribunali suo, deiecerat subscribendo & propriis fruendo possessionib. turpem seruire seruitutem, h.e. quod ad Hebræos refert Apostolus, magis eligebāt affligi cum populo Dei quam temporalis peccati habere iucunditatem, maiores diuitias æstimantes thesauro Ægyptiorum improprium Christi: euenere ista mense Maio Nonis lu-

Heb. 11.

nii turbones ac pacis publicæ perturbatores veriti electionem Consulatum à se factam haud diu fore firmā, telicilla ista per nouum delectū Ioanni Luntzen & Ioanni Fibis, isti sectario, huic Catholico fasces consulares imponunt vt sub hoc colore persuaderent Cæsareæ Maiestati minus atrociter contra Catholicos actum, inspectārant Cæsaris ac tantorū Principum Commissarii tam præcipientes hæreticorum ausus à iugis disciplinæ alienos, quare re indignissimā vt par fuit continuo ad Cæsarem retulerunt, quæ quidem omnia eiusdem exaspirationem ac condignam pœnam promerebantur, sed quis neget verissimum esse illud Ouidii.

*Quo quisq; est maior neq;is est placabilis ira
Et facilec masu mens generosa capis.*

Ouid de
Trist. lib. 3.
Eleg. 4.

Lentis passibus processit Rudolphus Imperat. intellectaq; nefariorum contumacia ad instar boni pastoris balantem gregē reducere volens rursus per litteras sub data 21. Iun. vehementer coarguit reos motuū Aqueusium, præsertim q; post tot amicas paternasq; monitiones, nō resipuerint, sed in pelus dilapsi sint, enormitatem facti ob oculos ponit; nihilominus vt perditorū ac profligatorum, hominum, (qui Cæsaream Maiest. vrbi male velle comminiscerantur), mendacia retegerentur, in priori sua clementia Cæsar persistit, noxamq; omnem se dimissurū significat, dummodo recessui legatorū finali morem gerant, omnia in integrum restituant, magistratū adulterinum officio moueant, nouitatē omnē è medio tollant, eiectos aut qui metu territi vrbe excesserant reuocent, extraneos aliunde ob flagitia pulsos, vna cum pseudopostolis buccinatorib; neoeuangelii exturbent: quib; rite peractis scribebat Imperator vt ad suā aulā legationē destinarent, quæ de partitione cōpleta infra sesquimenſis spatium fideliter testatū faceret, quod si præstiterint suam Maiestatem propitiam sensuros, si vero in suscepta semel insolentia & perduellione permāserint, vniuersorū Indultorum & Immunitatum gratiis irreuerabiliter priuandos ac proscriptionis spiculo feriendos in fide Cæsarea denuntiat; in spem assurgebat Cæsar tam inaudita clementia colliquis cordib; Aquisgranensium tandē aliquando ad meliorem frugem redituros: literis perlectis pleriq; è factiosis non absq; ratione præſenterunt forsā tarditatē supplicii grauitate compensandam, ea propropter duo edicta pacificatoria promulgant: primum quod ex propria ipsorū officina prodijt continebat turbarū, iniuriarū; conui

tiorum summam esse debere obliterationem, ab armis deinceps ad
dulcem quietē quisq; se componeret; alterum quarta Octobris sub
nomine quidē consulum Scabinorū ac Magistratus Aquisgranensis, opera
tamen Commissariorū à ciuitatib. Imperii potissimum Argentorato
Ulma & Francofurto prodiit, qui cū Iuliacum Principē Eburonūq;
Antistitē prius nullo sperato successu interpellassent, deinde cū neq;
meliori euentu Porceti vtramq; partē exules internosq; Catholicos
cū aduersariis turbatorib. vrbem regentib. accersentes incasso labore
dirimere discordias ac in tranquillū sistere omnia nisi fuissent, tale
mandatū proponendū esse suggerēbant; Inter hæc quoq; per literas
protestando intimant Cæsari tempestatē fluctusq; in Aquis quasi fa-
tales fuisse citra datā à se causam, iam tamē maiori pro parte sedatos
Cæsareā Maieſt. perperam informatā, non posse se nisi cū vrbis exi-
tio in religionis dissidio examussim rescripto Imperatoris obtempe-
rare, præsertim cū nullius sectæ ab Imperio proscriptæ affines sint,
verum puri puti dogmatis Augustani cōfessores, clauēs vrbis per vim
minime extortas, Catholicos Ecclesiasticosue haud quaquam cæſos
vel læſos &c. opem itidē Saxonis & Brandenburg. Electorū implorat
& sub vmbra religionis rebellionis suę patrociniū sagaciter inquirūt,
existimantes aures Principū rectas & ex sua natura alios iudicantes
facile cuniculis mendaciorū subuerti posse, Principes vero hi vt pote
qui persentiscebant speciē facti subodorabanturq; veritatē, rectæ ra-
tionis flabro reuulsis à se falsarū persuasionū fumo ac fœtore, summā
rei ipsi Imperatori cōmendāunt, compositionē totius cōtrouersię
ipsius prudentię cōmittentes, eidem etiā Augustus Saxonię & Ioan-
nes Georg. Brandenburgi Electores vna cū literis à se exaratis sup-
plicē, Aquisgranensium libellū ad manus Cæs. Mai. consignāunt;
pro quib. Maieſt. Imperialis gratiā Electorib. dicens eis ex diariis le-
gatorumq; suorū relationib. plenius exponit purgationē Aquisgranen-
sianū fuco phaleratorū verborū subniti, suę Maieſtati nihil antiquius
quā vt Aquisgranū in gremio Imperii conseruetur, inq; omnib. sta-
tutis, priuilegiis, immunitatib. antiquis illæsum permaneat, altiori;
principio negotiū reuocans, à Carol. Magno Catholicā Romanā re-
ligionē inuiolatā ac illæsam in hoc æuum p̄stitisse ex vrbis Carolinę
statuto electionē Magistratū concernente demonstrat quod est tale:
*Consules, Scabini, totusq; senatus Cæs. Maiest. & Regie sedis & ciuita-
tis Aquēſis in posterū (sicut & hactenus) vnā & solā Catholicā reli-*

gionem profitebuntur, neq; ad Magistratus vel Reip. officia alios quam qui stant ab ead. religione, admittent, id decretū vsq; huc in vsu viguisse perspicue deducit, cōsequenter edocens qualiter nouissime hzreses, schismata, & seditiones cū legum ac priscarū consuetudinū prauaricationibus illatz: de cætero enarrat Imperator legationes suas multiplices impendia & labores duob. annis retroactis infumpta ad reipublicæ istius quietem conciliandā, petitq; ne hominū nefariorū aliunde profligatorum imposturis ac studiis peruersis, larua nudorū promissorū obuelatis plus quā veritatis succo medullæue ad sentiantur. Sub idem ferme tempus nouo Cæsareo mandato rationi & æquitati cōsentaneo Aqueñses qui 8. Kalen. Aug. excusatoris demulcere mentem Cæsaris intenderāt, terrentur, scribit Cæsār. Maieſt se haudquā dilationes & vanas pollicitationes acceptare, cum facta scriptis minime cōcordent, nihil se laxare de cōcepta fixaq; menti semel sententia, Magistratū subreptitium destituāt. Catholicū agnoscat, irreptitios præcones territorii finib. eliminent, collapsa restaurent, omniaq; pristino nitore restituant, &c. Hac Imperatoris denuntiatione cōmoti, cum neq; verborū vaftricie circumuenire Cæsare, nec solidā suæ rebellionis causam producere valerēt, à nonnullis Principibus, vrbibus & statibus Imperii, intercessionales ad Cæsare. Maieſtatē eliciunt, & cum illorū legatis iunctim suos nempe Bonifacium Colyn Scabinū Petrum Vercken, & Syndicum vrbs Theodor. Hillésberg. I. V. Lic. ad Cæsare legāt supplicatū, ne mādati executio præcipitur &c. Catholici Senatores & ciues in Aquis cū perspicerent, Cæsare a rescripta parum proficere, sectarios dicto audientes nō esse, sed protelationib. & ambagib. rem differri, R. ac Nobilem Domin. Francisc. Vossium Basilicæ Aqueñsis Decanū, Albertum Schrick Cōsulem & Scabinum, & Ioannē Thenen vrbi à Secretis, oratores mādarunt ad Cæsare mense Decembri dicti anni 1481. qui præposteros refugarum à fide conatus propalā facerēt, obsecrarentq; impensissime, vt Catholicos densenset, in refractarios inanib. verbis veritate viduatis fultos mandati executionē minime differat, eorumq; legationē iusto libramine expendat ac pōderet, criminationib. eorum ac eumentis rationib. fidem nō adhibeat, &c. hi Cōmissarij pro aliquod interuallum tēporis in responsis habuere, pergratā eñ. ipsorum obedientiā suæ Maieſtati, studiumq; q; pro fide auita cōseruanda pro pagandaq; nauant, nulla vnquā apud se obliuione sepeliendum, ne

quicquam ambigerent, quin in proposito firmiter perseveratura sit decreto; quē in finem alios legatos in urbem sit submissura, qui non modo de refusione expensarū, sed omnibus omnino Catholicorum votis sint facturi satis. Data est hæc cōmissio Anno insequente Gebhardo Præsuli Colonienſi & Ioanni Treuitorum Electorib. nec non Philippo Baroni in Winnenburch, & Philippo Nassouio Domino in Bilsstein, qui eam Aquensib. illico insinuauerunt, ac simul denuntiauerunt subdelegatos suos ē cōsiliariis eo destinatos esse, confidere se quod placidis eorum cōsiliis prompte sint obsecuturi, cunctasque turbas ex æquo compositori.

Ineunte iam an. 1581. auctoritate Cæsarea Aquēses per regioſ milites ab Ernesto præsule Eburonum submissos obsidentur & infestantur: 5. Idus Mart. responsorias mittūt Aquenses ad Mai. Cæs. id vni- ce exoptare se intimantes, vt de statu controuersia ipsorū ac mali seminario ab hominib. æquis & in neutram partem propensis cognoscatur, verūtamen cum iam legationem ad suam maiest. expedierint, cum syndicus urbis apud Saxon. & Brandenburgicū principes adhuc moretur, cū Landgrauius Hassiæ & permultæ Imperii ciuitatis ipsorum causæ apud Cæsarem patrocinium sollicitet, negant se quicquā cum legatis ipsorum agere posse in præmemoratorum absentia, sed & urbē, inquit, tam arctē obsideri à Burgundionib. Leodicēse & Iuliæ principib. (quibus Cæsar videns magnificis promissis sua mandata ciudi, executionē in peruiaces demandatæ, & qui contractis aliquot copiis urbem circumfuderant) vt cōsiliarios & adfessores hinc inde pro alloquio euocandi nō esset facultas, insuper quoniam instaret Cæsar & Legati, vt exules in urbē reciperentur, & inter illos ad magistratum adlecti pro senatorib. agnoscerentur, reuantiāt, penes exules nullum legitimū esse magistratū, neq; expediēs illos in urbem referre pedē, ne tāquam omnis calamitatis architecti, & causæ ærumnarū, quib. Respubl. sex iam mensium arctissima obsidione premeretur, à furore ciuiū, (quos magistratus cohibere non posset) ad internecionem quærerentur: orant tandem vt Electores cōmissioni suæ supersedeant, quousq; ipsorum Cōmissarii reditum fecerint, & missus à Cæsare responsum detulerint, interim ipsi Princeps apud Iuliæ Ducem & Burgundos instāter suo nomine interuenirent, precarenturq; vt diutina ista obsidio soluatur: Electores Agrippinariū & Treuitorū his accepis haud obscure animaduertunt, Aquisgra-

nenfes legationis Cæsareæ executionem prorogare & procrastinando illudere velle, tamen quia sub id tempus Truchsesius defectionē ab Ecclesia moliebatur ac proinde clam factiosorum partibus faueret, maluerunt silentio quàm refutatione friuolæ Aquēsiū purgationi respondere; quo silentio perduelles minime contenti secundas ad eosdem in eandem sententiam exarant literas, in quibus veterem suam repetunt cantilenam, rem suam cum aliis ordinibus Imperii communem esse & citra eorum præscitum, conditionib. obligari, iis vel maxime, quæ priuilegiis suis, Imperii constitutionib. & paci religioni datæ derogent, sui non esse arbitrii, rogare se denuo ne legationem præcipitent, sed cunctanter procedant, ac reditum commissariorum suorum præstolentur.

Appetebat 1. Aprilis dies ab Electorib. legationis executioni præstitutus terminus, & quia binas Aquensiu literas Electores aspernari videbantur, tertias minarū plenas conscribunt eidē sectarii, mordacem styliū figunt in principes; futurum vt si legati in urbē accederent, populus furore agatur, cede atq; sanguine omnia misceat, & polluat, persensisse id anno superiore Philip. Nassou. nunc magis exasperandos populares, si exulū reductio intendatur, quare cōsulto facturos, si Burgūdicos legatos ante obsidionē solutam in urbem minime adducant, si exilio relegatorū reditum minus vrgeat & si quid inter obsidentes ac obsessos tractare cōstituerint, plerosq; ex vrbe euocent, cumq; iis in adsito municipio Bortzier conueniant, hæc & consimilia aculeosa, portentosaq; verba diffundunt, & quoniam ipsi status Imper. tanq̃ iudices implorarent, expeditur quantocius ad Comitria Augustana eod. anno cōmissarios suos, qui plerosq; Alamania principes p se inflecterēt, ab alia parte è Catholicorū numero ablegatus eo primū sine comite Ioan. von Tienen Secretarius vrbis, postmodū submissi Decanus regalis eccl. Francisc Fofs, Leonard. ab Houen; Jacob. Pastoir & Anton. Wimmer: principes vero ordinēs S.R. Imp. 25. Aug. in his Comititiis Aquensium dissidia à se longe remouerunt, declarantes ad Cæs. maiest. eorū decisionē spectare, cum hoc tamen suafu, nō abs re fore, si eadē maiest. citatis vtriusq; partis controuertentis directorib. eos cōcordi reu. illigare rursū tentaret, abeuntē ex Augustano comitio Imper. Decanus memoratus Fofs, Pastoir & Tienen profecuti sunt, vt patrociniū iustæ causæ instarent. Cæsar q̃ Aquenses prouocassent ad status protestantes Imper. egerime indi-

gnissimeq; ferens maxime ob sui inobedientiā ac despectum potuisset haud immerito inquietū hominū genus in Aquis omnium immunitatum libertatib. exuete, veruntamē hoc ipso auno innata māiūtudine vsus decernit denno per media pacis rei ditēptionē animorumq; cōpositionē tentandā, ea propter citatur Viennā Austriā vtrāq; pars in 12. Decembr. Catholici iussis obsecundantes per cōsulem Arbert. Schrick. Iacob. Pastoir vtrumq; scabinalis iudicii adlesorem & Ioan. von Tienen à secretis vrbi cōparuere, aduersā & auersā factionis omnes cōtumaciter emāfere, quorū antesignanus Ioan. Luntzen non est subueritus petulantissima lingua effari, q̄ si Cæsar mulū sub mole literarū & mandatorū fatiscētem Aquas directurus esset, se nequaquā cōmouendum: Dissimulata hac proteruia Imperator iterū in trimēstre accersit vtriusq; partis Aqueses, Catholici è collegio scabinali p̄fati vice suorum se corā Cæs. mai. sistunt, illi & Imperio perduelles regentes vrbis Aquisiensis eo destinant secretarium suum Matthiā Duppengiesler & quendā iurisperitū Noriber. cōmittentes vt intra audiendi & expiscandi limites solūmodo sele contineant, q̄ post expirationē p̄stituti trimēstris termini demū ad aulā regiamq; appulere, conquisitis variis colorib. morz & tarditatis suā, multisq; obreptitiis exceptionib. sua palliantes, dein tacite nō expectata Cæsarea sentētia recessere, quorū exceptiones à Catholicis veritatis nationib. exsufflate ac subuersā. Inter eos qui Aquēses turbones seditiososq; fouebat nō infimus erat Alensoniū Dux Brabantiz per status vnitos renūtiatus, is quo sibi arctius alligaret ac deuinceret Aquisiensium animos, impetrat illis à Rege Galliarū innouationē p̄scipi priuilegii à Carolo V. Francorū rege in honorē ac memoriā Mag. Caroli Imper. anno 1368. Aquisiensib. indulti, quo & personæ & bona mercesq; eorum per vniuersam Galliā immunitate gauderēt, nec iudicē alium, vti volebat, q̄ vrbis suā magistratū agnoscerent, rexq; iis omne auxilium cōtra quoscunq; pollicetur. Anno ab exordio salutis 1583. senatus ex hæreticis conflati cōsultum & edictum prodiit p̄ter Germanā orthodoxamq; fidem, patiter August. professionē in Aquis admittendā, ad hunc scopū, sollicitati principes aliquot vt pseudoapostolos p̄conesq; huc destinarent. Cum iā fama incesseret Cæs. maiest. p̄zpropera nimis festinatione in perduelles Aqueses veluti inauditos p̄cedere cōstitutum esse, vt hæ tenebræ veritatis luce dispellerentur eadem sacra Maiest. 11. Cal. Nov. 1533 nouam cōmissionē

designat, quæ datur Licentiorum Pont. & Duci Sax. vt extremâ industriâ nauent, quo p̄ media Imp. constitutionib. cōformia vtraq; pars in Aquis vinculo pacis recolligetur. Interea sectarii Aquēses p̄ senatu decernunt ē numero exturbatorum Cathol. fidei cōciuium reassumēdum neminē in ciuium vel reipubl. mēbrum, nisi a cōu regentes primum pro vero legitimoq; magistratu recognouerit, receptionē & admissionē suppliciter poposcerit, cum p̄uia stipulatione se deinceps fidum morigerumq; iis superiorib. iussaq; eorum expleturum, si q̄spiam id detrectabat, iudiciumq; Cæsareum p̄stolari malebat, aut vrbe proscribebatur, aut ciuili custodiæ m̄cipabatur nihil obstante Cæsareæ Maiest. præcepto, quo paulo ante districte factiosis inhibebatur, ne vllatenus Catholicos in exilio degentes seu in negotiatione aut pacifica fruitione facultatum suarum aliove quouis modo inquietarent: Subdelegati Principum Electorum iam recensitorum commissionem suam à citatione omnium interesse prætendentium exorsi sunt, imprimis parrem vtramq; vrbes à se inuicē scissam, dein Antistitem Leodinum veluti Diœcesanum, tum Iulix Ducē tanquā Aduocatum in Aquis citarunt, coram iisdem legatis Catholica Maiestas vti Burgundiæ Brabantix & Limburgiæ Dux & qui certum fœdus prius cum Aquisgrano sanxerat, præpositus, Decanus vniuerfusq; senatus Ecclesiasticus vrbis ius suum deduxere querimoniaq; diffuse deposuere: Omnib. singulisq; auditis subdelegati Commissarii negotium vsq; adeo implexum, mentes ita alienatas depræhenderunt, vt in tranquillum sistere non valentes circa pleraq; capita videlicet Religionis exercitium, administrationem reipubli. exulum damna & reductionem, principum vicinorū querelas &c. recessum sub data 7. Idus Apr. an. 1583 formarint, ad Cæsaream supremamq; Maiestatem atq; eius decisionem cum consensione vtriusq; partis hæc & alia diffidia diffidentiasq; remittentes.

Post decessum Commissariorū non in melius sed in deterius impuriusq; relapsi perduelles, moxq; magno numero conciones suas adauxere, aliis Lutheraliis Caluini colore & errore pro libidine se indudentibus, & hæc quidē hæresis adeo sæcundo cespite coalescebat vt sub Gallicano & alemanico idiomate verba fierent ad populum, neq; catapactistarum ibi desiderabatur sentina, Principi Iulix eiusq; Iudici & præfecto in Aquis Ioanni von Then, quem recens ex functione secretariatus vrbis ad Iudicii præfecturā adegerat procaciter

resistebantur, hæc tamen & alia apparent. bus quæsitisq; excusationum inanis apud Cæs. Maiest. scripto tegebant, ratione cuius 9. Kal. Aug. an. 1585. mandatū cōmonitorium rursus emanauit à Cæsare, eo fine, vt desisterent factiosi ab exercitiis religionis virulentis, conturbationib. nouis & facinorosis, exitiosis machinationib. vt Archiepiscopus Silesiasticū & aduocatū in Aquis à se teniss. Iuliz principe constitutos minime impediret in iis, quæ eorum munerū esse dignoscuntur. Quæ imperata nō modo nō adimpleta sed Cæsareum rescriptū quantocyus ad ciuitates Imperii, dein ad diuersos legatos qui Vlmæ coierant, postremū ad plerosq; è protestantib. principib. emissum, addita imploratione vt interueniāt apud Cæsar. Mai quo istiusmodi mandatorū articuli diluantur ac erementur: interea cōtumaciter acta agunt rebelles Graniaquenses opponendo se se legitimis potestatib. & officiatis, proscribendo traducendoq; alios, attentando & accumulando res nouas in dies singulos, atq; hæc vniuersa vana verborum vastitie apud principes Imperii protestantes in rectum sensum facta exponunt. Iuliacus princeps & qui in Aquis læsi oppressiq; anno 1574. indefinente proteruiam Aquentium, vt qui iugum disciplinz detestarent planeque exolum haberent Cæs. maiest. pacificiunt, sacra maiest. inherens priorib. mandat remandatq; hoc anno, mense Decemb. eadem, quæ ante trienniu terroa dūm præceperat, intrinaturq; Imper. voluntas deputatū ex regia Georg. Ethenpreiss, verū dolose elusa est, subreptitijs senatus & noue doctrinæ traduces in peius semper dilabuntur, à Duce Iuliz designatum vicem maiorem Ioan. von Thenen ad id munus acceptare recusant, &c. Iterato igitur illustrib. princeps Iuliacus missa legatione remedium apud Cæs. M. sollicitat, Cæsar anno Christi. 1590. pridie Idus Ian. nouum mādaturū per Heroldū suū omib. ac singulis senatorib. rectoribulq; vrbis Aquentis nominatim sub interminatione Bani decernit, quo imperatur vniuersæ fidei ciues nullatenus in substantiis mercimoniis alioue quouis modo turbetur, Ioh. von Thene præorabs Iulig. Duce tanq. legitimo vrbis patrono, & protectore institutus nuper sædo ausu pulsus recipiatur, honor debitus ei deferatur, conuenticula noxia & alia exercitii religioni Germanæ contraria eassentur & annullerent, aliunde profligari rursus ex Aquis exturbentur, iudicia qua spiritalia, qua ciuilia haudquaquam præpediantur, sed in pristinū cursum restituantur, iuuētutis efformadæ directio scholastico Marianæ ædis, ad quæ ab antiquo spectaret, relinquatur, &c. Mandatum hoc eod. anno Febr. 1. frequenti senatu Heroldus intimat, eumq; patratum se Cæsareæ iussioni obtemperare scriptique testificatione confirmare receptionem Advocati & Maioris senatus promitteret, ipsis Idibus Februarii Iudex Ioannes von Thenen vna cum Iuliz ac Cluorum Principis Commissariis ingenti Catholicorum applausu Graniaquas ingreditur, atq; luce ad senatorias ædes deductus promissæ à Catholicis ac hæresi contaminatis magna ad gratulatione excipitur, intermedioq. iureiurando pro more ab eo religiose præstito cœpit cum scabinali collegio pro tribunali confedere, iustitiam ad ministrare, de reliquo parua fides dictis factiosorū in Aquis inerat, siquidem in iura senatus Ecclesiastici inuolabant, hoc ipso anno cœmisterii maioris partem prophanis vsibus applicabant, acceptoq; pretio alienabant, dissectis muris ac terra, cegestis demortuorum fidelium ossibus ædificia noua superstruebant, ob leuia delicta rigidijs æquo in Catholicos animadvertebant, aut ciuili custodia dolenter affligendo seu iniustis exactionibus opprimendo.

Et quia per idem tempus questi fuerant apud Præsulem Eburo-
num Ernestum Canonici Regalis Insignisque Ecclesiæ Aquensis li-
bertates ac immunitates suas per Magistratum rursus ad vomitum
reuerſum contra omnia iura lædi, cœmiterium in prophanos vsus
conuerſi, muros disici, sepulchra mortuorum violari, ossa ex iis im-
p è extrahi; Præsul tam ordinaria sua, quam etiam sibi specialiter à
Cæsare commissâ auctoritate mandat omnia attentata reuocari, his
verbis:

*Quocirca nos Ernestus uti Episcopus Princeps & conseruator an-
tedictus considerantes huiusmodi attentata prorsus libertatibus &
immunitatibus Ecclesiasticis inique diuino & humano aduersari,
cupientesque Reipublica Christiana tranquillitatem, insuper & affli-
ctis nostram, imo Casarea Maiestatis opem implorantibus subuenire
volentes, eos Burgimagistros, Viceburgimagistros, Scab: nos, Senatum
deputatos, & communitatem antedictos, ac quemlibet vestrum in-
solidum, auctoritate Casarea, nobis, ut præfertur, commissio serio mo-
nemus, vobisque districtè precipimus, quatenus intra sex dierũ spa-
cium, post notificationem presentium, siue in personas vestras, siue per
edictum, vobis factam immediate sequens, quorum dierum duos pro
primo, duos pro secundo, & reliquos vobis duos & cuiuslibet vestrum in
terminum peremptorium assignamus, omnia & singula prædicta,
vsurpationes, distractiones Cœmiterij, murorumque & appendicum
& quacunque in libertatis Ecclesiastica, nunciationisque noui operis,
aut aliter quouis modo præiudicium attentata & inuolata aduersus
antedicta nostra Ecclesia, libertates & immunitates, reuocetis, casse-
tis, & annuletis, nullaque inualida & illicita, seu attentata declaretis,
& declarari faciatis, iniuriamque illatam resarciatis realiter & cum
effectu, ac in futurum ab his & similibus abſtineatis, & abſtineri fa-
ciatis, ilico post presentis nostre, imo verius Casarea monitionis ac
mandati executionem, vobis factam sub penis Constitutionum Re-
galium ac aliarum in priuilegijs antedictis contentarum, & commi-
natarum; intimantes vobis & vestrum cuiuslibet, quod si secus fecerit-
tis, aut aliquis vestrum fecerit, nos contra rebelles seu rebellem, ad præ-*

tactarum poenarum & aliarum condemnationem & exactionem au-
 thoritate Regis ac Casarea predictam procedemus, & procedi facimus
 iustitia mediante, nisi causam vel iustas, rationabilem, vel rationabi-
 les oram nobis proposueritis, cur ad premissa minime teneamini, ad
 quoniam seu quas allegandas vobis hoc nostro, imo verius Regio seu Im-
 periali mandato in suis vigore & efficacia permanente limitamus
 sextam diem post presentium executionem aut insinuationem factam
 in concilio nostro Secreto Leodiensi hora prima alioquin ad videndum
 & audiendum declarari vos poenas constitutionum Regalium, & al-
 lias in predictis privilegijs insertas & comminatas incidisse nec non
 contra vos seu vestrum quemlibet in premissis rebellem & rebelles ad
 exequutionem preinsertarum & aliarum pretermissarum ut supra li-
 terarum tenorum realiter & cum effectu procedere & procedi manda-
 re brachio nostro seculari & aliorum per nos quatenus opus fuerit
 (unde vos per presentes duximus certificandos) implorato, suscipien-
 tes nihilominus ponentes & constituentes dictam nostram Ecclesiam
 Aquisensem nec non prapositum Decanum & Capitulum eorumque
 Vicarios & Capellanos, operarios & seruitores & supposita ipsius Ec-
 clesie & eorum Xenodochia & bona in Casarea Maioribus totiusque
 Sacri Romani Imperij ac nostram protectionem specialem, saluigar-
 diam & tuitionem. Harum verostrarum immo verius Imperia-
 lium literarum notificationem & exequutionem predictam lanitori
 primo nostro aut alijs Scultetis Ammannis & locorum quorumlibet
 officariis Notarijs & tabellionibus publicis predictis S. R. Imperio
 aut nobis subiectis desuper & requisitis demandantes. Datum in ci-
 uitate nostra Leodiensi anno à natiuitate Domini millesimo quin-
 gentesimo nonagesimo mensis Maij die decima octaua.

Insequente Mense peruelles in Aquis pro arbitratu suo syno-
 dalis iudicij adfessores & Imperialis iudicij Aquisensis Scabinos atque
 fidei loco & sede mouent vrbe relegant ac proscribunt, eoque li-
 centia eorum progressu ut quidam vir primarius mense Iulio in loco
 immunitatis audenter pronuntiauerit, non fore quietem Aquisgra-
 ni nisi cum nonnullis incolis Catholice fidei deditis actio insti-

tuatur eo tenore quo cum Templariorum ordine processum.

Illustrissimus Dux Iuliz Cliuorum ac Montium non ferens turgidus immorigerosque Auenensium spiritus non cessat rursus instare exordio anni M D X C I. apud Cæsareā Mai. vt intricatos hos motus pridem sperata finali sententia decidat, in consimilem sensum & alij Imperatorem sollicitabant; vnde 4. Nonas Iulij prout etiam ipsis Kalendis Augusti grauib; ac seriis scriptis Cæsarea Maiestas ad obsecundandum imperio suo, regimen tenentes in Aquis cohortatur, præsertim vt demolitionem noui operis in loco religioso cœpti non tardent, insolitis impositionibus neminem exhauriant, Scabinos vrbe proscriptos quanto citius reuocent exturbatis nouitiis in eorum locum suffectis, sedi ac dignitati restituant, constitutum iam Suz Maiestati esse præuia tamen citatione partium causam capitalem principalemque legitima conclusione terminare.

Quibus talibus Imperiis, clementissimæque supremæ potestatis minis, verborum arte dextrè satis contraitum responsum iue à turbulento hominum genere.

Hoc eodem anno 23. Octobris Rex Hispaniarum vti Dux Belgicæ in suspenso tenuit omnia ac singula indulta libertates priuilegia Aquisgranensium in suis ditionibus eo quod impunè alterius quam Catholicæ religionis exercitia permitterent quodque hostes suæ Catholicæ Maiestatis contra pacta antiqua penes se receperant ac fouerent, quæ suspensio quinta decima mensis Ianuarii anno M D C. demum remissa.

Incarnati verbi anno M D X C II. citatur à Cæsarea Mai. vtrique pars Auenensis dissidens sententiæ decisivæ promulgationem mense Augusto anno proxime insequente excipiendam quæ per deputatos mandato obsequuta comparuit.

Clementia ac longanimitas Cæsaris in æquitatem versa tam de plenitudine potestatis suæ & vltroea remissione statuum Imperii ad suam Maiestatem, quam Commissariorum Principum Electorum Treuirensis Præsulis & Saxonum Ducis relatione tanquam directus & competens Iudex partibus huic inde sufficienter auditis sententiam definitiuam tulit quæ insequente anno 6. Octobris emanauit hocque ferme tenore publicata est.

Nos Rudolphus huius nominis Secundus, Dei gratia Electus Romanorum Imperator semper Augustus, &c. denunciamus vobis quod anno post millesimum quingentesimum octogesimo primo, in sede & civitate nostra Aquisgranaensi præteritis subornatis electisque Consulibus & Senatoribus, vestrisque Successoribus, postquam in causa Catholicorum Consulum, Scabinorum & Reipublicæ Aquisgranaensis accusantium seu actorum ab una parte, aduersum vos accusatos seu reos ab altera Illustrissimi quoque Wilhelmi scilicet recordationis & nunc Ioannis Wilhelmi Ducis Iuliacensis, Cluuenis & Montensis charissimi nostri auunculi, affinis, cognatique nostri, vt cuius magni interest, negotium vestrum maturè & prudenter ponderauimus, vobis accusatis ante peritæ Cæsareas admonitiones nostras scripserimus, Legatos magni nominis, minas quoque & pœnalia mandata nostra miserimus, ac tandem sub Sacri Imperii excommunicatione seu proseriptione vobis præcepimus, vt omnem nouitatem, vim, & iniuriam accusantibus intentaram aboleatis, cosque in integrum restitueris, nihil effecimus. Vos enim nullis nostris monitis, mandatis aut minis parere voluistis. Quare tandem post nostram probaram ab Imperij ordinibus in vltimis Comitibus Augustanis, ad verumque Electorem Treuirensis & Saxonem editam commissionem post Subdelegatorum anno 1584. in vrbe vestra recessum, actaque omnia ad nostram aulam Cæsaream transmissa, post denique citationem nostram ad vos vndecimo Aprilis Anni XCIIII. destinata, definitiua nostra sententia huius anni XCIIII. Augusti 27. die coram nostra persona publicata, secundum omnes iuris allegationes iudicauimus, vobis accusatis seu reos nullo modo competere, aut licitum esse, in Sede nostra Regia vrbe Aquisgranaensi, in causa Religionis vllam introducere, aut introduci permittere nouitatem: sicuti, nec vestrum magistratum, vrbisque administrationem de facto vobis vsurpare: sed potius quicquid hactenus à magistratu, Scabinorum iudicio, & alibi constitutum abrogare & reuocare, omniaque vt ante introductam innoationem iuxta præscriptum Anno LX. decreti ab omnibus Tribubus atque Magistratu approbati & in executionem missi fuere, restituere. Actores quoque ad pristinum statum admittere, eorumque personas ad Magistratum, aliaque officia iuxta pactum eiusdem anni LX. denuò assumere, & eorum expensas in hoc negotio factas refundere, omniaque damna resarcire: quemadmodum nos respectiue cognouimus aboleuimus, reuocauimus etiam restituiimus & damnauimus: excipientes præterea pœnam, quæ vestro delicto debetur, quærelis etiam & actione aduersum vos Ducis Iuliacis, & actorum; quæ secundum iura simul aut seorsim decideatur. Omnia secundum publicatum Imperiale nostrum iudicium, cuius etiam Legato, vestro Procura-tori, ad ipsius postulationem, ex Imperiali nostra Cancellaria apographum dabitur: quo accepto æquum est, vt pronuntiata sententia in opus mittatur, quod vt fiat seridè volumus.

Quare vobis ex R. Cæsaris potestate, etiam ratione iuris imperamus, vt nisi nostram indignationem, Imperijque proseriptionem incurrere velitis post acceptas has literas sex sequentibus septimanis prædictæ nostræ definitiue sententia, in omnibus suis punctis, clausulis, articulis, & partibus obediatis, satisfierique faciatis, absque vlla mora seu negligentia: neque vllam vltiorem

controuerſiam moueatis: ſi modo noſtram Cæſaream indignationem, Imperijque proſcriptionem declinare volueritis. Hæc enim ſeria noſtra voluntas eſt. Citamus nihilominus vos virtute cuiusdem Cæſareæ poteſtatis, & volumus vt tranſactis prædictis ſex ſeptimanis, infra dies triginta, quos vobis pro primo, ſecundo, tertio & tandem peremptorio termino conſtituimus, aut ſi dies is iuriſdicius non ſit, proximo die iuriſdico, in aula noſtra Cæſarea vbicunque tunc ea fuerit, ipſi aut per Legatos veſtros compareatis, & mandato noſtro ſatiſfactum eſſe doceatis: aut videatis, audiatſque prædictam pœnam præſcriptionis vobis irrogari, voſque illius reos eſſe declarari. Quod ſi interim non compareatis, ſententia nihilominus aduerſum vos pronunciabitur, quemadmodum id iure & laudabili conſuetudine hæcenus obſervatum eſt. Secundum hæc vobis conſulite. Datum in arce noſtra Regia Pragenſi, ſexto die Octobris Anno recuperatæ ſalutis poſt milleſimum quingentefimum, nonageſimo tertio, Regni noſtri Boemici decimo nono.

Sententia hæc publicata eſt coram D. Ioanne Ellerborn Archipreſbytero, Wilhelmo Wylre Scabinorum ſenior & Francisco Widdenradt deputatis Catholicorum vrbiſ Aquenſis, atque ab aduerſa parte coram Syndico ſectariorum; menſe Nouembri eadem Aquigranenſibus tranſmiſſa intimataque eſt, proteſtantes ii qui Auguſtanæ confeſſioni dediti vehementer percuſi ſunt, reliqui è caſtris Caluini mandata ſimilia flucci pendere didicertant, quippe iam antea videlicet 17. Sept. in ſolito more à Cæſare malè informato ad ipſum dilucidius informandum & ad Sacri Rom. Imperii Electores, Principes, Comites, reliquosque ſtatus appellârant, plebeios ad interuentionem pro ſe faciendam ſubornabant, Conſules, adſeſſores Senatoresque priſcæ fidei ſtylo & oretenus contumeliis lacerabant, ac proſcindebant veluti ipſi urbem urbanæſque libertates in ſubiectionem Burgundiæ & Iuliz Ducum conſignaſſent, vnde eos eorumque complices æi publicæ rectè regulatæ turbatores, alieni Magiſtratus falſos uſurpatores, priuilegiorum, ſtatutorum, Iurium & immunitatum patriæ violatores, regiæ Sedis & vrbiſ Aquigrani hoſtes declarabant, dignos qui in exemplum irremiſſibili pœna ferirentur.

Ac licet plerique ſtatus Imperii In Comitio Ratiſbonenſi anno MDXCV. ſuper hæc Cæſarea declaratione qua Aquenſes iſti quærimoniis & expoſtulatione uſi, atramen poſteaquam hinc inde vltèrius ab Aquigranenſibus coram Cæſ. Maieſtate res ventilata & excuſſa, replicationeſque aduerſæ partis dirutæ anno MDXCVI. quarto Idus Iunii interloquutiones omnes interdixit, atque ſententia prius à S. M. Cæſ. lata in rem iudicatam abiit confirmataque eſt, proinde

anno incarnati verbi millesimo quingentesimo duo decentesimo mense Iunio Cæsar, Aquensibus à fide refugis suæ Maiestati totique Imperio refractariis aqua & igni interdixit, sententia talis erat.

Postquam pro tempore in regali sede urbis Aquisgrani de facto regentes Consules & Senatus ad instantiam & prosecutionem Catholicorum Consulium, Scabinorum, Senatus & ciuium ibidem, ac Ioannis Wilhelmi Ducis Iuliacensis tanquam interessentis ob eorum continuam contumaciam & non paritionem S. Cæs. Maiestatis literarum executorialium ijs debite insinuatorum & reproduclarum, quodque desuper sequuta sententia non obederint in Sac. Cæs. Maiestatis Domini nostri clementissimi & sacri Imperii bannum per sententiam declarati sunt. Idcirco nomine & vice sue Cæsarea Maiestatis publicamus & denuntiamus eosdem pro tempore de facto in dicta ciuitate Aquensi regentes Consules & Senatum simul & separatim pro bannitis publicis ita ut à pace & fide Imperii exclusi à pradietis actoribus & eorum consortibus vel quibuscumque aliis tam in persona quam rebus impune offendi possint. Publicatum Praga 30. Iunii anno 1598.

Exequutio huius sententiæ Principi Electori Vbiorum Ernesto demandata fuit ut perduelles ad patendum vi militati compelleret cui S. Maiest. Cæsarea significat se Treuironum Antistiti, Archiduci Brabantiae Germano suo, itemq; Ioanni Wilhelmo Duci Iuliae perscripsisse ad suppetias auxiliaresque ferendas si necessum foret.

Aderat ilico postea Heroldus Cæsareus Matthias Pierenpaumer qui ante Senatorias ades Bonni denuntiationem omnibus singulisque perlegit. Ciuium animis hoc insperato ictu petculsis ac suspensis Senatorum alii cum primis qui se hoc mandato peti persentiebant profugunt, cæteri Magistratus & publicis muniis de communi sententia tribuum, ad quas Imperii ac gubernaculi summa delata, se abdicant, Ecclesiastes doctrinas hominum de ingenio ac sapientia sæculi natas seminantes profligantur: Interea Limburgica ac Iuliacenses copiae agros finitimos occupant, inde pecora abigunt, prædasque agunt, ciues de facultatibus suis fluxisque rebus solliciti cum viribus ad vim depellendam diffiderent per interuentos Archiepiscopum Coloniensem obrestantur ut imminentem à ceturci-

bus suis tempestatem clementer auertat, tanuis per quoad controuersiaz omnes sopitæ, Cæsareisque & Imperii mandatis fietet satis.

Is consentiens cum Illustissimo Iuliz Duce transigit vt res citra armorum extrema exitia vastationesque componatur, qua constitutione facta nomine Iuliaci Principis Nobilis vir Zelo auitæ fidei propugnandæ præcellens Wilhelmus de Waldenburg dictus Scinckern Iuliz supremus officarius Aquas Graneas cum aliquot peditum manipulis subintrat Consulem Albertum Serick aliosque deportatos exilio ad patrium solum reducit, ad quorum ingressum in argumentum lætitiæ campanum æs maius virginis Matris personuit colligens & reuocans dispersos ad Marianam Principem ædem vt cantici Ambrosiani ibidem modulationi & gratiarum actionis diuinæque laudes carmini ante omnia adûsserent.

Archipræsul vero ac Princeps Elector Vbiorum Generosum ac Nobiles Dominos Philippum Comitem de Marca & Manderscheit, Arnoldum von Srens Colonensem Marscallum Adamum von Effren de Sechten Præfectum Bülz ac Theodorum Bisterfeldt I. V. D. Cancellarium vi commissionis suscepæ Subdelagatos Cæsareæ Maiestatis Aquas amandar, hi gubernaculum vrbis, prætoriz domus, armamentarii, portarum custodiam in se suscepere, artificumque tribubus hanc propositionem fecere. Quod tamen Cæs. Maiestas non leuia rationum momenta haberet priuandi ciues omnibus libertatum ac indultorum prærogatiuis, attamen ex ingenita ipsi clementia eam gratiam præstare vt si Imperatis Cæsareis per omnia satisfacere procliuas fuerint, de rigore iustitiæ promerito remissionem facere velit, ac eo casu siquidem in quouis Artificium collegio tribuque decem & quatuor personas idoneas præsentauerint, decretum sibi esse ex eis iussu Cæsareæ Maiest. Magistratum instaurare pristino legitimoque more. Acceptata hac summa gratia ab indigenis animi submissione & obedientia qua parerat, reipublicæ dignitates Catholicis restituuntur, ab ipsidemque sacramentum præstatur Cæsareæ Maiestatis sententiæ anno M D X C I I. latæ ac Senatus decreto anno M D L X. confirmato consentaneum, neminem deinceps in Senatum cooptandum nisi qui vita ac moribus se Catholicæ fidei dogmatibus inhærere atque Romanæ Ecclesiæ ritussequi sufficienter testatus sit.

Condicta pariter sub id tempus dies ipsæ Kalendæ Septembris memoria D. Egidii qua Clericorum ciuiumque multitudo supplicatio-

ni publicæ ac gratiarum actioni religioſè ob datum ſupernè reſtitutionis beneficiū vacare quæ proceſſio ad inſtantiā ampliſſimi Magiſtratus vſque huc annuatim Senatu Eccleſiaſtico ordinante continuatur.

Sub idem tempus aræ in Camera Conſulatus in qua res Diuina peragitur reſtauratio facta adpictique hi verſus:

Karole ſtruxiſti quod reſtituere Rudolphi

Sceptra, fidem, populum ac urbem defendite bini.

Et quoniam proſcripti omnes paucis demptis genibus aduoluti coram Subdelegatis Cæſareis iurato firmârunt ſententiā Cæſaream ſe inuiolabiter obſeruatuſ nec vnquam contra Sac. M. Cæſ. quicquam molituſ ab iſdem Commiſſariis reconciliati ſunt & ab Imperii Banno lſæci pronuntiati, ſaluis expenſis ſumptibus qui Illuſtriſſimo Iuliæ Duci, Catholicis incolis vniuerſiſque damnum paſſis ac læſis ex mulctatio ære condemnatorum per ſententiā Cæſaream exſoluendi forent.

Haud longe poſt vbiorum ac Eburonum Antiſtes Ernestus Andream Stregnart Leodicenſem ſuffraganiū & Ioannem Chapiauille Aquas direxit vt Confirmationis Sacramentum per ſequentes ciuiſas irruptiones minime adminiſtratum conferretur, Eccleſiaſtica diſciplina inſtauraretur, Synodalis Iudicii proceſſus contra criminoſos promoueretur, Scholis ſectariorum depreſſis ac exciſis, eæ in quibus iuuentus fide Catholica ac vitæ ſanctimonia imbueretur poſtliminio reſtituerentur.

Poſt hanc innoationem vbiſ queritabantur ciuium plerique quod pridem in Belgica terra ipſi eorumque mercimonia à veſtigalium, telonii pedagii exactionibus immunia exemptaque fuiſſent, quibus libertatibus cum vbiſ aliquot annis orbata eſſet ob admiſſa antehac in Aquas variarum ſectarum propudia poſcere ſe nunc vt Magiſtratus apud ſereniſſimos Archiduces Brabantiz promoueat ſeſt tutionem omnium gratiarum & immunitatum, abolitionemq; ſuſpenſionis priuilegiorum anno MDCXI. ab iſdem Principibus factæ: Syndicus vrbis iubetur à Senatu Bruxellas concedere deprecatum pro redintegratione libertatum quibus ab antiquo Aqueſes poſiti fuiſſent; quæ res licet primum ſat facilis impetratu viſa, attamē in complures meſes protacta, demum eatenus indè præſta eſt vrbis Aqueſis gratiam Archiducum Regiſq; Hiſpaniarum, vt prius reuerſa-

libus scriptis huiusmodi de buerit antiquas pactiones cum domo Burgundica inconcussae seruare, ac in vigorem Caesaris sententiae anno MDXIII. latæ solius Catholicæ religionis propagationem in in Aquis admittere, rescriptum Principum tale fuit.

Albertus & Isabella Clara Eugenia Infans Hispaniarum Dei gratia Archiduces Austriæ, Duces Burgundiæ, Brabantiae, Lymburgiæ, Luxenburgiæ & Geldriæ, Comites Habsburgi, Flandriæ, Arthesiæ, Burgundiæ, Tyrolis, Palatini & Hannoniæ, Hollandiæ, Zelandiæ, Namurci & Zutphaniz, Marchiones Sacri Imperij Romani, Domini Frisiæ, Salinarum, Mechliniæ Ciuitatum oppidorum & territorij Traiecti, Transilvaniæ & Groningæ, omnibus presentibus visuris salutem. Expositum & supplicatum nuper nobis fuit ex parte Consulum, Scabinorum & Senatus sedis Regalis & ciuitatis Aquis: cum certa quædam pacta accordata & fœdera inter Carolum pierrimæ memoriæ Burgundiæ, Brabantiae & Limburgiæ Ducem, &c. progenitorem nostrum ex vna & Consules Scabinos & Magistratum eiusdem ciuitatis Aquis altera partibus, vigore litterarum desuper confectarum de data in oppido Gandauensi die vigesima mensis Iulij anno Domini 1469. erecta & pleræque exemptiones & immunitates ciuibus & oppidanis dictæ ciuitatis Aquis concessæ ac per prædecessores nostros & quidem nonnisi per Philippum Secundum eius nominis Regem Hispaniarum Catholicum, Ducem Lorharingiæ, Brabantiae, Limburgi, locorum & respectiue, Patrem nostrum charissimum, gloriosæ & felicissimæ memoriæ, fuissent confirmatæ, sed propter certas causas, maximè quod in dicta ciuitate Aquis, per nonnullos qui Magistratus iura sibi adscribebant, alterius quam Catholicæ Religionis exercitia Impune permitterentur, ac Regiæ suæ Maiestatis Rebelles & hostes ibidem receperantur, vigore Edicti eiusdem de data, Bruxellæ 23. Octobris Anno 1591. fuissent suspensæ, vt nos rebus iam compositis, præactam suspensionem relaxare, & in felici nostra in Belgicis hisce nominis prouincijs inauguratione, antiqua eiusmodi pacta Accordata, Immunitates, & Exemptiones confirmare dignatemur, oblati adhuc sua ex parte Reuersalibus literis, quibus id quod sibi ac suis dictorum fœderum ratione, incumberet, se præstituros promittebant, quorum quidem Reuersalium tenor sequitur & est talis.

Nos Consules, Scabini, & Senatus sedis Regalis & Ciuitatis Aquis, Præsentium tenore attestamus, cum senore litterarum quondam Anno Restituta salutis humanæ 1469. In ciuitate Gandauensi datarum, inter Carolum, gloriosæ & pierrimæ memoriæ Burgundiæ, Brabantiae & Limburgiæ Ducem, atque prædecessores nostros, & Consules, Scabinos, & Senatum prædicta vrbis peculiaria pacta & accordata erecta, atque Ciuitati nostra certa Exemptiones, Immunitates & privilegia concessa, eandemque etiam successine per subsequentes Burgundiæ, Brabantiae & Limburgiæ Principes, a quo nonnisi per Philippum Secundum pierrimam quoque memoriæ Regem Hispaniarum Catholicum, vigore litterarum Anno 1556. ass. 12. mensis Iulij desuper confectarum, confirmata fuerint. Interca vero, quod per plerisque, qui de factis Ciuitatis gubernationi sese ante hac immiscuerunt Aditatio & Innatio Religionis Catholice in prædicta urbe, Aquis introducta, & alia, quæ eisdem non decuerunt, gesta, & cele-

brata essent. Atque etiam quæ tunc temporis admissi fuerint plures Banniti & proscripti tam ex oppido Traiectensi ad Mosam quam ex alijs provincijs inferioris Germaniæ atque etiam quidam rebelles & hostes sua Maiestatis, aliquamdiu in prædicta urbe haeserint, & ibidem seuerentur, ob quæ omnia prædicta sua Maiestatis prædictas immunitates, priuilegia, & acco data, vigere Edictis, Anno 91. die 23. Aprilis emanatis suspendendos, idem vero primo die Septembris elapsi Anni 98. per Sacram Caesarem Maiestatem, & Senatus Catholicus, in dicta nostra urbe resistentis, & aduersa religionis exercitia abolita fuerint. Neque præfati Consules, Scabini & Senatus sanctam Catholicam Romanam Religionem in dicta nostra urbe vigere & florere, nullaque alia al serui cuius unquam secta exercitia concedere & admittere cogemus tum etiam ea omnia ad quæ ex antiquis prædictis acco data & conuentionibus, Burgundia Ducibus obligati sumus & easdem sumus, adimplere & præstare libentes volumus Serenissimi in Principibus Alberto & Isabella Archiducibus Austria, Ducibus Burgundia, Brabantia, & Limburgia deuote & humillime supplicamus, ut præfata sua celsitudines, non modo suspensionem alias factam, cum omnibus inde subsecutis & dependentibus, relaxare, verum etiam immunitates priuilegia, & acco data prædicta de nouo confirmare dignarentur, cui quidem humillima nostra petitionis cum prædicta sua serenissima celsitudines Clementer annuerent. Nos qui quæ ex nostra parte: præ nobis, & successoribus nostris præsentium tenore offerimus & promittimus, in primis, quod nullam inquam Religionem Catholicam mutationem & inuolutionem in prædicta nostra urbe concedere velimus. Ita etiam, ut si per nos ipsos posterosque & successores nostros, alterius alicuius, quam Catholica Religionis exercitia impune concedantur, quod in eiusdem enatum Priuilegijs, & immunitatibus huiusce, iam denique per serenissimas suas celsitudines restituitur & confirmatur, frui & gaudere minime debeamus. P omittente quoque, quod nullo hostes vel Rebelles dictorum Principum aut Bannitos vel proscriptos ab eis sustinebimus, aut patemur apud nos viuere, sed ad requisitionem suarum celsitudinum expellemus, eiciemus, & abire cogemus. Neque etiam receptabimus milites vel pedites in nostra urbe qui possint offendere iudicis dictorum principum per illud ipsum in accordatæ, per serenissimas suas celsitudines iam confirmatæ expressum ac prouisum, reperitur, spondentes de super quid ea omnia & singula quæ prius memoratorum & confirmationem subsequenter factarum vigore, nobis ex nostra parte præstanda faciendæ atque adimplenda incumbeant, pariter etiam præstare, facere atque implere. A que omnes & singulos articulos prædicti accordatæ inter Carolum Burgundia, Brabantia, Limburgia Ducem, & prædictos offites nostros erecti infortis, in quantum & quatenus nos con erimus ratione saluos validos & firmos inuolabimus & perpetuo habere & obseruare, eisque nullam unquam rationem controuenire volumus sine fraude. Quæ etiam omnia præmissa sunt: saluo in omnibus sacre Caesareæ Maiestatis iure & sine præiudicio cuiusquam si contrahi: it nos amplius obligari, erga dictos principes Brabantia & Limburgia, in quorum fidem præsentis sigillo nostro Maiori munimus. Datum Aquigranidis 16. Decembris Anno 1499.

Eratque hæc Reuersales subscriptæ sub plica hoc modo Nicolaus Munsterus & sigillatæ sigillo dictæ ciuitatis Aquis in cera viridi pendente in duplici cauda; quibus quidem supplicationibus inclinari & Reuersalibus præiudicis acceptatis vestigijs prædecessorum nostrorum inhxerentes patique cum ipsis gratia & beneuolentia prædictam ciuitatem Aquis complentes

omnibus & singulis ad hanc rem pertinentibus & necessarijs maturè ponderatis, adhibito fidelium nostrorum Cancellarij & aliorum senatus nostri Brabantini & deliberatione matura Consilij nostri status præhabita ex singulari favore amore & gratia quibus erga præfatos supplicantes afficimur progenitorum nostrorum exemplo suspensionem suprafactam cum omnibus inde dependentibus & connexis relaxare, & eisdem supplicantes in pristinum statum restituere decreuimus prout eandem suspensionem tenore præsentium relaxamus, ac illos in integrum pristinumque statum restituimus & collocaamus. Tum etiam memorata accordata cum dicto nostro progenitore Carolo Burgundie, Brabantie & Limburgie Duce erecta & celebrata ac per prædecessores nostros confirmata pariter etiam pro nobis & in eisdem Ducatibus successoribus nostris in omnibus & singulis articulis & punctis non secus atque in litera desuper confecta de verbo ad verbum hisce essent insertæ confirmamus & ratificamus ac confirmata & ratificata decernimus. Ipsosque Consules, Scabinos, Magistratum & oppidanos Ciuitatis Aquisgranensis præsentis & futuros eiusmodi fœderibus pactis immunitatibus, priuilegijs & exemptionibus prout alias usque ad suspensionem prædictam habeant, & hoc de iure seu consuetudine decet ut & frui & gaudere permittimus & consentimus, eosque ac prædictam ciuitatem Aquisgranensem in nostram gratiam & beneuolentiam ac protectionem, suscipimus prouiso tamen ut hæc nostra suspensio, confirmatio restitutio in integrum & prouiso modo forma & conditionibus in præsertis reuersalibus & in hisce nostris literis contentis & expressis sit in omnibus & per omnia sine præiudicio omnium & singulorum, aliorum iurium, contentionum & actionum tam ratione superioris Aduocatie Mamburnij seu Maioriz Aquisgranensis quam aliter nobis quomodolibet competentium, mandantes omnibus & singulis nostris præsidibus, iudicibus, iudiciarijs & officarijs thelonarijs, receptoribus & subditis nostris Brabantie & Limburgie Ducatum atque aliarum Provinciarum & Dominiorum nostrorum ut ipsi omnes & singuli quos concernit, prædictos Consules, Scabinos senatum & oppidanos dictæ Ciuitatis Aquisgranensis prædictis fœderibus accordatis & immunitatibus modo forma & sub conditionibus prædictis libere & pacifice gaudere uti & frui permittant, nullique ipsis vel alicui ipsorum in usu eiusmodi obstat vel obstaculum ponant eius impediant, idque sub nostra indignationis pena, in cuius rei testimonium sigillum nostrum præsentibus literis duximus apponendum. Datum in oppido nostro Bruxellensi die 15. Mensis Ianuarij Anno 1600.

Vrbe restituta pristinae Germanæque fidei ac concordia cum finitimis Principibus firmata placidissima pace conuenit aliquamdiu Aquisgranum ab aperto Hæreticorum turbine, verum cum eisdem hi remanissent adhuc in ciuicibus mixti Catholicis, quorum etiam votis adlegebantur Catholici ad Magistratus munia, eorundem clandestina operata inter Scabinos senatoresque subinde quæ inter hos & collimitaneos Principes intestinae & externæ pro dolor succendebantur discordiarum faces, vnde positis consulis & inordina-

tis principijs cum causa mali necdum esset curata porta parsa fuit
 qua erumperent noui tempestatum ciuiliū ætus, noui lapsus rei-
 publicæque ruinæ non absque graui clade ac scandalo: quædam mo-
 tuum ciuiliū seminaria lubens volens prætereo & ad id quod pro-
 micuit anno MDCVI. referam: Cum euoluto tempore non pauca
 similitates & dissensiones inter Ducem Iuliz ac urbem Aqueensem
 concitata fuissent, tentataque incasso labore fœderatio in Cœnobio
 Dini Cornelij ad Indam pridie Kalendarum Iunij anno 1605. eo qui
 cōsequebatur serenissimæ Antonettæ è prosapia Lothariagica oriun-
 dæ Iuliz Ducissæ vnâ cum fratre Germano Duce de Vaudemont re-
 ligionis ardore Christi Diuorumque sacra Lipsana in Aquis venerari
 constitutum erat: illa dum urbem subingreditur, antiquata contem-
 ptio derepentē concitatur ciuibz nequaquam sustinentibus compe-
 tere ius Iuliaco Duci eiusue conthorali Aquas Grani intrandi Magi-
 stratu irrequisito, vtpote cuius esset saluo conductu anteaambulone
 securitati publicæ prospicere, in aduersum vero nitente comitatu
 principissæ, è quo pleriq; nobiles dum recta progredi citra præuium
 Senatus ductum moliantur ab indigenis punctionibus & bombar-
 darum verberare audenter repressi sunt: quo actu priores plagæ omnes
 recrudere: adeo vt molientibus Iuliacensibus res nouas Magistratus
 in Aquis mandatis quæ vocant sine clausula sub interminatione ban-
 ni ab Imperiali Camera 10. Ianuarij anno MDCVII. obrentis eos
 represserit ac compescuerit, deinde cum rursus eorundem Iuliaco-
 rum equitum Præfecti pacem & quietem publicam violarent, neque
 solū à negotiatoribus Aqueensibus è mercatu Francofurtano aduen-
 tantibus prædas agerent sed etiam eorum ductores opprimerent at-
 que ex insperato trucidarent, iteratò in ipsos citationes ex memorata
 camera sub denunciatione proscriptionis promanârunt: vt igitur has
 interminationes Iuliacenses à se dimouerent ac pariter iniustam in-
 iuriam Ducissæ reciproca vindicta prosequerentur mense quintili
 anno 1608. Iuliz Principis congestæ copiez itinera ad Aquas vnde-
 quaque occupauerant, nec ciues duntaxat eorumque facultates præ-
 dæ insolenti militi erant sed quod acerbioris doloris sensu profero
 innoxia multitudo pietatis & cultus Diuini ergo Aquas anhelans ad
 septennale Iubilæum non satis bono exemplo damnis ac ærumnis
 varijs promiscuè lacessabatur; incolæ Aqueenses conscriptis præsidia-
 riis Leodio & aliunde ilico accitis ad defensionem se haud segniter

parabant; demolitis vero à Iuliaco milite molendinis vrbi aditus præpeditisque per obstructiones aquarum proturbibus per Aquas Graneas profluere consuetis, pridie Idus Augusti inter cives exoritur clamor, procellæque æstuat, correptis Martiis signis forum complent, hostem vi aggrediendum ac in fugam vertendum decernunt, sed mox salutis suæ melius prospicientes ob incertum euentum consiliis mutato consilio causam malorū sibi à Iuliæ Duce incumbentium & impendentium disquirunt, stimulosque addentibus iis qui Iuliæ censuram cotiatus promouebant, è quorum numero erant tam Catholici quam hæresis aspersi compositio ac transactio aliqualis pacta qua imprimis Iuliæcenses id consequuntur vt renuntiatio fiat & summa obliteratio actionis in Camera Imperiali intentatæ, deinde vt quinque viri Senatorii Catholicæ auitæque fidei ~~de~~ itaquam qui huic Principis irritationi an sām præbuisent, atque sub specie quidem quasi qui ius Aduocatæ Mamburnii seu Maioriz Aquensis Iuliaco Duci comperēs in Archiducem Brabantæ & Burgundicam domum transferre studuisent, reuera tamen alia de causa in custodiam compellerentur: Scabini nonnulli qui per antea ctas disceptationes inter Iuliacos & Aquenses senatorio ordine abdicati fuerant, hoc obrinent vt ex ipsorum Collegio plerique rursus ad Senatum cooptentur: aduersæ religionis incolæ mirifica delibutione gaudii saturantur quod isthinc inter Iuliacū Ducem ac ciuitatem, hinc inter membra Reipublicæ ipsosque Catholicos discordiam ac diffidentiam enatam cōspiciant, arrigunt aures, inter vtrumque volant & quasi aliud agentes discordiarum inter Catholicos flammis facem supponunt, perque istam inquietudinem intestinam suos conatus sublimare summo conamine satagunt, quædam à Senatoribus experita pro voto nanciscuntur, quoad reliqua coram Magistratu & Subdelegatis Cæsareæ Maiestatis commissariis discretè pronuntiarunt nihil se prætere contra sententiam ab Imperatore anno M D C I I. latam, in tribus punctis duntaxat nempe baptismi Matrimonii & sepulturæ postulare moderamen synodalis iudicii, cuius suspensio ad tempus etiam mox subsequera.

Iam naturæ debitum anno salutis M D C I X. 25. Martii exsoluerat spiritibus ac beatarum mentium choro sociatus Serenissimus Princeps Ioannes Guilielmus Dux Iuliæ Cliuiorum, ac Montium Comes Marchiæ & Rauensburgi Dominus de Rauenstein, &c. vltimus in-

Clytæ prolapiz suæ non relictis vllis virilis seu fœmininæ stirpis proli-
 bus & fluctuabant incerto exitu ditiones ipsius, Ducatusque Anar-
 chi, atque à diuersis Principibus successionis ius in eos prætendenti-
 bus armato milite appetebantur; ablegabat Cæsarea Maiestas Ru-
 dolphus eius nominis Secundus Serenissimum Archiducem Austriae
 Leopoldum Argentoratensem & Passauiensem Præsulem seque-
 strum, volens positis armis rem geri ac coram se tanquam directo &
 supremo feudorum Domino ius id ventilari; & Archidux quidem
 antefatus ductore Harrgero Henoto I. V. Doctore & Canonico
 Metropolitana Colonienfis paucisque comitatus Iuliacum prima-
 rium Iuliz Ducatus oppidum fœliciter ingreditur, receptusque co-
 miter ab arcis præfecto Ioanne de Xetssenberg eam citra Martis o-
 pus occupat; verum cum in partes Marchionis Brandeburgici &
 Ducis Palatini Neoburgici successionem sibi adscribentium auxi-
 lia regum Galliarum ac Magnæ Britanniz, Principum protestan-
 tium Germaniz, statuumque fœderatorum Batauorum concede-
 rent, (qui etiam omnes post aliquod temporis interuallum ad ex-
 pugnandam munitissimam & toto orbe celeberrimam Iuliz ar-
 cem oppidumque præsidio Leopoldino & annona firmatum concu-
 rterunt) adeo vt antefatus Archidux Leopoldus viribus & nume-
 ro militum longè impar, cui nec miles nec bellici nerui subsidia-
 que amplius submitterentur; tametsi alioqui validissimus esset ac
 magni animi Princeps in armis, sedatissimus in toga, prudentia in
 illa sua ætate nemini secundus; recedere ante præstolatam ab ad-
 uersarijs simul adunatis obsidionem castri & ciuitatis Iuliacensis
 cogeretur; Aqueses veteris religionis hostes pietatis Catholicæ
 perduelles vtpote confines Iuliz tractui visâ hac belli fortuna in
 Principes ante memoratos sua eademque nouitia religione cooper-
 tos inclinante, occasionem hætam excutiendi Cæsaream potestatem
 & eius paterna edicta vigilanter arripuerunt, egressi igitur ar-
 mis probè instructi urbem Aquesensem, turmatim disfluunt ad Præ-
 dicantem nouitijs saturum commentis verbum exhalationesque
 Caluini labruscas vineæ Domini Sabaoth ac suarum opinationum
 phantasmata sub specie Diuini verbi eructantem ac venditantem
 in casa rustica à nemore finitimo hæud longè distita, Magistratus
 iam ante feuro hortatu sub interminatione suspensionis priuile-
 giorum & immunitatum præmonitus à Serenissimis Archiduce

Alberto Brabantiz Duce & Ernesto Eburonum Antistite tanquam Cæsareæ Maiestatis Commissariis superabolitione exoticarum & erronearum concionum, rebus suis prospiciens per publicum edictum sub arbitraria pœna cauet egressum ciuibus, ne nouorum ministrorum noxium edulium & inescans dulciter venenum mystico lenocinio rectum hauriant, certo præuidens exitio fore vrbi hanc licentiam, ac è tanto numero refractarium quinque solummodo maleferiatos salubrium monitorum edictorumque legitimi Magistratus transgressores successiuis temporibus ciuili custodiæ (prout id punitionis genus compellant) deputant, non vinculis, vti moris in eiusmodi, compellunt; pœnamque exiguam nummariam vni quinquaginta aureorum florenorum, alteri quinque & viginæ cæteris tribus modium Siliginis sub id tempus tribus florenis aureis circiter æstimatum contumaciæ intuitu exsoluendam imposuit, erogaturus has multas in vsus inopum, quæ ad supplices preces signaue obedientiæ aut pœnitudinis magis moderari potuissent, sed cum horum nihil præstaretur & quasi vi metuque Senatum ad reuocationem edicti instigare meditentur rei, tertio Nonas Iulij Anno Millesimo sexcentesimo vndecimo in corona magistratus conclusum, vel multam quisque suam è contumacibus penderet, aut si detrectaret, vrbe eo die excederet; quocirca eodem die & anno circa quartam pomeridianam maturum vlcus supputuit, ac benè antea præmeditata præcoctaque defectio exorsa, furoris popularium æstu iactatur periculosissimè vniuersa ciuitas (posteaquæ pridie Serenissimus Princeps Ernestus Elector Colonienſis & Eburonum antistes conseruator huius regiæ Sedis & Imperialis ciuitatis Aquensis ex vrbe abiisset qui tanquam Cæsareæ maiestatis Commissarius accitis ad se primarijs aliquot protestantium consilienter eos præmonuerat) confidentibus porro domi opulentioribus ciuibus veluti totius successus rei ignaris quorum tamen ære subornatus miles alebatur, inconditum vulgus fomitem suppeditat vt huius factionis vorax flamma quam ciuissimè quam latissimè proſperperet, principio dum tuba tristissimorum tumultuum classicumque cantandum, erraticum satellitium in vrbem induci tur quo latenter inducto

frequente numero ciues circa senatoriam domum agglomerantur dein ducenti circiter effera nimis temeritate inermes quidem ferocię tamen minarum ac cędis spirantes curiam petunt & cum fremitu conscendunt, Consul multitudinem insolescentem cōspicatus mox cancellos ante Senatoriam ædem occludi iubet, & quid poscerent exquirat, respondentibus, Consules & officiatos super nonnullis rogatos venire, ille inquit, paucioribus aditū & adlequium se minime recusaturum, at tam numerosam multitudinem admittere cōsultū sibi haud esse: hic iam promiscua turba in conditum clamorem continuo ingeminat, ad cancellos vi demoliendos media sibi non dæsse; velle prorsus vt quinque protestantes in ciuili custodia detenti libertati redonentur; tum Consul iterum, si quo grauemini præiudicio, stylo consignare supplicis forma libelli quę postulatis, tanto impetu & prece armata admitti ad prætorium æquum minimè esse, præsertim in Collegę & cęterorum de Magistratu absentia, in crastinam Senatum Ampliorem cogendum, ibi de postulatione ipsorum fauorabiliter discutiendum; Cum verò hoc responso magis sæuere animis ignobile vulgus, nihilque se verbis proficere Consul clare perciperet, ianuam (quippe vi eam perfracturos identidem comminabantur) aperiri mandat, ilico ceu Baccchicus ad sydera tollitur clamor vt quisque infestis armis præsto sit, iactam inquit aleam, finemque hæcenus perpefforum iam nunc se visuros, sicque religionis & conspirationis catelinaris socios verborum cędis inflammant & instigant; Deum immortalem quam facile furor arma ministrat quot è vestigio operarij ex officinis prosiliunt, quot milites aliunde hoc sine acciti Martialibus signis graues in publicum prodinunt, quis fragor armorum, animorum ardor, quā densus bombardarum fulgor; videre erat ex effusa licet præmatura lætitia etiam seniculos vili lacerna tectos sub hastili ferro aut æruginoso venabulo cespitantes alios, alios sub militaribus contis vix pedibus posse consistere, & tamen ad fortū accursare sæuiciam mentis impotenti manu palam facere, vno verbo quemuis breuem pede lumine hęcum concitum aduolare, Consulem prout & alios Senatores contumeliosis verbis incessere, morde ce lingua proscindere, velle se quinque conciues sine vllis ambagibus vt in libertatem asserantur; Consul quidem eos immodestię & impatientię arguebat tacitè, quod Senatus decretum de super operiri nolent, at illi tanto atrocius debachari, vsque eò vridem prouectę & in-

clinata ætatis Burgimagister Meiffius nomine trucibus seditionum
 minis ex sanguis factus ac veluti animi deliquium passus ad domici-
 lium suum fuerit deducendus; eadem furia inquietorum istorum ho-
 minum plerique ad Grani turrim properant eo animo vt æramento
 inibi pulsato signum factionis vice clangoris buccinæ cuncta arma
 personarent, cum vero aditus non esset parens in viciniam prouolan-
 tes disruptis foribus & malè mulctato custode portarum tanta auda-
 citate in rem suam intenti campanum æs in pulsum egerunt vt pistillū
 diuulserint, hoc sonitu alter Consulum Ioachimns Berchemius vna
 cum ciuitatis Syndico Badone Kuckhonen exciti cum per posticum
 in curiam conscendissent non absimili salute qua prior collega exce-
 pti sunt, confusi vocibus inclamare non destitit minax cohors vt ca-
 ptiuati sine multa liberi pronunciarentur; quæ cum vero iam fa-
 tus Consul blandis verbis furorem temperare studeret, animosque
 demulcere & in sequentem diem quo Senaturn' conscriberet remo-
 rari conaretur, excusatione obtenta quæ peterentur non in suam so-
 lius sed vniuersi Magistratus potestatem cadere, additaque multipli-
 ci patenisi pariter ac obtestatione vt arma ponerent; attamen cum
 verba nil proficentia peteret grauiora metuens nempe ad suæ &
 aliorum saluti prospiciendum coactus est captiuos è custodia edu-
 cere ac data fide indemnes relinquere, eundem nihilominus vti &
 quæstorem & Syndicum circumfusæ turbæ penes se in curia detine-
 bant, ne elaberentur, percontatus vero Consul an mancipatos se cu-
 stodia assuetare vellent, verbo tenus quidem negabant simulantes id
 in bonum ipsorum fieri ne à promiscua plebe armata forum viasque
 complente vim aliquam paterentur, teipsa tamen impliciti cassibus
 erant, sic igitur vsque ad nonam vespertinam ibidem detenti demum
 per posticum qua venerant erepserunt, exinde plerique nimbos &
 procellas factionis commouentium portarum vrbs clauēs earum
 custodibus vulgo Christophoris indigatis extortas per vim suæ po-
 testatis fecerunt, alij tres Patres Societatis Iesu ad Collegium suum ex
 Decanalibus ædibus reditum accelerantes exoneratis Sclopetis dum
 de improviso è medio tollere volūt, illi inopino discrimine animadu-
 uerso impigè fugam pro muro opponunt, quorum vnus ad ciuis ex
 opposito Collegij sitas ædes veluti asyllum profugit, in quem colli-
 matus idus irritus in fotes fenestrasque impexit, idem Pater fidam
 istam stationem minimè ratus se tutans transcensō muro per olito-

rium horum in aditum domicilium dilabitur, ibique aliquantisper delituit; sub hisce primis seditionum furij cessatum aliquamdiu a re Diuina in templis operanda quorum pleraque reclusa mansere praeformidinis magnitudine.

Quæ nocte insequente nocte prorsus illuc & in qua nullæ stellæ collucebant in cerebro indomiti vulgus agitata sint consilia posteridiei euentus docuere, etenim pridie Nonas Iulij necdum plenè albescente die in Iesuitarum claustra religiosum locum fit impetus, Patres numero octo tam domesticos quam peregrinos per compita platearum in curiam abducunt, vno etiam eorum in caput sauciato, clamoremque & mugitus edebant per contumeliam. *En Caesar venit, En Antichristus, En Leopoldum, En Casareum facialem*: cum vero plerique & fuscæ huius plebis captiuos Patres breuiori viz compendio per cæmiterium primarij templi deductos vellent, vociferari alij, haudquaquam nebulones hosce & fures per locum sacratum, ne forte prophanati contactu eorum locum contingat, quin potius per semitam quam alij flagitiosi mortis damnati calcant deducite; sic igitur in senatorias ædes pertractos mox cateruatim circumstunt, multa iniuriose exprobanter, multa interrogantes, fuit inter alios qui placidè amiceque respondentem religioso colaphum impegerit; quibus denique hoc in loco contumeliis & imposturis eos ferierint, quibus interminationibus torturæ mortis & exiliij, quoties ex vno conclauis in aliud raptrant super sedeo.

Sub idem tempus alij in Collegio Societatis diæ esculenta & potulenta quæ tepererunt abliguerunt, vñbus domesticis apta spoliaturæ, sacellum quoque omni excussa pudoris fronte scædare nihil subueriti, sanctos altissimi conerunt hoc est mutilant truncantque Angelorum ac Diuorum marmoreas imagines, ensibus punctim ac caesim lingua lustrant, Slopetos displodunt contra altare, ceram benedictæ agnos Dei vocant hostiasque non sacratas in vias publicas disiciunt, quin & apparamentis vestibusque sacerdotilibus quibus Diuina petaguntur vestiri adlubuit, mystarum munia obire, sublata hostia Dominus vobiscum per ludibrium intonate, quæ maior impietas excogitari potuisset, penè maledixerim iis cum veteribus, malè pereant insepulti iaceant, nisi Christiana fides intra modestæ cancellos me detineret, permisit vniuersi moderator Deus hoc cæco errore homines fatigati vt impudentes latuæ mendaciorum quibus apud viros

principes petulantem infantiam suam fucate studebant talibus facinoribus retegerentur, quanto sapientibus his barbari ac ethnici.

Tu Genitor cape sacra manu, patrioque penates

Me bello ex tanto digressum & cade recenti

Attreclare nefas donec me flumine viuo

Abluero.

Virg. 2. Æne.

Ac vt semel dicam nullum opprobrii genus in Deum & Sanctos iniurii prætermittebant; anne autē consiliariis mutis librorū dico cuti & cortici vel ipsius cordi parciū? minimē gentiū; qui huic factiose turbæ à cōsiliis aliud suggerebant, cōfringere, pessundare eodē die opera quorundā Ecclesiasticorū ac laicorū eo res perducta vt tumultuarii è Collegio secederent, sub vesperam itidē eiūs. diei ad laboratum vt de Societate Iesu captiui ex prætorio dilapsi sint vt quā voluntariē dimissi qui in ædes Decanales diuerterunt, quo relicto facinoroso cōplures in eisdē ædes impetū fecēre vt prædā retraherent, sed irritō successu, Decanus eo tēpore vir venerādus ac Nob. Iuānes Wormbs dict. Thomberg de re Christiana & disciplina Ecclesiastica in hac vrbe apprime meritis eos comiter ac per benignē recepit, & quinq; mensū spatio liberaliter hospitatus est, cōsecrantibus ipsis in dies singulos sacra mysteria in capella Decanalīs domicilii Diuo Oswaldo sacra.

Interim dū hæc initia tumultuū plebeculæ ex voto succedunt citra resistantiā Catholicorū, en è primariis sectariorū pleriq; qui in publicū signa militaria necdū cōtulerant simulātes se haudquaquā participes turbarū sectiōnūq; significā. Consuli Berchemio sibi iā decretum inquietam multitudinē vi armisq; è foro ac senatoria æde propullare modo ipse cōsul nō reclamaret, quæ certē nō alio fine proposita fuissē quā vt indagarent nū Catholicis mens arma induendi seseq; defendendi, ex eo cōiecturare licet, quā eū idē Consul respōsum tulisset se nō modo refragari huic consilio, sed etiā antesignanū se præbiturum, ilico resiliēre, absq; profusione innoxii sanguinis, & sine summo vitæ & fortunarū discrimine hoc fieri minimē posse renūtiabant, expedit magis vt amicæ pacationes sanciantur eoq; nomine Ioannes Berchem Aduocat. Aquēlis nō ira pridē ante ab utroq; Iuliæ Principe designat. ad aulā Iuliacam ablegaretur sollicitatus ibidē opertos Commissarios: verū Catholicī huic sententiæ haudquaquam subscripsēre, sed cōsultius eis visū vt sectariorū primarii motuū cōcitatores serio cohortarentur arma primū seponerēt, dein per libellū supplicē à magistratu

deposcerent præteritis grauaminibus suis modum dari, in quo promouendo adiumento se futuros : tandem hi primarij mediatores inter Magistratum & turbulentam plebem audenter se offerunt, ac pridie Nonas Iulij transactionis articulos, postidie alios atque alios proponunt, dixisses rem vniuersis cordi curæque fuisse, dum autem hoc arguto tractatu Consules cæterique senatorij ordinis inani spe lactantur, clandestinè missus ad aulam Cliuensem Ioannes Ralsber-
ner rediit, nona nominati mensis sole ad occasum commeante ingressus urbem ad contumaciam perduelles commonefecit pollicitatione iuncta ad futuros propediem Commissarios qui omnia ex voto directuri sint, in eundem sensum Aduocatus Verden recensuit mandatum ex præfata Aula sibi consignatum.

His peractis cum deferbuisset paulisper primus furor statim subit mens in portum ciuitatis suæ plenis velis nauigandi, Patres Societatis abigendi ac vrbe proscribendi, assertæ suæ confessionis exercitia obiundi, Consules & Senatum Catholicum muniis suis de facto & propria authoritate præter iuris ordinem deturbandi, ætærium compilandi, militem conscribendi, cui ex ætario & impositionibus mensura stipendia exsoluerentur: vix dictum aut cogitatum & ecce factum, senatores officiis exuunt, Reipublica gubernacula sibi assument, domos, alteram ad fustem, alteram ad alutinum caput nuncupatam, in quibus ante Cæsareæ Maiestatis sententiam damnata sua exercitia facere consueuerant rursus inuadentes, quin & pro Gallici idiomatis sermone tertiam dictam das *Reinisch Hauss* (siquidem illico fæx populi vnde quaque Aquas aduolârat) celerrimo conatu atq; adnifu sibi aptant, pro sepulchreto suorum cœmiterium iuxta ædiculam sacram D. Iacobi occupant, peregrino milite è tractu Iuliacensis Principatus accito muniunt urbem de nouo deliguntque duo de nonaginta viros, ac inter eos ex primariis plerisque quibus gubernaculum Reipublicæ incumbat, cooprat in super sex armotum consiliarii, exinde variegatis coloribus & insigniis mecœnatum suorum vexilla complura efformantur explicanturque sub signis distributi milites ac ciues, tibiis tympanisque cuncta gaudent, ex armamentario Machinæ æneæ pertractæ in fori arcem ac vallum vrbis; afflictæ ciues Catholici vndique coangustantur, aliorum domicilia milite aduentitio & ieiuno qui ambederet esculenta singula stipantur, alij impune à sicariis enecantur, plerique sauciantur & sustuario pul-

tantur, nemini porro Catholicorum indultum fuisset aut pedem vrbe efferre, aut facultates suas alio in tutum deuehere, sed neq; epistolis quidem aut ab ipsis destinatis aut acceptis pepercere se statim, ita mens haud conscia recti anxia erat rimabaturque vniuersa.

Exciti igitur variis rumoribus confines Electores Imperii ac Principes Commissarios suos mox Graniaquas dixerunt; inter primos venere 16. Iulii possidentium Iuliz Cluiz &c. Principum Marchionis Brandenburgici & Ducis Palatini Rheni Neoburgici Legati Nicolaus Langenberger atque Conradus von der Heggel I. I. D. D. quorum ille assererat se cum Catholica Romana Religione sentire, hic Augustanam confessionem profitebatur, hi duo 19. eiusdem Consules, Scabinos Magistratumque legitimum accersentes praua insinuatione gratia Principum exhibitis fiduciariis literis non quidem ab ipsis Principibus sed ipsorum Consiliariis propoluerunt, haud alio fine quam uti arbitros ac pacatores discordiarum se interponerent aduenisse, ut igitur cordi ducerent, iustaque trutina expenderent discrimina malorum ex subortis intestinis motibus impendentia, ne propriae sententiae plus nimio acquiescerent neue ansam subministrarent vltioris iacturae atque exitii sed multo magis in compositionem controuersiarum procliuēs irent, quod sic confidentia & amor (sine quibus rempublicam ipsorum pessum ire necessum esset) inter ipsos acaduersarios succrescat, at neque suffragarentur duntaxat iisdem exercitium religionis ipsorum (cum quo ciuitas iam antehac in flore & vigore perstetisset) verum etiam ad Senatorias functiones admitterent; gubernaculum in Aquis democritae proximum, multisque periculis obnoxium atque eo euidentiori exponere eos illud casui si quod pluribus competit ad paucos restringant, praesertim cum ex alia parte apri magis ad perfungendum cum laude officii ac honoribus publicis inueniantur, ex communicatione dignitatum concuium animos deinceps solidiori amoris nexu colligandos fore, quod ad Patres Societatis Iesu spectaret posse eos vrbe dimitti, &c.

Decima Kal. Augusti scriptum infamatorium a Simone Claessem praesente ac stimulante praelibato Kalckbernero tumultuariis in pleno foro ex edito loco vulgo auffs dem Stern praetensa quaedam grauiamina, & querimonias contra magistratum & eiusdem membra ad conflandum eis odium continens praegitur, inter caetera etiam Iesuitas ubique locorum alterum pedem in ambone suggestuque, alte-

rum in ædibus Senatorijs figere, eorum conciones seditionas, sub vocabulo Marianorum fratrum periculosa eos sedere ac sodalicia quibus animos sibi deuinciant & secretiora quæque à quolibet statu expiscantur, de quibus omnibus abolitionem reformationem restitutionem itemque rationes poscebant &c. ac in talibus flagitijs insolentibusque Catholicos quos Makukos indigitabant aut pauore concussi secedebant à foro publico aut reprimébantur, & has aliasque infanas barbaries & ebrios furores sectariorum omnia conspurcandi nihilque per vim intentatum relinquendi, apud non paucos principes ac Magnates impudente larua mendaciorum scilicet vnico asylo ac praesidio hæresis sic conuestiuere impacta totius mali culpa immeritis Catholicis, vt difficile fuerit succum veritatis iis deinceps instillare, veramque sectæ rationem credibilem facere.

Ad propositionem Iulæorum Commissariorum tertio Nonas Augusti Senatus legitimus renuntiat, se iam ante, licet irritò successu, cum primariis tumultuantium pacificationem tentasse, in suam vero potestatem non cadere quæ postularent Commissarii iis adstipulari: Eapropter vigesima eiusdem mensis tacite præterita relegatione Patrum Societatis, cætera puncta instanter versere Legati, cumque Senatus à concepta semel resolutione non abiret, sollicitarunt vt præter concessum non dogmatistis exercitium religionis ipsorum tertiam saltem partem ex hoc hominum genere Magistratui ad infererent, aut certe vt tres quatuorque solummodo iuncto iis Syndico ac Secretario veluti inspectores non iudices ad Magistratum ascendere non detrectarent: consensione omni constanter denegata à Commissariis constantur certi transactionis articuli in quibus vel maxime eò collimatum vt sectariis in propriis ipsorum habitaculis conciones obire liceret.

A Serenissimo Principe ac Domino Alberto Archiduce Austriæ, Burgundiæ, Brabantie, Geldriæ &c. Belgii totius Dynasta nomine potentissimi Hispaniarum Regis ablegari Aquas generosus ac strenuus Dominus in Werp Traiecti ad Mosam Gubernator, itemque Nob. D. Volckardus ab Achelen I. V. D. & Archiducibus à consilijs s. Kal. Augusti appulerant quibus in hæc verba sermo.

Posteaquam Serenissimus Princeps Albertus, &c. de astibus ciuicæ commotionis turbidoque statu Aquensim edoctus fuisset, succur-

risse ipsi qua ratione huius sententia Casarea anno MDXCIII. lata sueque Celsitudini ad exequendum commissa, ac S. R. Imperij constitutionibus, itemque concordatis nouissime anno MDC. redintegratis è diametro repugnarent, cumque ex hac confusione presentissimum urbi exitium immineat, ex singulari affectu in eam vitio cuius protector esset & publica pacis studio flagitare S. Celsitudinem ut cuncta rursus assopiantur, sententiaque Casarea & Imperij constitutionibus fiat satis, quod si communitas reluctetur existimans vniuersa iura Ecclesiastica ac civilia suo subiacere arbitrio S. Celsitudinem tanquam exequutorem sententia Imperialis & nobile Imperij membrum in refractarios animaduersurum, priuilegijs libertatibus singulis ac commertiorum questu eos exuendo, &c.

Ex parte Reuerendissimi & Serenissimi Principis Electoris Ernesti Vbiorum ac Eburonum Antistitis reuerendus admodum ac nobilis Dominus Arnoldus à Bucholtz Hildesienfis Pæpositus Consiliarius ac Cathedralis Leodicensis Canonicus eoque tempore Archidiaconus, hoc vero, quo hæc scribimus, eiusdem Ecclesiæ Pæpositus, itemque nobiles & strenui viri Philippus Roßt zu Werß Electoralis aulæ Colonienfis supremus præfectus, Tolbiacensis officiat, Reinerus Beißel à Gymmenich Dominus in Schmitheim Nürbergenfis ad Arenbergenfis officiat Arnoldus Prium dictus Aldenhofen I. V. D. Ioannes Venlo I. V. L. vterque Archiepiscopo à Consiliis, ad Auensium motus componendos directi pridie Nonas Augusti Principis sui mentem pluribus enuntiant.

Imprimis altè repetunt quo pacto Sux Celsitudini demandatum fuerit exequutionis onus in proscriptos Aquenses anno MDCVIII. ac nisi eiusdem interuentu deprecatoriisque scriptis vigori sententiæ Casaræ remissio accessisset, iam tum omnibus libertatum indultorumque insigniis urbem priuatam fuisse, mitigatione clementiaque Cælaris subsequuta ordinem senatorium in Aquis restauratum fuisse, cum certa obligatione præstiti à quouis è corpore Senatus Sacramenti quo omnis in futuras ætates magistratus adstringeretur, quocirca intellexisset Suam Celsitudinem maximo doloris sensu tot fractæ fidei perfidos conatus ac machinationes quæ cum Cæsareæ decisionis, propriis ipsorum sponsonibus, iureiurandi religione

firmatis & S. Rom. Imperii constitutionibus directè contrariantur Celsitudinem suam ex connata sibi clementia & affectu in urbem tum etiam vi commissionis Cæsareæ per hosce Legatos, ciues in procelloso salo fluctuantes cohortari vt factorum enormitates quibus nec apud æternum numen nec apud supremam in terris potestatem defensionis locus pateret, ob oculos ponant, animoque versent impendentes vltices manus diuinæ pariter ac humanas si ita in cœpto progredierentur, monere eos seridè ad sedatiora & saniora pacis consilia capeßenda cunctaque in pristinum statum restituenda, &c.

Hi omnes Principum Commissarii pluribus mensibus ciuicos motus sistere conati sunt irritò tamen successu,

Quia vero plerique Commissariorum Iuliacorum incusarant Catholicorum Senatū eo nomine quasi cum Domo Burgundica fœdera sanxisset in præiudiciū Iuliæ Principum; ob id Syndicus vr-
bis rei veritatem exposuit qualiter renouationis priuilegiorum impetratio ab Archiducibus Brabantia ac Burgundia nullatenus contrarietur Maioræ aut aduocata, nihilque alienationis iurium Iuliæ Principum inuoluat vt ex Rescripto Atchiducum prænotato compertum ac exploratum sit.

Mense Septembri tres è seditiosorum turba Ioannes Raschberner/ Adam Schanternel & Volckwin Womma in Prætorio conclauerationum vulgo die accinß Kammer perfractis muris aperuerunt, alij deputati eodem mense arcam in qua congesti nummi vr-
bis repositi referātunt, cunctaque inibi reperia circiter millia Dalerorum viginti suæ potestatis fecerunt.

Difflugerant nonnulli sectatorum Aqueñsum ex Aquis Leodium partim Cæsaris Cæsareæque vindicis dextræ metu perculli præodantes quod tristibus fatis læta Tragœdia Aquisgrani orta exitum habitura esset, partim ob negotiationes suas, quare vigilantissimæ Præsul Ernestus solerti cura ne suæ Leodini inquietorum hominum perniciosi consiliis agitentur, neue falsæ doctrinae vento afflarentur hoc edicto iis prospicit cuius tenor eiusmodi.

Ernestus Dei & Apostolica Sedis gratia Archiepiscopus Coloniensis S. R. Imperij per Italiam Archiecancellarius & princeps Elector, Administrator Monasteriensis, Hildesheimensis, Frlisingensis & Stabulensis, Comes Palatinus Rheni, Dux vtriusq; Bavaræ, West-

phalia,

phalia, Angaria & Bullonen. Marchio Franchimontensis, Comes Loffensis, Longiensis, Hornensis, &c.

Vniuersis & singulis Pastoribus, Vicepastoribus & alijs curam animarum exercentibus Diæcesis nostra Leodiensis.

Salutem in Domino.

Cum proprium Pastoris officium sit non solum ouibus suis alimenta præbere, sed & gregem à lupis diligenter vindicare, nosque magno dolore nostro animaduertamus iniuriis temporum presentium & maxime intestinis victorum quorundam locorum & super religione dissidijs euenire non raro, ut exteri se ad ciuitatem & oppida aliarum loca Patriæ & diæcesis nostra Leodiensis recipiant, de quibus merito verendum sit, ne sub pelle ouium quam gestant, latius sint lupi rapaces, qui regi Dominico insidientur, ouesque cura nostra commissas deuorent volentes proinde de opportuno remedio, quantum in nobis est providere, vobis vniuersis & singulis seu vestrum cuilibet districte præcipiendo mandandam duximus, prout serio & peremptorie mandamus per presentes, sub interminatione Diuini iudicii, & pena arbitraria, quatenus exteros quoscumque qui ad districtum Parochiarum vestrarum venerint, ac ultra tres dies in eodem hæserint, diligenter & fideliter attendatis in eorum vitam & mores, nec non locum habitationis unde venerint, aut quo vadant, inquiratis, nobisque, seu nostro in spiritualibus vicario nomina eorum & cognomina cum pertinenti inquisitionis huiusmodi serere toties quoties id acciderit intra alios tres dies scriptis literis referatis: Et ut in informatione huiusmodi nullam patiamini remoram aut impedimentum vniuersis & singulis parochianis vestris nobis subditis exterorum huiusmodi receptatoribus, seu fautoribus sub consimili interminatione & poena excommunicationis, aliasque ea qua venerint exteri ipsi coercendi, mandamus, quatenus simulatque de aduentu huiusmodi exterorum notitiam habuerint, eorundem aduentum, nomina & cognomina ad vos referant, & si à vobis fuerint super informatione huiusmodi facienda requisiti, sinceram rei veritatem vobis sub suo fidelis iuramento

explicent & aperiant, volumus autem ne quisquam presentis nostri mandati ignorantiam possit pratexere, illud publicis per oppida nostra Leodiensia valuis affigi, & per vos proxima Dominica populo ad Diuina congregato sub sacrum Missa officium publicari. In quorum fidem presentes fieri & sigillo nostro muniri, nec non per Vicarium nostrum in spiritualib. generalem subscribi mandauimus. Datum in ciuitate nostra Leodiensi an. Domini 1611. mensis Sept. die 22.

Diximus antea post exortam tempestatem & æstus ciuicæ commotionis Legatos Principum vndequaque Aquas aduolasse mense iam præscripto vndetrigesimo Septembris à Galliarum quoque Rege & regina Legati Marchio de Vieu ville Gubernator vrbs Mafietien- sis & Lazarus de Selue Præses Metensis aduenêre, ab omnibus comiter excepti salutarique, Kalendis Octobris plerosque Catholicos qui ordinis senatorij fuerant, & alios à sectarijs urbem regentib. deputatos ad ædes in quibus hospitari accerfentes fiduciaris literas Reginae ijs exhibent quib. illa significat alio fine hos non ablegasse quam pro quiete ac salute reipublicæ, eidem Legati proluxa oratione ad pacis bonum & vinculum omnes ac singulos cohortati sunt commemorantes studium Regis sui iam fato functi in diremptione controuersiarum inter Pontificem Maximum & Veneros, itemq; se haudquaquam iudices arbitrosue sed amicos interuentores ac compositores in pacis puncto futuros nequaquam cogitare se præiudicii aliquid aut detrimenti duros Cæsaræ Maiestati, Duci Iuliz seu alijs quouis modo ius sibi vendicantibus, &c.

Posteaquam deinceps hi Francici cum possidentium Iuliz Principum Commissariis crebro coirent consiliaq; captarent, ac Brabantinos itemq; Colonienfes à suis conuentib. excluderent, 4. Idus Octobris conflatos pacis articulos Magistratus Catholica castra sequentis deputatis proposuerunt, nempe vt prius legitimusq; ordo senatorius pristino honori restitueretur; Patres Societatis Iesu relaxarentur atq; eorum Collegio functionibusq; immitterentur, aduersantia Catholicae religioni exercitia nō nisi extra mœnia interiora Carolinamque, vt aiebant, v. bem permitteretur, quod sectarii pro arbitratu possent libertatē religionis suæ, ingressumq; ad senatorium ordinem promouere expensis ciuitatis, quod clauēs v. bis eiusq; custodia committerentur præfectis militum ac personis vtriusq; religionis iuxta discipli-

nam militare à Iuliacensib. præfixam, quod archæum & arcana quæque per deputatos hæreticorum atq; etiam Iuliacis Commisariis visitarentur, visitata scripto consignarentur, ad extremum quod ipsi Iuliacenses deinceps forent iudices controuersiarum quæ inter Magistratum & protestantes suboriuntur; atque hos aliosque articulos ita immutatos acceptati quasi imperitabant, cum vero subscriptio senatos in has conditiones tanquam in Cæsareæ Maiestatis ac suum præiudicium directe vergentes protelaretur atque ab Imperatoris Subdelegariis transactio omnis inhiberetur, superuenit pœnale mandatû Imperatoris sub data Kalendarum Octob. quo tumultuarius sub interminatione proscriptionis austerè præcipitur vt à nefariis machinationib. desistant, cunctæque pristino statui restituant, &c. Subdelegati Cæsareæ Maiest. hoc mandatum seditiosorum deperatis intimare prælegereq; connituntur, at ipsi proteiue abscedunt, ad pulsum tympani nouâ ferociâ sese cõglomerantes, nouaque consilia coquentes, interea memorati Subdelegati iussu dāt vt Augusti Cæsaris Rudolphi mandatum publicitus affigatur, furere sectarii solitum furorem lauciato gradu vulnere in caput animoso adolescente seuerino Boxtorfio Canicenate, qui S. Maiestatis parentes mandataque portis & valuis templi suffixerat, circumducunt eisdem sanguine respersum adiunguntque vt exemplaria appensa tursus detrahat, deinum ipsam ac Nicolaum Münsterum vbi à Secretis ex immunitate hospitalis domus Diuæ Elisabethæ effraetis foribus eductum custodiæ mancipāt, diuersi foriū quo hospitati Cæsaris Subdelegati constipatis ciuib. æquè ac militib. vnde quaque circumdant, tamq; efficiem præmonstrant audaciam, talæstu indomitæ libidinis feruntur vt plerique Catholicorum seio suasu ex Archiepiscopalib. Legatis vnū Clarissimum Virū Arnoldum Prum ab Aldershouen cõmonuerint ex vrbe recederet, cui quia alias sub Catholico regimine Syndicatum vrbis laudabiliter administrarat peculiari ratione offensa erat insulsa ac incõdita plebs, is igitur à Principe suo reuocatus opportunè se periculo subduxit.

Primo & vicesimo Nouemb. Legati Gallicani & possidentium Iulix Principum nouas effinxere pacis iniundæ conditiones in quas tamen Magistratus priscus nec potuit nec debuit assentiri, quia cõstantia Catholicorum animaduersa Marchio de Vieuville vrget nisi in has cõdescendant, necessum fore vt in primas suffragari debeant vt pote quæ ab ipso Senatu & à Christianissimo Rege Francorum itemque

Pontificis summi Parisijs degente Apostolico Nuntio, Iuliacique Commissarijs subscriptæ ac adprobatæ essent; quod equidem à vero longissimè aberat; Magistratus discretis verbis contradixit omnibus hisce, Cæsareæque Maiestatis decreto obsecundare velle apertissimè testatus est, atque ita cum Francisci Legati (quorum alter videlicet Marchio licet ad speciem Catholicæ fidei deditum se profiteretur, in partes nihilominus sectariorum siue donarijs occæcatus siue à federatis Principibus correptus corruptusque plurimum inflexus erat) in prædictis transactionum punctis inanem ac sterilem operam subirent, ne tamen tanquam Christianissimæ Reginæ oratores nihil effecisse viderentur præsertim pro fide orthodoxa, consilium cœpere, saltem Patres Societatis in Collegium reducere quod illis inter cætera mandato Regio præscriptum erat, Patres licet reuerent illi reductioni assentirene quid contra Cæsaream Maiestatem committere viderentur, neue causam suam à communi Catholicorum se iungerent; attamen Legati persistētes in sua sententia incertum quo instinctu vi eos ex ædibus Decanalibus pertractos quadrigæ imposuissent atque ad Collegium, quarto Nonas Decembris reduxerunt; deinde quintadecima eiusdem abutim fecere promittentes ipsis Directoribus sectariorum quod articulis pacis à se propositis à Christianissimis Rege & Regina Galliarum indubitato curarent approbationis robur addi, ipsamque Magistratum ac reliquos ciues ad obseruantiam eorundem constringi: quocirca biduo post Bado Ku. kbouen Syndicus atque Balchazar Münsterus Magistratui veteri & vero à Secretis sub incognito habitu (siquidem sub id tempus egressum ex vrbe ex catholici sermō Catholicis interdixerant) dissimulanter ex Aquis se subipiunt & coassumpto Dionysio Meyls Aduocato Mosæ Tractati in Franciam subsequuti vt de liquidissima veritate citra vllam vastitiam Christianissimam Maiestatem circa Aquisensem controuersiam edocerent, & indagarent pariter num S^a Maiestas præciosos pacificationis articulos ratos habuisset, itemque peterent humillimè vt S^a Maiestas Christianissima dissidium Aquisense ad decisionem Imperatoris Rodolphi remitteret.

Interea ex seditione ortum trahentes Rectores Vrbis per tabellionem ac testes legitimis consulibus demandant vt consularibus fascibus sese abdicent Senatusconsultis nullis intersint, Senatorii ordinis viri ne aliter quam priuati indigenti se habeant, generatim vniuer-

lis Catholicis vrbe excedere sub acri animaduersione iterum atque iterum interdunt. Iam nox aduentabat qua Christi Saluatoris nostri in hac luminis oras humanis membris prodiuntis memoriam festiuo antiquatogue ritu Catholica concelebrat Ecclesia: hac vnus perduellium, mulicunductor vna cum efficiatis nonnullis seu vano tetrici timore vbi non erat timor seu animo piaculum aliquod committendi principem Basilicam, itemque Augustinianorum familiarum Ecclesiam subintrant omnes ritus Diuinasque laudes despiciatui habentes, haud longe post Subdelegati Caesareae Maiestatis Commissarii ex Aquis abitum etiam festinant.

Anno nouo millesimo sexcentesimo duodecimo se adaperiente rex Franciae atque Regina Mater Regens tam Consulibus Scabinis ac Senatui prisco quam illis aduersantibus ciuium deputatis perbenigne scribunt desideriumque tranquillitatis publicae exprimunt, ac petitioni Catholicorum annuentes controuersiam Aquisgranensium ex Caesarea Maiestatis tribunal remisertunt.

Hoc eodem mense Ianuatio optimus Imperator Rudolphus eius nominis Secundus dies peregrinationis suae in hoc mundo paucos & malos expleuit, abinde vno mense acto duodevicesima Februarii etiam Reuerendissimus & Illustrissimus Princeps Ernestus Archiepiscopus & Elector Colonienfis vtriusque Boariae Dux Auenfis urbis protector in fata concessit, sicque inter spem & metum vtrique pars discors in Aquis velificabatur ac fluctuabat summa rerum penes protestantes residente, qui ab hoc tempore deferentes domicilium vbi prius consilia publica agitarant senatoriarum aedium conclauia omnia ac singula occupant.

Per decessum Imperatoris Rudolphi, Duci ac Electori Palatinatus Rheni competebar in iis regionibus quae Franconici iuris sunt Vicariam demortui Caesaris operam exercere; cum vero Dux ipse minorrennis esset Illustrissimus Princeps Philippus Ludouicus vtriusque Bavariae ac Neuburgi Dux tanquam senior ac proximior agnatus tutelam atque administrationem earum ditionum Palatinatus annexumque Vicariatus Sacri Imperii regimen sibi vindicabat, eius fratris nati iunioris Ioannes filius Ioannes Baponensis Dux eadem sibi adscribebat, quocirca mense Aprili ex parte Philippi Ludouici eiusdemque primogeniti filii Wolffgangi Wilhelmi Neuburgi ac possidentium Inter Ducatus Principum Legationem obijt Aquis

Marcellus Theodorus, qui Catholicis Consulibus Scabins totique senatorio ordini proponit discrimen status in quo versentur, insuper pernigilem curam industriad ac sumptus Principum suorum ad compositionis quietisque perturbata reipublice media spectantia ubi oculos ponit, quæ cum optatum effectum non sint sortita iterato offerre se Illustrissimos Principes ut tandem commotio intestina sedari queat, non diffidere eosdem vi Imperialium constitutionum ac auctæ bullæ tenore quin præter se alium neminem, nominatim Palatinum Bipontinum sive requisitum aut agniti Imperii Vicarium, cum quod memorati Principes cumulatis favoribus ac gratia urbem prosequuti essent, tum quod ea ipsa urbs nomine tutelæ ac patrocinii eis subderetur, quod si tamen Bipontinum imploraturi essent ex iuris norma protestari se de nouitate ac inefficacia facti, &c. Senatus pro sedulitate ac propensa principum in se voluntate gratiam dicit, excusationem obtendens quod Cæsarea Maiestas iam supremam potestatem interposuisset cuius mandata facta recta habere iam nunc promississet, aduersarios quidem apud Bipontinum causæ suæ patrocinium sollicitasse se vero haudquaquam posse à Cæsarea sententia deflectere, neque tractatum huic detrimentum inferentem inire, in limine esse electionem noui Romanorum Regis cuius Imperio se subdere procliuius esset, &c.

Directores ac deputati hæreticorum in Aquis multa atque indefessa prece pulsant aures Ducis Bipontini Ioannis administratoris Electoris Palatinatus Rheni ut turbulentam rerum faciem sopiret vel infirmitatem regiminis sui & adeptos ciuicos honores confirmaret.

Is Guilielmo Comiti in Seien & Wigenstein / Domino in Hempturg / Marquardo Frichero & Georgio Friderico Pastore luciconsulitis atque Palatinatus Consiliariis motus Aquensium ex tempore & occasione conciliandas imposuit, qui quinto Nonas Maii Aquas adueniant: mandatis Administratoris legitimo & irreprobo Senatus coniunctim propositis, cum proluxa oratione ad extinctionem incendii utrumque cohortati essent, Catholici ipsis nonis dictæ mensis scriptis contignatum responsum dant hac fere ratione ac sensu: quod turbata tranquillitas publica sit se nulla uia obstringi qui sua vi verum magistratum loco dimouissent, æ-

rarium inuassissent ac pro arbitratu dissipassent hos violatores pacis
 æquè ac iustitiæ habendos, à prædefuncto inclytæ memoriæ Cæsare
 Rudolpho pœnale mandatum contra vsurpatores eiusmodi &
 inuafores emanasse, cuius exequutio Serenissimis Ernesto Electori
 Colonienfi & Alberto Arciduci Austriæ Belgicæque data sit &
 acceptata, eodem mandato interdici ne vlla transactio isti seu è
 diametro aut ex obliquo repugnans admittetur, ac licet vnus Com-
 missariorum è viuis sublatus sit, superesse nihilofecius alterum,
 quo infcio pacisci nec libere nec licere, negotium vsque adeo ar-
 duum à Cæsare Mafestare partibus hinc inde citatis & auditis
 ventilatum peritulis annis, præmaturaque causæ cognitione di-
 iudicatum exequutionique traditum vno veluti temporis momen-
 to ac tali præcipitantra (quæ plerumque non audititiæ esse so-
 leat) à Vicario Imperii in dubiam partem vocati seu infringi sine
 forma & figura iudicii fcs minimè esse, immo ne ab ipso quidem
 deligendo Cæsare niti prius inique contra ius sententia & re iu-
 dicata quæsitum decidi posse, præsertim in fauorem aduersariæ
 partis quæ procularis legibus ferro & armis totum Imperium de-
 luserit: His accidere iniquiunt inhibitionem Vicini Principis Neo-
 burgici verantis ne cum Arbitris Bipontini Ducis Legatis trans-
 actio instituatur: cumque inauguralis dies noui Imperatoris im-
 pendeat dilatam eo malle se causam, rebusque ab ipso iudican-
 dis stare, quod si tamen Commissariis quidpiam disponere in vo-
 tis sit, se armis circumquaque septos & iustissimo metu protesta-
 ri de euidendi nullitate, iusque suum soli Imperatori succedaneo
 referuare: Hæc Catholici; verum Calvinodogmatistæ ex affini-
 tate religionis emollierunt arque adeo ed inflexerunt Legatos vt
 per modum recessus duo primaria capita, de religione aliud aliud
 de ciuili administratione edixerint, illud vt protestantes fartagi-
 nes suorum dogmatum nouitiorum libe è seminarent, hoc vt
 abique delectu religionis quiuis tribuum suffragiis adscisci queat in-
 ternatum, quo recessu exhilarati se statim destituitis officiis omnibus
 sub primo vrbs gubernaculo Ioannem Ralsbrennern & Adamum
 Schanerness hunc Caluini illum Lutheri opinionum fluctibus ab-
 ruptum in Contules deligunt tanquam qui in æstibus arcaicæ fa-
 ctionis choragos cum aliqua singularitate zeli se commonstrassent,

præterea quadraginta Luthero septuaginta sex Caluynodogmatistas iureiurando adstringunt Magistratus munia subire.

Comitia Francofurti ad Mœnum indicta erant mense Maio vt ad Imperatorium fastigium alius sublimaretur, ad hæc Catholici ex Aquis destinant Ioachimum Berchem Consulem ac Scabinum vrbis vtriusque iuris cognitione clarum disertumque, insuper Badonem Ruckhouen L. Syndicum vna cum ante memorato Balthasare Münstero eo fine vt Illustrissimo Principum septemvirosum Collegio, atque electione facta ipsi Romanorum regi assilum statum vrbis ruinæ proximum denuntient & auxiliarem manum quam humillimè deposcâr, adue: sarij Ioannem Rolande I. V. D. primum, deinde Ioannem Ralckberner Wolckwiltum Momma & Antonium Wolff Legum D. edicunt: iam Cæsar Matthias electus in ead. Francofurtana ciuitate Imperiali decorandus erat diademate quando vtriusque Aquisiensium Magistratus remoti & remouëtis depurati se coram sistebant, verumtamen à Maiestate Cæsarea vtrosque loco ac statione assolita excedere iussum, circumactis Comitij Imperator temporius Aquisiensis vrbis vlceri medendum ratus Aquas ablegat Gulielmum Comitem de Fürstenberg Heiligenberg & Werdenberg &c. Cæsareæ aulæ Consiliarium ac Camerarium, Arnoldum à Berclas & Fœlicem Rüdingerum vtrosque à consilij S. Maiestati in appellationum causis coronam Bohemicam spectantibus qui Aquasgrani 28. Nouemb. aduenêre proque maiori securitate in quadrigis suis præfatos Ioachimum Berchem / Badonem Ruckhouen. & Balthasarem Münsterum reducere excepti duodecim ciuium & duabus militum vixillationibus in occursum ipsis effusis, exordio mensis subsequenti accessitis ambarum partium deputatis ad Cœnobium Dominicanorum his fermè terminis limitatam instructionem edixêre: Cæsaream maiestatē tam proprio conseruandæ pacis & iustitiæ studio inductam quam ab Electoribus monitam Aquisgraneusium causam singulari curæ habere serioque mandare vt dum eorum controuersia à S. maiestate discutitur ab omni vi iniuria innouatione vtraque pars se coarctet cohibeatque, cum primum vero velle vt Burgimastri exauctorati Scabini indigenæ & incolæ Vrbis canæ sanæque Catholicæ fidei dediti, signatim Consul Ioachimus Berchemius, Bado Ruckhouen Syndicus & Balthasar Münsterus Secretarius vrbis vtpote qui ad succurrendum oppressis Catholicorum rebus anno integro & supra apud

Cæsaream Maiestatem, itemque apud Regem reginamque Galliarum atque alios Principes & status Imperij indefessam impendebant operam eoque nomine ab aduersarijs insidijs petebantur, nullis inuitatis exactiõibus aut alijs oneribus aggrauentur, neue in iuris sui prosecutione vllatenus infestentur, vbe deportati relegati aut fugitiui reuocentur & priuilegijs patriis omnes vti frui minimè præpediantur, vti quos Cæsarea Maiest. in suum patrociniũ fidem & clientelam suscepit, Scabinale Collegium in iure dicundo & iustitiæ administratione haudquaquam interpellentur; in Societatis Iesu Patres nulla insolescentis vulgi vltiora fulmina euomantur, denique quoniam ætarni vrbis militum stipendijs exhaustiretur dispicerent vt inutiles sumptus succiderentur, sub finem parænesis iuncta vt ambæ partes discordes Cæsareæ Maiest. iussa explerent illique se lubens volens subderent, nec sibi vanè persuadere rem posse per alia quæsitã diuerticula terminari &c. verò Senatui optatissimum hisce mandatis morem gerere vt ex eiusdem responso exploratum sit: ex factione ortus Magistratus se expurgando ciuicis turbas dolose tegebat, ac in sui innocentiam multa hinc inde aucupabatur, constanter Cæsareis Legatis factam Administratoris Electoratus Palatini transactionem & confirmationem regiminis opponens; haud longè postea Commisarii Marchionis Brandenburgici ac Ducis Neoburgici tanquam possidentium Principum Iuliz Cliuorum, &c. Ducatum itemque Bipontini Principis vti Vicarii Imperii in patrociniũ tumultuantium aderant, qui omnes conciliationis media capeßenda ciuibz suadebant illi quidem præfixa à Francis Legatis, hi nouos articulos proponebant.

Indigenæ Catholici in Aquis prolixo scripto coram hisce Cæsareis Commissarijs diluerunt supplices libellos protestantium aduersariorum suorum exhibitos ab ipsis in retroactis Comitibus Francofurti, quibus habitæ factionis anas puta synodalis iudicii rigorem enormitatem exactiõis, Societatis Iesu Patrum admissionem in vrbem haud præscia ipsorum communitate aliaque talia produxerant producta aggrauare ac Catholicis remota à se totius malicula impingere studuerant, vltius de veritate rei idem Catholicus legitimusque Senatus Legatos Cæsareanos edocuit, videlicet quod si duxi Aquis regimenque de facto tenentes Rudolpho Secundo Imperatore pijs, deinde Metropolitani Vbiotum & Electore Ernesto

demortuiscam occasionem cupidè arripuerint, atque Illustrissimum Palatinatus Administratorem tanquam S. Imperij Vicarium in ijs tractibus qui Franconici iuris sunt varijs modis induxerint vt per Legatos de concilianda concordia inter ciues tractationem instituerit, & ipsos quidem ex responsis ac protestatione à se oppositis haud obscurè colligere quid mentis sub id tempus esset Catholico Magistratui, perrexisset nihilominus Commissarios Vicarij & recessum non citatis amplius nec auditis Catholicis, nullis etiam alijs mandatis productis concepisse, consuli que intimasse &c. è quibus pateat iam memoratum recessum contra rem per Imperatoriam Maiestatem inelytæ recordationis iudicatam & per partes acceptatam sine commissione, sine citatione, citra processum citra formam & figuram iudicii, ac absque causæ cognitione conceptum insinuatumque ipso iure irritum ac inualidum esse, nec vllum obtinendæ restitutionis impedimentum operari posse, cum non præster impedimentum, quod de iure non sortitur effectum, idque tanto magis quod priscus senatus illa ipsa luce de euentissima eius recessus nullitate & metu metusque duratione protestatus sit &c. Scabinj inelytæ Aquensis vrbis sub certis conditionibus iustitiam pro veteri instituto administraturos iusque dicturos se promptos obtulerunt sæpe memoratis Cæs. Maiestatis Legatis.

Posteaquam sub finem Decembris Comitia Cæsar Matthias Ratibonam indixisset datis ad ordines ciuitatesque Imperii literis, præsto fuere & ibi deputati protestantium ac regimen tenentium in Regali Sede Aquensi Apologiam præsentantes mirabili vassititæ cusam qua conquisitis vndeque mendaciorum ac imposturarum coloribus exortam in Aquis ciuicæ commotionis tempestatem tegere ac excusare conati sunt. 14. Kal. Febr. Millefimi sexcentissimi tertii decimi priusquam abiturum Aquisgrano parant prænominati Cæsarei Legati, capita Commissionis suæ voluntatemque Cæs. Maiestatis reiterant & inculcant vtrique parti atque ita rursus in viam se dedere: quibus tamen parum commoti sectarii nihilo mitius erga Catholicos procedunt seu deportatione exilij seu custodia ciuica vulgo *Gras vnd Wfortengebott* / aut excubiis, impositionibus & contributionibus insolitis aut destitutione officiorum aliove quouis modo eos conturbant: quibus compertis Cæsarea Maiestas Idibus Maii tam ad Scabinos literas dat exhortans eos

ut nullatenus cultum administrationemque iustitiæ lista linant, quoadusque causæ principalis decisio pronuntiata fuerit, quam ad regimen urbis tenentes quos insinuat ob nouitates inductas, quod Catholicos ad excubias urbis personaliter cbiundas adigant, quod eos patrio solo proscribant, quod impositionibus inauditis aggrauent, quod collectam non modo à ciuibus, verum etiam pagatim ab omnibus accolis extorsissent sub specie impendendi eam in sumptus à Commissariis suis factos, cum tamen hi ista duplo minores essent, quod Maiorem Municipii Porcetani Albertum Schretz propria autoritate loco & dignitate mouerint, suspecto in eius vicem Ioanne Kalschberger / quod hæreditarium Præfectum eiusdem Toparchiæ Ioannem de Meroide dictum Hoffalis civili custodia arctassent hac duntaxat causa quoniam prænotatum Kalschberger non recognouisset veluti legitimè talem spatiam adornantem, quod Scabinali iudicio in iure dicundo obicem ponant; mandat igitur Maiestas Cæsarea ut ab eiusmodi facinoribus cœptis iusta animaduersione dignis se cohibeant, &c.

23. Iulii nostro præsidio centum & quædraginta peditum scætarum munierunt urbem, exordio insequuti mensis vexillum Brandeburgicorum militum sub ductore Possig immittam est, exinde portæ ciuitatis omnes quatuor exceptis obseratæ murisque vallatæ, variæ itidem præparationes adinuentæ ad impetum hostilem sustinendum seu impigrè inferendum: fama iam magis magisque vulgante in limine esse rebellionis meritam pœnam; scætarum mobilem suam substantiam ad tutiora loca clandestinè deuehunt, quod Catholicis denegatur.

Cumque apud factiosam plebem Aquisensem verba & edicta Cæsarea incassum proponerentur tandem anno reparatæ salutis 1614. 23. mensis Augusti mandatum proscriptionis declaratorum in Aquis Graneis publicatur à Subdelegatis Cæsareis hoc fere tenore.

Nos Matthias &c. notum facimus omnibus ac singulis nostræ Regalis Sedis & Urbis Aquensis ciuibus, incolis cuiusque nominis, status, dignitatis existant, quod post felicem ad Imperij clauum gubernandum promotionem ad quam diuina providentia vocati sumus in id vaicè & maximè deditimus operam ut iustitia vbiuis locorum plantaretur, quo veluti medio pax atque concordia omnium statuum mæbrorumque Imperij coalesceret atque conseruaretur. Posteaquam igitur ipso mox regiminis exordio ad nos perlatum qui motus & confusiones in politicis patirer ac Ecclesiasticis à quintæ Iulij retroacti Anni 1611. in

nostra & Imperij vrbe Regaliq; Sede Aquenti essetbueint, negotium hoc veluti arduū & prægnans specialiter eord; curæque duximus, & quicquid ab vtraque parte tam pr. lei Catholice Mag. stratus atque communitaris, quã nunc regimen vsurpantium nomine per deputatos ciebro qua Viennæ qua in Dixta Racisbonensi prolixè fufceque fignificatum non modo relegere iussimus, verum etiam pro exploratione certiore via veritatis Illustres ex aula nostra Commiffarios ad vrbe Aquentem proxime effluxo Anno 1613. emisimus, vt carnis in futura causæ decisione à iustitiæ orbita eo minus aberraretur: quemammodum etiã quicquid ab Electoribus Principibus ordinibusque sacri Imperij vtriusque religionis ad nos iam inde à triennio perscriptum in causa hac accepimus, maturâ deliberatione præuia examinauimus, ac nihil intermiscimus, quod ad idẽ negotium sane proficiendum conducere quadatenus posset: ex vniuersis autem prælibatis Actis, Iudicijs & Processibus euidenter ac dilucide perspicitur quod cum Anno 1181. in vrbe ista prima eademque tumultuosior cõmotio exstitisset, qua Senatus pr. scus ab officio suo de facto dimotus, notabilisque tam in Ecclesiasticis, quam in Politicis rebus mutatio incidisset, frater noster inelytæ recordationis Cæsar Rudolphus Secundus eius nominis, ex paterno erga vrbe affectu, obligationeque incumbens sibi muneris de modo medijsque mature dispexerit, quomodo incendium istud, quantocius citra grauius discrimen extingueretur, eam siquidem ob causam eadem sacra Cæsarea Maiestas principio aditos & co-fines ciuitati Principes ac status Imperij, Episcopum nempe Leodicensem, Ducem Iuliz & Cluiæ vna cum Philippo Barone in Winnenberg, & Philippo Comite Nassouiz Commiffarios constituit, qui quidem negotium id sibi commendatum habentes summo studio commissionem suscepere, verum apud iniquitum illud hominum genus (quod sub id tempus despecta omni & Imperatoris & Commiffariorum auctoritate armis corripuerat, armamentariū curiamque occuparat, regimen inuaserat) prorsus instructose laboratum: attamen Cæsarea Maiestas eo comperto ad rigorem iuris nondum processit, sed lenitate & mansuetudine paterna etiam tum & iteratò vsa, secundam alteramque commissionem Ioanni Treuironum Antistiti & Augusto Saxoniæ Duci S. R. Imperij Electotibus imposuit, sed ne tū quidem amplius quid effectum, quã quod subdelegati ipsorum, qui posthabito omni turbarum periculo in vrbe se cõtulerant post multam temporis, operæque iacturam, recessum ibidem reliquerint, quousque ad finalem causæ, in Comitijs Augustæ Anno 1582. celebrâdis, decisionem, pars vtraque vteretur: hunc recessum non modo non acceptauerunt, verum etiam querelas suas apud Rodolphum Cæsarem postmodum deposuere, plurimisque annis in Iudicio egere, donec tandem Anno 1593. ad audiendam definitiuam sententiam citati comparuerunt, ibi quippe in præsentia suæ Cæsareæ Maiestatis contra reos eiusmodi publicata est solenniter sententia, quod videlicet quæ temerario & illegitimo modo attentata in vrbe essent, irrita haberentur & omnia in eum quo ante fuerant statum restituenda forent: cum veto à altera, quæ in Iudicio succubuerat parte, mandato Cæsaris executoriali nondum satisficeret, factum tandem est vt Anno 1598. quinto nempe post condemnationem istam & sententiæ definitiæ publicationem, Banui in eos sententia propter contumaciam pronuntiaretur, qua percussus ad obedientiam de-

num perducti cumque iuramento religiose præstito polliciti fuissent, te mandato Cæsaris per omnia parituros, in gratiam a Cæsarea Maiestate iterum sunt recepti, posteaquam autem dec. mortuo post anno non solum contra publicatam sententiam executorialem & factam banni declarationem, sed etiam contra iuratam condemnatorum partitionem nouæ ab inquietis hominibus, qui tamen maxima parte non indigenæ sed aduentitij alijs locis pulsi perhibebantur, turbæ præter omnem expectationem in vrbe eadem excitarentur Cæsar Rudolphus factum istud tanquam authoritati & dignitati suæ ratione latæ sententiæ & rei iudicæ summè contrarium grauius ac moleste admodum tulit, moxque pro vindicanda authoritate sua seuerissimum penale mandatum aduersus tumultuantes hoc sensu publicauit vt ab attentatis vniuersis abstinere & promulgatæ anno 1693 sententiæ parerent, promissisque suis ea ratione satisfacerent; porro nullatenus ambigendum quin si superuixisset diutius Cæsar Rudolphus authoritatem dignitatemque suam violari nūquam passus fuisset, cum præsertim pro tumultu isto sedando & mandato suo exequendo, iā Commissarios Ernestum Archiepiscopum & Electorē Coloniensem & Albertum Archiducem fratrem suum cum plenissima exequendi potestate constituerit, quandoquidem vero Cæsare è viuis sublato, stante interregni tempore, duranteque tumultu in vrbe per Illustriss. Palatini Principis Ioannis, Electoratus Palatini Administratoris & Imperij in ijs quæ Sueuici & Francoici iuris sunt Viarii Legatos recessus nouus & inauditus 19. Maij anno 1611. in vrbe cusus & publicatus est qui priori Cæsareo mandato executoriali & promissis Sacramento firmatis è diametro repugnat, & non solum in pernitiem detrimentumque eorū qui ius quæsitum iam obtinent, sed etiam ad auctoritatem prædefuncti Cæsaris fratris aliorumque succedaneorum Imperatorum minuendam vergat, res nimirum matùre examinatas & iudicatas validatasque iureiurando partitiones, per viam extraiudicalem tam facile annihilare & cassare velle.

Eapropter nos diligenti circumstantiarum omnium examinatione & negotij torij deliberatione adhibita, aliter iudicare & pronunciare non possumus quam publicatam 28. Augusti anno 1593. sententiam demortui Cæsaris & sequutas partitiones promissionesque in vigore suo permanere, insinuatōque ac publicato pridie Calend. Nouemb. anno 1611. mandato Cæsareo per omnia (posthabito antememorato recessu Palatini deputatorum) satisfieri debere, quem ad finem Commissarios Illustrissimos ac Serenissimos Ferdinandum Archiepiscopum Coloniensem & Albertum Archiducem fratrem nostrum, nō secus ac ante à defuncto Rudolpho Cæsare factum, constituimus inque mandatis ijs dedimus vt vel ipsimet vel per subdelegatos suos hanc decisionem mandatumque hoc declaratorium & cōtinuatorium prioris omnib. in Imperiali vrbe & sedē Regiæ Aquisgrano habitantibus aperirent ac patefacerent, rēos & condemnatos debitorū ad partitionem obedientiamque modis omnibus plenaria potestate instructi adigerent, neue locum mutarent donec cuncta in cum quo ante quintam Iulij anno. 1611. fuerant statum plenarie restituerent, vniuersis igitur ac singulis eiuſdem in eolis subditisque prædictæ ciuitatis, quicumque contra res iudicatas, executiones partitiones & mandatum Cæsareum anno 1611. promulgatum aliquid sub quocunque prætextu contactis mandamus serio vt ab

omnibus istis innouationibus quocunque etiam nomine veniant, quāprimum abstinere, cuncta in eum quo post factam anno 1598. partitionem vique ad quintam Iulij anno 1611. fuerunt statum restituaris, de partitione coram Commissarijs eorumue Subdelegatis ipso opere & facto restitui, omnibus quæ Commissarij vobis imperaturi erunt obtemperetis, & nihil in diuersum moliamini, nisi summam indignationem nostræ Maiestatis & pœnas superioribus executionibus & partitionibus nec non proximo mandato Cæs. reo inferas evitare nolitis, refusione sumptuum & speciali in eos qui duces se auctores & antesignanos turbarum istarum præbuerunt animaduersione, peculiari nostræ cognitioni reseruatis, quemadmodum etiam querelis si quas contra veterem legitimūque Magistratum proficere quis velit, post factam partitionem auditis, iustitiam omnib. ad ministraturum promittimus, quæ omnia ita terio æstimamus ac districte præcipimus Datum in Regali nostra Bohemice vrbe Budouitiij 20. mensis Februarij anno gratiæ 1614. Regnorum nostrorum Romani secundo, Hungarici sexto, Bohemici tertio.

Serenissimus Archidux Albertus considerans fratrem Germanum Cæsaream Maiestatem dico vndique hæreticorum insidiis vallatam legum ac iustitiæ administratione impulsus illic tam ipsius Cæsaris quam inuictissimi Regis Hispaniarum Regis Catholici nomine (cuius zelus & liberalitas per vniuersam Ecclesiam Catholicam ac in hac Aquense republica plurimis titulis in benedictione est) Duci militiæ inuicto Heroi principi Ambrosio Spinolæ executionem cōmisit, qui habita præprope ad T. inas exercitus lustratione Traiectum primò cum curribus & machinis æneis, inde Aquasgranum profectus cum ad urbem 22. Augusti deuenisset & castra collocatis opportuno loco tormentis mira celeritate metatus esset Legatos insequenti die ad ciuitatem direxit, de commissione sua mandatoque Cæsareo Senatum ciuicasque tribus edocuit, percontatus pariter num constitutum eis esset in rebellionē persistere an vero Cæsareæ Maiestati morē gerere, deliberandi spatium in alteram lucem præfigit, ipse interim æneis machinas oportunis locis & quæ expugnationem promouere possent disponi curat, præmissi fuerant ante aduentum exercitus reg aque castra in Aquas Grani Serenissimi Ferdinandi Boiariz Ducis Electoris Colonienſis ac Alberti Archiducis Austriæ Ducis Brachbantiz, &c. Subdelegati Commissarii vt reali executioni adſisterent Reuerend. nempe ac nobilis D. Arnoldus à Boßholz Hildesienſis Præpositus, &c. Clarissimus vir D. Theodorus Bisterfeldt dittonis Colonienſis Cancellarius, ac D. Balchazar de Robean Eques auratus, rationū Belgicarum Thesaurarius.

D. Volekardus ab *Adelen* vterq; Archiducibus Brabantiz ab arcanis consiliis, qui cum vno alteroq; die ciuium animos iterato tentassent, inueteratamq; obfirmationem persequissent, Ducem exercitus cooptum opus prosequi permiseret; regebat urbem vnus è prærensibus Consilibus sepe nominatus Ioannes *Kalschberner* homo alieno ære planè obrutus & ideo desperatus Lutherodogmatista discordiarum fere omnium inter primos Archiducis, homo periculosus plusquam barbaricæ insolentiz & exoticæ audaciæ, qui arma defensoria in militem circumiacentem cortipienda suadebat, funesto planè consilio, rarus fuaudquaquam explodendas in urbem bellæ cas machinas quâdiu Cæsarei Subdelegati inibi degerent, atque ita periclitabatur ciuitas vniuersa, parumq; aberat quin insons cum noxio in extremum exirium vnico re. nitoris momento præcipitatus fuisset, nisi quanto citius custodiæ mancipato eodem Burgimagistro saniora consilia locum inuenissent, igitur accitis mox tribubus de remedio incumben-
 ris mali rempestiue adhibendo vt videlicet vrbi parceretur deliberatio confectum instituta, post aliquantulam consultationem visum vt Clerus & primarii nonnulli supplices apud marchionem pro vrbe & cinibus deprecarentur, quod cum effectum, Deo aspirante ac intercessionem *Deiparæ Virginis* patronæ cuius patrociniū in omnibus calamitatibus vrbis *Aquensis* semper eluxit citra eadem ac sanguinè occupauit inclytus Heros *Spinola* deditione *Aquisgranum*, tradita iam vrbe præsidium *Brandenburgicam* octingentorum circiter militum sub ducta Postq; cum armis explicatisque vexillis 25. Augusti mensis dimissum ac nouo præsidio peditum mille ducentorum Legionis Comitis *Embdani* orientalis *Frisiæ* ciuitas firmata, portæ ne cuius accessus vel decessus pateret nisi consiliis senatoribus Catholicis occlusæ, & tamen fuga dilapsus erat *Kalbernerus* exconsul, ac nonnulli alii factionis rei sub habitu militari vna cum egrediente milite *Brandenburgico*, qui vero ex iis agniti retroacti fustibus contusi in custodiam abducti sunt: postmodum *Marchio Spinola*, *Ludonicus de Velasco* & alii exercitus præfecti in *Basilica Aquensi* rei Diuinæ interfunt gratisque Deo dictis vrbe excedunt, excedunt pariter Subdelegati Cæsareæ Maiestatis prius relicto scripto recessum vocant iuxta quem regulanda moderatio vrbis. Quarto Idus Septembris Senatus in Sedem suam restitutus hoc edictum promulgar.

Cum experientia rerum magistra sufficienter edoceat intestinas omnes commotiones ac perduelliones ortum ducere ex semine spuria doctrina per pradicantes sparsa, eapropter ut perturbatione scposita firmo amoris nexu ciues deinceps contesserentur, neq. periculū subitis pro ruendi in pristinis arumnas impulsu tam propria dictamine conscētia quā Cas. Mai. & eius Subdelegatorum iussionibus precipimus ne quis aduersarij dogmatis pradicator aut lector vel in urbe vel ditione Aquensi ultra tridui spatium commoretur neui quispiam eus recipiēdo foueat vel vetitos nouarum opinionum libros venum exponat, ut solis orthodoxe fidei deditis ludimagistris ius sit iuuentutē efformandi, ac inde mandatuus ut quotquot anabaptistica secta notati poss. nouissime agitata in factionem seditionemque in Aquas irreperint vniuersique alterius fidei quam Catholica qui post primam restitutionem legitimi Magistratus aliunde huc se recepere ius tamen ciuicum necdum indepti intra sex mensium intercedendum hinc se subtrahant, angustissimo Eucharistia Sacram. Sacrifq. Diuorum reliquis in supplicationibus publicis reuerentiam quilibet facito, potestatem Ecclesiasticam & politicam honorato, scandala vlla publicitus committi caueo, in tabernis & cauponis hospitibus abstinentiarum diebus carnes ne apponito, &c. Vide lector & expende quomodo contritū sit regimen aduersariorum & redactum quasi in fauillam æstiuæ aræ, nec mirum fragili submixum hærebat fundamento contra diuina oracula clarē eloquentia, qui resistit potestati Dei ordinationi resistit, qui autem resistunt ipsi sibi damnationem acquirunt; & tamē adhuc sperārant in iniquitate, turgida præcedebat superbia & ante ruinam exaltabatur spiritus; inani vento pollicitationis humanæ aliunde patebantur & aurem obturabant Imperialibus eisdemq. paternis monitis, immemores, non esse consilium, non esse sapientiam nec prudentiam contra Dominum, illum ipsum esse qui consilium prauorum dissipat, qui volatica gaudia iniquitate contexta tandem succidat, secumque ad radicem aliquando admoneat.

Chronographicis elogiis hanc dedicationem restitutionemque ouans ac ciuitati in pristinam iustitiæ & religionis libertatem vindicatæ gratulabundus R. D. Hentius Pastor Canonicus princip

Dan 2.

ad Rom. 13.

Psal. 61.

Proverb. 16.

ædis in Aquis Collega meus aptè è penu Diuinarum literarum promptis signauit.

D. O. M.

E T

Mariz patronæ * Vegerræ VINDICI.

SanCTa 4 Marla Del genitrix.
 b Dia Mater, ILLVstris Virgo,
 c Mediatrix Christi, & nostra.
 AVe DeLiri orbis soLarIVM.
 VnIca AqVIsgranI DoMIna,
 caVDIVM, & honorifiCentia.
 In Deo feCisti VItVteM.
 AD nihilVLM reLinQVIs hærefes,
 Et obVMbraſti tVes In Die beLLI.
 rVrbati sVnt omnes Insipientes CorDe.
 saLVaſti enIm nos De affLigentibVs nos.
 Da LæteMVr In Lætitia gentis tVæ.
 qVla DoMinVs benefeCIT nobIs.
 Deo gLoriabIMVr, Ibit LaVs
 DIVIno, & sanCto noMInI tVo.

* *Aquisgræ.*

a *Litania.*

b *S. Cyrill.*

Alex. contra

Nestorium.

c *Epiph.*

Iudith. 15.

Psalm. 107.

Off. Eccles.

Psalm. 139.

Psalm. 75.

Psalm. 43.

Psalm. 105.

Psalm. 114.

Psalm. 5. 68

Iudith. 15.

Anno à Virgineo partu 1616. Subdelegati Cæsareæ Maiest. rursus Aquas appulère, ipsiſ Kalendis Septemb. memoria D. Ægidio festa, assolitum sed aliquamdiu intermissum morem quo restitutione Catholici magistratus per publicas gratiarum actiones & obtestationes clerus pariter ac populus recolebat, reducere, supplicationique solenni memorata fausta luce interfuere & quidem Agrippinatum Electoris Lega:ionis munus obiuit Reinerus Drissel à Gymmenich Dominus in Schmidheim; C. D. Ioannes Venlo I. V. L. & Principi à Consilijs, his iunctus Hultzmannus Secretarius; Serenissimorum Belgicæ Principum nomine missi Folckardus ab Wesen & Petrus de Sissbet vterque Ducum Brabantiz ab arcanis consilijs hi extemplo per osque custodia arctarunt, & promulgato citationis scripto cõparere omnes iusserunt intra triginta dierum interstitium quorquot factiõis rei fuerant, aut magistratus functionib. pulso prisco sese ingesserant, ipsi interim excusserunt iustaq; trutina librarunt singula faci-

nora ac pro modo flagitiorum personarumque fontium multam atque penam conceperunt, è numero citatorum quorum pars iam pridem ante vrbe fugitiua excesserat metu percussa, pars adhuc eam molebat nonnulli studio se purgandi rediere.

Hæserant ab aliquot retroactis annis duo Francicæ nationis Viti in Aquilgrangæ eorū alter illiteratus donū prophetiæ sibi vindicabat, alter eloquens & facund⁹ in licetis ac linguis pmulgabat in populū seu visiones cōsodalis retū p̄eritarum seu vaticines p̄dictiones, hi ante cōflatam nouissimè an. 1611. tumultuariam sektionē traduxerant vitam Christiano homine dignā, exēplari pietate in Deum, frequētes in tēplis, in precib. in geniculationib. & sacra mysteria per sæpo frequētautes, post memoratam populariū tēpestatē intra familiares lares apud viduam in hunc vsq. annū se se taciti cōtinuerant nescijs penē vniuersis q̄ Graniaquis degerēt nisi q̄ sparsa ab ijs vaticinia p̄derent adhuc ciuitatē eos incolere, interim nullius religionis sacra. ēta, conciones vel ritus obibant, nisi q̄ fama ferebat eos perstare in fide Romana. vaticinia autē & diuinationes eiusmodi erant vt haud infrequēter verū tangerēt, subinde ēt à scopo veri aberrarent, hi duo cū Ecclesiæ præcepta minime seruarēt citati aliquoties à synodali iudicio, declinauēte iurisdictionē, ad Sereniss. Principem Electorem Colonisem p̄uocantes, cui vitę suę institutū rationemq; patefacere stylo parati essent, datis acceptisq; aliquot à S. Celsitudine literis nihil effectum, dumque ita negotium trahitur præpedireturque cursus iudicij synodalis ob varios motus reipublicæ Aquensis crescente interim ipsorum cōtumacia non abque graui multorum scandalo ac periculo dispendij animarum, tandem in plena corona Magistratus præsentibus Cæsareis Commisariis citati & de religione vocationeque sua examinati tanquam nouo dogmatistæ vrbe & territorio Aquilgranenſi proscripti sunt 12. Cal. Oct. an. 1616. prosequēbantur eos plerique Catholici indigenæ qui fūco religionis non nihil fascinati super relegatione ipsorum commiseratione ducebantur, de præhensi postmodū in ditio- ne Leodina ad vrbe pertrahuntur, carceribusq; mancipantur, discussa denuo causa ipsorū corā iudice Ecclesiastico, inde quoq; prosigātur.

His ita Graniaquis peractis mādato antefatorum Subdelegatorū ex tumultuauonis infestis seminatorib. nonnulli custodia educti & vt minus noxi dimissi, alii quaestionibus & equitio subiecti ab exprimendam veritatem.

Tertio Nonas Dec. producti fuere captiui, nomina factionis hęc
 Mathias de Leucht Sartor, Andre's Schwart vestium venditor, Iacob
 Melo (cui durante motu Patris Cornelii non ē indiderā eo quod is tu-
 multuantū ciuiū ductor extitisset, & in despectū religionis Catholicę
 rebellū nōnullorū expiationes in Ecclesia excepisset) Mathias Lullius
 q̄ vībe relicta Iuliaci militiæ nomē dederat, Pet' Keulius, Wilhelmus
 Seriniarius, R. Rube, ex his duo antehabita factionis & seditionorū pri-
 mipili Mathias de Leucht & Andreas Schwart ad publicū producti in
 area ante senatoris ædes excitato pegmate, postq̄ lata in se sententiā ac-
 cepissent nudata ceruice capite mulctati sunt corā subdelegatis, & Cō-
 sulibus, cæteri partim vita donati, partim in carceres retrusī; in hos & in
 absentes p̄mulgata sententiā corā p̄miscua multitūdine publicitus p̄æ-
 lecta à Colon Secretario, hoc fere tenore. Quia notorū, & propalā om-
 nib, notum est q̄ Ioannes Ralßberger, Adamus Schanternell, Ioannes
 Gier, Ioannes Weller, Gerardus Meß, Petrus Scriba, Antonius de la
 Place, Ioannes Boon, Casparus à Thenen, Theodorus Werselbach, &
 Isaacus ab Helden, qui partim demortui, partim p̄fugi & absentes alibi
 latitāt, velut p̄cipui excitati tumultus auctores, cōtra publicata Impera-
 toriæ Mai. edicta, cōtra omnia mādāta & ordinationes arma hostiliter
 cōtra Magistratū sumperint, curiā violēter occupauerint, Senatū ordi-
 nariū & à Cæs. Mai. approbatū nouo substituto loco mouerint aliaq; quā-
 plurima paci cōmuni repugnāia directē & principaliter attētarint; ideo
 ad relictam defuncti Ioannis Ralßbergers memoriam damandā aliis
 ad exēplū, ad perpetuā eius ignominiā, & eternū dedecus, erigēda colū-
 na, & ante curiā in publico foro statuenda erit: supēstites ēt & ante no-
 minatos morte dignos p̄nūtiāmus, & ad hęc relicta respectiue p̄forū
 bona & hæreditates, oēs & singulas, siue eæ in Impio, siue alibi sitæ sint,
 Cæsareo Fisco appropriāmus & ad scribimus, ceterū q̄ apphēsos p̄sentes
 in specie vero Mathiam Lucht & Andream Schwart attiner, eos ipsos
 velut seditionis hui' cōsortes, (qui p̄pria cōfessione, aliotūq; testimo-
 niis in ipso simul tumultu Curiā armata manu inualisse se & ē senatori-
 rib, quēdam stricto gladio aggressos, partim ēt affigē ē Cæsarei man-
 dati, cū iam ante ab aliis feruē vulnerib, ad mortē cōfossus esset, de loco
 ad locū ad summū Imperatoriæ Maiest. despectū armati circumduxisse
 & ipsa mandata manu propria vt discerperet compulisse, p̄ter alius non-
 nullas enormitates sat (æpe testati essēt) morte mulctandos, bona ipso-
 rum fisco adiudicanda, atque adeo puniendos statuimus & pronuntia-
 mus. Lecta & publicata Aquilgrani 3. Decemb. anno 1616

Septimo Idus Decemb. iudicij sententia in quatuor tumultuarios prolata in Iacobum de Meloy/ Petrum Kest/ Rugerum Reinardi & Matthiam Eull/ è quibus primus Romano Imperio cæteri tres vbe ac territorio Aqueusi, Dominioque Porcetano proscribuntur in perpetuum ac deportantur.

Ioannes Kalkberner factionis incentor cuius ante meminimus vrbe à marchione Spinola capta fuga latenter dilapsus fuerat, inq; Iulix oppidum se receperat, ibi vitam cū morte cōmutat; 19. vero & 20. Decemb. à Cæsareis Commissariis ad damnandam eius memoriam infame illi saxum, pyramis theatra bafi sublimis in fori penè vmbelico erigi iussa, in ea imago in lapide excisa memorati Ioannis nudi in scamno positi, truncato capite & in terrā deiecto visitur, adiūctus illi carnifex ferocite spectatur in corpus, & id in quatuor partes secare, easq; affixo ad curiæ pinnaculum capite, ad quatuor vrbis primarias portas suspendere, epigramma in bafi columnæ tale est.

Sic pereant

Qui hanc Rempublicam

Et Sedem Regalem

Spretis Sacra Cæsareæ Maiestatis

ediſtis

Euertere moliantur.

Ad

Damnandum memoriam

Ioannis Kalkberner

In ultimo tumultu Anno CIO IOCXI.

Hic excitato

Inter perduelles

Antesignani

Columna hac ex decreto

D.D. Subdelegatorum Sac. Cæs. Maiest.

Erigi iussa

III. Nonas Decembris anno CIO IOCXVI.

Decembris Nona & vigesima alia relegationis sententia in seditiones promulgata hoc modo.

In causa specialis commissionis &c. Posteaquam ex probatorum re-

ſtium

sium verificatione certū & exploratū sit Simonem Claissen / Georgium Bink / Gabrielem von Eohn / Capitaniū Paulū de Limpurg / utrumq; Adolphi von Bockel senioris filium, Matthiā Moubach / Iacobum Ressel / Wilhelmū Dines iuniorem, Nicolaum Röll / Ioannem de quay, Petrum Grün / Petrum de Wettumb filiū Petri, Petrum de Wettumb Matthiæ filium, Petrum de Traiecto, Matthiā Heuffel / Isaacum & Abrahamum Kalkberner / Leonardū Eradam seniore, scribā ad Portam Coloniensem, Palm Hollānder Philippū Philippi iuniore, Winandum de Berg / Wilhelmum Meen / Conradum Barchweiler / Wilhelmum Sibrichs & Iacobum Engelsbrecht / respectiue contra publica Casarea edicta & mandata ad exordium ciuica cōmotionis antehabita infestū armis instructos Pratorii de facto occupasse, cōtra legitimos superiores potestates, d. S. C. Mai. approbatā temeraria procacia ferocissē, vrbis & armentarij clanes vi ab earū custodib. extorsisse, affigentē Casarei mandati vulneribus consauciasse, ac sic lethalib. plagis deturpatū circūduxisse ob has & alias enormitates eos ex toto Rom. Imperio relegamus: Vterius Balthasarē Piſtorē, Quintinum Deuffgen / Hugonem de Hueffel / Adolphum Diamantſchleiffer / Aegidium Andreā Nadelmacher / Quirinum von der Schleiden / Creutz Spen / Abraham Bällings / Balthasarem von der Beren / Georgium Peiri, Ioannem Rade / Iacobum de Sittart in dē Wahn / Abrahamū Clementis, Ioannem Frenſch eiusque filium, Franconem Ernst, Michaelē Fremerey / Abraham Ponnell / Ioannem Schröder / Ioannis Hanrades utrumq; filium, Nicolaum Meyer / Bartholomeum Nacken / Michaelē Nacken / Seruatium Immendorff / Abrahamum von Ehenen / Leonardum Eradam iuniorem, Ioannem Baſtnach / Ioannē Krachel / Lambertum Eradam, Nicolaum Robre / Ioannem Simonis am Berge / Ioannem Meesch filium Pauli, Nicolaum Radermecher / Petrum Wundt / Henricum Pramer / Ioannem von Erpicum / Abrahamum Koch / Iacobum von Strecht / Matthiam von Wettumb / Wilhelmum Baſtnach Notarium, Aegidium von Epen / Martinum von Berg

seniorem Henricum de Mee/ Jacobum Deur/ Jacobum Veisſman & Danielem Hagen/ ob conſimilia rebellioni annexa facinora & flagitia ex ciuitate & diſtrictu Auiſgranenſi, Dominioque Porcetano proſcribimus & amandamus.

Præter iam recensitos, quotquot Magiſtratus munia obiuerant, ſiue aliter minoris culpæ quomodocunque rei, mulctitum æs in ſingula capita pendere debuerunt, adeo vt hoc æs in multa millia aſcenderit:

Hæc eſt cataſtrophe ſeditionis & ſectionis retroactæ: quam enim longiorem aut lætiorem ſclicitatem ſperent facinoroſi? quas propagines ab emortuis radicibus omnique vitali ſucco deſtitutis præciſa ſarmenta? ad ſis immortalis Deus & gratiam indigenis in ſedem priſtinam reſtitutis impartire ne deinceps aduerſas res obliſi, ſecundis elati & eleuati (vanus ſim precor augur) modum dicendi faciendiue in regiminis clauo prætereant, vel quicquid lubet ſclicum putent, ne poſteriora deteriore prioribus ſortiantur effectum.

Cum ſuperioribus annis ſat grauis fuiſſet Auiſgrani agitata conrouerſia num ſufficieſter facta fuiſſet promulgatio ſacri æcumenici Concilij Tridentini tempore Reuerendiſſimi Vercellerſis Episcopi nuntij Apoſtolici in partibus, maximè circa decretum Matrimonij, occaſione cuius tam in foro pœnitentiali quam externo complures ſubortæ fuerant difficultates, anno & menſe ante memoratis iuſſu & ordinatione ſuperiorum acceſſione conſenſus & authoritate Archipreſbyteri ac totius Synodalis iudicii a ſi omnem omnino dubitationem tollendam proq; maiori ſecuritate de nouo promulgatur idem decretum in vrbe Auiſgrani atque finitimis locis, inhiſcenturq; iteratò clandestina matrimonia, inhiſcitio pro ſuggeſtu tori communitati intimatur ſub arbitraria & irriti Matrimonij in contra delinquentes Pœna ſancita.

Vidimus conditum Auenſis Vrbis primum & alterum & curſum triſariū qui ſerè prout in quouis indiuiduo & ſtirpe ſic in oppidis atq; prouinciis alternat vices, temperatæ fortunæ prudentia reddidit urbem florentem, populofam, abundantem; redundantis fortunæ tumor acluxus factioſam, cæde ſanguine ſe contaminantem, & hinc deſcendentem, egenam; indigæ ciuitatis ingeniola induſtria peſſum

eam ire haud sinet, sed eludet omnes aduersantium canæ fidei dolofas machinationes, patietque rursus iemperatum & vigentem rei publicæ statum, priuilegiis Patriis pacatissimè fruentem, si modo incolæ & accolæ noua faciant omnia hoc est ex nouo vibem ædificent: in pœnam præuaricationis & transgressi diuini mandati subiit populus Dei captiuitatem tam longinquam, misericordiæ Dei quod non consumebatur conficiebaturque ærumnis, postea vero quam eductus est populus Israeliticus ex captiuitate incescit animos eorum cogitatio de muris sanctæ ciuitatis Hierusalem in staurandis, templo Domino Deo Israel aptando, ceremoniis pristinis reducendis, frustra populo tetra impediende manus populi Iudæ; ex paritate culpæ pœnæque ac misereantis Dei abyssio stringat nos eadem cupido struatur & condiaur de integro vrbs atque templum, fundamenta murorum fidem germanam auiam non fictam iaciamus in huius unitatem quod reliquum est superstruatur, lapides coctiles & fictiles sint singulorum pietas, ac deuotio qui enim præuenit nos in benedictionibus dulcedinis, præueniatur facies eius iugiter in confessione laudis; quadri, cæli, sedique quatuor cardines prudentia, iustitia, temperantia & fortitudo; tu Christe Saluator ac seruator omnium sis primaria turtis ac propugnaculum, turris dico fortitudinis nostræ, ad ipsam curtet iustus & saluabitur, hac protegente hostes in manibus nostris sunt, isto inexpugnabili muro tuo circumcinge nos Domine & armis tuæ potentie protege nos semper nisi enim tu custodieris ciuitatem frustra vigilabit qui custodit eam, subalternatæ illi supremæ turtis erunt patrocinia incomparabilis Deiferae Matris; Sanctorum Angelorum & Diuorum tutelarium, quorum sacra pignora hic in spe gloriæ tempus medicum expectant, donec cõpleantur consueti & fratres eorum: verum ne sint sparsi lapides & quod dicitur arena sine calce veluti cœmentum quo hæc talia compagentur fomentum charitatis quod est vinculum perfectionis & pacis cõmittamus, dilectione inter nos mutuo coalescamus pacem si fieri possit cum omnibus hominibus habeamus, & vero imprimis cõfederatione & obseruantia erga Principes cõseruatores ac liberatores vrbs fundatores quietis hoc est erga reuerendissimos S. R. I. septem viros Coloniensem, Treuericum Maguntiacum, Pontificem ad Leodias, serenissimos item Burgundicæ, Belgicæ Iulicæque

Thom. 5.

1. Esd. 4.

Apos. 6. 31.

ad Col. 3.

Principes immo erga omnem vicinam & cognatam patriam ac de
deuinciamur, insuper amoris nexibus cum P. xposito, Decano to-
roque Ecclesiastico Senatu Principis & Augustæ Virginis Matris Ba-
siliæ, à qua primordia vrbicæ Societatis fluxerunt, illigemur, sic ciui-
lis communitas optima harmonia concordabit, præciando & prope-
ro date Cæsari quæ sunt Cæsatis, cui timorem timorem, cui hono-
rem honorem, ita da tu Magne Deus Deorum & auerrunca quic-
quid est impendentis mali.

Iuramentum quod Ephebi Athenis præstare solebant.

Non ignominia afficiam arma sacra, neque deferam meum
asilem, quo cum iunctus fuero. Dimicabo pro sacris & pro-
phanis siue solus siue cum multis. Patriam non relinquam in
deteriori statu sed ampliori meliorique quam acceperim. Semper ma-
gistratui præfecto prudenter obediam & legibus constitutis parebo,
atque alijs quibuscunque plebis consensu decretis. Quod si quis le-
ges vel irritas facere vel eis non obtemperare velit non concedam:
sed ulciscar tam solus quam cum pluribus. Sacra quoque
patria colam. Horum Dij mihi testes &
conscy sunt.

* *
*

ENCOMIA KAROLI IM-
peratoris qui Magni cognomen-
tum meruit metricè
& concise.

Non pietate minor Magnus quam Marte secundo
Terribilis quam Musarum, quam pacis amator
Ardens, Teutonidum Carolus lux prima suorum

A Eternam meruit florentem laude coronam
Sensit cum terris pulsus Saracenus Iberis
Impius, atque Hunni sensere, Danique Bohemique
Et domitus toties Saxo, totiesque domandus.
Exore ò aliquis fera de stirpe nepotum
Qui Carolino ausu, fortique & pectore & armis
In melius referas turbatam Christiadum rem.

Inuictus Carolus Francorum gloria gentis
Virtutis cultor, Regia sceptrā gerit
Magnanimus fortis fuerat, procerus in armis
Rex pius extiterat, promptus & ingenio,
Gasconiam primo domuit, mox Saxoniamq;
Thessilo Baiorum Dux quoque succubuit
Longbardos bello vicit, nec non Saracenos
Romanus Praesul liber in urbe fuit,
Post quoque Burgundos domuit, Frisiosque feroces
Omnia perdentes turpiter igne simul.
Hos bello aggressus Carolus qui francica signa
Armârat felix, victor ubique fuit
Et frisios bello docuit, paruumque tributum
Indidit, ut possent fr. sica iura pati.

Contigit huic tandem Christi quoque gens populosa
Susceperet felix undique dulce iugum
Passim destruxit perituraque templa Deorum,
Et stravit veram religionis iter
Fundavit Carolus templa & Monumenta Virorum,
• Qui laudes Domini nocte dieque canunt.
Hinc merito electus Caesar, gratissimus orbi
Romanum Imperium fortiter instituit.
Inde senex moriens nato sua regna relinquit,
Alteram requiem nactus & ipse sibi.

Francus eram, mihi franca fides, Germanaq; virtus
Promeret Imperium, Romule magnæ tuum,
Magnus eram bello, magnus pietate Deorum
Omnia virtuti peruia facta mea
Scit Desiderius, scit Saxo, Sclavius & Hunnus
Cimber, Aquitanus, Boius, Iberus, Arabs.
Magna fuit Sophia mihi cura, Deique per animum:
Dum doceo Christi Teutona regna fidem
Dum mansura pio superis do munere templa
Dum facio Musis otia iuta sacris
Quantus eram, Christo nunc tantus in æthere vivis
Pacato febris me necat orbe senem.

*HYMNVS ECCLESIA-
sticus seu precatationis carmen Diuo Karolo Ca-
tholicae Ecclesiae assertori, Fundatori sacrae
edis & Urbis Aquensis Parenti
optimo sacrum.*

VRbs Aquensis vrbis Regalis, Regni Sedes principalis, prima re-
gum curia.

regi regum pange laudes quæ de magni regis gaudes Caroli præ-
sentia.

Iste cætus psallat lætus psallat chorus hic sonorus vocali concordia.
At dum manus operatur bonum quod cor meditatur dulcis est psal-
modia.

Hac in die die festâ magni Regis magna gesta recolat Ecclesia.

reges terræ & omnes populi omnes simul plaudant & singuli celebri
lætitia. (millia.

Hic est Christi miles fortis hic inuidæ dux cohortis Ducum sternit
Terram purgat lolio, atque metit gladio ex messe z'izania.

Hic est Imperator boni fructus bonus sator & prudens agricola.

Infideles hic conuertit, fana Deos hic euertit, & confringit idola.

Hic superbos domat reges, hic regnare sacras leges facit cum iustitia.

Quam tuetur eo fine vt & iustus sed nec sine sit misericordia.

Oleo lætitiæ vnctus dono gratiæ cæteris præ regibus.

Cum corona gloriæ maiestatis Regiæ insignitur fascibus.

O rex mundi triumphator Iesu Christi conregnator sis pro nobis
exorator sancte Pater Carole,

Emundati à peccatis vt in Regno claritatis nos plebs tua cum beatis
cæli simus incolæ.

Stella maris ô Maria mundi salus, vitæ via, vacillantum rege gressus &
ad regem des accessus in perenni gloria.

Christe splendor Dei Patris incorruptæ fili matris per hunc sanctum
cuius festa celebramus nobis præsta sempiterna gaudia.

*Rex confessor iustitia pelle noctem perfidia tuis fultis suffragiis
eruemur ab impijs ne dæmonis illusio sis soporis abusio.*

O R A T I O.

Deus qui B. Karolo Magno Ecclesiæ tuæ sanctæ propugnatori hic sanctissimæ Genitrici tuæ templum erigendi, urbemq; condendi spiritum indidisti, præsentī quæsumus infunde Clero spiritum sapientiæ & intellectus, Rectoribus eius donum consilij & fortitudinis ciuib; concordie & pietatis, vniuersoque populo mutuam vt præcepisti dilectionem. Qui viuīs &c.

*O spes afflictis, timor hostibus, hostia victis, regula virtutis, iuris
via, forma salutis, Karole seruorum pia suscipe vota tuorum.*

O R A T I O.

Deus qui superabundanti fecunditate bonitatis tuæ B. Karolum Magnum Imperatorem & Confessorem tuū, deposito carnis velamine beatæ immortalitatis trabea sublimasti, concede nobis supplicibus tuis vt quem ad laudem & gloriam nominis tui, honore Imperij exaltasti in terris pium & propitium intercessorem mereamur habere in cælis. Per Dominum nostrum Iesum Christum. &c.

*Lat. epia Mater Aquensis Ecclesia exulta tam Sancti principis ha-
be'e suffragia qui suo regali munificentia te donauit & beauit
in gloria cuius labore, impensa & opere meruisti vniuersas præ-
cellere.*

O R A T I O.

Deus qui Beatum Karolum Magnum Imperatorem & Confessorem tuū patronum iustitiæ in terris esse voluisti & consortio fidelium tuorum cum angelis sanctis misericorditer associare dignatus es præsta supplicib; tuis vt per eius intercessionem consortes æternæ beatitudinis fieri mereamur. Per Dominum nostrum Iesum Christum. &c.

PRAGMATICA
SANCTIO CELEBRIS ME-
morix Diui Caruli Magni Romano-
rum quondam Imperatoris ac Fran-
corum Regis inclyti foundationem
templi & vrbis primæuam comple-
ctens, Domni Friderici huius nomi-
nis Primi cognomento Ahenobarbi
& Friderici Secundi Imperatorum
diplomati priuilegiario
inserta.

In nomine Sanctæ & indiuiduæ Trinitatis, Amen:

FRIDERICVS Secundus diuina fauente clementia Romanorum Im-
perator semper Augustus Ierusalem & Siciliæ Rex. Iustis fidelium no-
strorum petitionibus condescendere cogimur quas nisi fauorabiliter ob-
audiremus, quod iuste petitur per iniuriam denegare videremur. Eapro-
pter præsens priuilegium nouerit tam præsens, ætas quam successura po-
steritas quod VVilhelmus Aduocatus Aquisgranensis, Henricus frater eius Triseame-
rarius noster, & Theodericus de Orlouesberge fideles nostri nuntii ciuium A-
quisgranensium pro parte vniuersitatis ciuitatis eiusdem nostrorum fidelium quod-
dam priuilegium Dni Augusti Imperatoris Friderici Aui nostri memorix re-
colendæ vniuersitati prædictæ liberaliter dudum indultum nostro culmini
præsentarunt, supplicantes humiliter & deuotè vt eis illud renouare & omnia
quæ continentur in eo confirmare de nostra gratia dignaremur, cuius tenor
per omnia talis est.

*Priuileg. Frid.
II.*

In nomine Sanctæ & indiuiduæ Trinitatis, Amen.

Princ. Frid. I.

Nos Fridericus Diuina fauente clementia Romanorum Imperator & semper Augustus. Ex quo primus diuina ordinante clementia Imperii Romani fastigia gubernanda suscepimus, voluntatis nostræ, atque propositi summum desiderium fuit, ut Diuos Reges & Imperatores, qui nos præcesserunt præcipuè maximum & gloriosum Imperatorem Karolum quasi formam viuendi atque subditos regendi sequeremur, & sequendo præ oculis semper haberemus. Ad cuius imitationem ius Ecclesiarum, statum Reipublicæ incolumem & legum integritatem per totum nostrum Imperium seruaremus. Ipse enim tota cordis intentione ad æternæ vitæ præmia anhelans ad dilatandam gloriam Christiani nominis & cultum diuinæ religionis propagandum quot Episcopatus instituerit, quot Abbatis, quot Ecclesias à fundamento crexerit, quantis prædiis ac beneficiis illas ditauerit, quantum largitate eleemosynarum non solum in cismarinis, sed & in transmarinis partibus resplenduerit, ipsa eius opera & gestorum volumina quæ plurima sunt & maxima fide oculata plenius declarant. In fide quoque Christi dilatanda & in conuersione gentis barbaricæ fortis athleta fuit, & verus Apostolus, sicut Saxonia & Fresonia, atque Westphalia Hispani quoque testantur & Wandali, quos ad fidem Catholicam verbo conuertit & gladio. Et licet ipsius animam gladius non pertinuerit, diuersarum tamen passionum tribulario & periculosa certamina ac voluntas moriendi cotidiana pro conuertendis incredulis cum Martyrem fecit. Nunc vero electum & sanctissimum Confessorem cum confitemur, & veneramur in certis, quem in sancta conuersatione uixisse ex pura confessione ac vera pœnitentia ad Deum migrasse & inter sanctos Confessores sanctum, & verum Confessorem credimus coronatum in cœlis. Inde est quod nos gloriosis factis & meritis tam sanctissimi Imperatoris Karoli confidenter animari & scdula petitione charissimi amici nostri Henrici illustris Regis Angliæ inducti assensu & auctoritate Domini Papæ Paschalis & ex consilio Principum vniuersorum tam secularium quam Ecclesiasticorum pro relatione, exaltatione, atque canonizatione sanctissimi corporis eius solemnem curiam in natale Domini apud Aquisgranum celebrauimus, ubi corpus eius sanctissimum pro timore hostis externi vel inimici familiaris cautè reconditum, sed diuina reuelatione manifestatum ad laudem & gloriam nominis Christi, & ad corroboracionem Romani Imperii & salutem dilectæ Consortis nostræ Beatricis Imperatricis, & filiorum nostrorum Friderici & Henrici cum magna frequentia Principum & copiosa multitudine Cleri & populi, in hymnis & canticis spiritualibus cum timore & reuerentia eleuauimus & exaltauimus quarto Kalendas Ianuarii.

*Karoli Magni
encomium.*

*Exaltatio &
Canonizatio
Karoli Magni.*

His autem omnibus gloriosè peractis cum in prædicto loco cœtus ipse fundator existerat de ipsius loci libertate institutis legum & pacis atque iustitiæ quibus totum orbem rexerat, diligenter inquiremus. Ecce fratres eiusdem Ecclesiæ priuilegium Sancti Karoli de fundacione & dedicatione ipsius nobis

lissimæ Ecclesiæ & de institutionibus legum humanarum & ciuilius iuris eiusdem Ciuitatis nobis in medium prorulerunt. Quod ne verustas aboleret, vel ne per obliuionem deperiret, nostra imperiali auctoritate renouauimus, Rursusdem vero priuilegii tenor & institutio talis est.

Ego Karolus qui Deo fauente euntam regni geto & Romanorum Imperator existo, consilio Principum regni nostri Episcoporum, Ducum, Marchionum ac Comitum, rogatu vero tam liberorum quam seruorum in plurimo generali conuentu in diuersis locis regni nostri habito, discussi prout iustius ac melius cunctis videbatur. Primum lege sanctarum Ecclesiarum reddendis iustitiis Episcoporum, de vita & iure Presbyterorum & Clericorum. Et hæc omnia iudicio & assensu vestro secundum instituta patrum meorum corroborauimus, firmavi & auxi, nihil de his minuens, quæ Catholici viri ac recte & legitime viuere volentes ad obseruandum spiritali ac sæculari decreto bonum & vtile conuolunt. Deinde prout cunctis placuit prudentioribus regni nostri legem Saxonum, Noricorum, Sueuorum, Francorum, Ribuariorum, Sathieorum, sicut mos & potestas Imperatorum est, & omnium antecessorum nostrorum semper fuit, distinximus, distinctam sub auctoritate Regia & Imperatoria stabiliui non ex mea adinventione vel corde prolata, sed communi consilio & generali conuentu totius Galliæ à me renouatam, & in melius auctam sicut patres & prædecessores mei fecisse perhibentur. Scitis enim & neminem taret, quia quidquid ab Imperatoribus & Regibus præceptum & decretum est, semper ratum & pro lege tenendum est. Nedom quod ab vniuersis sanctis & iusta discretione viuere volentibus imperarum & actum est, & nostra Imperatoria & Regia Maiestate confirmatum & solidatum. Nunc patres, fratres & amici fautores & coadiutores gloriæ nostræ & regni nostri de omnibus statutis patris mei Pipini quæ ad vtilitatem & honorem sanctæ Ecclesiæ firmari ac renouari petistis, quæ ad defensionem sæcularium rerum & legum stabiliri quæsitis nihil minui nec ademi, sed in melius ampliaui omnium sanis consiliis ac quibus ac fui in medio vestrum quasi vnus de querentibus & petentibus æquitatem legis, nulli contradicens aut renitens dignæ & rectæ petitioni: Ego vestri decreti & petitionis voluntarius exiti, vos quasi patres & fratres audiri. Nunc quæ sunt vestra petitionis & intercessionis non solum audire, sed & beneuoli factores fieri velitis, nec quod indecens aut intolerabile sit, quero, sed quod tota Gallia & vniuersi Principes potius concedere quam negare debent. Nostis qualiter ad locum, qui Aquis ab aquarum caliditate operatione traxit vocabulum, solito more venandi causa egressus, sed perperam in siluam, errore quoque viatum à fociis sequestratus * inueni retinas calidorum fontium, & palatia ibi reperi quæ quondam Granus vnus de Romanis Principibus * frater Neronis & Agrippæ à principio construxerat, quæ longa verustate deserta ac demolita fructibus quoque ac veptibus occupata nunc renouaui, pede equi nostri in quo sedi inter salus reliquas aquarum calidarum percipis & repetis. Ibidem Monasterium Sanctæ Mariæ matri Domini nostri Iesu Christi labore & sumptu, quo potui ædificauimus, lapidibus ex marmore preciosis adornauimus, quod Deo adiuvante & cooperante sic formam suscepit nullum sibi quære æquiparari. Itaque tam egregio opere huius exi-

*Prægnantia
sancti glorie.
sa memoria
Karoli Magni
Imp.
aucto Carolino
scriptum ego
Karolus Im-
perator.*

*Sub Gallia
Alemaniam
comprehendit.
* Intelligo fontes
calidos terra
obruos circa
rudera vel
prisci palatii
Grani vel veteris
aquensis
oppidi dixerunt
se pedemque,
Ecce.
* vide primum
capitulum.*

Nullum Mo-
nasterium a-
dificum auo
Karoli aqui-
pa abatur
splendori stru-
ctura Aquen-
sis Basilica.

Sedes Regia &
caput Gallia.

* loci per tem-
plum sic pmo
ab ipso Karolo
exaltati.

miæ Basilicæ non solum pro voto & desiderio meo verum etiam ex diuina gra-
tia ad vnguem peracto. Pignora Apostolorum, Martyrum, Confessorum & Vir-
ginum à dinerlis terris & regnis & præcipuè Græcorum collegi, quæ huic san-
cto intuli loco, vt eorum suffragiis regnum firmetur, peccatorum indulgentia
condonetur. Præterea à Domino Leone Romano Pontifice huius templi con-
secrationem & dedicationem impetraui præ nimia deuotione, quam erga idem
opus habui & sanctorum pignora, quæ mihi recondita meo studio & elaboratu
habentur. Decebat enim vt idem templum, quod cunctis monasticis ædificiis
in regno nostro forma & structura præcellere videtur in honorem sanctæ Dei Ge-
nitricis à nobis regali studio fundatum, dignitate consecrationis præcelleret
sicut ipsa Virgo super omnes choros sanctorum præcellens exaltata est.
Et ideo Dominum Apostolicum, qui omnes præcellit Ecclesiasticos gradus, ad
consecrandum & dedicandum idem templum ex sola cordis mei consideratione
elegi & acceciui. Acceciui etiam cum illo Romanos Cardinales, Episcopos quo-
que Italix & Galliæ quam plures, simulque Abbates cuiusque ordinis, Clerum
multum qui huic sacræ dedicationi interessent. Acceciui sunt etiam Romani Prin-
cipes multi, Præfectura & qualicumque dignitate promoti ad id solemnè, Duces,
Marchiones, Comites, Principes tegni nostri tam Italix, quam Saxonix tam
Bauariæ, quam Alemanniæ & vtriusque Franciæ, tam Orientalis, quam Occi-
dentalis in omnibus voto & desiderio meo obsequentes. Illis vero Domino
Apostolico & omnibus prædictis nobilibus & egregiis personis congregatis
merito ab omnibus obtinere præ nimia deuotione, quam erga ipsum locum &
Matrem Domini nostri Iesu Christi habebam, vt in templo eodem Sedes Regia
locaretur, & locus Regalis & caput Galliæ trans Alpes haberetur, ac in ipsa
Sede Reges successores & hæredes regni initiarentur, & sic initiati iure dehinc
Imperatoriam Maiestatem Romæ sine vlla interdictione planius assequeren-
tur. Confirmatum & sancitum est hoc à Domino Apostolico Leone Romano
Pontifice & à me Karolo Romanorum Imperatore Augusto, primo auctore hu-
ius templi & loci *, quatenus ratum & inconvulsu hoc statum & decretum
nostrum maneat. Et hic sedes regni trans Alpes habeatur. Sitque caput om-
nium ciuitatum & prouinciarum Galliæ. Deceuius etiam ex assensu & bene-
uolentia omnium Principum Regni, qui hoc ad festum dedicationis conuen-
rant, vt locum & sedem Regiam pro murali præsidio contra omnes turbines
Episcopi, Duces, Marchiones, Comites, omnes Principes Galliæ fideles Regni
tueantur, semper hunc locum venerantes & honorantes. Deceuius etiam vt
si qua iniuria aut versutia contra leges, quas statuimus, surrexerit, libero aut
seruo nocere tentauerit: Aquis ad hanc sedem, quam fecimus caput Galliæ,
veniat, veniant Iudices & defensores loci & cum æquitate legis eam discuria-
tur, status legis resurgat, iniuria contemnetur, illis iustitia reformetur. Nunc
ergo quia locum hunc Maiestate Regiæ Sedis Domini Apostolici decreto &
nostro Imperiali potentia, nostro quoque assensu exaltauimus, honestate vero
huius templi & plurimorum sanctorum veneratione magnificauimus: Deceet
nec incongruum videretur, quin ad hoc mens figatur animus vt petitiõ mea,
cuius vos non solum auditores, sed & beneuolos factores fieri exorauimus, apud vos
obrineat, quatenus non solum Clerici & Laici huius indigenæ, sed & omnes in-

dicta vniuersitas fideles nostri ad maiestatis nostræ personam & sacrum Imperium habent, pro gratis quoque seruitijs quæ nobis & Imperio exhibuerunt hactenus fideliter & deuotè & quæ exhibere poterunt in antea gratiora, ipsorum supplicationibus fauorabiliter inclinati suprascriptum priuilegium Dni Augusti Aui nostri prædicti huic nostro priuilegio de verbo ad verbum inseri iussimus, omnia quæ continentur in eo de Imperiali præeminentiæ gratia cōfirmantes; statuentes itaque & Imperiali sancimus edicto, quatenus nullus Dux nullus Marchio, nullus Comes nulla denique persona alta vel humilis, Ecclesiastica vel mundana vniuersitatem prædictam contra præsentis priuilegij nostri tenorem ausu temerario inquierate, molestare seu petturbare præsumat, quod si præsumpserit indignationem nostri culminis se nouerit incursum & centum librarum auri optimi pro poena compositionum, medietate scilicet eamere nostræ, & reliqua medietate passis iniuriam applicanda. Ad huius aurem innouationis & confirmationis nostræ futurum memoriam & robur perpetuū valiturum, præsens priuilegium fieri & bulla aurea typatio nostræ Maiestatis impressa iussimus committi: Huius rei testes sunt Raimundus Comes Tholasinus, Enno Comes Siluester, Bertholdus Comes Sacri montis Richardus Comes Cæserianus, Magister Petrus de Vinca, Theobaldus Franciscus, Gebhardus de Birtengayven & alij quam plures.

Locus signi nostri Friderici Secundi Dei gratia Inuicissimi
Imperatoris Romanorum semper Augusti Ierusalem &
Siciliæ Regis.

Acta sunt hæc anno Dominiæ incarnationis M C C X L I V. mense Augusto Secundæ Indictionis Imperante Domino nostro Friderico Secundo gloriosissimo Pomanorum Imperatore semper Augusto Ierusalem & Siciliæ Rege, Romani Imperij eius anno 14. Regni Ierusalem 22. Regni vero Siciliæ 46. Datum Pisis Anno mense & indictione præscriptis.

Has tabulas aureis bullis signatas & in Aquis fida custodia asseruatas, quas nouo munimine stabilierunt succedanei omnes Dni Imperatores hic vñti coronatique coronidis loco adponere visum fuit, quotquot vero ex Augustis in Aquensi Regia sede corona Regni Germaniæ non sunt iniuncti recognitionis, reuersalibus scriptis vocant hodie, haudquaquam præiudiciū inferendi Basilicæ & sedi Aquensi locoque coronationis & cunctis earum libertatibus sese deuinxerunt: Cæteris instrumentis indultorum Apostolicorum, Imperialium regalium Ducalium &c. ad verbum interserendis & recensendis ob institutam breuitatem liberis
volens supersedeo.

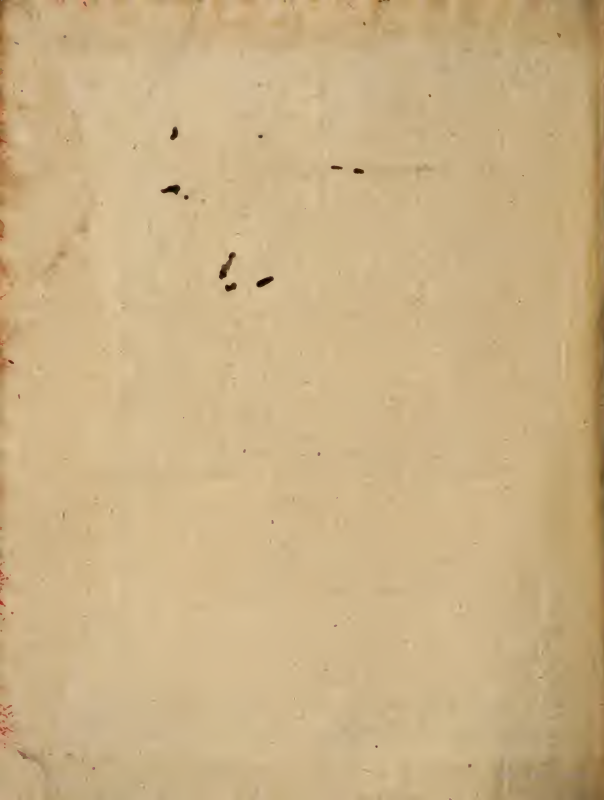
* *

Errata sic corrige.

Pagina septima, linea prima lege auitas. p. 14. l. 3. pius. p. 18. l. 36. illis. p. 20. l. 32. abiundi. p. 39. l. 11. singularumque. p. 42. l. 14. repetentes. p. 58. l. 20. Karolinarum. p. 62. l. 27. munerum. p. 63. l. 6. ostentatione. p. 70. l. 14. euerfa. p. 71. l. 25. Christianarum, & l. 28. ead. p. qua die. p. 75. l. 1. in folio. p. 76. l. 34. cæteroqui. p. 97. l. 25. premuntur. p. 107. l. 7. floreat. p. 108. l. 2. Thoringorum. p. 111. l. 5. omnibus. p. 124. l. 23. oblitterarum. p. 129. l. 9. produnt. p. 131. l. 29. collationes. p. 142. l. 31. Karolorum. p. 144. l. 20. opere. p. 151. l. 30. Diuos diuasque. p. 159. l. 5. præstituta. p. 160. l. 27. strenuos. p. 178. l. 7. diffidentibus. p. 178. l. 21. mensam. p. 179. l. 35. genuina. p. 183. l. 10. galea. p. 188. l. 28. quam alia iubilæi. p. 206. l. 24. exprimendam. p. 207. l. 27. positi. pag. 210. l. 21. Vesicæ. p. 227. gg. 2. l. 22. Aquis habita. p. 228. gg. 2. l. 21. labra. p. 230. l. vlt. innodationes. p. 231. l. 31. laicas. p. 231. l. 35. baioaria. p. 232. l. 3. Eadem. p. 232. l. 11. cum sorore. p. 230. l. 21. religiosæ. pag. 230. l. 26. passimque. p. 231. 11. l. 7. subuenit. p. 234. 11. 2. l. 23. ausus est quia. pag. 235. l. 17. constructa. p. 237. l. 9. probrosum. p. 250. l. 20. Vorticibus. p. 252. l. 8. conuiueret. p. 258. l. 14. concuiibus. p. 259. l. vlt. sine. p. 263. l. 14. vtræque. p. 265. l. 31. fuco. p. 297. l. 26. artificium. p. 298. l. 2. vacaret. p. 314. l. 17. aduocatæ.

F I N I S.

— 13

